

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

На правах рукопису

ГАРГАУН ЯНА ІГОРІВНА

УДК 94:[323.12/.12+001](430=161.2)

**ЮРІЙ БОЙКО-БЛОХИН: НАУКОВА ТА ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНА
ДІЯЛЬНІСТЬ**

Спеціальність: 07.00.01 – історія України

**Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук**

Науковий керівник:
Міронова Ірина Сергіївна
доктор історичних наук,
доцент кафедри історії ЧНУ ім. Петра Могили

Миколаїв – 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	13
1.1. Стан наукової розробки теми.....	13
1.2. Джерельна база дослідження.....	28
1.3. Теоретико-методологічні засади проблеми.....	41
Висновки до розділу 1.....	55
РОЗДІЛ 2. ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ТА СТАНОВЛЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ Ю. БОЙКО-БЛОХИНА.....	57
2.1. Історичні умови формування світоглядних позицій Ю. Бойко-Блохина.....	57
2.2. Українознавча наукова діяльність ученого в Німеччині.....	83
2.3. Політичний вплив професора на європейську громадськість з питань поширення україністики.....	101
Висновки до розділу 2.....	116
РОЗДІЛ 3. ДУХОВНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ В ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ ВЧЕНОГО.....	119
3.1. Націоналістична діяльність Ю. Бойко-Блохина в ОУН(м).....	119
3.2. Концептуальна публіцистика вченого.....	142
3.3. Теоретичні засади ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина.....	162
Висновки до розділу 3.....	181

ВИСНОВКИ.....	183
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ.....	191
ДОДАТКИ.....	235

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АКВБ	–	Американський комітет визволення від більшовизму
ВЗУН	–	Великий з'їзд українських націоналістів
ДАЛО	–	Державний архів Львівської області
ДАМО	–	Державний архів Миколаївської області
ДАХО	–	Державний архів Харківської області
ДПУ	–	Державне політичне управління
ЕАУВР	–	Електронний архів українського визвольного руху
ІНО	–	Інститут народної освіти
ЛМУ	–	Людвіг-Максиміліанс Університет
МУР	–	Мистецький український рух
НТШ	–	Наукове товариство імені Т. Г. Шевченка
ОУН	–	Організація Українських Націоналістів
ОУП	–	Об'єднання українських письменників
ПУН	–	Провід українських націоналістів
РСДРП	–	Російська соціал-демократична робітничка партія
СБУ	–	Служба безпеки України
СВУ	–	Спілка визволення України
СКВУ	–	Світовий Конгрес Вільних Українців
УАПЦ	–	Українська автокефальна православна церква
УВАН	–	Українська Вільна Академія наук
УВУ	–	Український Вільний Університет
УІТ	–	Українське історичне товариство
УНДО	–	Українське націонал-демократичне об'єднання
УНДС	–	Український націонал-демократичний союз
УНІ-Б	–	Український науковий інститут у Берліні
УРДП	–	Українська революційно-демократична партія

УСТНС	–	Українське Студентське Товариство Національного Солідаризму
ХДУ	–	Харківський державний університет
ХСС	–	Християнсько-Соціальний Союз
ЦДАВО України	–	Центральний державний архів вищих органів влади та управління України
ЦДАГО України	–	Центральний державний архів громадських об'єднань України
ЦПУЕН	–	Центральне представництво українських емігрантів у Німеччині

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Сьогодні Українська держава та її громадяни стають безпосередніми учасниками процесів, які мають надзвичайно важливе значення для збереження національної ідентичності та суверенності. Існування прямої загрози денаціоналізації та потрапляння у сферу впливу іншої держави породжують нагальну потребу переосмислення та підняття на якісно новий рівень дослідження питань українського націоналізму, національної самосвідомості та єдності українського народу як запоруки існування незалежної держави, що й визначає пріоритетні завдання сучасної вітчизняної історичної науки.

Процес консолідації та розвитку українського суспільства, а також сприйняття незаполітизованого визначення терміна «український націоналізм» неможливе без звернення до історичної спадщини науковців, котрі репрезентували вітчизняну історичну науку в еміграції. Перш за все їхні праці становлять велику цінність через відсутність впливу тодішньої радянської пропаганди на їх зміст.

Серед плеяди визначних науковців особливу увагу привертає малодосліджена постать Юрія Бойко-Блохина – українського та німецького науковця, громадського діяча, габілітованого доктора, професора Людвіг-Максиміліанс Університету, ректора Українського Вільного Університету в Мюнхені, академіка, автора багатьох фундаментальних праць, у яких він визначив мету українського націоналізму та виділив процеси викорінення пасивності української свідомості. Назрілі процеси становлення національної ідеології зумовлюють актуальність дослідження наукових доробків ученого.

Відповідно, звернення до вказаної теми є даниною пам'яті відомому досліднику та має на меті здійснення наукової реабілітації вченого для того, щоб його життєвий приклад та творча спадщина посіли гідне місце в сучасній вітчизняній історичній науці.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження здійснено в рамках наукової теми, яку розробляє кафедра історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили «Історія Чорноморського регіону» (номер державної реєстрації 0112U007666).

Об'єктом дослідження є постать Ю. Бойко-Блохина – теоретика українського націоналізму.

Предмет дослідження – наукова та громадсько-політична діяльність Ю. Бойко-Блохина в Україні та Німеччині.

Хронологічні межі дослідження визначені роками життя та діяльності Ю. Бойко-Блохина (1909–2002 рр.). Особливу увагу приділено періоду 1940-х – початку 1980-х рр., що відповідає найактивнішій політичній та науковій діяльності вченого.

Географічні рамки дослідження охоплюють території України та Німеччини в межах сучасних адміністративно-територіальних кордонів.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційної роботи полягає в комплексному та всебічному аналізі життєвого шляху, наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина, а також у виявленні духовно-ідеологічних основ українського націоналізму в працях ученого. Реалізація поставленої мети передбачає вирішення таких наукових **завдань**:

– дослідити стан наукової розробки проблеми, репрезентативність і достовірність джерельної бази дослідження;

– з'ясувати історичні умови формування світоглядних позицій Ю. Бойко-Блохина;

– висвітлити українознавчу наукову діяльність професора за кордоном та довести його політичний вплив на європейську громадськість з питань поширення україністики;

– визначити основні аспекти націоналістичної діяльності Ю. Бойко-Блохина в ОУН(м);

– здійснити комплексний аналіз наукових праць та публіцистичних творів професора;

– розкрити теоретичні засади ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина.

Методологічна основа. Методологія дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності, науковості, системності, комплексності, багатофакторності, діалектики. Принцип історизму передбачає вивчення конкретно-історичних обставин, під впливом яких формувався процес становлення та утвердження громадянської позиції Ю. Бойко-Блохина та здійснювалася його наукова українознавча діяльність в Україні й Німеччині. Принцип об'єктивності допоміг виявити фактори та умови, що визначали негативну політику радянського уряду щодо появи явища «націоналізму» в Україні, розвитку відповідних теорій та їх прихильників. Принцип науковості зумовив вибір тих історичних фактів, які дозволили з найбільшою повнотою розкрити наукову діяльність та політичний вплив ученого на європейську громадськість з питань поширення україністики. Поєднання принципів системності та комплексності пов'язане з необхідністю, з одного боку, диференційованого вивчення окремих явищ, процесів, а з іншого – їх узагальненого й цілісного висвітлення. Автор прагнула до дотримання комплексного підходу у вивченні історичних явищ, до різнобічного відображення процесів життєвого шляху, становлення громадянської позиції та формування наукової спадщини Ю. Бойко-Блохина впродовж його життя. Сукупне вивчення об'єктивних і суб'єктивних факторів історичного розвитку дало можливість утвердити принцип багатофакторності. Критичний аналіз джерел та історіографії неможливий без урахування принципу суб'єктивності. Діалектичний принцип дозволив дослідити життєвий шлях Ю. Бойко-Блохина, формування його світоглядної та громадянської позиції, політичну та наукову діяльність у контексті загальнодержавної політики урядів СРСР і Німеччини як безперервний процес.

Міждисциплінарний характер дослідження потребував застосування різних методологічних підходів, якими оперують гуманітарні та соціальні науки: історичного, цивілізаційного, особистісного, ціннісного, модернізаційного, регіонального, комплексного й інтегрального. Історичний підхід дав змогу проаналізувати сутність досліджуваних явищ і процесів; цивілізаційний – зорієнтував на сприйняття історичного поступу як багатовимірного поліцентричного процесу в межах єдиної людської цивілізації; особистісний – дозволив визначити роль досліджуваної особистості в історії; ціннісний – дав змогу розглянути об’єкт пізнання як явище значуще для сучасної дійсності; модернізаційний – сприяв вивченню націоналізму як результату модернізації суспільства; регіональний – допоміг розглянути порушену проблему в межах України та Німеччини як певного територіального соціуму в історико-культурному контексті; комплексний та інтегральний підходи дозволили вивчити питання на різних рівнях та зробити узагальнення.

У ході дослідження застосовувалися різноманітні методи:

- загальнонаукові (логічний, структурно-системний, аналіз, синтез, індукція, дедукція, методи зіставлення й узагальнення);
- конкретно-історичні (порівняльно-історичний, історико-генетичний, історико-типологічний, біографічний);
- спеціально-історичні (проблемно-хронологічний, персонологічний, метод актуалізації, методи історіографії та джерелознавчого дослідження);
- міждисциплінарні (статистично-аналітичний).

Їх застосування є запорукою неупередженого, системного та комплексного дослідження, у якому зроблено спробу позбутися схематизму й суб’єктивізму, а також висвітлено історичні події в їхніх конкретних просторово-часових характеристиках з урахуванням сучасних тенденцій історичного розвитку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в комплексному дослідженні наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-

Блохина. На основі вивчених праць попередників (українська та зарубіжна історіографія) і власних досліджень (архівні матеріали, друковані документи, преса) зроблено узагальнення, сформульовано висновки, надано практичні рекомендації.

Уперше проблема наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина, а також аналіз його історичної спадщини стали предметом спеціального історичного дослідження, під час якого застосовано комплексний та всебічний підхід до її вирішення:

- встановлено ступінь наукової розробки теми та визначено питання, які вимагають подальшого вивчення;
- у науковий обіг уведено низку архівних і друкованих документів, а також матеріал, що став бібліографічною рідкістю;
- висвітлено політичний вплив ученого на європейську громадськість з питань поширення україністики;
- досліджено внесок Ю. Бойко-Блохина у розробку програмних документів ОУН(м);
- згруповано концептуальну публіцистику Ю. Бойко-Блохина в тематичні блоки;
- здійснено комплексний аналіз праць професора;
- визначено вагому роль наукової та громадсько-політичної діяльності вченого в збереженні та розвитку української державності.

Уточнено:

- загальну кількість наукових праць Ю. Бойко-Блохина;
- перелік та тематику українознавчих конференцій, проведених у Німеччині за ініціативи вченого.

Доповнено:

- питання участі родини Блохиних у миколаївському товаристві «Просвіта»;
- роль ученого в розбудові Українського Вільного Університету.

Подальший розвиток отримали такі питання:

- дослідження концептуальної публіцистики членів ОУН;
- поширення україністики в німецьких університетах у 1950–1980-х рр.

Зроблено загальний висновок: теоретичні та концептуальні засади ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина здійснили значний внесок у становлення й розвиток української національної ідеї та відіграли значущу роль у державотворчому процесі ХХ ст.

Практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що систематизовані в ньому матеріали сприяють підготовці нових праць з історії України, всесвітньої історії, історіографії, джерелознавства, історичного краєзнавства, розробці спецкурсів у вищих навчальних закладах. Документи, оприлюднені вперше, можуть застосовуватися в музейній справі для оновлення експозицій, надають можливість ширше висвітлити поставлену проблему на регіональному рівні.

Отримані результати дослідження є вагомим аргументом для переосмислення теоретичних напрацювань українських учених. Методика пошукової роботи, яку використано під час дослідження життєвого шляху Ю. Бойко-Блохина, його громадсько-політичної та наукової діяльності, проведення аналізу наукової спадщини, може використовуватися в процесі розгляду діяльності науковців, праці яких присвячено історичній тематиці.

Особистий внесок. Постановку й розв'язання всього комплексу завдань здійснено авторкою одноосібно.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження викладено в основних положеннях та висновках дисертації, обговорено на засіданні кафедри історії Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

Основні результати дослідження доповідались на восьми міжнародних та всеукраїнських наукових конференціях, а саме: VI Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів та молодих учених «Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність» (Миколаїв, 2013); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання –

2013: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2013); Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2015: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 2015); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2015: досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» (Миколаїв, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи» (Львів, 2015); Міжнародній науково-практичній конференції «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» (Київ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Ольвійський форум – 2016: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі» (Миколаїв, 2016); Всеукраїнській науково-методичній конференції «Могилянські читання – 2016: історико-культурна спадщина для сталого майбутнього України до 150-річчя від дня народження М. Грушевського» (Миколаїв, 2016).

Публікації. Результати дослідження викладено авторкою в 15 наукових публікаціях, з яких: 6 – публікації у вітчизняних фахових та наукометричних виданнях, 1 – у зарубіжному виданні, 8 – у матеріалах і тезах конференцій.

Структура дисертації відповідає поставленій меті та визначеним завданням і складається з переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів основної частини (дев'яти підрозділів), висновків, списку використаних джерел і літератури (420 позицій на 43 сторінках), додатків (16 сторінок). Загальний обсяг дисертації становить 250 сторінок, із них основного тексту – 187 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ІСТОРІОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

1.1. Стан наукової розробки теми

У результаті історіографічного пошуку та аналізу праць, присвячених діяльності Ю. Бойко-Блохина, встановлено, що в українській історичній науці вона знаходиться в колі малодосліджених проблем, тобто відсутні комплексні розвідки з цієї теми. Більшість праць, використаних у дисертації, опубліковано українськими науковцями в діаспорі. Радянська історіографія в особі декількох учених негативно висвітлювала творчу спадщину Юрія Гавриловича. Найбільшу кількість робіт, яка дає змогу ознайомитися з діяльністю вченого, було опубліковано в незалежній Україні та Німеччині. Отже, для всебічної характеристики опрацьованої наукової літератури за темою дисертації вирішено розподілити її за проблемно-хронологічним принципом на три групи: радянська (1940–1980-ті рр.), зарубіжна (1950 р. – до сьогодні) та пострадянська історіографія (1991 р. – до сьогодні).

Радянська історіографія проблеми хронологічно охоплює 1940–1980-ті рр. Усі праці дослідників з СРСР, аж до останніх років існування Союзу, написані в руслі «єдино правильної концепції» історії, висвітлювали події спотворено, у дусі ідейної спадщини класиків марксизму-ленінізму. Цю ідеологічну заангажованість варто віднести до слабких сторін доробку радянських науковців. Адже після відбору даних за певною ідеологічною схемою більшість робіт є однобокою з точки зору використаного фактажу та висновків, що позначається на якості, науковій цінності та об'єктивності [349, с. 12]. У радянській історіографії діяльність Ю. Бойко-Блохина майже не висвітлювалася, а наявна наукова література представляла постать професора як буржуазно-націоналістичного науковця, який ішов у ногу зі світовим антикомунізмом. Узагалі «друга хвиля» еміграції в працях радянських дослідників як проблема «переміщених осіб» і

біженців розглядалася, проте всіх, хто добровільно залишився за кордонами СРСР, вважали зрадниками своєї країни й народу, буржуазно-націоналістичними елементами, прислужниками Заходу. Виняток було зроблено лише для бессарабців, буковинців, колишніх радянських громадян в НДР, які з дозволу СРСР стали громадянами Румунії та НДР у повоєнні роки. Решта «переміщених осіб» та втікачі створили так звану «другу еміграцію» з СРСР (термін упроваджено радянською наукою та пропагандою).

Ім'я Ю. Бойко-Блохина та інших представників «другої хвилі» еміграції вперше в радянській історіографії було згадано на початку 1970-х рр. у специфічних публікаціях, присвячених «критиці буржуазно-націоналістичних фальсифікацій», звісно, у переліку «ворогів». Цей період взагалі характеризувався розгорнутою кампанією в радянській Україні проти українських науковців за кордоном. Про гармонійну співпрацю діячів, розділених «залізною завісою», один зі вчених еміграції Ю. Шевельов (Шерех) писав: «Коли в середині шістдесятих років, уже в Америці, І. Білодід, заохочуваний Романом Якобсоном, у гармонійній співпраці з КДБ взявся розшукати докази моєї нібито співпраці з нацистами (в радянській термінології «фашистами»), йому гостинно відкрили ультра-таємні фонди публікацій німецького засягу» [402, с. 3–4].

І. Білодід – радянський науковець, академік АН УРСР – у своїх працях розкривав тему так званої гармонійної національно-російської двомовності, що стала однією з головних наукових тем мовознавчих інституцій та закладів Академії наук республік СРСР. За участю І. Білодіда посилено розробку наукової програми «Роль російської мови як засобу міжнаціонального спілкування». Він доводив, що російська мова може й повинна мати домінантне становище в Радянському Союзі. Вважав, що «двомовність на Україні – це той вид білінгвізму, при якому обидві мови, що знаходяться на високому рівні розвитку всіх своїх функціональних стилів, з однаковою широтою і рівною мірою використовуються народом» [106, с. 124].

За «компромат» у працях І. Білодіда слугували харківські публікації Ю. Бойко-Блохина періоду 1941–1943 рр. у газеті «Нова Україна». Метою публікацій ученого було відродження духовної культури української нації як необхідної складової для подальшої боротьби за незалежність України.

Ініційовані І. Білодідом атаки на еміграційних мовознавців та літературознавців упродовж 1970-х рр. продовжили ще два фахівці з російсько-українських мовних зв'язків – Н. Озерова та Г. Їжакевич, які підписували спільні публікації, у котрих викривали буржуазних націоналістів – «Б. М. Вересай»: «Коли сотні тисяч патріотів пішли на фронт захищати соціалістичну Вітчизну від загарбників, вони близько двох тижнів переховувались, чекаючи на фашистів, а їх «вдячність» виливалася у складанні і публікації «гімнів» на честь окупантів. Пізніше, в еміграції, вони взялися за апологетизацію третього рейху «у прозі». Їх писання були пройняті ненавистю до радянських патріотів за їх опір окупантам» [402, с. 6–7].

У їхніх працях особливий наголос робився на співпрацю вчених із так званою фашистською газетою «Нова Україна» в роки окупації. Це видання вперше привернуло до себе увагу радянської пропагандистської машини значно раніше. Щойно ввійшовши до Харкова в лютому 1943 р., радянська влада поновила в місті публікацію газети «Соціалістична Харківщина», яка вже з перших випусків почала таврувати тих, хто працював під пером німецької окупації: «Фашистський відділ пропаганди при допомозі продажних писак з газети «Нова Україна» цинічно фальсифікував погляди українського народу, який, нібито, бажає будувати «нове щасливе» життя під керівництвом Німеччини». У подібному дусі витримано й пізніші публікації, як-то: «Вміщуючи з номера в номер в газеті «Нова Україна», в журналах «Світ», «Український засів» та інших виданнях на Харківщині численні статті на історичні теми, фашистські борзописці грубо і по-дурному перекручували історію українського народу, намагаючись довести «спорідненість» і «єдність» українського народу з Німеччиною,

перекручували історичне героїчне минуле українського народу, його історичний зв'язок та дружбу з російським народом» [402, с. 5].

Про діяльність «українських буржуазних націоналістів» на території СРСР писав Б. Шульженко [406]. «Ворогів народу СРСР» у радянський період своєї наукової діяльності досліджував Ю. Римаренко [357], проте в період незалежної України, як вдалося встановити, змінив свої погляди. У 1996 р. академік став керівником авторського колективу «Малої енциклопедії етносторонності». Це перше видання у світовій практиці, у якому розглянуто етнонаціональну сферу під кутом етносторонності.

Що стосується діяльності ОУН(м), членом якої був Ю. Бойко-Блохин, то в радянській історіографії наявні вкрай негативні оцінки історії організації в усіх її вимірах та аспектах. Серед антинаціоналістичних пасквілів радянської епохи особливою ненавистю та непримиренністю відзначаються роботи В. Беляєва [250] та К. Дмитрука [272; 273]. Ці «вчені» були високопоставленими співробітниками радянських спецслужб, їхня професійна діяльність у 1940–1960-х рр. була тісно пов'язана з ліквідацією націоналістичного підпілля, греко-католицької церкви, переслідуванням дисидентів. Характерною рисою їхніх праць є відверта пропаганда псевдоісторичних міфів радянської епохи, суб'єктивність, упереджений підхід до розгляду проблеми, брак широкої джерельної бази (дуже часто ці науковці посилалися виключно на своїх попередників або на радянські агітаційні матеріали), препарування документів, намагання за будь-яку ціну дискредитувати український національно-визвольний рух 1940–1950-х рр. [344, с. 86].

Отже, до 1990-х рр. в українській радянській історіографії панувала монополія на марксистську методологію історичної науки. Жорстке прив'язування історичних процесів до розвитку економіки та ігнорування багатьох інших чинників призводило до збідненого відображення дійсності. Особливістю радянської історіографії, у тому числі й української, стало поєднання формаційної концепції з культом марксизму-ленінізму, що

насаджувався в СРСР. Оцінка його як універсальної теорії розвитку людства, що не потребує врахування будь-яких інших висновків, призвела до того, що радянські історики не брали до уваги досягнення світової історичної думки й узагалі ігнорували українську історіософську думку [415]. Абсолютна більшість радянських публікацій носила суто пропагандистське спрямування та використовувала набір ідеологічних прийомів і методів, які в сучасній соціології називаються «маніпулятивна інформація». Було поставлено за мету фактично міфологізувати суспільну свідомість і сформувати в радянських людей негативні установки не тільки щодо національно-демократичних об'єднань, але й до ідеї самостійної, незалежної України, легітимізуючи тим самим наявний державний лад [344, с. 87].

На висвітлення проблеми цілком поширювалися такі риси радянської історіографії, як цитатно-ілюстративний метод викладання матеріалу, уніфікація наукового стилю на базі офіційних настанов, войовнича термінологія. Так само, як і діаспорна, радянська історіографія слугувала одним із генераторів пропагандистських матеріалів для потреб «психологічної війни», компрометації одних одними. Сформувалася низка псевдонаукових пропагандистських кліше, відступати від яких під час висвітлення такого складного та суперечливого явища, як український національно-визвольний рух, було «ідейно шкідливо». Осмислення радянською історіографією представників української діаспори ґрунтувалося на ідеологемах пропаганди. Головними критеріями оцінки їхньої діяльності були висловлювання класиків марксизму-ленізму, а також доцільність створення образу ворога з принижених і знедолених вигнанців. Інтереси науки не бралися до уваги, а сама вона використовувалася для обслуговування потреб правлячого режиму.

Тож аналіз радянської історіографії діяльності Ю. Бойко-Блохина дає підстави стверджувати, що основними дослідниками життя і творчості вченого стали І. Білодід, Ю. Римаренко, К. Дмитрук, В. Беляєв, які у своїх працях у край негативно оцінювали його діяльність, відносячи до класу

«ворогів народу» та «буржуазних націоналістів». Варто відзначити, що радянська історіографічна база недостатня й охоплює лише громадську діяльність Ю. Бойко-Блохина в часи Другої світової війни в Харкові.

Зарубіжна історіографія проблеми кардинально відрізнялася від радянської. Зі встановленням на теренах України тоталітарного комуністичного режиму значна частина талановитих українських істориків вимушена була мігрувати за кордон. Разом із представниками інших наук вони активно долучилися до створення українських наукових установ у Чехословаччині, Польщі, Австрії, Німеччині і т. д. Їхні дослідження в руслі державницького напрямку української історіографії розвивалися переважно в стінах Українського вільного університету (УВУ) та в Українському науковому інституті в Берліні (УНІ-Б). Головним осередком української історичної науки в еміграції став УВУ, заснування якого підготували М. Грушевський, Д. Антонович та ін. [414].

Подальшу боротьбу за українську державність Ю. Бойко-Блохин продовжив в еміграції, зробивши вагомий внесок у націоналістичний розвиток української історіографії. Зарубіжна історіографія дослідження творчого доробку науковця започаткована в 1951 р. працею В. Мартинця «Ідеологія організованого й волевого націоналізму», яку було присвячено 25-літтю діяльності ОУН. У цій роботі автор дав рецензію на книгу Ю. Бойко-Блохина «Основи українського націоналізму» та зазначив, що праця вченого є першою синтетичною порівняльною студією, яка роз'яснює одну з найбільш заплутаних ідеологічних проблем українського націоналізму – різницю ідеологій ОУН та Д. Донцова [318, с. 24].

У 1963 р. працю «Живий Шевченко» опублікував літературознавець Д. Чуб (Д. Чижевський) [397], у якій він поставив завдання глибше ознайомити західного читача із творчістю Великого Кобзаря. Автор наголосив, що всі новознайдені матеріали він запозичив із докторської дисертації Ю. Бойко-Блохина «Творчість Т. Г. Шевченка на тлі західноєвропейської літератури» і щоразу цитував професора, зазначаючи,

що він акцентував увагу на антиросійських поглядах Т. Шевченка. Як видатного літературознавця в екзилі, Ю. Бойко-Блохина представлено в «Історії української літератури» Д. Чижевського [396] та в праці «Українська еміграційна література в Європі» Ю. Шереха [403].

Діяльність Ю. Бойко-Блохина в Українському Вільному Університеті висвітлював І. Мірчук, який своєю працею представив досягнення закладу та вшанував пам'ять усіх, хто був причетний до розвитку й успіху цієї академічної установи [10, арк. 3]. Ю. Бойко-Блохина увіковічили засобом друкованого слова й інші представники наукових кіл української діаспори та націоналістичного руху, такі як Я. Гайвас [264], В. Маруняк [320] та П. Мірчук [330; 331].

На окрему увагу заслуговує науковий доробок професора І. Лисяка-Рудницького [310; 311]. На відміну від переважної більшості вчених української діаспори, він був політично нейтральним, а свої погляди визначав як ліберальні, у чому вбачав свою схожість з Ю. Бойко-Блохином. У 1966 р. в «Енциклопедії українознавства» вперше опубліковано його статтю «Націоналізм», а 1973 р. вийшла у світ збірка статей «Між історією та політикою» [312]. На особливу увагу заслуговує наукова періодизація української преси в окупованих містах радянської України М. Масюкевич [322].

Найгрунтовнішим дослідником життя та творчості Ю. Бойко-Блохина в еміграції стала його дружина – доктор філософії, кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент УВАН, почесний Академік АН ВШ України з 2009 р., голова Німецько-Українського об'єднання ім. Ю. Бойко-Блохина Дарина Тетерина-Блохин. Основні проблеми, які вона розглянула у своїх працях, стосувалися діяльності вченого в еміграції, особливу увагу приділено його участі в Організації Українських Націоналістів. Усі дослідження Д. Тетериної-Блохиної проводилися на основі документів та матеріалів Ю. Бойко-Блохина, що свідчить про достовірність викладеного матеріалу. Головною метою було висвітлення життєвого шляху вченого, його

невтомної праці на благо Батьківщини та аналіз епістолярної спадщини. Вона є автором низки монографій: «Життя та творчість Юрія Бойко-Блохина: (До 70-річчя діяльності)» [378], «Короткі штрихи історії ОУН та політичної діяльності Юрія Бойко-Блохина (До 70-ти річчя ОУН та 90-річчя з дня народження Ю. Бойка-Блохина)» [379], «Діяльність Юрія Бойко-Блохина в німецькому світі (До 100-річчя від Дня народження професора)» [377], «Об'єднання українських письменників «Слово» на еміграції в Європі» [380], «Діяльність Ю. Бойко-Блохина на тлі подій в ОУН (1960–1993 рр.)» [376], «Епістолярна спадщина Юрія Бойко-Блохина» [116]. Вона також є редактором збірки творів Юрія Гавриловича – «Вибрані твори в шести томах» [375]. У передмові до «Коротких штрихів історії ОУН та політичної діяльності Юрія Бойко-Блохина» автор зазначає: «Я не хотіла б обійти мовчанкою видатного науковця, вченого на Заході в українських та чужинних колах, а також виразника націоналістичної ідеї, який все своє життя віддав політичній справі на благо Батьківщини» [379, с. 5].

Саме завдяки узагальненим дослідженням Д. Тетереної-Блохин популярність праць Ю. Бойко-Блохина на початку 2000-х рр. в Україні почала зростати, але до сьогодні в Україні відсутнє комплексне дослідження історичної спадщини професора та ґрунтовного аналізу його праць, що й визначило актуальність запропонованої роботи.

Отже, у середовищі зарубіжного українства створено невелику, але доволі ґрунтовну кількість наукових праць, що містять відомості про важливу українознавчу діяльність Ю. Бойко-Блохина. У цілому зарубіжні вчені – українські науковці діаспори – позитивно оцінюють наукову спадщину професора. Більшість дослідників відмічає важливі для науки знання про ідейні та організаційні засади українського націоналізму, про що писав Ю. Бойко-Блохин. Основні дослідження діяльності вченого містяться в роботах Д. Тетериної-Блохин – президента Німецько-Українського об'єднання ім. Ю. Бойко-Блохина.

В умовах національно-державної незалежності й демократизації суспільного життя після 1991 р. виникли можливості для опрацювання науковцями раніше недоступного джерельного матеріалу. Пострадянська історіографія заклала надійне підґрунтя для відродження своїх національних ознак, для повернення історичній науці в Україні її природних функцій, очищення від ідеологічних догм і більшовицьких стереотипів, для соборності українських істориків. Уперше на теренах незалежної України дослідження творчості та громадської діяльності Ю. Бойко-Блохина з'явилися в 1998 р. Саме цього року в Харкові відбулася Міжнародна наукова конференція, присвячена ювілею науковця «Харків 20–40-х рр. ХХ ст.: література, історія, мистецтво». У збірнику конференції було надруковано матеріали І. Михайлина [328], О. Волосової [262], О. Олійник [341], Р. Рибальченка [353]. Особливо треба відмітити статтю І. Михайлина, у якій він змалював постать Ю. Бойко-Блохина як літературознавця, проаналізував головні засади його літературознавчої методології та відзначав, що сьогоденні уявлення про літературний процес поза межами материкової України дозволяють переконливо стверджувати, що українські еміграція та діаспора дали світові не лише видатні досягнення в галузі художньої літератури, але й так само в галузі літературної критики та історії літератури. Ю. Бойко-Блохин завжди виходив з тієї методологічної засади, що науковий світ повинен вивчати проблеми, які за нинішніх умов неможливо досліджувати на Батьківщині [328, с. 11].

Р. Рибальченко продовжив свої студії в цьому напрямі й згодом опублікував такі роботи, як «Харківська культурна еміграція 1942–1943 років» [356], «Нова Україна» за часів окупації» [354], «Підкови на снігу» [355]. Дослідження Р. Рибальченка присвячено висвітленню публіцистично-наукової творчості Ю. Бойка-Блохина в роки Другої світової війни та повоєнний час.

Одну з перших біографічних розвідок про життєвий та творчий шлях Ю. Бойко-Блохина опублікувала І. Міронова [329], у якій вона дослідила

наукову та громадську діяльність професора в Україні та Німеччині. Але найменш дослідженим виявився «миколаївський період» життя і творчості Юрія Гавриловича. У 2012 р. статтю «Гарт Юрія Бойко-Блохіна: миколаївський період» опублікував Т. Кремінь [305], у якій він вказав на роль та місце батьків у формуванні життєвих позицій майбутнього професора, довів, що першу його статтю було надруковано саме в миколаївській «Просвіті», і саме в цьому місці він дебютував під своїм псевдонімом. Уперше за використання раніше закритих фондів спецслужб автор подав інформацію про арешт Ю. Бойко-Блохіна за інспірованою «справою СБУ», а також про його реабілітацію. Для повноцінного дослідження формування націоналістичних поглядів Ю. Бойко-Блохіна вивчено праці О. Морозової [332; 333], О. Кульчицької [306] та І. Марцинковського [321] про діяльність «Просвіт» Південного регіону України.

14–15 травня 2012 р. на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Г. Сковороди за ініціативи Д. Тетериної-Блохіної відбулася Міжнародна конференція «Він став легендою живою», присвячена річниці від дня народження академіка Ю. Бойка-Блохіна, у якій взяли участь науковці України та Німеччини. Організаторами конференції виступили Німецько-Українське Наукове Об'єднання ім. професора Ю. Бойка-Блохіна (Мюнхен), ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Григорія Сковороди», Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин. За результатами конференції опубліковано збірник, у якому свої дослідження про Ю. Бойко-Блохіна опублікували Т. Кремінь [305], Л. Мудрак [334], І. Береза [249], Г. Карась [279], М. Оберраух-Мельничук [338], А. Ситченко [359], Г. Іоганн-Гьортель [111], Л. Старовойт [367] та ін. Теми досліджень були різноманітними: від біографічних розвідок до вивчення філософської спадщини професора.

2009 р. за редакцією миколаївських дослідників В. Будака, Л. Старовойт та О. Хаєцького надруковано книгу «Миколаївський державний

університет ім. В. О. Сухомлинського: віхи історії» [327], у якій автори з великою пошаною говорять про те, що в стінах їхнього закладу навчався Ю. Бойко-Блохін. 2011 р. М. Шитюк, Є. Горбуров та К. Горбуров опублікували збірник «Землі української постаті знані» [405], а 2012 р. – «Слава і гордість Миколаївщини» [404], де окремим підрозділом виділили постать Ю. Бойко-Блохіна. 2012 р. за редакцією В. Будака й А. Ситченко опубліковано монографію про історію Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського, у якій досліджено період ІНО та навчання в ньому Ю. Бойко-Блохіна [385].

Варто виділити праці, у яких вивчаються окремі проблеми життя і творчості Юрія Гавриловича. Зокрема, статті І. Набитович [335], С. Хороб [393], А. Химинець [388; 389; 390] присвячено Ю. Бойко-Блохину як шевченкознавцю. Окремі згадки про діяльність науковця в Німеччині знаходимо в розвідках учених, які займаються дослідженням української наукової діаспори, зокрема В. Педенко [346]. Для дослідження підпільної діяльності Ю. Бойко-Блохіна в Харкові в роки окупації використано праці А. Скоробагатова про Слобожанщину та Наддніпрянщину в часи Другої світової війни [361; 362; 363; 364; 365].

Окремо треба зупинитись на захищеній у 2009 р. докторській дисертації Ю. Недужко з теми: «Діяльність української діаспори щодо відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття)», у якій автор відмічає, що українська громада здійснила вагомий внесок у процес вітчизняного державотворення. Утвердження демократії та здобуття державної незалежності України стало провідною метою діяльності організацій української діаспори в країнах Заходу в середині 1940-х – на початку 1990-х рр. Активна й наполеглива державотворча діяльність закордонного українства значною мірою сприяла відновленню державної незалежності України, поширенню на її теренах загальноєвропейських демократичних цінностей та, врешті, зумовила її

поступове перетворення на повноцінну учасницю європейського цивілізаційного простору XXI ст. [408, с. 16].

Дослідження ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина становить окремий блок історіографічних проблем. 2007 р. Б. Червак опублікував працю «Націоналізм» [395], у якій перше місце серед ідеологів українського націоналізму відвів Ю. Бойко-Блохину. Дуже влучно автор використав цитату професора про різницю між українцями та росіянами на рівні расовості, ментальності, культури: «Дуже тривкими, постійними рисами нашого національного характеру є естетизм, емоціоналізм, чутливість, ліризм. Не те в Росії. Антиестетичність, бруд, нехлюйство характеризують побут російського селянина, багато цього є в пересічній російській робітничій чи інтелігентській родині» [395, с. 56]. Ю. Кириченко, досліджуючи генезу та перспективи розвитку української нації в повоєнній зарубіжній україністиці, згадує про Ю. Бойко-Блохина й також наголошує на «викорчовуванні московського соціалізму» в його працях [297, с. 68].

Сучасні патріотично налаштовані історики, які не залишаються осторонь проблем державного самовизначення українського народу, досліджують теорії українського націоналізму, особливо в науковому дискурсі зарубіжного українознавства. Як стверджує більшість із них, з кінця 1940-х рр. відбулися серйозні зміни в сприйнятті національної проблематики. Переосмислення питань розвитку української нації було викликане геополітичними подіями, такими як завершення Другої світової й початок «холодної війни», а також поразкою українського повстанського руху й вимушеною еміграцією. Низка українських дослідників продемонструвала найвищий рівень теоретичного осмислення національної проблематики, а також здатність прогнозувати подальший розвиток української нації. Головною особливістю досліджень науковців української діаспори є те, що майже всі їхні праці характеризувалися антимосковськими настроями, а за

головну мету вони ставили прагнення досягти утворення незалежної Української держави [297, с. 69].

Деякі історики розглядають постать Ю. Бойко-Блохина в контексті досліджень Української військової організації та Організації Українських Націоналістів у 1920–1941 рр. Наприклад, Н. Надурак зазначає, що сучасні умови існування української історичної науки дозволяють об'єктивно та всебічно дослідити діяльність УВО-ОУН. На думку вченого, праці Ю. Бойко-Блохина зробили вагомий внесок у наукове опрацювання ідеології українського націоналізму. Він відмічає, що філософська спадщина професора стала фундаментом для подальших досліджень теорії українського націоналізму [336].

В. Футала, проаналізувавши праці представників зарубіжного українства, присвячені українському праворадикальному рухові міжвоєнної доби ХХ ст., виділяє основні напрями досліджень та зазначає, що гостра міжпартійна боротьба в українських емігрантських колах спонукала Ю. Бойко-Блохина написати ґрунтовну працю, завданням якої було, по-перше, розмежувати публіцистику Д. Донцова та ідеологію українського організованого націоналізму, і, по-друге, показати, що причиною розколу в ОУН були не тільки «персональні амбіції, але й значні ідеологічні різниці» [387, с. 195]. Становлення та розвиток преси української еміграції в Німеччині дослідив М. Присяжний [348]. Деякі біографічні моменти про життя та творчість Ю. Бойко-Блохина знаходимо в Енциклопелії Українознавства [256], працях І. Колоса [304], О. Лагутенко [308] та Історії української літератури ХХ ст. за редакцією В. Дончика [277].

На сьогодні в Україні захищеною є лише одна дисертація А. Химинець, у якій Ю. Бойко-Блохина представлено як літературознавця. Особливу увагу автор спрямовує на осмислення рецепції науковцем творчості Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, намагається представити спробу дескрипції, аналізу й інтерпретації його літературознавчих шукань та осмислення динаміки їх змін – від радянського періоду до діяльності в еміграції. У висновках авторка

зазначає, що наукова спадщина Ю. Бойко-Блохина є визначним внеском у вивчення історії української літератури, розв'язання важливих проблем теорії літератури і невід'ємною складовою літературознавчої спадщини української еміграції [409, с. 17]. У роботі також використано матеріали навчального посібника П. Соболя «Нарис історії Миколаївщини ХХ ст.», де зібрано короткі нариси з історії нашого краю та на основі архівних матеріалів висвітлено замовчувані й викривлені раніше події [366].

Щоб якомога повніше охарактеризувати історичну постать Ю. Бойко-Блохина, автором дисертації видано наукові публікації, присвячені життю, творчості та діяльності професора. Окремо розглянуто формування світоглядних позицій Ю. Бойко-Блохина [285], його участь в ОУН(м) у роки Другої світової війни [280; 281; 290], висвітлено політичну еміграцію в 1960–1990-х рр. [284], проаналізовано теоретичні засади українського націоналізму [266] та виявлено його духовно-ідеологічні основи в історичній спадщині Ю. Бойко-Блохина [282; 288], досліджено його епістолярну спадщину [289], «український період» життя [286] та діяльність в Об'єднанні українських екзильних письменників «Слово» [292]. Особливу увагу приділено історіографії та джерелам [283], проаналізовано часопис «Нова Україна» [291] та публіцистику вченого [265].

Отже, сучасна українська історіографія представлена достатньою кількістю досліджень життєвого та творчого шляху Ю. Бойко-Блохина. Зазначені науковці позитивно характеризують діяльність ученого як в Україні, так і за кордоном. У результаті аналізу історичної спадщини професора його визнано одним із головних сучасних теоретиків основ українського націоналізму.

Тож історіографія дослідження, що вивчає наукову та громадсько-політичну діяльність Ю. Бойко-Блохина, є різноманітною. Кожна її група має свої особливості [283, с. 141]. Так, радянська історіографія негативно висвітлює постать Ю. Бойко-Блохина, наявна наукова література представляє його як буржуазно-націоналістичного науковця, який ішов у ногу зі світовим

антикомунізмом. Узагалі осмислення радянською історіографією представників української діаспори ґрунтувалося на ідеологемах тогочасної пропаганди. Головними критеріями оцінки їхньої діяльності були висловлювання класиків марксизму-ленінізму, а також доцільність створення образу ворога з принижених і знедолених вигнанців. Інтереси науки не бралися до уваги, а сама вона використовувалася для обслуговування потреб правлячого режиму. Щодо зарубіжної історіографії, то наявні праці позитивно оцінюють роботи вченого. Більшість дослідників діаспори відмічає важливі для науки знання про ідейні та організаційні засади українського націоналізму, підпільно-революційну діяльність УВО та ОУН, їхню стратегію й тактику, внутрішню будову праворадикальних структур, про яку писав Ю. Бойко-Блохин.

Пострадянська історіографія, характеризуючись позитивними зрушеннями, які здебільшого пов'язують із фактом вільного від догматизму радянського зразка розвитку сучасних студій, значним розширенням «фронту» досліджень та введенням в обіг нового джерельного матеріалу, позитивно оцінює історичну спадщину Ю. Бойко-Блохина. Водночас недослідженими залишаються питання генезису теоретичних засад українського націоналізму в працях ученого, аналізу його публіцистики та політичного впливу професора на європейську громадськість з питань поширення україністики.

Огляд історіографії засвідчив, що в науковій літературі не знайшлося відображень виявлення духовно-ідеологічних основ українського націоналізму, а систематизація праць радянських, зарубіжних та сучасних вітчизняних дослідників засвідчила, що проблема аналізу наукової, громадської та політичної діяльності не стала предметом комплексного наукового дослідження, чим і зумовлено звернення авторки до цієї теми.

1.2. Джерельна база дослідження

Дослідження наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина неможливе без аналізу комплексу наявних джерел. Відкритий доступ до більшості архівів дає можливість застосувати значно ширший інформаційно-джерельний масив, що не було зроблено попередниками, а відтак, за можливістю глибше висвітлити проблему. Одне з провідних місць в аналізі джерельної бази дослідження посідає проблема класифікації історичних джерел. Класифікація як логічний, науково-обґрунтований поділ за основоположною ознакою є необхідною умовою їх правильної систематизації та структуризації.

У запропонованому дослідженні класифікацію джерел здійснено в контексті методу системно-структурного аналізу. Він є за своєю суттю евристичним і надає можливість отримати всебічну інформацію про джерельну базу досліджуваної проблеми як єдину тематичну систему. Цілісність її визначається інтегративними властивостями. Автор дисертації прагнула вивчити та проаналізувати якомога ширшу джерельну базу, тому в дослідженні опрацьовано широке коло архівних неопублікованих і друкованих документів, що безпосередньо стосувалися теоретичної та практичної роботи Ю. Бойко-Блохина, за допомогою яких можливо відтворити та проаналізувати передумови становлення його як науковця й політичного діяча, основні напрями й результати його діяльності. У роботі автор прагнула уникнути заангажованості, заполітизованості та суб'єктивізму, тому джерела, які використовувались під час аналізу, поділені за ступенем важливості, у деяких аспектах уточнено та переосмислено.

У науковий обіг було введено документи й матеріали центральних та місцевих державних архівів. Автор дисертації вперше дослідила унікальні документи Родинного музею-архіву Юрія та Дарини Блохин, які становлять значну цінність для дослідження обраної проблеми. Треба зазначити, що джерельна база, порівняно з історіографією дослідження, є більш об'ємною,

у зв'язку з чим автором було обрано критичний підхід до оцінки документів, усвідомлюючи те, коли та за яких обставин їх було підготовлено.

З огляду на зазначене, джерела умовно можна поділити на такі групи: по-перше, архівні неопубліковані документи; по-друге, друковані й опубліковані матеріали; по-третє, нарративні джерела (записки, щоденники, спогади осіб тогочасних подій та епістолярна спадщина); по-четверте, періодична преса; по-п'яте, праці Ю. Бойко-Блохина та рецензії на них.

Основою для написання дослідження послужили архівні матеріали, зосереджені в Центральному державному архіві громадських об'єднань України (ЦДАГО України), Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), Державних архівах Миколаївської, Харківської, Львівської областей, Архіві Українського Вільного Університету в м. Мюнхен (Німеччина), а також Електронному архіві українського визвольного руху. Неупередженого відтворення біографії та творчого доробку Ю. Бойко-Блохина вдалося досягти за допомогою документів Родинного музею-архіву Юрія та Дарини Блохин в м. Переяслав-Хмельницький.

Першу групу джерел становлять *неопубліковані архівні джерела*. У фонді 1 «Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України» ЦДАГО України зосереджено агітаційні листівки, довідки, доповідні записки про методи протиповстанських заходів та їх результати [33–39]. Фонд 3833 «Крайовий провід Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях 1941–1947 рр.» ЦДАВО України містить видання мельниківського проводу ОУН, їхні листування, звернення, постанови, видання часопису «Сурма», характеристику партизанського радянського руху, ставлення до нього ОУН і методи боротьби з ним, а також листування з видавництвами та іншими установами УРСР про розповсюдження періодичної преси [22–32].

У Державному архіві Миколаївської області (ДАМО) збережено матеріали фонду 206 Українського товариства «Просвіта». Найбільш

цінними для дослідження є документи за 1910–1911 рр. – звіти про діяльність та склад товариства за 1910 р., реєстр осіб, запропонованих загальним зібранням для балотування в члени ради та ревізійну комісію, звіт книгозбірні товариства за 1911 р., а також протоколи зібрання ради товариства «Просвіта» за 1911 р. [40–43]. Фонд 468 «Аркас Микола Миколайович – український композитор, голова товариства «Просвіта» містить інформацію про обрання керівництва та членів товариства «Просвіта». У документах є інформація про участь батька Ю. Бойко-Блохина – Гаврила Блохина – у цьому товаристві [44; 45].

Фонд 2982 Державного архіву Харківської області (ДАХО) зберігає відомості Харківської міської управи про кількість населення по районах м. Харків станом на 1 жовтня 1942 р., а також інформацію про національний та віковий склад населення окупованого німцями Харкова. Ця інформація дала змогу виявити причини появи Організації Українських Націоналістів у місті. Також Держархів Харківської області містить усі публікації газети «Нова Україна» за 1941–1944 рр., де друкував свої статті Ю. Бойко-Блохин у період окупації міста [47–49].

У фонді П. 3 «Львівський обласний комітет Комуністичної партії України» Державного архіву Львівської області (ДАЛО) зосереджено звітні матеріали, стенограми, постанови нарад, зборів радянсько-партійних установ області за участі представників силових відомств. Тут також зберігаються цінні документи про використання комсомольських організацій у ході ліквідації підпільників [50–59].

В Архіві Українського Вільного Університету в м. Мюнхен зібрано матеріали про науковців української еміграції. У фонді 3 «Оглоблин Олександр – історик» зберігається листування між Ю. Бойко-Блохином та О. Оглоблиним, а також між О. Оглоблиним та І. Мірчуком [1–4].

У фонді 4 «Мірчук Іван (1891–1961) – філософ, історик, культуролог, ректор УВУ» містяться праці І. Мірчука та рецензії на них [9], листування з німецькими впливовими політичними діячами [11;12;13;14].

Особливої уваги вимагають документальні свідчення про життя українських емігрантів у повоєнній Німеччині, які зберігаються у фонді 34 «Центральне представництво української еміграції (ЦПУЕ)». Тут містяться матеріали першого, другого та третього з'їздів української еміграції в Ашафенбурзі, Регенсбурзі та Мюнхені, протоколи цих з'їздів та резолюції в справах перенаселення української еміграції [15–21].

Із 2009 р. в м. Переяслав-Хмельницький на базі Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету ім. Григорія Сковороди функціонує Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин, відкритий за ініціативи його дружини Д. Тетериної-Блохин. Відповідно до угоди від 20 січня 2008 р. між університетом і Д. Тетериною-Блохин, було створено й облаштовано кабінет, до якого вона завдяки допомозі Міністерства закордонних справ України передала з Мюнхена частину родинного архіву-бібліотеки та меморіальних речей: рукописні та друковані україно-, англо- й німецькомовні праці, листування, документи Ю. Бойка-Блохина, свої книжки, твори емігрантів-українців з усього світу, рідкісні видання, часописи тощо. Метою діяльності архіву є організація дослідження, вивчення життєвого, наукового та громадсько-політичного шляху вченого, проведення наукових читань, семінарів, конференцій. Реєстр нараховує 1 976 одиниць зберігання, поповнюється він і дотепер. Архів-музей містить особисті документи вченого: паспорт громадянина Німеччини [див. Додаток Ж], диплом доктора наук Німеччини [див. Додаток К], членський квиток Національної Спілки письменників України [див. Додаток Р], грамоту від Української Вільної Академії Наук Німеччини [див. Додаток М], Посвідчення Почесного члена Вченої Ради Інституту українознавства Німеччини [див. Додаток П]. Тут також зберігається листування професора з колегами та однодумцями.

Особливу цінність становлять неопубліковані праці вченого, які знаходяться в цьому Архіві-музею. Проаналізувавши їх, автор дослідила позиції професора щодо впливу більшовицької Росії на Україну та висвітлила

матеріал у третьому розділі дисертації «Духовно-ідеологічні основи українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина» [60–70]. Фонд 26 «Матеріали про Українську Вільну Академію Наук за 1945–1948 рр. зберігає бюлетені УВАН, доповідь Ю. Бойко-Блохина про діяльність УВАН на Пленумі ЦПУЕ в листопаді 1946 р [71–77].

Для ґрунтовного та всебічного дослідження націоналістичної діяльності вченого використано матеріали Електронного архіву Українського Визвольного Руху (ЕАУВР), який містить частину публікацій газет «Нове українське слово» [79-86], де друкувався Ю. Бойко-Блохин, журнал «Сурма» [87], журнал «Український націоналіст» [88; 95; 96], інформаційні бюлетені ОУН(м) [90; 91], пропагандистські листівки [89; 92; 93; 94; 98], звернення А. Мельника [97].

Частину документів у 1947–1955 рр. було надруковано в основному накладом ОУН. У роботі використано такі *друковані джерела*, як Декларація Проводу українських націоналістів з нагоди III Великого Збору Українських Націоналістів, що відбувся в серпні 1947 р. [99], Резолюції III Великого Збору Українських Націоналістів [103], Тези ідеологічної конференції Організації Українських Націоналістів (червень – липень 1948 р.) [104], Устрій Організації Українських Націоналістів: затверджений на III Великому Зборі Українських Націоналістів 30 серпня 1947 р. [105], Програму ОУН, затверджену на третьому Великому зборі [102] та матеріали VII Великого Збору Українських Націоналістів [100].

До другої групи джерел віднесено *опубліковані джерела*, які є суттєвим доповненням до архівних, оскільки частину документальних матеріалів уже введено до наукового обігу та опубліковано. Першими авторами опублікованих збірок документів і матеріалів з історії Організації Українських Націоналістів були вчені української діаспори. В Україні видавництво програмних документів набуло поширення вже за часів незалежності, цьому сприяв загальний доступ до центральних та державних архівів. Серед них найбільшою інформативністю та репрезентативністю

джерел характеризуються резолюції Конгресу Українських Націоналістів, надруковані у Львові Центром дослідження визвольного руху [108], матеріали п'ятого та шостого Великих Зборів Українських Націоналістів [107]. До цієї групи джерел також віднесено документи й матеріали І. Білодіда «Мова і ідеологічна боротьба» за редакцією Л. Масенко [106].

Наративні джерела представлені записками, щоденниками, спогадами осіб тогочасних подій та епістолярними документами. Значну інформацію про життя Ю. Бойко-Блохина подають мемуари, значення яких зростає у зв'язку з відсутністю відповідних відомостей в інших видах джерел. Значення мемуарної літератури як джерела визначається, по-перше, наявністю в ній значного фактологічного матеріалу, який може бути відсутнім в інших видах джерел; по-друге, мемуарна література насичена враженнями, спостереженнями, роздумами авторів про деякі події. Її особливістю є те, що вона за своїм жанром близька до художньої, яскравіше від інших письмових джерел відображає колорит, дух часу, настрої та поведінку людей, їхній героїзм і трагізм життєвих ситуацій. Варто вказати на ще одну важливу їхню особливість, яка, зокрема, полягає в тому, що вони містять не лише спогади, особисті враження, опис тих чи інших подій, але й елементи дослідницького характеру [407, с. 7]. Провідною ознакою мемуаристики є суб'єктивне осмислення певних історичних подій, життєвого шляху конкретно-історичної постаті із залученням документів, співвіднесенням власного духовного досвіду автора зі внутрішнім світом його героїв, соціально-психологічною природою їхніх вчинків, мотивацією дій і рішень. Мемуари поділяють на три категорії: об'єктні, мета та зміст яких полягає у відтворенні об'єкта авторської уваги, тобто подій, ситуацій, людей; суб'єктні, головний інтерес у яких спрямовується на постать автора; спогади, що органічно поєднують у собі обидва підходи. Усі три вказані категорії наявні в мемуарній літературі про діяльність Ю. Бойко-Блохина. Цінним матеріалом є спогади Д. Тетериної-Блохин – дружини вченого, з якою автор дисертації зустрічалася в м. Мюнхен (Німеччина) у 2014 р., де

пані Дарина до сьогодні очолює Німецько-Українське об'єднання імені Юрія Бойко-Блохина [див. Додаток Т]. Вона завжди захоплювалася його працелюбністю та безмежною любов'ю до Батьківщини й акцентувала увагу на тому, що вчений ще за довоєнного часу наголошував про небезпеку для України з боку Росії.

Високий рівень професіоналізму Ю. Бойко-Блохина відзначав його учень Ганс-Йоганн Ѓьортель, який у своїх спогадах «Людяність учителя» писав: «Протягом цілого триместру я працював з професором Юрієм Бойком-Блохиним – людяним і досвідченим, кваліфікованим викладачем. Він був жильним та кремезним, зразком здоров'я і життєздатності. Попри своє добре ставлення до всіх людей, котрі його оточували, водночас зберігав певну відстань від них, щоби вберегти себе від поганої слави або інтриг. Ю. Бойко-Блохин перебував у добрих стосунках з визначними політиками, зокрема Францем-Йозефом Штраусом і Отто фон Габсбургом, котрі підтримували ідею Європейського Союзу, прихильником якого він був» [111, с. 58].

Особливими виявилися спогади українського літературознавця, критика, доктора філологічних наук, професора кафедри журналістики філологічного факультету Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна І. Михайлина, який познайомився з Ю. Бойко-Блохиним у 1998 р. в Харкові на конференції «Харків 20–40-х рр. ХХ ст.: література, історія, мистецтво». І. Михайлин під час інтерв'ю наголосив, що професор Ю. Бойко-Блохин дуже позитивно оцінив його статтю про головні засади літературознавчої методології Ю. Бойко-Блохина, поділився враженнями побаченого Харкова та виступив з доповіддю про перспективи розвитку української державності.

Ю. Шевельов у своїх спогадах «Я мене, мені... (і довкруги)» відмічав, що «Бойко йшов разом з націоналістичним рухом в його так званому мельниківському відламі, і явища літератури трактував у досить ортордоксальному дусі. Він просунувся на керівні позиції в еміграційній так

званій політиці, а в науці зумів посісти певні позиції в німецькому університетському естаблішменті, хоч серед німецьких науковців не користався високим авторитетом» [115, с. 185]. Діяльність Організації Українських Націоналістів у Харкові згадують у своїх спогадах Л. Дражевська [112] та О. Соловей [114]. У дисертації автор також використала матеріали з радіо «Свобода», у якому в 1979 р. ведучий І. Качуровський ініціював передачу, присвячену 70-річчю Ю. Бойко-Блохина й щотижня робив огляд його праць.

Серед різних видів мемуарних джерел важливе місце належить щоденникам, оскільки зафіксована в них інформація дозволяє не лише достовірно відтворити особливості громадського, політичного та культурного життя будь-якого історичного періоду, а й визначити громадянську позицію автора, простежити його особисте ставлення до написаного. Важливим матеріалом для дослідження вказаного періоду є «Щоденник Аркадія Любченка», який дослідники вважають феноменом української мемуаристики ХХ ст. А. Любченко, як свідчать дати в записах, розпочав писати щоденник 2 листопада 1941 р. в Харкові, а закінчив 21 лютого 1945 р. в німецькому місті Бад-Кассінгені, у приватній хірургічній клініці професора Бомгарта, за кілька днів до своєї смерті. Текст, поданий у щоденнику, розкриває не лише драматичні сторінки долі тогочасних літературознавців та письменників періоду війни, а й містить відомості з часів національно-визвольних змагань у 1920–1930-х рр. [113].

Сьогодні у зв'язку з гуманізацією науки, у фокусі якої – людина в усіх її життєвих проявах, спостерігається значне поживлення громадського й дослідницького інтересу до джерел особового походження, передусім приватного листування, що є об'єктом дослідження спеціальної історичної дисципліни – епістолології. Листи розглядаються не тільки як засіб комунікації й посередник, що містить відомості про історичні факти, але й як історико-культурний феномен, специфічний носій інформації. Приватне листування являє собою поліфункціональне джерело, що може поєднувати в

собі декілька завдань, бути одночасно діловим і творчим, ліричним і прагматичним. Окрім комунікативної функції, воно, як і мемуари, має мету самовиразу, самоусвідомлення й самостереження особистості [411]. Упорядником епістолярію Ю. Бойко-Блохина стала Д. Тетерина-Блохин, яка у 2014 р. опублікувала весь масив листів ученого та інших адресатів. У першому розділі висвітлено німецькомовне листування вченого з професорами Г. Коком, К. Беккером, Ф. Шольцом, Г. Шоттом, М. Лобковіцем, Е. Кошмідером, А. Майером та багатьма іншими німецькими вченими, політиками й навіть із міністром Баварського уряду Й. Штраусом. Окремо представлено листування з представниками української діаспори. Це численні листи Ю. Бойка-Блохина та до нього від Д. Нитченка, С. Гординського, Д. Оляничча, Д. Чижевського, Ю. Шевельова, М. Антоновича, В. Кубійовича, З. Книша та багатьох інших відомих особистостей, котрі також через обставини, як і Юрій Гаврилович, були змушені покинути Батьківщину, але все життя поклали на те, щоб прославити її ім'я за кордоном. У листах обговорюються політичні питання, різні літературознавчі теми, справи Українського вільного університету, організаційні питання щодо українських симпозиумів, конференцій, конгресів, плани щодо написання тих чи інших робіт тощо [413]. У листі до німецького славіста Ганса Роте, професора Болонського університету, Юрій Гаврилович відстоював потребу системного вивчення українознавчих дисциплін в університетах ФРН як складової слов'янознавчих курсів. Це, за переконаннями професора, не лише поглиблюватиме науковість німецької академічної освіти, але й протидіятиме повсюдній українофобії з боку російських діячів еміграції. У листуванні з німецькими урядовцями м. Бад-Емс відстоював необхідність відкриття пам'ятної дошки на ганебне відзначення століття Емського указу про заборону української мови, підписаного Олександром II. У листі до професора Д. Чижевського Ю. Бойко-Блохин розкрив свої наміри щодо проведення Українознавчої конференції, де пропонував виступити йому з доповіддю: «Високоповажний

пане професоре, 2–6 січня 1959 р. у Мюнхені відбудеться Українознавча конференція, запрошую Вас взяти участь та виступити з доповіддю. Чекаємо на Вашу відповідь». Д. Нитченко сприяв поширенню книг Юрія Гавриловича в Сполучених Штатах Америки та Австралії, оскільки неодноразово відвідував ці країни. Зокрема, у листі до Ю. Бойко-Блохина від 31 грудня 1974 р. Д. Нитченко писав: «Поважний і дорогий Друже, Юрію Гавриловичу! Ваші книги дуже швидко розходяться серед тих, хто мав перший том, а також цьому сприяло й те, що саме 27 липня 1974 р. відбувся 7-й З'їзд вчителів, де я теж пустив три примірники. Сьогодні дістав відповідь від кольпортера із Західної Австралії, заповів три примірники, отже, у мене залишився 1, тому прошу Вас прислати ще 5» [116, с. 262].

Отже, особливостями наративних матеріалів як історичного джерела є побудова розповіді крізь призму індивідуального сприйняття мемуариста. Особа автора спогадів виступає організуючим стрижнем, їхнім структурним принципом. Суб'єктивність є неодмінною ознакою й особливістю цієї групи джерел. Наративним джерелам притаманна ретроспективність, адже вони завжди виникають після подій, що в них описуються. Наявність дистанції в часі помітно впливає на висвітлення минулого, оскільки чим більший період минув від моменту подій, тим більша ймовірність викривлень, але водночас це дає можливість спокійніше й об'єктивніше оцінити минуле, виділити з окремого загальне. Потрібно врахувати, що спомини відображають особистість людини та історичну свідомість суспільства на момент створення, а не під час подій, що в них описуються.

Періодичні видання складаються з преси спеціалізованого походження та матеріалів із газетних публікацій місцевого рівня. У дисертації було опрацьовано та досліджено періодичні видання, у яких друкувався Ю. Бойко-Блохин: «Нова Україна» [127], «Голос Охтирщини» [119], «Наш шлях» [125], «Українське слово» [133], «Український голос» [135], «Краківські вісті» [123], «Український засів» [136], «Львівські вісті» [124], «Голос» [120], «Український вісник» [134], «Вінницькі вісті» [117], «Хорольські вісті» [138],

«Костянтиноградські вісті» [122], «Нові вісті» [128], «Горохівські вісті» [121], «Вісті Лохвичини» [118], «Наше слово» [126], «Переяславські вісті» [129], «Рідна нива» [131], «Подолянин» [130], «Українські новини» [137], «Тижневик барської округи» [132].

Публіцистика членів ОУН – невід’ємна частина української журналістики періоду Другої світової війни й української преси загалом, вона є повноцінним культурним явищем і вигідно відрізняється від численних колабораціоністських видань, до яких зараховуємо як легальні пронимецькі часописи 1941–1943 рр., так і україномовну політично заангажовану радянську пресу [369, с. 189; 371, с. 123]. Статті Ю. Бойко-Блохина закликають до безкомпромісної боротьби з окупантами заради створення незалежної Української держави, декларують загальнолюдські ідеали й цінності, розглядають складні ідейно-політичні, філософські, культурні й моральні аспекти життя українського суспільства. У працях ученого докладно відтворено зміни в ідеології та політиці організації, яка протягом війни пройшла шлях від радикально-націоналістичних до демократичних поглядів. Особливо цікавими з цього погляду є праці 1936–1943 рр., у яких відбилися непрості ідейно-політичні пошуки подальших шляхів і методів боротьби.

Писання підпільних публіцистів дають ключ до розуміння політики організації на кожному з етапів боротьби, пояснюють рішення та кроки керівництва, які раніше видавались непослідовними чи необґрунтованими. Антигітлерівська й антимосковська спрямованість підпільних видань ОУН засвідчує боротьбу організації на два фронти й перекреслює огульні звинувачення в колабораціонізмі. Праці ідеологів ОУН – це черговий етап у розвитку української ідейно-політичної та військово-політичної думки [370, с. 190].

Варто відзначити двотомне видання К. Курилишин «Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944 рр.): історико-бібліографічне дослідження», у якій вперше подано не лише вихідні дані, а й

історично-книгознавчу характеристику кожного видання, зазначено місця збереження, наявність чисел. Особливо цінною є бібліографія до кожного видання: автор, назва статті чи книжки, за наявності – згадка про архівне джерело [307].

Праці Ю. Бойко-Блохина та рецензії на них. Важливим джерелом вивчення спадщини будь-якого вченого є його праці. Найповніший на сьогодні покажчик усіх робіт Ю. Бойко-Блохина нараховує 150 позицій. Цінним, з огляду на достовірність інформації, є чотири томи «Вибраного» – підсумки його наукової праці. Преамбулою до кожного тому є мемуари та спогади Ю. Бойко-Блохина про пережитий період його життя [145; 146; 147; 148]. Тематичний діапазон «Вибраного» дуже великий: тут і соціально-політична проблематика, і історична, і релігійна. За предмет дослідження він обирає творчість заборонених до вивчення в Україні письменників, представників «розстріляного відродження», діаспори або й просто виокремлених із літературного процесу за те, що були талановитими українськими митцями, своїми творами пробуджували національну свідомість і робили «зросійщених малоросів знову українцями».

У цьому контексті професор завжди вивчав антиросійські спрямованості української літератури, установлення української духовної незалежності від російських стереотипів мислення. В. Мельник, рецензуючи «Вибране» відмічав, що «історія, написана в такому світлі, вкрай потрібна, її давно чекає наш загальний і науковий світ. Об'єктивний науковий підхід в аналізі наших мовних, літературних та історичних процесів, вміння глянути на речі по-новому, поставити питання принципово з погляду національної рації, вміння дати наукову оцінку багатьом аспектам творчості й подій як на рідних землях, так і у вільному світі – це ті головні позитиви нашого провідного літературознавця, проф., д-ра Ю. Бойка» [326, с. 156]. Огляди та рецензії на «Вибране» подали Д. Квітковський, який зазначав, що вчений у своїх працях здійснив «прорив в українській літературі ХХ ст.» [296, с. 160], та В. Голуб [267, с. 110].

Особливу увагу автор дисертації звернула на монографію вченого «Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання» [219], аналіз якої допоміг скласти перелік тодішніх більшовицьких політтехнологій, порівняти їх із низкою політтехнологій сучасної Росії та проросійських українських політиків, а саме: мовно-культурну асиміляцію українців, проведення довготривалої інформаційної та психологічної війни, дестабілізацію політичної обстановки в Україні. Аналізуючи працю «Основи українського націоналізму» [166], автор відмічає актуальність головних тез, зазначених ученим, і наголошує на недостатній популяризації всього українського у ХХ ст., відтак і появу вмотивованої нетерпимості й ненависті до населення з національно-державницькою позицією.

Окремі роботи, а саме понад 70 розвідок, було написано в жанрі публіцистики. Більшість статей опубліковано в окупованому Харкові протягом 1942–1944 рр. у газеті «Нова Україна». Деякі статті надруковано в газетах «Український засів» [136], «Українське слово» [133], «Краківські вісті» [123], «Голос Охтирщини» [119], «Нове українське слово» [79–86] та журналі «Український націоналіст» [88]. Більша частина статей вченого присвячена видатним українським літературним діячам [152; 165; 177; 195; 216; 231; 239; 232]. В окремих розвідках Ю. Бойко-Блохин дослідив історію українського театру [154; 161; 168; 209] та політичні погляди М. Драгоманова [159; 160]. Підводячи підсумки, можемо зазначити, що праці Ю. Бойко-Блохина, опубліковані в середині ХХ ст., мають вагоме значення для сучасності, а також вкотре доводять, що російська пропагандистська машина здійснювала довготривалу інформаційну війну проти розвитку національної ідеї в Україні.

Отже, огляд джерел засвідчує наявність широкої, достатньо репрезентативної бази, комплексний аналіз якої дозволяє глибоко й усебічно проаналізувати наукову, громадську та політичну діяльність Ю. Бойко-Блохина. Адже тільки в архівах зберігаються ті документи, що несуть оригінальний, незамутнений механічними, повторними імпульсами заряд

особистої духовної енергетики автора. У них фіксуються не лише результати праці, але й «тонкі механізми» творчого мислення автора під час дослідження всього комплексу рукописної та епістолярної спадщини [323, с. 61]. Унаслідок пошукової роботи знайдено архівні документи, які використовувалися в комплексі з опублікованими матеріалами. У процесі дослідницьких операцій із джерелами з'ясовувалася їх наукова цінність для дослідження проблеми, ступінь об'єктивності вміщених фактів, відомостей. Частина використаних джерел ще не була в науковому обігу. Їх відбір проводився відповідно до мети та конкретних завдань дослідження. Огляд основних видів використаних джерел дає можливість стверджувати про існування в цілому достатньої й достовірної джерельної бази для дослідження наукової, громадської та політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина. Водночас залучення значного комплексу документів до наукового обігу є недостатнім, що підкреслює наукову новизну дослідження. Використаний масив документів і матеріалів дає можливість реалізувати поставлені в дисертації дослідницькі завдання.

1.3. Теоретико-методологічні засади проблеми

У системі світоглядних принципів, якими керувалась автор під час написання дослідження, пріоритетом була прихильність до ідеї закономірного та прогресивного історичного розвитку, що визначило використання певної методологічної бази. Застосування наукових підходів, принципів і методів дозволило викласти досліджуваний матеріал у послідовній і логічно завершеній формі та об'єктивно відобразити наукову й громадсько-політичну діяльність Ю. Бойко-Блохина.

Підхід визначає основний шлях вирішення поставленого досліджуваного завдання [303, с. 42]. Сучасне науково-теоретичне мислення прагне проникнути в сутність явищ і процесів, що вивчаються. Це можливо за умови цілісного підходу до об'єкта вивчення, розгляду його у виникненні

та розвитку, тобто застосування *історичного підходу* до його вивчення. Перш ніж вивчати сучасний стан, необхідно вивчити генезу та розвиток певної сфери практичної діяльності. У цьому зв'язку особливого значення набувають дослідження історичного досвіду, аналіз та оцінювання історичних подій, фактів, попередніх теорій у контексті їх виникнення, становлення й розвитку [420]. Отже, історичний підхід дає змогу дослідити історичні умови формування світоглядних позицій, становлення й розвитку наукової, громадської та політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина в хронологічній послідовності з метою виявлення внутрішніх та зовнішніх зв'язків, закономірностей і суперечностей.

Історичний підхід передбачає також виділення певних історичних періодів у розвитку досліджуваної проблеми. З урахуванням специфічних особливостей українського суспільства й держави, які існували в роки життя Ю. Бойко-Блохина, можна виділити три головні періоди його життєдіяльності: «миколаївський» – 1909–1935 рр. – від народження до переїзду вченого до Харкова; «харківський» – 1935–1944 рр. – період перебування його в Харкові до визволення українських земель радянськими військами (зазначимо, що 1944 р. був переломним у житті Ю. Бойко-Блохина, який включав також перебування його у Львові й Відні); «німецький» – 1944–2002 рр. – період від переїзду вченого до Мюнхена до його смерті.

Упродовж ХХ ст. історична наука поповнилася комплексом принципових методологічних надбань, без урахування яких неможливе об'єктивне наукове дослідження проблем всесвітньої та вітчизняної історії. Останнім часом дедалі ширшого застосування в історичній науці набуває *цивілізаційний підхід*, який зорієнтований на сприйняття історичного поступу як багатовимірного поліцентричного процесу в межах єдиної людської цивілізації, враховує широке коло чинників, які впливають на світовий історичний поступ, спростовує існування «розвитку людства» в розумінні просування від простого до вищого, складного. Цивілізаційний

підхід спрямований на дослідження суспільства в усій багатогранності проявів його життя та існування. В основу всіх історичних процесів, що відбуваються, він ставить людину, беручи до уваги її норми поведінки, естетичні та етичні погляди. Застосування цього підходу допомогло визначити причини появи та сутність націоналізму як явища у світовій історії, а також дослідити теоретичні засади українського націоналізму та націоналістичну концепцію у творчості Ю. Бойко-Блохина.

У процесі розуміння історичних подій і всього ходу історичного розвитку важливим є визначення ролі особистості в історії. Актуальність *особистісного підходу* визначається тим, що історія краще розуміється через її «людський» бік, долі конкретних людей. Більшість особистостей виражала інтереси певних груп людей, станів, класів, партій. При цьому поява будь-якої постаті завжди викликана певними історичними умовами та потребами. Тому в її вивченні головною є всебічна оцінка діяльності, ролі особи в історії та суспільстві.

Застосування цього найважливішого підходу в поєднанні з такими напрямками знання, як історична психологія і психоісторія, дозволило автору дослідження визначити громадянську позицію Ю. Бойко-Блохина, оцінити його роль у збереженні національної ідеї України, розробці ним теорій і концепцій українського націоналізму та доведенні їх до європейської громадськості. У зв'язку з цим можна стверджувати, що ця особа відіграла важливу роль в історії та суспільстві України та за кордоном.

Особистісний підхід дозволяє також сформулювати оцінку постаті Ю. Бойко-Блохина як громадянського діяча. На різних етапах розвитку суспільства громадянськість, громадянське виховання, громадянська позиція мали специфічне тлумачення. Проте на всіх історичних етапах буття українського народу високо цінувався громадянський дух наших співвітчизників, їхнє прагнення до свободи й незалежності. Ідеал громадянина включає такі риси: соціальний оптимізм, уміння дорожити святинями як особистими цінностями, святинями свідомості та серця,

розуміння сенсу життя; гармонійна єдність загальної та особистісної гідності; почуття обов'язку як основа етичної культури; усвідомлена громадянська позиція, що глибоко переживається [252, с. 114]. Саме такими рисами духовного наповнення особистості відрізнялася активна наукова, громадсько-політична та життєва позиція вченого.

Розгляд наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина зумовлює застосування *ціннісного підходу* до об'єкта дослідження, який виражається в оціночних судженнях. Серед безумовних цінностей людського буття можна назвати цінності науки, мистецтва, моралі, права, державності, релігії. Найважливіша гносеологічна функція оціночних суджень в історичній науці, за визначенням О. Удада, полягає в тому, що з їхньою допомогою об'єкт пізнання – минуле – розглядається як явище, значуще для сучасної дійсності [383, с. 80]. Цінність – це є життєвий сенс, найбільш усвідомлені мотиви людської діяльності. Цінність є основою вибору людиною цілей, засобів, результатів та умов діяльності, що відповідає на питання: «В ім'я чого реалізується ця діяльність?» [383, с. 80]. Ціннісні орієнтації, будучи одним із центральних особистісних новоутворень, виражають свідоме ставлення людини до соціальної дійсності й у цій своїй ролі визначають широку мотивацію її поведінки і впливають на всі сторони її дійсності. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовну сторону спрямованості особистості й становить основу її поглядів на навколишній світ, інших людей, на себе, основу світогляду, ядро мотивації й «філософію життя» [251, с. 33]. До системи цінностей, крім матеріальних, духовних та інших, сучасні дослідники зараховують і демократичні цінності, що виражають свободу слова, совісті, національний суверенітет, національну самосвідомість тощо [251, с. 31]. Саме такі цінності Ю. Бойко-Блохин виділяв як головні у своїх роботах, які взято за основу його теорій самозбереження українського народу, національної ідеї, націоналістичного світогляду.

Актуальність запропонованого дослідження зумовлена також тією обставиною, що тривале виховання народу України на принципах ідеології марксизму спричинило його негативне ставлення до поняття «націоналізму» та «націоналістичного світогляду». Надзвичайно болісною є проблема розуміння українського націоналізму в суспільстві. Ця тема, за визначенням Я. Грицака, є вигідним засобом політиків-спекулянтів для творення образу двох Україн: тієї, де українському націоналізмові поклоняються і вірять, і тієї, де його бояться і ненавидять [269, с. 65–66]. Часто через пропаганду, наявність стереотипних обмежень і забобонів, внутрішню консервативність, небажання переосмислити минуле український націоналізм ототожнюють з інтегральним націоналізмом, італійським фашизмом, німецьким націонал-соціалізмом чи ксенофобією [374, с. 102]. Як зазначав Я. Дашкевич, наболілою проблемою є як неграмотне, так і навмисно зумовлене розуміння українського націоналізму [270, с. 7–11]. За висловом авторитетного націоналістичного історика П. Мірчука, ще в 1920-х рр. більшовики з метою дискредитації українського націоналістичного руху почали вішати на нього ярлик «фашизму». Радянська пропаганда надавала терміну «фашизм» негативного змісту, ототожнювала його з поняттям антинародного, територістично-диктаторського, буржуазно-ретроградного руху. Відповідно, називаючи українських націоналістів «фашистами», більшовики хотіли викликати до них ворожість з боку українських народних мас [330, с. 92–93]. Ми погоджуємося з Г. Касьяновим, який вважає науково некоректним «ставити» різні націоналізми з різними особливостями «на одну полицю» [293, с. 314]. Механічно використовувати щодо українського націоналізму поняття «фашизм», «нацизм» та «інтегральний націоналізм», притаманні для Італії, Німеччини та Франції, неприпустимо, бо вони, щонайменше, не відображають сутності явища [374, с. 106].

Після закінчення Другої світової війни й розгрому ОУН-УПА український націоналізм як ідеологія та політичний рух став надбанням політичної еміграції, до складу якої входив Ю. Бойко-Блохин. Свої

дослідження вчений ґрунтував на теоретичних здобутках ідеологів націоналізму, викладених у працях Ю. Вассіяна, М. Сціборського, Є. Онацького, В. Мартинця та виступав у ролі упорядника різних доктрин українського націоналізму відомих українських ідеологів, виокремлюючи їхню спільність та розрізненість у загальному баченні сутності націоналізму. Одним із головних висновків науковця стало визначення, що український націоналізм – це перш за все процес творення, а не боротьби й руйнації. Отже, ціннісний підхід зумовив аналіз праць і концептуальної публіцистики Ю. Бойко-Блохина та зорієнтував на визначення «націоналістичного світогляду» в позитивному вимірі в контексті етнозберігаючої ідеології.

Під час дослідження націоналістичної діяльності Ю. Бойко-Блохина було застосовано *модернізаційний підхід*, оскільки саме завдяки йому історія розглядається в процесі вдосконалення, поліпшення або поновлення. У плані історичного значення цей підхід розглядає історію як процес переходу від традиційного суспільства до модерного, а розвиток нації завжди залежить від модернізації життя суспільства. Найвидатнішим представником «модернізаційної» теорії націоналізму був англійський учений Е. Гелнер. Головна суть його теорії полягала в тому, що перехід від традиційного аграрного суспільства до модерного індустріального породжує потребу в його культурній гомогенності, і саме ця потреба є передумовою виникнення націоналізму. Останній виникає в різних країнах під впливом нерівномірного переходу до модерного індустріального суспільства внаслідок «ерозії» старих соціальних структур. Провідну роль у формуванні націоналістичної доктрини й «винаходженні нації» відіграє інтелігенція. Націоналізм у цьому варіанті, за визначенням Е. Гелнера, перетворюється на доктрину модернізації, до того ж він не стає «...пробудженням націй до самоусвідомлення: він винаходить нації там, де вони не існують...» [294, с. 46]. Звісно, повністю сприймати цю схему стосовно українського націоналізму не варто. Проте якщо проаналізувати процес розвитку й політичної мобілізації українського суспільства першої половини ХХ ст.,

можна побачити, що націоналізм треба розглядати як реакцію інтелігенції на модернізаційні процеси, що розвивалися під егідою «чужонаціональної» більшовицької влади.

Нині набув поширення *регіональний підхід* до вивчення історії, що дав змогу розглянути порушену проблему в межах сучасних адміністративно-територіальних кордонів України та Німеччини як певного територіального соціуму в історико-культурному контексті.

Методологічною основою роботи стали також *комплексний та інтегральний (системний) підходи* до дослідження життєвого шляху, наукової спадщини та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина. Вони передбачають синтез загальнонаукового та спеціалізованого вивчення проблеми за допомогою між- і внутрішньодисциплінарних досліджень. Комплексний та системний підходи вимагають вивчення проблеми на різних рівнях. На першому рівні відбулося вивчення загальної державної політики уряду СРСР та радянської України, зокрема простежено її вплив на політичний розвиток усього суспільства та окремо на становлення громадянської позиції Ю. Бойко-Блохина; на другому – конкретизовано еволюцію поглядів ученого щодо розвитку України в умовах радянської влади та остаточне визначення його націоналістичної ідеології.

Методологія дослідження базується на принципах історизму, об'єктивності, науковості, системності, комплексності, багатфакторності, діалектики.

Аналіз документів і матеріалів, оцінка подій проводилися на основі таких універсальних методологічних принципів, як принципи історизму й об'єктивності. *Принцип історизму* передбачає розгляд історичних фактів у конкретному історичному середовищі, у динаміці їхнього розвитку, реалізацію прагнень дослідника через усвідомлення сутності періоду, що вивчається, показ процесів і подій з погляду сучасників, а також оцінку їх з точки зору законів і традицій того часу. У межах досліджуваної теми цей принцип дозволяє вивчити конкретно-історичні обставини, під впливом яких

формувався процес становлення та утвердження громадянської позиції Ю. Бойко-Блохина та здійснювалася його наукова українознавча діяльність в Україні й Німеччині.

Принцип об'єктивності вимагає розглядати історичні явища та події в усій їхній складності, багатогранності й суперечливості, з урахуванням усієї сукупності позитивних і негативних сторін їхнього змісту, без кон'юктурних перекручень та «виправлень» колишніх подій для доказу власних суб'єктивних наукових позицій. Об'єктивність означає неупередженість, незалежність суджень від світоглядних та суспільно-політичних орієнтацій дослідника. При цьому він не повинен бути нейтральним і має право на обґрунтування своєї позиції. Принцип об'єктивності вимагав виявлення факторів та умов, що визначали політику радянського уряду СРСР і України (у нашому випадку – негативного) щодо появи явища «націоналізму» в Україні, розвитку відповідних теорій та їхніх прихильників. Реалізація цього принципу здійснювалася шляхом вивчення різноманітних за методами та формами відображення дійсності використаних у дослідженні джерел.

У сучасній історичній літературі іноді висловлюються міркування, що об'єктивність у висвітленні й оцінці того чи іншого періоду або факту виключена, оскільки історик як людина, суб'єкт історичного процесу, не може бути вільним від своїх політичних та ідеологічних уподобань. Саме крізь призму свого особистого ставлення до предмета дослідження і навіть власних інтересів він дає тлумачення фактам, подіям, явищам. Крім того, науковець зазнає зовнішнього впливу соціокультурного середовища. На дослідника певною мірою можуть тиснути моральні, естетичні, національні та інші світоглядні ідеї. Виходячи з цього, позиція автора дослідження базувалася на переконанні, що завдання професійного історика полягає саме в тому, щоб абстрагуватися від середовища, часу, ідеології і власних кон'юктурних міркувань.

Принцип науковості передбачає переважання об'єктивного наукового знання над певними тимчасовими кон'юнктурними інтересами тих або інших класів, соціальних груп чи окремих дослідників, адже наукова істина під час аналізу та пояснення суспільних явищ і процесів повинна стояти понад усе. Тому для дослідження проблеми обрано ті історичні факти, які дозволяють із найбільшою повнотою розкрити наукову діяльність та політичний вплив Ю. Бойко-Блохина на європейську громадськість з питань поширення україністики.

На принципах історизму, об'єктивності й науковості ґрунтуються *принципи системності* та *комплексності*. Їх поєднання зумовлено необхідністю, з одного боку, детального та поглибленого, тобто диференційованого вивчення окремих явищ, процесів, з іншого – їх узагальненого та цілісного висвітлення. Принцип системності орієнтував на розкриття цілісності об'єкта й на вплив багатогранних зв'язків, забезпечував вивчення історичних процесів та їхніх складових як єдиного цілого та системи. Принцип комплексності спрямував на виявлення внутрішніх та зовнішніх взаємозв'язків об'єкта дослідження. Автор прагнула до дотримання комплексного підходу у вивченні історичних явищ, до різнобічного відображення процесів життєвого шляху, становлення громадянської позиції й формування наукової спадщини Ю. Бойко-Блохина впродовж його життя.

Сукупне вивчення об'єктивних і суб'єктивних факторів історичного розвитку дало можливість автору утвердити *принцип багатфакторності*. Критичний аналіз джерел та історіографії неможливий без урахування *принципу суб'єктивності*.

Важливе значення для дослідження має *діалектичний принцип*, який передбачає розгляд різноманітних явищ у взаємозв'язку, саморозвитку і взаємозумовленості, тобто розуміння історії як процесу, еволюційного розвитку з його взаємозв'язками та взаємовпливами між різноманітними подіями в різних часових проміжках, що може надати окремому явищу

суттєво іншого змісту, ніж його вивчення в ізоляції. Тому в дослідженні життєвий шлях Ю. Бойко-Блохина, формування його світоглядної та громадянської позиції, політична та наукова діяльність вивчаються в контексті загальнодержавної політики урядів СРСР і Німеччини як безперервний процес. Застосування цього принципу дало можливість розглянути поставлену проблему з урахуванням обставин різних історичних періодів, через які проходив життєвий шлях науковця: довоєнні часи, зародження та існування тоталітарної системи, події Другої світової війни, життя в еміграції, відвідування України в роки незалежності.

Науково-методологічні принципи й підходи органічно пов'язані з конкретно-дослідницькими методами. Усебічне вивчення життєвого шляху, наукової, громадської та політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина стало можливим завдяки використанню загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних і міждисциплінарних методів дослідження.

Серед загальнонаукових методів було виділено логічний, структурно-системний, аналіз, синтез, індукцію, дедукцію, методи зіставлення й узагальнення. До конкретно-історичних методів віднесено порівняльно-історичний, історико-генетичний, історико-типологічний і біографічний. До спеціально-історичних – проблемно-хронологічний, персонологічний, метод актуалізації й методи історіографії та джерелознавчого дослідження. До міждисциплінарних – статистично-аналітичний метод. Комплексне їх застосування дало можливість вирішити низку важливих історичних проблем, порушених у дослідженні.

Поетапно простежити взаємозалежність історичних реалій і життєвого шляху Ю. Бойко-Блохина в Україні та Німеччині допоміг *логічний метод*. Розглянути наукову, громадську й політичну діяльність ученого в цілісному контексті дозволив *структурно-системний метод*, який дав можливість розглядати об'єкт з усіма його основними рисами як єдине ціле.

Метод аналізу допоміг вивчити об'єкт дослідження з різних боків, у зв'язку з чим було здійснено перехід від розгляду цілого до його частин

шляхом абстрагування від зв'язку частин одна з одною. *Синтез* дав можливість поєднати дані, отримані в результаті аналізу частин об'єктів та їхніх сторін, у єдине ціле. *Метод індукції* як процес логічного висновку на основі переходу від конкретного положення до загального привів до висновків дисертаційного дослідження і, враховуючи історичний досвід та аналіз праць Ю. Бойко-Блохина, практичних рекомендацій. *Метод дедуції* дозволив зробити підсумки, засновуючись суто на попередньо наведених доказах. *Метод зіставлення й узагальнення* за допомогою залучених архівних матеріалів, статистичних і документальних видань дав можливість перевірити достовірність фактичного матеріалу, його типовість, узагальнити висновки, які містяться у вивчених і проаналізованих історичних працях із цієї проблеми. У цілому загальнонаукові методи дослідження дозволили проаналізувати наукову спадщину Ю. Бойко-Блохина, розглянути професійне та особистісне зростання його як ученого й державного діяча, створили логічну основу для вироблення конкретно- та спеціально-історичних підходів.

Порівняльно-історичний метод поєднує універсальні можливості, закладені в історизмі, тобто вивчення фактів як у тісному зв'язку з тією історичною ситуацією, у якій вони виникли й діють, так і в їх якісній зміні на різних етапах розвитку [303, с. 173]. У дослідженні цей метод дав змогу розглянути й порівняти погляди Ю. Бойко-Блохина на фоні розвитку тоталітарної системи в Україні, а згодом – в еміграції, що, поряд із зовнішньою та внутрішньою критикою джерел, їх комплексним аналізом, надало автору можливість провести аналіз наукової українознавчої діяльності вченого в Україні та Німеччині.

Сутність *історико-генетичного методу* полягає в послідовному розкритті властивостей, функцій і змін досліджуваної реальності в процесі її історичного руху. Цей метод дозволяє найбільше наблизитися до відтворення реальної історії об'єкта дослідження. При цьому історичне явище відображається в максимально конкретній формі. Пізнання йде послідовно

від одиничного до особливого, а потім – до загального. Історико-генетичний метод дозволяє показати причинно-наслідкові зв'язки, закономірності історичного буття в їхній безпосередності, а історичні події та особистості охарактеризувати в їхній індивідуальності та виразності [420]. Використання цього методу дає змогу виявити історичні умови виникнення й розвитку націоналістичних ідей Ю. Бойко-Блохина та визначити основні фактори й умови його вступу до Організації Українських Націоналістів.

Історико-типологічний метод ставить за мету впорядкування об'єктів у певні типи на підставі властивих їм істотних ознак, дає змогу визначити критерії типологізації, пов'язані з головною темою праці [303, с. 176]. За допомогою цього методу в дослідженні виділено основні аспекти націоналістичних теорій і концепцій Ю. Бойко-Блохина, згруповано й поділено за напрямками досліджень наукові праці та концептуальну публіцистику вченого.

У центрі запропонованого дослідження стоїть «особистість», яка також є однією з фундаментальних категорій психології. Біографістика є важливим засобом отримання достовірної інформації щодо психологічних аспектів формування й розвитку особистості, її вчинків, специфіки соціалізації та індивідуалізації, прояву індивідуальності за різних життєвих обставин та обрання засобів подолання перешкод у досягненні поставленої мети. Дослідження наукової, громадської й політичної діяльності людини крізь призму *біографічного методу* є сучасним у плані розвитку світової історико-теоретичної думки, що характеризується акцентом на гуманізацію всіх сфер суспільного життя та визначає особливий інтерес до особистості. Питання персоніфікації історії, дослідження життєвого шляху на сьогодні є одним з основних та важливих завдань історичної науки. Вони дають змогу пов'язати минуле із сучасним, щоб довести вагому роль особистості в історичному процесі. Біографічний метод, який застосовано в роботі, дав змогу розглянути життєдіяльність і життєтворчість Ю. Бойко-Блохина в їхній цілісності з соціокультурним контекстом, у якому вони діяли.

Під час розгляду формування політичного світогляду, становлення громадянської позиції вченого, його громадської діяльності в Україні та Німеччині було застосовано *проблемно-хронологічний метод*, який визначає структурну побудову дослідження. Його використання дозволило виокремити та логічно висвітлити періоди життя Ю. Бойко-Блохина в Україні й Німеччині. Цей метод передбачає розподіл широких тем на низку вузких, кожна з яких розглядається в хронологічній послідовності. Саме тому дослідження було здійснено за періодами, а в їхніх межах – за проблемами. Завдяки цьому методу вдалося розподілити досліджуваний матеріал на окремі аспекти, що визначені в розділах і підрозділах. Історичні події розглянуто за певними проблемами, враховуючи територіальний та хронологічний фактори. Проблемно-хронологічний метод у поєднанні з *аналітично-логічним* дозволив викласти фактичний матеріал у чіткій послідовності та логічній завершеності.

Персоналогічний метод наповнив матеріал конкретними прізвищами (вивчення діяльності певних осіб, які оточували Ю. Бойко-Блохина – сім'я, інтелігенція «Просвіти», побратими ОУН(м), колеги, політичні та наукові діячі української еміграції), а також дозволив установити вплив особистості, яка очолювала Український Вільний Університет у Мюнхені, на європейську громадськість у справі поширення україністики.

Метод актуалізації дозволяє використовувати отримані в результаті дослідження висновки та узагальнення для подальшої практичної діяльності, а також для розгляду явищ у більш широкому соціальному контексті.

Створення фактологічної бази дослідження будувалось на принципах наукової евристики, класифікації й *методах історіографії та джерелознавчого дослідження*, що допомогло виявити й залучити до наукового обігу важливі архівні, друковані та опубліковані документи, здійснити аналіз їхньої відкритої, потенційної та актуалізованої інформації, провести атрибуцію джерел. Застосування джерелознавчих методів дослідження, таких як *методи пошуку, наукової критики й типологічно-*

видової класифікації, сприяло відтворенню реальних фактів досліджуваного періоду дозволило врахувати й оптимально використати науковий доробок радянських, сучасних і зарубіжних істориків, достатньо повно та глибоко опрацювати архівні матеріали. Окремо серед методів джерелознавчого дослідження треба виділити *метод опитування*, який використано під час запису спогадів Д. Тетериної-Блохин та І. Михайлина. За його допомогою автор одержала інформацію, яку не було відображено в документальних джерелах.

Із міждисциплінарних методів було використано *статистично-аналітичний*. Це сприяло отриманню додаткової інформації, розширенню та поглибленню уявлень про відповідні історичні явища, у тому числі допомогло докладніше дослідити чисельність публікацій Ю. Бойко-Блохина та поділити їх на групи.

Для сучасної української науки названі підходи, принципи й методи є актуальними. Завдання полягає в тому, щоб загальнолюдські цінності та здобутки перенести на національний ґрунт, а національні досягнення й традиції нерозривно пов'язати з поступовими течіями загальнолюдського життя.

Отже, використання сукупності загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних, джерелознавчих та міждисциплінарних методів пізнання створює належні умови для досягнення поставленої мети. Застосовані теоретико-методологічні принципи та використані методи дали змогу провести дослідження неупереджено, системно й комплексно, висвітлити визначені аспекти проблеми у взаємозв'язку з процесами та подіями, що відбувалися в Україні й Німеччині в досліджуваний період. У цілому застосування вказаних методів наукового дослідження дало можливість розкрити основні етапи життєвого шляху, наукової, громадської та політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина.

Висновки до розділу 1

Підсумовуючи викладене, треба зазначити, що історіографія репрезентованої теми містить у собі необхідний фактичний матеріал, що дозволяє ознайомитись з оцінками радянських, зарубіжних і сучасних дослідників діяльності Ю. Бойко-Блохина, заповнити деякі прогалини у вивченні його наукової, громадської та політичної діяльності. Джерельна база доповнила роботу не дослідженими раніше документами, а теоретико-методологічні засади проблеми дали змогу фахово підійти до вирішення поставленого завдання.

Історіографія пройшла кілька етапів у своєму розвитку, що відрізняються якісними та кількісними показниками. Критеріями періодизації історіографічного процесу стали зміни в методології та концепціях проблематики досліджень зі вказаної теми з урахуванням історико-хронологічного підходу. Наявна наукова література, що представлена радянською історіографією, негативно висвітлює оцінює Ю. Бойко-Блохина та характеризує його як буржуазно-націоналістичного науковця. За компромат слугували харківські публікації вченого в «Новій Україні» 1942–1944 рр. Фактично суспільну свідомість населення СРСР намагалися міфологізувати і сформувати в громадян негативні стереотипи щодо нього, а відтак – до ідеї незалежної України. Українських націоналістів називали запродавцями, а ОУН – творінням німецьких спецслужб. Узагалі осмислення радянською історіографією представників української діаспори ґрунтувалося на ідеологемах радянської пропаганди. Головними критеріями оцінки їхньої діяльності були висловлювання класиків марксизму-ленінізму, а також доцільність створення образу ворога з принижених і знедолених вигнанців. Інтереси науки не бралися до уваги, а сама вона використовувалася для обслуговування потреб правлячого режиму [302, с. 251].

Зарубіжна історіографія позитивно оцінює наукову та громадсько-політичну діяльність ученого. Більшість дослідників діаспори відмічає

важливі для науки знання про ідейні та організаційні засади українського націоналізму, про які писав Ю. Бойко-Блохин.

Аналіз наукового доробку сучасних дослідників дає можливість зробити висновок про те, що досліджуване питання торкалося лише окремих аспектів життя та діяльності Ю. Бойко-Блохина. Водночас недослідженими залишаються проблеми періоду членства науковця в ОУН(м), його теорії та концепції націоналізму, українознавча наукова діяльність у Німеччині. Систематизація праць радянських, зарубіжних і сучасних українських дослідників дозволила з'ясувати, що проблема комплексного аналізу наукової, громадської та політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина дотепер не розроблена.

Огляд основних видів використаних джерел дає можливість стверджувати про існування в цілому достатньої й достовірної джерельної бази для дослідження наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина. Водночас залучення значного комплексу документів до наукового обігу є недостатнім, що підкреслює наукову новизну дослідження. Використаний масив документів і матеріалів надає можливість реалізувати поставлені в дисертації дослідницькі завдання.

Використання загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних, джерелознавчих та міждисциплінарних методів пізнання створило належні умови для досягнення поставленої мети. Застосовані теоретико-методологічні принципи й використані підходи дали змогу провести дослідження неупереджено, системно та комплексно, висвітлити визначені аспекти проблеми у взаємозв'язку із зовнішніми процесами й подіями. У цілому комплексне застосування вказаних методів наукового дослідження дало можливість дослідити життєвий шлях, розкрити наукову, громадську та політичну діяльність Ю. Бойко-Блохина.

РОЗДІЛ 2

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ ТА УТВЕРДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ПОЗИЦІЇ ЮРІЯ БОЙКО-БЛОХИНА

2.1. Історичні умови формування світоглядних позицій

Юрія Бойко-Блохина

На сучасному етапі державотворення в Україні теоретичного та практичного вирішення потребує проблема відродження й розвитку вітчизняної культури, утвердження духовності й національної свідомості українців. Успіх нинішнього українського ренесансу значною мірою залежить від того, чи зуміємо ми на новій методологічній основі, вільній від будь-яких ідеологічних догматів, проаналізувати власний історичний досвід. У цьому контексті важливим є переосмислення ролі особистості в історії, її діяльності як складової національного процесу. Власне, аналіз творчої спадщини видатних діячів вітчизняної історії, котрі завжди стояли на державницьких позиціях і були зразком національного духу й інтелекту, дає можливість адекватно оцінювати та реставрувати перебіг історичних подій.

Питання персоніфікації історії, дослідження життєвого шляху на сьогодні є одним з основних та важливих завдань сучасної історичної науки. Вони дають змогу пов'язати минуле з сучасним, щоб довести вагому роль особистості в історичному процесі. Праці, присвячені біографічній традиції, відіграють нині дедалі більш значущу роль, оскільки їх відсутність, як показує практика, суттєво ускладнює реконструкцію у всій багатогранності та суперечності реального розвитку й тенденцій історіографічних процесів і виявлення ступеня вирішення актуальних наукових проблем [368, с. 52]. Ці наукові дослідження вимагають залучення широкого кола джерел, визначення й аналізу тієї суспільно-політичної атмосфери, у якій жив науковець. Звернення до цієї теми робить зрозумілою актуальність проблеми всебічного дослідження, творчого переосмислення й об'єктивного сприйняття наукової, громадської та політичної діяльності українського та

німецького науковця, габілітованого доктора, професора Людвіг-Максиміліанс Університету, ректора Українського Вільного Університету в Мюнхені, академіка, автора багатьох фундаментальних праць, у яких завжди висвітлювалась проблема розбудови української державності, Ю. Бойко-Блохина. Силою історичних та політичних обставин професор опинився на чужині, але ніколи не припиняв самовідданої праці в ім'я своєї Батьківщини.

Ю. Бойко-Блохин [див. Додаток А] народився 25 березня 1909 р. в м. Миколаїв у родині робітників [308, с. 21; 324, с. 16; 325, с. 197; 360, с. 339]. У першому томі своєї чотиритомної праці «Вибране» майбутній учений писав: «Місто, в якому я народився – мальовничий куточок України з довгими скверами, засадженими розкішними акаціями, прямими, мов шнурочки, вулицями, бруківкою, порослою подекуди споришем» [145, с. 8; 378, с. 7]. Особистість майбутнього вченого формувалася в період руйнування старої ідеології та світосприйняття, їх заміни новими категоріями, повністю відмінними як за складом, так і за своєю якістю. Нова система цінностей варіювалася протягом перших десятиліть існування молодого країни – СРСР, залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин.

Незважаючи на незначну кількість джерел, які могли б відобразити цей важливий з погляду формування світогляду проміжок часу, визріла потреба в реконструюванні особливостей відповідного середовища, у якому міцнів дух ученого, враховуючи роль окремих постатей краю, чий вплив став вирішальним у процесі формування відомого миколаївця.

Перше помешкання родини Блохиних розташовувалося в межах дореволюційного приміського поселення Темвод, пізніше родина переїхала на вулицю Велику Морську. Батьки майбутнього професора пам'ятали, що вони вихідці з козацького роду, тому й виховували дітей на поезії Т. Шевченка, читали П. Куліша, М. Грушевського, на чільному місці в них були видання Б. Грінченка, «Історія України» М. Аркаса, оповідання А. Кащенка – усе те, що мало формувати з дитинства національну свідомість майбутнього дослідника. Згодом Юрій Гаврилович захопився історичними

працями М. Костомарова, М. Грушевського, літописами Величка й Самовидця [305, с. 48]. Родина Блохиних мала винятково багату, як для робітників, бібліотеку. У сімейному фонді були книжки відомих українських класиків, зокрема видання Б. Грінченка, «Кобзар» у двох виданнях, «Чорна Рада» П. Куліша, «Історія України» М. Аркаса. Значну роль у формуванні світогляду майбутнього професора зіграло спілкування з М. Хвильовим та його однодумцями, а також козацького походження мати, за словами самого Ю. Бойка-Блохина: «Мама мала тонкі риси обличчя, очі з вогником, була стрункою і делікатною, мов порцелянова фігурка» і батькове середовище, який не тільки важко працював у ливарному цеху на заводі, але й самотужки здобував освіту» [145, с. 9].

Невдовзі батько вченого – Гаврило Блохин – не тільки закінчив креслярську школу, але й став одним із перших членів місцевої «Просвіти», яка, відповідно до статуту, зареєстрованого 16 лютого 1907 р., мала на меті «допомогти розвоєві української культури, першим чином просвіті українського народу його рідною мовою, працюючи у Миколаєві, видавати книжки, журнали, часописи українською мовою, заводити свої книгозбірні, музеї, читальні, книгарні, впроваджувати публічні лекції і відчити, загально-просвітні курси, спектаклі, літературно-музичні вечори, концерти та ін.» [40, арк. 10]. Відомо, що рушійною силою організації був її фундатор – видатний український історик, композитор, громадський діяч М. Аркас [333, с. 107]. Досліджуючи архіви, знаходимо спогади про те, що батько Юрія Гавриловича кілька разів ходив у гості до видатного просвітника колядувати [41, арк. 11], де він навчився народних пісень, дечого з музично-пісенних творів М. Лисенка, К. Стеценка. Незважаючи на перешкоди з боку влади, товариство зажило популярності на території Херсонської губернії.

У складі «Просвіти» діяли чотири відділи: літературно-науковий, артистично-музичний, книгарно-книгозбірний та господарський [42, арк. 2]. Батько вченого, вступивши до «Просвіти» у вересні 1907 р., брав участь у роботі кількох секцій, ініціював обговорення опер «Запорожця за Дунаєм»

С. Гулака-Артемівського, «Наталка Полтавка» І. Котляревського, комедій «Шельменко-Денщик» Г. Квітки-Основ'яненка, «Сто тисяч», «Мартин Боруля» І. Карпенка-Карого [43, арк. 3–4; 45, арк. 16]. Варто зазначити, що Г. Блохін був одним із найактивніших членів цього товариства, кого, як і решту 32 просвітян, було удостоєно срібного жетона – виробу малої форми, виготовленого в Миколаєві зі збереженням національних традицій. Він являв собою невеличкий овал (30 x 24 мм), на якому було зображено вушко та кільце для кріплення, а зверху – кобзу [305, с. 47]. Також прописними буквами були вигравірувані Шевченкові слова з вірша «І мертвим, і живим, і ненародженим...»: «Свого не цурайтесь» [див. Додаток В]. Саме М. Аркас зініціював створення цієї історичної мініатюри, а виготовлювачем був підприємець і просвітянин А. Вільчепольський [321, с. 54].

Підтвердженням членства батька вченого є наявне і в «Справозведенні Українського товариства «Просвіта» у Миколаєві на січень 1909 р.», де вказано 82 прізвища дійсних членів, серед яких М. Аркас, його дружина О. Аркас, а також Г. Блоха [305, с. 50; 44, арк. 28]. Ю. Бойко-Блохін разом із батьком були одними з 56 «друзів музею», «відзначених у селах Миколаївської округи», про яких згадано у звіті закладу за квітень – червень 1927 р. Г. Блохін був знайомим із В. Бідновим – українським ученим, істориком, богословом, архівознавцем, краєзнавцем, бібліографом, педагогом, професором, який два з половиною роки жив у Миколаєві (1896–1898 рр.), де вчителював у церковнопарафіяльній початковій школі при Адміралтейському соборі, у п'яти земських школах одночасно на добровільних засадах і в недільній школі для дорослих Миколаєва.

Батькові знайомства не залишилися безслідними в біографії Юрія Гавриловича, оскільки «на другий рік революції» він уже знав, що таке «свідомий українець», і по-дитячому починав розуміти, що з козацького минулого виросте українське сучасне [145, с. 9].

У цей період родина Блохіних змінила помешкання, відтоді вони проживали на останньому поверсі триповерхового націоналізованого

будинку по вул. Великій Морській, 42 [див. Додаток Б], який до революції належав міському архітекторові В. Андрієвському. У спогадах Ю. Бойко-Блохин писав, що «зовсім недалеко від мешкання, де жила наша родина, у приміщенні колишньої гімназії, розмістилася дитяча комуна, сироти тих батьків-селян, які повмирали голодною смертю 1921 р.» [145, с. 11]. Цим розташованим неподалік закладом була колишня Перша Маріїнська жіноча гімназія, що знаходилася за квартал від їхнього будинку за адресою: вул. Нікольська, 34. Після нетривалого навчання в ній до 1920 р. Ю. Бойко-Блохин навчався в семирічній російськомовній «єдиній трудовій школі» № 10 по вул. Спаській, 80 [305, с. 47].

Важливу роль у громадянському зростанні майбутнього науковця відіграла самоосвіта, любов до читання, яке стало можливим завдяки фондам збереженої бібліотеки «Просвіти», де на той час, як він згадував, зберігалось не менше трьох тисяч книжок. Згадуючи про Аркасове дітище, в «Історичній довідці про Миколаївську спілку «Просвіта» для справи про реабілітацію репресованих членів «Української націоналістичної організації» 1936–1938 рр. зазначено, що «в період Великої Жовтневої соціалістичної революції та громадянської війни «Просвіта» підтримувала Центральну Раду, до неї входили члени Української РСДРП та українські есери [306, с. 383].

«Просвіта» продовжувала свою історичну діяльність до середини 1920-х рр., залишаючись «організацією, не пов'язаною з політикою, але діяльність носила буржуазно-націоналістичний характер» [332, с. 185]. Серед улюблених фоліантів із книгозбірні товариства – історія В. Антоновича, М. Грушевського, Д. Дорошенка, М. Костомарова, які «підносили до висот людського духу» [149, с. 15].

Серед інших книжок, які могли бути в користуванні Ю. Бойко-Блохина, були книги з бібліотеки просвітянина Х. Гудзь-Засульського, які вже в 1937 р. вважалися націоналістичною, контрреволюційною літературою – нариси з історії української літератури В. Коржа, С. Єфремова, М. Коряка, М. Хвильового, П. Шамрая, І. Курила, український правопис

М. Грунського, Є. Тимченка, окремі твори М. Куліша, О. Слісаренка, М. Хвильового, Г. Епіка, В. Сосюри, літературні журнали, зокрема «Молодняк». Навчаючись у професійно-технічній школі (1925–1927 рр.), колишньому Олександрівському реальному училищі по вул. Нікольській, 25, Ю. Бойко-Блохин, маючи за мету «організувати шкільну молодь для студій української культури», об'єднав ровесників у «Гарт юнаків», де, за принципом організації «Просвіти», діяло кілька секцій, які «пропагували український дух, дух боротьби за визволення»: історичну, літературну, театральну, співочу [305, с. 50]. Як пригадував Ю. Бойко-Блохин: «Із цим пляном я з'явився до директора дитячої комуни, який захопився моїми намірами і зв'язав мене з гуртом викладачів українознавства при Професійній спілці робітників освіти. Я не розумів ще, що країна входила в стадію повного, завершеного тоталітаризму, за якого не може бути ні індивідуальної думки, ні індивідуального громадського почину, тим більше з українським змістом» [145, с. 12].

У зв'язку з тим, що в Харкові вже діяла письменницька організація «Гарт», старші порекомендували утворити в Миколаєві філію, тож після зборів українознавців утворено «Гарт юнаків». Спочатку ним було видано стіннівку про українську культуру, «про завдання пролетарської молоді в епоху ленінізму», яку, переписавши в кількох примірниках, він розклеїв у десяти російськомовних школах міста. Невдовзі після установчих зборів, куди «зійшлася дуже велика кількість учнів і учениць» віком від 14 до 18 років, Юрій Гаврилович прочитав вступну доповідь про організацію. Відтоді почалося інтенсивне культурне життя. Шкільне об'єднання згодом згуртувало близько ста однолітків із різних навчальних закладів.

Історична секція в «Гарті юнаків» була однією з найсильніших. Очолював її фахівець з історії України з Миколаївського ІНО П. Циган, який вважав, що В. Ленін недооцінив український народний потенціал, а також викривав російський шовінізм, майстерно демонстрував слухачам «трагіку українського життя» [378, с. 13]. Під його впливом Ю. Бойко-Блохин брався

до інсценізацій «Суду над Богданом Хмельницьким», «Суду над гетьманом І. Мазепою». Історичні особи і свідки з'являлися на сцені, вживаючи потрібні архаїзми, щоб була повна ілюзія, що вони прийшли на суд із виру всіх історичних подій, які мали бути висвітлені в тих виступах. Методичною базою для висвітлення подій Хмельниччини був другий випуск історії України М. Яворського, збірка його документів «Україна в епоху капіталізму», праці М. Костомарова, а також, за словами Ю. Бойко-Блохін, «грунтовний Грушевський». Суддями були, як пригадував Ю. Бойко-Блохін, «ми, гартованці, в ролі совецьких суддів, із захисником прокурором та з покликанням на допомогу судові наукових консультантів. Історичні особи й свідки мали з'явитися на сцені в історичних одягах, мали говорити, керуючись логікою свого давнього часу та вживаючи потрібні архаїзми, так, щоб була повна ілюзія, що вони прийшли на суд із виру всіх тих історичних подій, які мали бути насвітлені в їхніх виступах» [145, с. 14].

Зважаючи на те, що діти «виправдали» Б. Хмельницького та І. Мазепу, а близько 30 з них підписали колективного листа до облнаросвіти з проханням українізувати молодші класи, за ними розпочали вести нагляд з боку міськкому комсомолу, невдовзі обвинувачували в «буржуазних витівках». Навіть після зустрічі в завнаросвіти Альошина питання так і не було вирішене. Юнаки обіцяли звернутися до голови Наркомосу, але це не лякало миколаївських чиновників, які вже найближчим часом розпочали чималий тиск на молодь: наприкінці року в «Гарті юнаків» їх залишилося близько 20 осіб. Для того, щоб уберегти ряди, було ухвалено рішення реорганізуватися в юнацьку секцію при «Робосі», але й це виявилось марним. Згодом до секції прийшли студенти з Миколаївського ІНО, які, ставши його членами, запропонували «рівноправне» вивчення української та російської культур на основі інтернаціоналізму, висували своїх кандидатів до президії. «Розуміється, це був підступ: російська культура всевладно панувала в місті, а українській треба було щойно прокладати шляхи».

Із 1927 р. Ю. Бойко-Блохин навчався в Миколаївському ІНО, де за перший рік навчання склав екстерном іспити за два курси та отримав право на стипендію [46, арк. 88]. У цьому його підтримав український філолог та історик, просвітянин і викладач М. Лагута, який очолював в інституті комісію з українізації, керував науковим товариством. Саме М. Лагута, за словами О. Тригуба, шляхом консультацій, порад, практичної допомоги намагався залучити до викладання українською мовою якнайбільше викладачів. Це призвело до того, що в статистичному звіті ІНО від 1 грудня 1925 р. вже зазначалося, що мова викладання у ВНЗ переважно українська [382, с. 107].

Із М. Лагутою Ю. Бойко-Блохин підтримував добрі стосунки, бував удома, користувався бібліотекою. Водночас продовжував вивчати книжки «Просвіти», де «насолоджувався читаннями «Киевской старины», козацькими літописами, книгою Я. Мамонтова «На театральних роздоріжжях». Саме в Миколаєві вчений звернувся до шевченкознавчих студій, продовживши їх згодом на фаховому рівні. Першу статтю він написав у Миколаєві, а опублікував у журналі «Нове мистецтво» за 1927 р. Спочатку її прочитав М. Лагута, який був провідним історіографом Миколаєва радянського періоду. Він запровадив у ВНЗ читання курсу краєзнавства, у січні 1926 р. разом із колегами підготував і провів першу обласну краєзнавчу конференцію.

1923 р. за ініціативи Миколи Дмитровича та директора Миколаївського краєзнавчого музею Ф. Камінського в Миколаєві засновано Наукове товариство ім. М. Аркаса при ВУАН, що офіційно було затверджене 27 лютого 1923 р. ВУАН і в якому М. Лагута обіймав посаду секретаря. У середині 1920-х рр. до Товариства входило 12 дійсних членів та 15 співробітників. Саме М. Лагута й допоміг студентові увійти до письменницького кола та вирушити наприкінці 1927 р. до Харкова задля знайомства з Лесем Курбасом. До речі, унаслідок відмови надати відрядження Юрій Гаврилович поїхав до столиці самотужки, згодом

написавши ювілейну статтю в згаданому виданні про «Молодий театр» та роль режисера в становленні національної драматургії. Під час навчання в Миколаєві Ю. Бойко-Блохин був знайомий із майбутніми «ворогами народу» – ректором ІНО, відомим краєзнавцем, ініціатором створення музею революції в приміщенні колишнього Адміралтейського собору В. Фідровським, краєзнавцем та природоохоронцем О. Янатою, відомим письменником, членом Миколаївського губвиконкому М. Кулішем.

У період 1927–1928 рр. радянська преса поволі перестала писати про великодержавний шовінізм як «головну небезпеку» і перенесла свою увагу на український націоналізм [301, с. 46]. Активізувалися організації чорносотенців, розпочалися арешти національної інтелігенції, позначені «справою СВУ», примусовою колективізацією та розкуркуленням, ліквідацією УАПЦ, чимало з оточення молодого науковця опинилося за ґратами. Саме в цей час Ю. Бойко-Блохин покинув Миколаїв, переїхав до Києва, намагався влаштуватися в Київському інституті професійної освіти. Але домогтися того, щоб було зараховано студії в Миколаївському ІНО, не вийшло, а починати навчання спочатку не дозволяв матеріальний стан, тому вдалося перейти тільки до Одеського університету, де два курси ІНО зарахували за один. Серед тодішніх викладачів були: професор української мови Дложевський, російської – професор Потапов, з історії російської літератури – Волков, які, на його переконання, «мали власний науковий підхід до свого предмету». Особливий слід, за словами Ю. Бойко-Блохина, у його пам'яті залишили професор А. Музичка і М. Слабченко, якого згодом теж заарештували за справою СВУ як представника «фашистсько-диктаторського крила» [329, с. 324].

У 1929 р. конспірована справа СВУ торкнулася також і Ю. Бойко-Блохина, якого заарештували в Одесі. Перед ув'язненням майбутній учений багато читав про процеси російських народовольців, тому механізми тюремних допитів були йому, принаймні теоретично, відомі. У його невеликій особовій справі, яка знаходиться на зберіганні в архіві Управління

СБУ в Миколаївській області, вказано, що Георгій Блохин заарештований 10 жовтня 1929 р. Миколаївським окружним відділом ДПУ за злочином, передбаченим ст. 54.10 (агітація і пропаганда проти радянської влади). Йому дорікали знайомством із М. Хвильовим, іншими, хто складав основу «СВУ». Через три місяці ув'язнення було змінено слідчого на більш інтелігентного, у якого під руками завжди були докладні звіти агентів про «Гарт Юнаків». Згодом матеріали мали передати на розгляд «трійки» ДПУ УРСР, але справу було закрито за відсутністю складу злочину. Реабілітовано Ю. Бойко-Блохина було рішенням прокуратури Миколаївської області 10 січня 1997 р. [див. Додаток Д].

Невдовзі після звільнення він продовжив своє навчання в Одесі, але до кінця життя пригадував каземати в'язниці: «Більшість студентів приязно мене зустріли, але були й такі, які сторонилися, щоб не нашкодити собі» [145, с. 21]. Поновлення сталося ще й тому, що адміністрація університету в результаті листування з миколаївським ДПУ спромоглася «відвоювати» свого студента, який закінчив цей заклад та отримав диплом за спеціальністю «Філологія і історія української літератури».

В Одесу Ю. Бойко-Блохин повернувся з нещодавно надрукованою статтею «Молодий театр» у журналі «Життя й Революція». У ній розглянуто історію українського театру початку ХХ ст. як відображення протиставлення народницько-етнографічних та модерністських ідей. Першу течію репрезентували ті, котрі «не мали виразної політичної фізіономії, точно висловлених соціальних програм, пляну дня й перспектив на майбутнє, жили «вчорашнім» днем, іноді щиро, іноді сентиментально-солодкаво «служачи народові». Інші доходили до висновку, що «служіння народові» не покриває всього життя й що, попри те «служіння», існує ще й необхідність «задоволення власних естетичних проблем». Зміна «служіння народові» на «служіння музам» народжує «розпачливе гасло – «мистецтво для мистецтва». У цій статті соціальний фактор відігравав одну з визначальних ролей для характеристики настроїв української інтелігенції того періоду. Однак автор

дуже обережно підводив до думки, що український модернізм став новим кроком у розвитку, зокрема українського театрального мистецтва [389, с. 58].

У 1931 р. Ю. Бойко-Блохин змінив свою локацію, переїхавши до Харкова, де зробив перші кроки в наукове життя, намагаючись вступити до аспірантури. Почав працювати викладачем української мови та літератури у фабрично-заводській десятирічці в Новій Баварії. Події голодомору 1932–1933 рр. застали майбутнього професора в Херсоні, де він на той час працював викладачем української мови та літератури в Комбінаті робітничої освіти. Ось як цей період свого життя описував Юрій Гаврилович: «Суспільства вже не існувало. Була паралізована народна маса, загіпнотизовані могутністю партії інтелігенти, які хотіли замкнутися в собі і скинути все почуття відповідальності» [145, с. 28]. Для того, щоб подібні думки й відчуття не захопили і його, він намагався займатись науковою роботою – опрацьовував монографію про М. Коцюбинського. Із цієї причини постійно відвідував Херсонську міську бібліотеку, у якій на той час містились добре збережені комплекти «Літературно-наукового вісника», та визначного українського письменника М. Чернявського. Підготовлену працю про М. Коцюбинського визнали «методологічно застарілою», оскільки джерела, на які посилався Юрій Гаврилович, раптом стали заборонені.

У 1933 р. Ю. Бойко-Блохина, не звільняючи від педагогічної праці, перевели до співробітників редакції «Правда Херсонщини», в умовах роботи якої він витримав лише кілька місяців. Події голодомору, самогубства М. Хвильового та М. Скрипника, завдання редакції «підганяти кожне село, кожний колгосп у посівній кампанії, у зборі урожаю» дуже сильно впливали на Ю. Бойко-Блохина, котрий на той час перебував у розгубленому стані. Він був здатен на ризиковані й відчайдушні кроки через бачення неминучості руйнування всього українського [145, с. 32]. У цей час йому прийшла відповідь із Харківського інституту ім. Т. Г. Шевченка, що проголосив конкурс до вступу в аспірантуру підвищеного типу при Академії наук, що

його прийнято не тільки в аспірантуру, а й відразу науковим співробітником інституту.

Повернувшись до Харкова майбутній професор активно входить у роботу, адже з 1933 р. в умовах очікування можливої війни радянська влада разом із продовжуваним переслідуванням «буржуазно-націоналістичного елементу» почала демонструвати піклування про розвиток української пролетарської культури та піднесення революційно-демократичних традицій української літератури. У нагоді стало наближення 120-річчя з дня народження Т. Шевченка, і для його особливого відзначення вирішено готувати масове видання «Кобзаря» та десятитомне видання творів Т. Шевченка. Ю. Бойко-Блохин увійшов до текстологічної комісії як консультант. Ця новостворена комісія мала під руками всі відомі на той час рукописи Т. Шевченка та майже всі першодруки його поезій. Під впливом цих подій майбутній професор з головою поринув у шевченкознавчі дослідження [261, с. 12]. У першому томі «Вибраного» він згадував: «Моє перебування в Інституті Шевченка стало тим коротким періодом, коли я силував себе свідомо ступати в ногу з радянською дійсністю, виходив я з того вузького факту, що Інститут Шевченка таки є привілейованою інституцією, так, принаймні, здавалося в той момент. І так хотілося вірити, що це початок нового, старт для розвитку української пролетарської культури. Дійсність, однак, незабаром мене протверезила і показала речі з граничною реальністю, наставила на неминучий шлях істини» [145, с. 33].

Перебуваючи у відрядженні в Києві в Академії наук, Юрій Гаврилович випадково зустрівся зі своїм однокурсником із Миколаївського ІНО І. Щекою, який одразу ж написав на нього наклеп про миколаївське минуле, «Гарт Юнаків» і колишній арешт. До речі, прізвище останнього фігурує серед кращих у нарисі з історії навчального закладу. Як вдалося встановити, І. Щека, закінчивши ІНО, вступив до аспірантури Інституту хімії АН УСРР, уже в 1937 р. захистив кандидатську дисертацію, працював там же науковим співробітником. У воєнні роки перебував у лавах Червоної армії, а після

закінчення війни впродовж декількох десятиліть очолював відділ хімії комплексних сполук рідкісних елементів АН УРСР, був нагороджений багатьма орденами й медалями, став лауреатом Державної премії УРСР в галузі науки та техніки. Наслідками цього наклепу були звільнення Юрія Гавриловича з Харківського інституту ім. Т. Шевченка, виключення з Професійної спілки працівників високих шкіл та науково-дослідних інститутів. Так Ю. Бойко-Блохин опинився поза суспільством, він не мав права на роботу: людина, яка не мала квитка профспілки, не могла отримати довідку про причини звільнення з останньої установи, отже, не можна було й думати навіть про роботу двірника чи вантажника. Як згадував учений у 1935–1936 рр.: «Я існував – і не існував, мене ніби не було. Ніхто з харківського інтелектуального світу зі мною з боягузтва не вітався» [146, с. 18].

Протягом зазначеного періоду він постійно намагався себе реабілітувати: писав до різних установ і організацій заяви, листи, прохання. Взимку 1936 р. відвідав Київ з метою потрапити на прийом до Г. Петровського, однак ця поїздка була безрезультатною. У Москві навесні 1936 р. Ю. Бойко-Блохин намагався поновитись у профспілці. У розмові з Генеральним секретарем Всесоюзної централі професійних спілок майбутній професор на свої відчайдушні слова: «Робіть щось зі мною, заарештуйте або реабілітуйте!» отримав суху й жорстку відповідь, яка відображала ставлення всієї радянської влади до будь-якої особи, що насмілилась відхилитись від ідеології комунізму-ленінізму: «Чудний ви чоловік! Ви ж є наш класовий ворог. Класових ворогів не реабілітують. Невже ви думаєте, що ми всіх таких, як ви, арештуємо? Ми цього не потребуємо. Ви й без арешту згинете. Найліпше для вас прийняти це, як неминучість» [146, с. 22–23].

Незважаючи на таку пригноблюючу ситуацію, Ю. Бойко-Блохин усе одно намагався знайти вихід: спілкувався з працівниками Народного комісаріату освіти РСФСР, були спроби зв'язатись з А. Хвилею, написано лист до канцелярії Й. Сталіна. Маючи на меті витримати цей моральний

удар, він, користуючись збереженим членським квитком, щодня ходив до Державної бібліотеки ім. Короленка та займався науковою працею – писав розвідку: «Естетичні погляди Івана Франка та його творчий метод». Паралельно з цими подіями він наважився відправити статтю «Борьба за Шевченка» до журналу «Литературная Учеба», що виходив у Москві й був призначений для письменників та літературознавців.

Улітку 1936 р. надійшов лист з канцелярії Й. Сталіна з дорученням ще раз переглянути справу Ю. Бойко-Блохина. А відразу по цьому було отримано й лист від Харківського обласного виконавчого комітету про його поновлення в членах професійної спілки працівників високих шкіл та науково-дослідних інститутів. Харківський обласний виконавчий комітет видав Юрію Гавриловичу довідку, зі змісту якої виходило, що він мав право на працю тому, що його не було заарештовано органами НКВС [146, с. 25]. Йому все ж таки вдалося з цією невизначеною довідкою влаштуватися вчителем в одну з міських шкіл. У школі він працював декілька місяців і звільнився за власним бажанням, щоб отримати довідку з попереднього місця роботи. Того ж літа Юрій Гаврилович отримав п'ятий зошит «Литературной Учебы» з його статтею про Т. Шевченка [140].

Зазначена подія послугувала стартом для нової спроби починати друкуватися в журналах та газетах України. В Україні перша його розвідка «Горький і Коцюбинський» вийшла в № 4 «Літературного Журналу» за 1937 р., редакція якого була органом Спілки радянських письменників України. З того часу Юрій Гаврилович став постійним співробітником «Літературного Журналу», у якому було надруковано такі розвідки: «Праця Коцюбинського над повістю «Фата Моргана» (1938 р., ч. 5), «Реалізм Нечуя-Левицького» (1938 р., ч. 12), «Естетичні погляди і творчий метод І. Франка» (1940 р., ч. 3), рецензія на книгу О. Кисельова про П. Грабовського (1940 р., ч. 8–9), «І. Франко й декадентство» (1940 р., ч. 10), «Франко і Шевченко» (1941 р.).

Ю. Бойко-Блохин викладав українську мову на курсах Харківського тракторного заводу та у Фінансово-економічному інституті й для здобуття репутації ідеологічно надійної людини був вимушений у своїй роботі бути обережним та не співпрацювати з українознавчими інституціями. Лише один рік читав історію української літератури у Всеукраїнському комуністичному інституті журналістики.

Для того, щоб закріпити за собою авторитет компетентного літературознавця, Ю. Бойко-Блохин вирішив захистити дисертацію на ступінь кандидата наук. Сам текст дисертації було написано в період безробіття 1935–1936 рр. Однак перед Юрієм Гавриловичем постало питання наявності рецензента, адже, на його думку, мало хто з професорів погодився б «дати об'єктивну рецензію на розвідку людини, яка ще так недавно була кваліфікована, як націоналістичний ворог» [146, с. 25]. У вирішенні цього питання йому допоміг професор Харківського державного університету О. Білецький, дійсний член Академії наук УРСР, який написав «прихильну рецензію». Крім того, Юрій Гаврилович склав «кандидатські мінімуми» з історії української літератури, німецької мови та діалектичного матеріалізму. Для складання останнього іспиту Ю. Бойко-Блохиним було досліджено праці В. Леніна і Й. Сталіна. Вивчаючи їхні твори, він намагався збагнути з наукової точки зору їх загальне визнання як основ радянського світогляду. Проте знайшов у цих роботах тільки «журналістичну вправність, самовпевненість, самозакоханість, антигуманність, недостатнє й однобічне знання історії філософії та невправність у логічному думанні» [146, с. 22]. Висновком дослідження творів В. Леніна і Й. Сталіна стало визначення пропаганди та терору як основ, на які спирається авторитет радянської влади.

Склавши іспити, Ю. Бойко-Блохин був допущений до захисту дисертації, який було призначено на вересень 1941 р. Для остаточної повноти дослідження він вважав за необхідне опрацювати архів І. Франка у Львові й за допомогою дирекції Фінансово-економічного інституту дістав дозвіл на двотижневе перебування в місті в червні 1941 р., де зустрів німецько-

радянську війну, і захист кандидатської дисертації відклався на невизначений термін. Попри пропозицію В. Дорошенка залишитись у Львові, він вирішив повертатись до Харкова через побоювання за свою родину (не міг піти на знуцання родини за його «зраду»). Цього ж дня Ю. Бойко-Блохин, скориставшись позачерговим доступом до потягу, як особа, яка мала короткострокове відрядження до Галичини, виїхав зі Львова й за тиждень прибув до Харкова.

Уже у вересні 1941 р., після форсування німецькими військами Дніпра, майбутній професор чітко усвідомлював, що СРСР переживає катастрофу. Однак у цей непростий момент його життя перед ним постало важливе питання: «Чи не має в цій війні шансів для державного відродження України?» Не вагаючись, Юрій Гаврилович вирішив прийняти зазначене питання як можливість і замість очікування евакуації почав разом із сім'єю переховуватись у знайомих, яким нічого не загрожувало. Ю. Бойко-Блохин належав до тієї невеликої за кількістю категорії населення Харкова, яка була невдоволена більшовицьким режимом. Її складала антикомуністи, натхнені вороги радянського режиму: колишні розкуркулені селяни, їхні найближчі родичі, колишні політичні в'язні з інтелігенції, робітництва та селянства, колишні вихідці з інших соціальних прошарків «непролетарського» походження та інші дрібніші групи. Треба відзначити, що ця категорія українців мала залізну моральну поставу й позицію й активно взяла участь у відновленні українського ідейного, духово-культурного та господарсько-економічного життя. Ця група людей зміряла свої погляди та сподівання на майбутнє з тим, що два антиподи – комунізм і нацизм – у взаємній боротьбі виснажать один одного й на тлі їх руїни з'явиться можливість заснування самостійної Української держави. Зазначену частину мешканців Харкова можна назвати «еліксиром відродження і відновлення духу і матерії» [109, с. 266].

Перед окупацією Харкова місцеве населення огортали розпач і почуття безнадійності, що були спричинені економічною руїною під час відступу

радянських військ. Евакуація міста тривала декілька тижнів під гаслом директиви: «Все, що не можна евакуювати, знищити». Відбувалось свідоме тотальне нищення економіки області. Зазначене твердження кореспондується зі спогадами свідка евакуаційних подій П. Байбака, який так описав наслідки залишення радянською владою міста Харкова: «Заводи й інші підприємства були знищені або демонтовані; мости, дороги, електростанції, водогін були зруйновані або сильно зіпсовані; те, що залишалось цілим, становило рідкий виняток. Харчово-сировинних баз не було» [109, с. 250]. Юрій Гаврилович в останні дні перед окупацією Харкова переховувався в квартирі знайомих, яка знаходилась на п'ятому поверсі будинку, із вікон якого можна було спостерігати вул. Катеринославську – «головну артерію міста від Холодної гори й станції до центру» [146, с. 13].

24 жовтня 1941 р. німецькі окупаційні війська ввійшли до Харкова, найбільшого індустріального центру в Україні та третього, після Москви й Ленінграда, в СРСР. З точки зору таких критеріїв, як індустріальний та людський потенціал міста, Харків був найбільшим містом Радянського Союзу, яке було окуповано вермахтом. З перших днів окупації тут проводилася заздалегідь спланована розбудова багатоступеневої системи військової влади. Із витягу довідки про стан комплектування резервних і маршових частин дізнаємося, що було мобілізовано 25 тис. осіб [34, арк. 3]. Характерною ознакою початкового періоду, який тривав з 24 жовтня 1941 р. до 9 лютого 1942 р., було те, що в умовах незакінченості фронтних подій у районах Харкова, нагальної потреби швидкого замирення міста, зламу радянського руху опору та приведення населення до повної покори функції військової влади було покладено на керівні структури військових з'єднань [364, с. 112]. Враховуючи близькість фронту, до обов'язків військової німецької влади не входило вирішення внутрішніх проблем харків'ян. Саме тому вже 26 жовтня 1941 р. розпочала роботу Харківська міська управа, основними функціями якої стали налагодження нормального життя в місті та відновлення зруйнованого міського господарства [363, с. 234]. Харківська

міська управа за весь період нацистської окупації провела три переписи міського населення [362, с. 159]. У Державному архіві Харківської області зберігається видання «Людність міста Харкова на 15.12.1941 р. (за даними реєстрації людності)». У цьому виданні організацію переписів населення пояснено так: порівняння їх із відомостями раніше проведених переписів «дає змогу судити про те, яку спадщину залишили нашому суспільству війна та довгі роки більшовицького хазяйнування, а також дійти певних практичних висновків щодо запровадження низки конкретних заходів до поліпшення існування населення, скорішого налагодження господарського життя» [48, арк. 5]. У цьому ж виданні зазначено, що «доросла людність була зацікавлена в тому, щоб пройти перевірку та одержати штамп на своєму паспорті, що, на її думку, мало ствердити право на постачання хліба» [47, арк. 1–2; 49, арк. 6].

Україна в цей час знаходилася між «молотом двох ворожих імперіалізмів Москви та Берліна [27, арк. 2]. Юрій Гаврилович уже за декілька днів окупації встиг зрозуміти справжні наміри німецької військової влади та визначити для себе майбутнє місце патріотично налаштованого місцевого населення в боротьбі проти старих і нових загарбників, оскільки агітаційні листівки, які розповсюджували німці, закликали їхати на роботу до Німеччини [38, арк. 1]. Майбутній професор, із мудрістю прийнявши фашистську окупацію як шанс взяти участь у відновленні всього українського, одразу ж вирішив долучитися до роботи з відновлення життєдіяльності Харкова.

Від самого початку окупації Харкова й до першої евакуації під час наступу радянських військ у лютому 1943 р. Ю. Бойко-Блохин займався громадсько-політичною діяльністю, яка дещо перепліталась із науковою, котрої він не припиняв навіть у такий складний час [280, с. 50; 281, с. 15]. Із цією метою він через декілька днів після початку роботи Харківської міської управи спробував отримати там посаду. В Архіві Ю. Бойко-Блохина дізнаємося, що в цьому йому допомогла М. Недужа, яка на той час була

співробітником відділу пропаганди Харківської міської управи, що перетворився на легальний центр оунівської організації та націоналістичної діяльності. У Харківській міській управі Ю. Бойко-Блохин працював нетривалий час, перші місяці роботи були складними через жахливі умови, працювали співробітники управи в холоді й голоді. Юрій Гавриловича було залучено до проведення культосвітніх заходів на національній базі.

До зазначеної роботи Ю. Бойко-Блохин ставився дуже серйозно й віддано. Його ентузіазм та національна свідомість були відмічені керівником відділу праці М. Кононенком, який був одним із представників ОУН(м), котрі обіймали відповідальні посади в Харківській міській управі практично одразу після початку її роботи. Результатом їхньої бесіди виявилася пропозиція М. Кононенка стати до лав організації та позитивна відповідь Ю. Бойко-Блохина. Одразу ж після вступу до ОУН(м) Юрія Гавриловича було залучено до роботи в щоденному часописі «Нова Україна», що був найбільш успішним та дієвим прикладом досягнення поставлених цілей ОУН(м) у м. Харків у період німецької окупації. Саме завдяки відданості членів редакції своїй справі щоденний часопис зміг стати ефективним засобом націоналістичної пропаганди та пробудження в народі націоналістичного духу [291, с. 58].

Через хворобу А. Любченка, який за станом здоров'я не міг працювати в редакції, з другої половини січня 1942 р. на посаду керівника відділу літератури, науки й мистецтва запрошено Ю. Бойко-Блохина. Перед новим керівником відділу постала проблема організації авторського колективу, а це була нелегка справа, бо в Харкові залишилося дуже мало людей, здатних до письменницько-журналістської праці, гонорар був такий мізерний, що за нього майже нічого не можна було придбати з харчів. Із письменників Ю. Бойко-Блохину допомагали матеріалами А. Гак, Д. Ніценко та ін. [110; 146, с. 37].

Упродовж 1942 – початку 1943 рр. на шпальтах часопису «Нова Україна» опубліковано 46 статей Ю. Бойко-Блохина, які він підписував або

повним своїм прізвищем – «Ю. Блохин», «Ю. Бойко», або ініціалами – «Ю. Б.», або просто – «Б.». Його публікації були багатоаспектними: мовознавство [230], історія [191; 217], філософія [212; 226], етнографія [192; 204; 214], педагогіка [193; 213], огляд преси [215; 234; 238], вистав [194; 201; 205; 222; 224], кінофільмів [197; 203; 235; 218]. Сам Ю. Бойко-Блохин, характеризуючи свої роботи, вказував на те, що це не були суто журналістичні праці. У той момент необхідно було досліджувати й у статтях орієнтуватися на читача-інтелігента, який чекав на випуск кожного номера «Нової України». За його спогадами, першою його роботою була стаття, присвячена річниці проголошення незалежності Української Народної Республіки IV Універсалом Української Центральної Ради в Києві 22 січня 1918 р. та Акта Злуки Української Народної Республіки й Західноукраїнської Народної Республіки від 22 січня 1919 р., яка вийшла під назвою «В роковини великих днів» у недільному номері часопису від 25 січня 1942 р. [146, с. 48]. Він дуже відповідально ставився до своєї роботи в часописі «Нова Україна», усі його статті незалежно від тематики були пронизані ідеями націоналізму як поваги та любові до всього українського. Однак через труднощі в роботі та велику обмеженість у свободі висловлювання своїх думок у статтях Ю. Бойко-Блохин не вважав роботу в редакції за плідну та результативну. Проте в той важкий час це була титанічна віддана праця, спрямована на збереження національної самосвідомості та відродження духовності в українського народу. У цей час члени Організації Українських Націоналістів, українські селяни та робітники масово пишуть відозви про заклики до національної революції як єдиного шляху, яким український народ здійснить свої споконвічні мрії про єдину соборну державу та закликом активно долучатися до боротьби з одвічним ворогом українського народу – Москвою. Відозви зазвичай закінчувалися словами Т. Г. Шевченка: «Борітеся – поборете, Вам Бог помагає» [23, арк. 5; 28, арк. 16].

Юрій Гаврилович не став зупинятись на публікації своїх статей тільки в часописі «Нова Україна». Майбутній професор за допомогою колег, у тому числі позаштатного працівника цього часопису Ю. Костюка, намагався публікувати свої статті і в інших часописах та газетах. Так, йому вдалося надрукувати розлогу статтю про творчість М. Хвильового, яка з'явилася в «Краківських Вістях» у № 220 і 221 за 1942 р. [123]. У першому номері берлінської газети «Голос» від 25 квітня 1943 р. [120] надруковано статтю Ю. Бойко-Блохина «Великодні звичаї». Публікував Юрій Гаврилович свої статті й у таких українських виданнях, як «Константиноградські нові вісті» та «Голос Охтирщини». До 100-річчя з дня народження М. В. Лисенка в № 14 газети «Константиноградські нові вісті» від 12 серпня 1942 р. розміщено його статтю «С. Х. Чикаленко» [220, с. 4–5], у 66-му номері часопису «Голос Охтирщини» від 4 жовтня 1942 р. опубліковано статтю «Українська література в боротьбі з большевізмом» [119, с. 2], яку присвячено постаті Г. Косинки. Зазначимо, що всі статті Ю. Бойка-Блохина спочатку було опубліковано в часописі «Нова Україна», а вже згодом вони розміщувались і в інших виданнях на звільненій від радянської влади території.

Однак найбільшій увазі, поряд із діяльністю в редакції часопису «Нова Україна», заслуговує внесок Юрія Гавриловича в роботу літературного часопису «Український Засів», що почав виходити з жовтня 1942 р., коли серед німецьких військовиків знайшлися люди, які на власний ризик, усупереч офіційній політиці Третього Рейху, зважилися випустити кілька номерів «Українського Засіву» [136]. Юрій Гаврилович у літературному часописі «Український Засів» опублікував дві змістовні статті: у першому номері – «Григорій Косинка», у четвертому – «Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації». Крім того, завдяки йому вперше опубліковано оповідання Г. Косинки «Фавст». Ю. Бойко-Блохин мав можливість вивчати чернетки, записи та інші матеріали Г. Косинки, що збереглися в його дружини. Зазначені матеріали автор згадував як «архів, який був перед тим нікому не відомий. Наскільки знаю, ніхто й пізніше не

скористався цими матеріалами до друку. Листування Косинки дало мені змогу глибше зрозуміти творчість письменника, деякі важливі листи я також процитував. Я спромігся відчитати невиразні, побляклі чернетки недрукованого оповідання Косинчиного «Фавста» [146, с. 102].

Крім того, Ю. Бойко-Блохин не покидав наукової праці в Харківському державному університеті, на жаль, це не давало жодного заробітку, усі спроби праці ґрунтувалися на розпачливому ентузіазмі. Узимку 1941–1942 рр. з української сторони вченими на чолі з професором М. Ветуховим було вжито заходів часткового відновлення ХДУ. Без виразної згоди чи заборони з боку військової німецької влади відбувалися організаційні й наукові засідання, проводилась інвентаризація залишеного після евакуації майна. Юрія Гавриловича було запрошено на посаду доцента з історії української літератури. Сенат прийняв його дисертацію, і Ю. Бойко-Блохин став кандидатом філологічних наук. Пройшло небагато часу, і відновлення університету було знову заборонено окупаційною владою, навчання не відбувалося.

Окрім роботи в Харківському державному університеті та редакції часопису «Нова Україна», Юрій Гаврилович знаходив час і для дослідницької діяльності. У 1942 р. йому пощастило ґрунтовно попрацювати над творами М. Хвильового. Саме в цей період у нього сформувалася концепція розуміння хвильовизму як літературного й суспільно-політичного явища, і пізніше його статті в еміграції були лише деталізацією цієї концепції.

Крім того, що Юрій Гаврилович намагався через свої статті в газетах і часописах звільнити думки українців від впливу радянської пропаганди та відновити в пам'яті всі знання про Україну, її історію, мову, традиції та звичаї, він також не втрачав нагоди виступати з доповідями, лекціями, промовами за найменшої можливості. Так, у 1942 р. він, уже як діяч харківського осередку ОУН(м) і мовний редактор «Нової України», побував на урочистостях із приводу Шевченківських днів в Охтирці, де також виходила українська газета «Голос Охтирщини» за редакцією І. Яценка

(позаштатним ілюстратором працював І. Багрянний). У місцевому театрі Юрій Гаврилович прочитав лекцію, у якій акцентував увагу на націоналістичних настроях у поезії Т. Шевченка («Гайдамаки», «Розрита могила», «Ще як були ми козаками», «Великий льох» тощо) [248, с. 91].

Майбутній професор також співпрацював із Харківським науковим товариством, яке складалось із наукових діячів, котрі залишились у Харкові після відступу радянських військ. Роботою Товариства керувала президія в складі голови професора П. Соловйова, заступника голови доцента Х. Рябокonia та членів президії: історика В. Дубровського, доцента М. Міщенка та історика-економіста Д. Соловоя [39, арк. 16]. Його наукові співробітники виступали з низкою рефератів на святах, що їх організувала харківська «Просвіта». Зовнішнім виявом живучості української науки була триденна наукова сесія історично-філологічного відділу Харківського наукового товариства, присвячена творчості Т. Шевченка. На сесії, крім інших, було виголошено реферат Ю. Бойко-Блохина «Фальшування Шевченкової спадщини большевиками».

Незважаючи на зміни в ставленні окупаційної влади до діяльності ОУН та посилення контролю за змістом статей у часописі «Нова Україна», Юрій Гаврилович продовжував писати статті з націоналістичним контекстом. На початку 1943 р. наслідком зазначеного стала відмова цензора часопису «Нова Україна» в допуску статей Ю. Бойко-Блохина до друку та пропозиція писати статті з іншої тематики [291, с. 58]. Однак, як довідався Юрій Гаврилович згодом, окупаційна влада мала наміри його арештувати. Уникнути арешту допоміг збіг обставин: радянські війська наближались до Харкова й під час одного з бомбардувань снаряд влучив у подвір'я, де мешкав майбутній професор із родиною. Колеги Ю. Бойко-Блохина допомогли йому з притулком на декілька днів, а потім – потрапити на потяг, що евакуював місцеве населення з Харкова до Полтави. Проте в Люботині стало зрозумілим, що шлях залізницею є вкрай небезпечним, і Юрій Гаврилович разом із сім'єю вирушили до Києва.

У січні 1943 р. місто було наповнене втікачами, які рятували своє добро, надбане спекуляцією, були «малороси», котрі стали німецькими поліцаями та здійснювали німецьку колоніальну політику. Справжніх політичних емігрантів було небагато, частина була нерозконспірована й залишалася тут за дорученням ОУН, друга була перестріляна окупантами. За допомогою керівництва ОУН Ю. Бойко-Блохину вдалося переїхати до Львова, де він провів близько тижня. Настрої української інтелігенції міста цього часу відрізнялися від настроїв населення східноукраїнських земель. Так, зі спецповідомлення начальника управління НКВС Львівської області В. Волошенка дізнаємося, що більшість львів'ян вважала, що «війна тільки починається» [52, арк. 1]. Невеликі військові підрозділи Червоної армії зазнали численних нападів від членів ОУН [50, арк. 21]. В інформації оргінструкторського відділу Львівського обкому КП(б)У на ім'я першого секретаря І. Грушецького зазначено, що в ході операцій, а також у результаті нападів членів підпілля загинуло 348 і поранено 375 червоноармійців [51, арк. 28]. Місцева влада намагалася використати значну кількість військових частин у протиповстанських операціях. Зокрема, Львівський обком прийняв рішення відрядити підрозділи 1-го УФ спільно з військами НКВС, прикордонними частинами у «найбільш вражені бандитизмом» райони для боротьби з визвольним рухом [36, арк. 44; 35, арк. 34].

Очільники Львівського обкому КП(б)У в доповідних записках звітували про ставлення німецьких окупантів до української інтелігенції м. Львів, наголошуючи на тому, що німці не перешкоджають відкриттю українських шкіл, театру, українського студентського союзу «Об'єднання праці». Отже, керівництво ОУН(м) убачало необхідність у плідній науковій роботі з виготовлення підпільної літератури та пропагандистських брошур, у яких накреслювалося завдання й майбутня роль цих груп, і таку роботу було доручено Ю. Бойко-Блохину.

У січні – березні 1943 р. в трьох часописах було передруковано статтю Юрія Гавриловича, присвячену пам'яті Г. Косинки, що містилася в першому

номері харківського місячника «Український засів». Так текст цієї статті з'явився на шпальтах першого номера берлінського часопису «Голос» від 10 січня 1943 р. під назвою «Життя і смерть Косинки» [200, с. 3], 20-го номера «Львівських вістей» від 31 січня 1943 р. під назвою «Один з когорти сміливих», п'ятого номера «Українського вісника» від 8 березня 1943 р. під назвою «Григорій Косинка». 11 березня 1943 р. у 20-му номері «Вінницьких вістей» з'явилася стаття Ю. Бойко-Блохина «Більшовицькі фальсифікації Шевченка». У липні – серпні 1943 р. в дев'яти часописах звільнених українських територій від радянської влади було практично одночасно надруковано статтю Юрія Гавриловича, присвячену постаті Г. Чупринки, під назвою «Українська література в боротьбі з більшовизмом». У номерах від 1 та 4 грудня 1943 р. миколаївської газети «Українська думка» надруковано статтю Ю. Бойко-Блохина «Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації» [241].

Працюючи над пропагандистськими брошурами він, за завданням керівництва ОУН(м), залишався в тіні та був професором Театрального інституту у Львові. У 1944 р. продовжувати подібну діяльність ставало неможливо [91, арк. 2]. По всіх округах Львівської області радянські війська влаштовували облави з метою посилити боротьбу з «бандами українських буржуазних націоналістів» [53, арк. 18; 56, арк. 12]. Зі стенограм довідуємося, як секретарі міськомів, начальники райвідділів НКВС доносили до населення, що створення ОУН тісно пов'язане з фашистським рухом у Європі, а метою «національної революції» є злиття українських земель Польщі та Німеччині [54, арк. 6; 55, арк. 14]. Посилаючись у своїх матеріалах про характер «українських буржуазних націоналістів» на працю М. Сціборського «Земельне питання», наголошували, що в ментальності українського народу є схильність до захоплення чужих земель [57, арк. 32]. У звіті про стан боротьби та ліквідацію з націоналістами було вказано, що під час масштабних операцій із залученням регулярних радянських військ траплялися випадки, що свідчили про небажання деяких солдатів воювати

проти повстанців. Наприклад, 21 січня 1945 р. в ході операції в бійців із гарнізону с. Скнилова (тепер у складі Львова) під час несподіваної зустрічі з повстанцями «відмовили» автомати, що дало змогу оунівцям відійти без бою [58, арк. 17; 59, арк. 28]. Архівні документи засвідчили, що «українські націоналісти були представлені як контрреволюційна організація, яка поставила за мету повалення радянської влади» [37, арк. 2].

Тож продовжувати свою діяльність було небезпечно, тому Ю. Бойко-Блохин, згідно з організаційним розподілом підпільних кадрів, разом із провідними колами української інтелігенції залишив Львів і переїхав до Відня [379, с. 35].

Отже, «микоївський період» виявився одним із найпродуктивніших, який допоміг постати Ю. Бойко-Блохину не тільки громадянином, але й ученим, шевченкознавцем, театрознавцем, просвітником, громадським і політичним діячем. Фоліанти бібліотеки «Просвіти» поглибили знання молодого науковця, дали можливість критично бачити світ та розуміти колоніальне становище України. Життєвий досвід, набутий в умовах тоталітарного режиму в СРСР у 1930-х рр., допоміг йому відразу скептично поставитись до німецької влади та зберігати часткову законспірованість. Зазначене й стало причиною уникнення звинувачень та арешту з боку німецької окупаційної влади. Із січня 1943 р. Ю. Бойко-Блохин, проявляючи всі можливі методи конспірації, працював у підпіллі та виконував доручення ОУН(м), у тому числі й розробку наукового дослідження з основ українського націоналізму, спираючись на досвід відношення місцевого населення Наддніпрянщини до цієї проблеми. Зарекомендувавши себе відданим патріотом своєї Батьківщини, Юрій Гаврилович був зарахований керівництвом ОУН(м) до списку осіб, котрі мали очолити діяльність ПУН за межами України.

2.2. Українознавча наукова діяльність ученого в Німеччині

Після закінчення Другої світової війни Баварія з її столицею стала центром перебування українців. У Мюнхені зустрілися люди різних еміграційних хвиль з усіх частин України, які мали цілковито різне соціально-культурне походження та політичні погляди й належали до різноманітних конфесій. Міграційні хвилі склалися зі «старої» та «нової» еміграції. До «старої» належали емігранти, які залишили Західну Україну перед або після Першої світової війни чи в міжвоєнний період, а також ті, які уникли окупації одразу після втрати української державності в Центральній та Східній Україні. До неї додалася «нова еміграція», яка проживала на території Німеччини після війни і складалася з примусових робітників, в'язнів концентраційних таборів, військовополонених, політичних біженців [242, с. 31].

Подальшу боротьбу за українську державність Ю. Бойко-Блохин продовжив в еміграції, зробивши вагомий внесок у націоналістичний розвиток української історіографії. У перші роки перебування в Німеччині майбутньому професору доводилось вживати надзвичайних заходів для порятунку своєї сім'ї, спираючись на Організацію Українських Націоналістів. Він був зареєстрований на проживання в двох таборах і в одному приватному помешканні, приховуючись від радянських солдат. У всій окупованій американцями, англійцями та французами Німеччині виникли табори під опікою альянсів. Основна маса емігрантів, яких виштовхнули з України, інстинктивно і свідомо акцентувала свою національну приналежність, бажання зорганізуватися в напрямі національних інтересів [379, с. 37].

Українська еміграція становила значний масив, розкиданий по всій Західній Німеччині. Переважна більшість емігрантів перебувала в Ді-Пі таборах під матеріальною опікою західних альянсів (американці, французи, англійці) [320, с. 48; 379, с. 36; 378, с. 45]. Внутрішнє урядування в таборах провадилось самими емігрантами, у зв'язку з чим поставали хаос,

матеріальні зловживання та політична конкуренція між людьми, які не відповідали статусу справжнього політика. Пізніше з цієї маси організаційно оформлювалась інтелектуальна й патріотична спільнота [254, с. 27].

Українці в будь-яких умовах ставили перед собою завдання збереження національної свідомості. Ця консолідація поступово виразилась у створенні різноманітних товариств та організацій. Так, у 1945–1949 рр. у різних містах Німеччини виникали літературні об'єднання, відроджувалися партії, які за гітлеризму були заборонені: партія соціалістів, Українсько-Національне Демократичне Об'єднання в Галичині (УНДО), партія лівих на чолі з І. Майстренком (прихильники марксизму, які заперечували сталінізм), Українська революційно-демократична партія (УРДП) на чолі з І. Багряним, Український національно-демократичний союз (УНДС), носії ідеї відродження Української Народної Республіки, а також Об'єднання Українських Студентських Товариств Національного Солідаризму «Зарево» [316, с. 66].

Діяльність організації «Зарево» розпочалася в 1949 р., коли в Мюнхені 20–21 травня відбувалися перші Установчі збори. Основоположниками стали члени чотирьох студентських організацій: Українське Студентське Товариство Національного Солідаризму (УСТНС) «Січ» (Мюнхен), УСТНС (Регенсбург), УСТНС (Грац) та Українське Студентське Товариство «Січ». До кола запрошених гостей увійшов також і Ю. Бойко-Блохин як член ПУНу. На конгресі ним було виголошено доповідь «Наші завдання на ідеологічному фронті», де він наголосив на тому, що українцям треба об'єднуватися заради протистояння радянській фальсифікації історії України та проросійським емігрантам у Західній Європі. Метою конгресу «Зарева» було визначити мету та завдання, ідеологічну основу, а також основні напрями й форми діяльності новоствореної організації. Згодом членами організації активно велася видавнича та публіцистична діяльність, започаткована виданням бюлетеня «Зарево», перші два номери якого вийшли в Мюнхені в 1949 р. Усі статті

організації мали ідеологічний характер, розповсюджували націоналістичні погляди серед німецького студентства [258, с. 247].

Незважаючи на це, шлях до консолідації громадського життя в Німеччині був довгим і складним. Окремі його етапи творили з'їзди делегатів української еміграції в Німеччині: в Ашафенбурзі, Регенсбурзі, Діллінгені, Аугсбурзі, Мюнхені. У цих непростих умовах українці зуміли створити 1 листопада 1945 р. в Ашафенбурзі єдину організацію – Центральне представництво українських емігрантів (ЦПУЕН) у Німеччині, головними завданнями якої було:

1) репрезентувати українську еміграцію в міжнародних відносинах в усіх сферах життя, крім політичної, координувати діяльність допомогових та інших громадських організацій;

2) дбати про правову, духовну й матеріальну допомогу та опіку;

3) сприяти переселенню українців за межі Німеччини й піклуватися про створення відповідних умов їхнього життя в країнах нового поселення;

4) співпрацювати із закордонними українськими та іншими організаціями й установами, зокрема з міжнародними організаціями для втікачів [15, арк. 15–16; 18, арк. 3–4].

Історія Центрального представництва українців у Німеччині (ЦПУН), що в післявоєнний час носило назву Центральне представництво української еміграції в Німеччині (ЦПУЕН), є не тільки джерелом інформації про діяльність українських мігрантів з України в Німеччині, але й зразком для наслідування в консолідації, активності та ідейній цілісності, а головне – демократичному підході до вирішення українського питання [412].

Провід Українських Націоналістів у січні 1944 р. був ув'язнений у Саксенгаузені неподалік Берліна. Два члени Проводу – Ярослав Гайвас і Яків Шумелда, добре відомі німецькій розвідці, – весь час були під загрозою арешту, тому виникла необхідність передати керівні функції Ю. Бойко-Блохину. Відтоді він одержав псевдонім «Миколаївець», з окремими пунктами ОУН почав контактувати з Відня й виконувати партійне

доручення – організацію новоприбулих членів ОУН у Відні [287, с. 19; 377, с. 26; 379, с. 33]. У новій ситуації членам ОУН та їхнім прихильникам треба було дати новий життєвий орієнтир. Досліджуючи архіви Ю. Бойко-Блохина, знаходимо складену листівку, зміст якої він узгодив із членом Проводу Я. Гайвасом, який уникав арешту гестапо: «Українська еміграціє! Вихор світової війни зірвав тебе з рідного ґрунту і виніс на далеку чужину, на чужі, суворі не привітливі землі. Скривавлена Україна, зганьблена і потоптана ворогами, віддалила тебе, українська еміграціє, від свого лона і послала в широкі світи. Сховалися від зору твого останні українські краєвиди, запах рідного чорнозему, пахощі українського зілля вже не доносяться до тебе. О Руська Земле, уже за шоломенем єси!» [20, арк. 1]. Автор намагався дати новим емігрантам надію на перспективи у зв'язку з неминучою перемогою альянсів, на що в той політичний момент поставали деякі підстави. Націоналісти двох формацій – бандерівці й мельниківці – продовжували існувати, були сильними порівняно з іншими партіями та об'єднаннями, але вони не охоплювали цілого масиву емігрантів своїм політичним мисленням [314, с. 54; 379, с. 36].

Із загального звіту діяльності Управи ЦПУЕН на II сесії Головної Ради ЦПУЕН в Регензбурзі з травня до жовтня 1947 р. довідуємося, що протягом цього періоду кількість українців у Західній Німеччині зменшилась (зі 177 тис. наприкінці 1946 р. до 74 тис.) унаслідок виїзду емігрантів за океан і до різних західноєвропейських країн. У Німеччині мешкали 74 тис. українців, з яких 58 тис. проживали в таборах. Статистика ЦПУЕН не охопила близько 12 тис. українців, які перебували в американській зоні, 38 тис. по таборах і 10 тис. поза таборами – мешканців британської зони. У французькій зоні на той час українського населення налічувалось понад 4 тис. [16, арк. 34–35; 19, арк. 1; 21, арк. 22].

Ю. Бойко-Блохин через підпорядковані йому кадри організації ОУН намагався готувати «остарбайтерів», яких німці примусово вивезли на важкі роботи в Німеччину, до неминучого повернення їх на Батьківщину. Він

розробив інструктаж захисту їх перед закидами, що вони були зрадниками Радянського Союзу. Крім цього, стояло питання перед організацією, щоб сформувати в них почуття національної гідності й надії на краще майбутнє. У цих складних обставинах працювати в науковій сфері не вдавалося.

Найактивнішу діяльність проявляла українська еміграція в Західній Німеччині в культурно-освітній галузі. За даними звіту Відділу культури і освіти при ЦПУЕН в Західній Німеччині, очолюваного професором Д. Дорошенком, було створено низку культурно-освітніх, наукових та шкільних установ. Так, 16 листопада 1945 р. на нараді науковців в Авсбурзі організовано Українську Вільну Академію з різними відділами передісторії, історії та теорії літератури, мовознавства, мистецтвознавства, педагогіки та психології, книгознавства, біології, медицини. У 1949–1950 рр. при Академії існували Товариство охорони пам'яток на чужині, музей-архів, бібліотека [17, арк. 24–25].

У цілому еміграція відчувала обмеженість сил перед величезним обсягом своїх політичних завдань. Тому з 1945 р. почалися консолідаційні спроби, які гальмувалися раз у раз партійним егоїзмом, пам'ятаючи попередні конфлікти. Політичні середовища намагалися в консолідаційному процесі здобути вигідніші позиції для себе. У 1948 р. більшість політичних течій погодилася на платформу об'єднання навколо ідеї боротьби за відновлення Української Народної Республіки зразка 1919 р. [92, арк. 1]. Підставою для цього стала ухвала Трудового Конгресу 1919 р. в Києві, яка вповноважувала тодішній уряд на безкомпромісну боротьбу проти російського імперіалізму навіть у випадку військової поразки. На чолі Українського уряду часів Трудового Конгресу стояв С. Петлюра, який перебрав на себе повноваження Конгресу й послідовно намагався їх виконувати аж до того моменту, коли впав жертвою в Парижі 25 травня 1926 р. від рук більшовицького агента Шварцбарда. Після цього уряд УНР очолив міністр закордонних справ А. Левицький, на якого припала роль організатора консолідації еміграційних політичних сил.

Його підтримував Український Національно-демократичний Союз, що складався не тільки з давніх емігрантів, а з нового поповнення. Ю. Бойко-Блохин входив до складу Виконавчого Органу УНР і повинен був виконувати функції керівника культури, освіти й віровизнань, у зв'язку з цим поставали наукові й навчальні ініціативи, що часто не мали під собою ґрунту, викликали попит на фінанси, які задовольнити не було змоги, а самі ініціатори вимагали задоволення своїх персональних амбіцій [378, с. 25]. 10 жовтня 1949 р. відбулася зустріч Юрія Гавриловича з єпископом І. Бучком, на якій було порушено культурно-освітні питання та нормування добросусідських відносин між православною й католицькою церквами. Значним успіхом професора була ухвала відділу про обов'язковий примірник кожного еміграційного видання книжок, опублікованих науковими інституціями.

Діяльність Ю. Бойко-Блохина в Німеччині не вичерпується лише громадськими справами. Будучи істориком української літератури за фахом, вчений намагався розпочати науковий шлях, незважаючи на непрості умови, в яких перебувало еміграційне наукове середовище, які зіткнулись із проблемою консолідації наукових сил. Процес об'єднання всіх науковців, включно з тими, які були змушені покинути Наддніпрянщину під час війни, у рамках «старих» наукових установ був доволі складним, що призвело до появи ідеї створити Українську Вільну Академію Наук, яка б об'єднала всі наукові сили. 4 червня 1946 р. постановою президії Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині Українську Вільну Академію Наук було визнано центром наукової роботи в еміграції [77, арк. 5–6]. Із перших місяців існування академії постало питання видання «Бюлетеня», який би подавав найважливішу інформацію про її діяльність [71, арк. 2]. У Музеї-архіві Ю. Бойко-Блохина зберігаються оригінали деяких бюлетенів [72; 73; 75; 76], які містять важливу інформацію про діяльність УВАН. Із доповіді 1969 р. про роботу УВАН дізнаємося, що Ю. Бойко-Блохин офіційно став дійсним членом академії [74, арк. 6; див. Додаток М].

Діяльність у науковій сфері на фаховому рівні розпочалася в 1950 р., коли він звернувся до декана філософського факультету Українського Вільного Університету в м. Мюнхен професора Щербаківського з проханням включити його до професорсько-викладацького складу [377, с. 28]. Після закінчення Другої світової війни українці, які емігрували до Німеччини та Австрії, заснували там низку наукових інституцій. Серед них ключову роль відігравав перенесений 1945 р. з Праги до Мюнхена Український Вільний Університет [242, с. 30]. Успіхи та потужні імпульси, які виходили з університету, не залишилися непоміченими. 16 вересня 1950 р. під час ректорства Юрія Панейка указом за номером XI 60710 Баварського державного Міністерства освіти і культури видано дозвіл на роботу приватної вищої школи з правом промоції та габілітації [7, арк.3; 8, арк. 2].

У 1947 р. університет налічував 44 професори, 16 доцентів і 18 викладачів. Найбільша кількість студентів (493 слухачі) була в зимовому семестрі 1947/48 н. р. Фінансову базу для університетської роботи забезпечували дотації Українського видавництва, яке існувало до 1944 р. в Кракові та було підпорядковане Святій Конгрегації Східних Церков у Римі. Ці дотації організовував Апостольський візитатор для українців-католиків візантійського обряду в Західній Європі архієпископ І. Бучко, Голова опікунської ради Університету [242, с. 31].

Майбутнього професора прийняли до складу УВУ, але університет переживав складні часи у зв'язку з активним переїздом студентів до Сполучених Штатів Америки. У 1951 р. Ю. Бойко-Блохина обрано деканом філософського факультету, протягом року він виконував складні завдання в утриманні УВУ, дуже потрібної інституції для українців [377, с. 28]. Цього ж року Міністерство освіти Баварії надало право УВУ на підготовку докторантів. У цей час учений створив низку наукових праць, зокрема «Шевченко і Москва» (1952) [181], «Белінський і українське відродження» (1953) [142]. Наслідком комплексного дослідження творчості Т. Шевченка стало написання статей [158; 164; 167; 169; 172; 173; 174] та захист

докторської дисертації на тему: «Творчість Т. Г. Шевченка на тлі західноєвропейської літератури». У 1955 р. Ю. Бойко-Блохину, за фахом – історик української літератури, присуджено ступінь доктора філософії.

Ректором УВУ на той час був професор І. Мірчук – відомий український філософ, історик української літератури, громадський діяч. Саме за його ініціативи влітку 1945 р. в Мюнхені було відроджено УВУ. Водночас професор очолював Українську Вільну Академію Наук та історично-філософську секцію Наукового товариства ім. Т. Шевченка. Обговорення проблем української науки знаходимо в листуванні І. Мірчука з Д. Галичаном [11, арк. 2], Р. Галіятом [12, арк. 18–34], А. Луцьківою [13, арк. 1]. В Архіві-музею Ю. Бойко-Блохина зберігається рецензія професора І. Мірчука на дисертацію Ю. Бойко-Блохина: «Немає найменшого сумніву, що праця професора Ю. Бойка своєю тематикою, способом підходу до проблеми, використання літературного апарату перевищує нормальні докторські дисертації, а тому може бути використана як підстава для уділення йому титулу доктора філософії Українського Вільного університету» [9, арк. 2; 377, с. 32].

У 1950–1960-ті рр. Ю. Бойко-Блохин неодноразово обирався деканом філософського факультету УВУ [384; 377, с. 28]. На цей час припадає період його найактивнішої наукової діяльності. 1955 р. він відвідав Лондон, щоб попрацювати в Британському музеї над рідкісними українськими виданнями, що друкувалися ще в дореволюційні часи в Україні та Західній Європі. Деякі вчені 1920-х рр., зокрема С. Єфремов, відчували загрозу для своїх праць і тому надсилали їх до Британського музею, щоб зберегти від знищення. Професор відвідав Лондонський університет та Вищу школу славістики. Редакція славістичного журналу «The Slavonic and east European reviews» замовила Юрію Гавриловичу статтю з теми: «Taras Shevchenko and West European literature», яку було опубліковано в № 82 цього журналу в грудні 1955 р. [377, с. 33].

Після смерті ректора УВУ професора І. Мірчука почалося змагання за посаду. У березні 1965 р. більшість професорів закладу на загальних зборах професорсько-викладацького складу обрали Ю. Бойко-Блохину ректором Українського Вільного Університету. Почався новий період в історії університету, наповнений роботою під егідою наведення порядку й відновлення повноцінного навчання. У листі від 6 березня 1965 р. від професора Розгіна містяться вітання з нагоди обрання Ю. Бойко-Блохину на посаду ректора: «Ви навіть не можете собі уявити, як ми зраділи, що Вас обрано ректором УВУ! Після того, що там творилося, може справді настане уже час творчої діяльності і порядку в УВУ» [116, с. 39].

За короткий період учений зумів піднести науку в університеті на якісно новий рівень та знайти можливості фінансування закладу. Загальний дохід у бюджет університету дорівнював 64 719 марок, тоді як у 1964–1965 н. р. ця сума складала 27 818 [378, с. 122]. У 1966 р. ректор здійснив поїздку до м. Бонн із проханням про грошову дотацію для університету. Тодішній міністр відділу опіки втікачів пан Людер виділив 80 тис. марок за умови, що кошти буде витрачено лише на навчання, і ректор докладно прозвітує про всі витрати. У листах з архіву професора дізнаємося, що в УВУ знайшлося багато невдоволених поставленими умовами. Представники НТШ вимагали від нього розділити ці гроші на три частини: для НТШ, УВУ та УТГІ, на що той відмовив. Під час свого звітування за пройдену каденцію (26 березня 1965 р. – 23 березня 1966 р.) професор продемонстрував низку негативних явищ, що відбувалися в УВУ й підривали авторитет закладу. Закінчуючи звітувати, він оголосив про свій вихід з університету: «Мій вихід спричинений турботами за рівень української науки та академічної моралі в УВУ» [146, с. 27].

Аналізуючи архівні матеріали Ю. Бойко-Блохину, робимо висновок, що, будучи ректором УВУ, учений постійно шукав зв'язків у німецькому науковому середовищі. Причиною активної співпраці з німецькими науковцями стало бажання професора заснувати кафедру україністики в

одному з німецьких університетів. Обіймаючи керівну посаду в УВУ, він залучав німецьких учених до заходів, які проводив в університеті, щоб переконати, що Україна – це велика держава, і корені її історії, культури, власної мови ведуться ще з давніх часів. На проведених симпозіумах завжди акцентувалася увага на тому, що багатовікова історія боротьби за власну державність та визволення від рабства обов'язково знайде свій шлях.

У 1962 р. Баварське Міністерство освіти і культури розглянуло питання про прийняття Ю. Бойко-Блохина на роботу в Людвіг-Максиміліанс Університет. У листі до ректора ЛМУ від 30 травня 1962 р. зазначалося: «Професор, д-р Ю. Бойко-Блохин в літньому семестрі 1962 р. і зимовому семестрі 1962–1963 рр. запрошений для викладання з оплатою дві тисячі німецьких марок за семестр з умовою, що він буде протягом семестру працювати щонайменше по чотири години на тиждень». Ніхто з німецьких професорів не мав такої низької заробітної плати. Відповідне професорське становище і оплата праці в Німеччині завжди пов'язувалося з одержанням статусу «Beamter» – відповідальний перед державою чиновник, на відміну від службовця, який можна було здобути лише з німецьким громадянством, віком до 55 років і відповідним матеріальним забезпеченням [116, с. 41].

З 1962 р. Ю. Бойко-Блохин отримав посаду професора-гостя в Людвіг-Максиміліанс Університеті. Порівняно з іншими німецькими викладачами, у нього була дуже низька заробітна плата, і пов'язано це було з тим, що Юрій Гаврилович не мав ученого звання ані доцента, ані професора. Із листування між керівництвом ЛМУ і Баварським Державним Міністерством освіти і культури дізнаємося, що Ю. Бойко-Блохин отримав учене звання доцента у 1964 р., а вже через два роки вирішив габілітуватися. Учений дуже швидко здобув авторитет серед німецьких колег своїми успіхами в науково-педагогічній діяльності. У сенаті Німецького університету вирішено спростити процедуру габілітації, бо серед публікацій ученого було дуже багато наукових праць, надрукованих німецькою та англійською мовами [401, с. 48; 116, с.41].

Згідно з правилами габілітації, Юрій Гаврилович мав обрати тему одногодинного викладу, надати йому суто наукового характеру, виявити наукову глибину викладу. Ознайомивши професорів філософського факультету ЛМУ з науковою діяльністю Ю. Бойко-Блохина, професор Бекер сказав: «На факультеті немає жодного професора з такою багатою науковою бібліографією». Після таємного голосування габілітацію було затверджено одногосно. У цьому ж році через хворобу від роботи був відстронений славіст-ординаріус професор Шмаус, і Міністерство освіти Баварії призначило вченого керівником Славістичного Інституту Людвіг-Максиміліанс Університету.

Досліджуючи «Реєстри семестрових викладів» у Людвіг-Максиміліанс Університеті, можна зробити висновок про різноманітність лекцій професора. Усі його виклади базувалися на ґрунті наукових досліджень. Протягом 27 років викладання в ЛМУ він постійно досліджував проблеми літературознавства, історії, філософії. Процес габілітації професора та його сумлінна праця сприяли популяризації його імені в університеті. Багато визначних професорів шукали контакт із ним, оскільки правда про українську націю зацікавила багатьох німецьких учених [377, с. 64].

Серед німецьких студентів Ю. Бойко-Блохин користувався пошаною. У 1974 р. на честь 65-річчя від дня народження студенти з дозволу ректора Людвіг-Максиміліанс Університету ініціювали святкування ювілею професора. Було організовано конференцію та виставку праць ученого. Канцлер К. Фрідберген довідавшись, що професор живе в скромному помешканні, яке не відповідає престижу професора, дав розпорядження виділити йому будинок по вулиці Тітурель Штрассе з 11 кімнатами. На новосілля Юрій Гаврилович запросив канцлера та кількох професорів університету [377, с. 155].

Підсумком його невтомної наукової праці стало написання та видання трьох томів «Вибраного» у 1971, 1974 та 1981 рр. [398, с. 1244]. Перший том «Вибраного» містить 24 розвідки, у більшості з яких описано події

1917–1920 рр. в Україні. Автор аналізує малодосліджений період у сфері культури, найбільш цінною є стаття «Молодий театр», у якій Ю. Бойко-Блохин характеризує діячів театру та їхні погляди на театральне мистецтво окупованого Харкова, показує боротьбу різних течій, напрямів та стилей, висвітлює зусилля тодішніх діячів, які прагнули піднести український театр до рівня європейського. Автор використовує багато першоджерельного матеріалу: пресу, вислови діячів театру, публікації [347, с. 84]. Досліджуючи погляди Т. Шевченка, професор завжди акцентував увагу на його антимосковських поглядах і писав із цього приводу: «І перед нашою еміграційною наукою постає велике завдання – провести ґрунтовний перегляд головних праць про Шевченка, написаних в останніх десятиліттях на Україні. Ця невдячна та чорна робота має велику рацію під оглядом національно-політичним, суто науковим. Досліджуючи советське писання про нашого генія, відчуваємо ясніше, де ворог знаходить можливості правдоподібного фальшування» [156, с. 66; 157, с. 3–4]. Цілком переконливо Ю. Бойко-Блохин окреслив ті обставини, які примусили Т. Шевченка написати деякі повісті та листи російською мовою [276, с. 7]. Літературознавець П. Василенко доводить наявність спілкування Т. Шевченка з М. Добролюбовим і М. Чернишевським та відводить чільне місце висвітленню російської періодики з огляду на його національну послідовність [257, с. 23].

У 1961 р. Юрій Гаврилович написав працю до 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка під назвою «Шевченкова річниця і завдання української науки. Дослідник зазначав: «Створений такий життєпис поета, в якому зникає його українське оточення, навколо Кобзаря постійно бачимо лише російських діячів, взагалі, зв'язок Шевченка з російськими діячами та культурою стає головною метою російських дослідників» [185, с. 40]. У всіх своїх працях, присвячених дослідженню творчості великого українського генія, професор доводив вороже ставлення Т. Шевченка до Росії й росіян. Ю. Бойко-Блохин аналізує його твори, висловлювання, доноси жандармів та спогади людей, які

його знали. Українські шевченкознавці опинилися не в кращому стані в еміграції. Їм насамперед бракувало потрібних джерельних матеріалів. Більшість дослідників не могла уникнути деяких прогалин та помилок у біографії Т. Г. Шевченка [339, с. 67]. Наукові праці Ю. Бойко-Блохина актуалізують тему формування української державності та культури в умовах російського панування в Україні [263, с. 12]. У праці «Белінський і українське національне відродження» професор дає фаховий аналіз його поглядів про боротьбу проти української мови та літератури, показує шовіністичне ставлення та зневагу до інших народів, аналізує імперіалістичний світогляд В. Белінського, котрий ніяк не схожий із трактуваннями, що давали йому літературознавці царських та радянських часів [142].

Щодо цінності другого тому «Вибраного», то основною ідеєю професора став аналіз духовного стану українців, які проживали в радянських умовах та діяльність емігрантів, яка була спрямована на поширення україністики серед західного світу. Із цими ідеями Ю. Бойко-Блохин виступив на I Світовому Конгресі Вільних Українців (СКВУ). Його доповідь, як він писав О. Оглоблину «німецьке наукове середовище прийняли з ентузіазмом і дуже перейняли явищем українського шістдесятництва» [1, арк. 2; 3, арк. 2]. У листах О. Оглоблина до І. Мірчука знаходимо позитивні відгуки про виступ Ю. Бойко-Блохина на I Світовому Конгресі Вільних Українців (СКВУ) [2, арк. 3; 4, арк. 1]. Організацію СКВУ було створено в 1967 р. в Нью-Йорку з метою об'єднання й допомоги українському народові в боротьбі за волю й державну незалежність та для координації міжнародного зв'язку своїх складових організацій, які підтримують і розвивають українську національну ідентичність, дух, мову, культуру та надбання українців у всьому світі [268, с. 33].

Будучи на початку 1970-х рр. авторитетним науковцем, Ю. Бойко-Блохин часто став вдаватися до критики інших істориків діаспори. Дуже слушно скритикував працю Н. Полонської-Василенко «Українська Академія

Наук», яку було опубліковано в Мюнхені в 1955 р., назвавши свою рецензію «Всеукраїнська Академія Наук у кривому дзеркалі», наголошував, що науковець Н. Полонська-Василенко назвала радянську владу «інтернаціональною», але не показала, як Москва справді гнобила українську науку та обмежувала фінансові дотації та видавничі плани [14, арк. 8].

У передмові до третього тому «Вибраного» автор пише: «Не випадково передруковую я свої праці «Російське історичне коріння більшовизму», «Російські традиції в большевицьких розв'язках національного питання», «Шевченко і Москва». Розвиток нинішніх російсько-українських взаємин на еміграції та постання у декого із нас ілюзій на цьому полі вимагає наново звертатися «до джерел» [148, с. 6].

Автор доводив, що дійсно в еміграційній пресі 1965–1975 рр. ширилася надія на «добрих росіян», яких українці «повинні триматися», але професор переконував, що російський імперіалізм творить ілюзію і тим самим «розброює нас перед російською небезпекою». Іншою причиною автор вважав недостатню віру в поневолені Росією нації, тому так мало зроблено в створенні спільного фронту пригноблених народів. Переконливість статті професора «Російське коріння більшовизму» полягає в тому, що вона спирається на численні російські джерела, на визнання самих росіян, про російсько-національний характер більшовизму. Цю статтю було вперше опубліковано в 1955 р. Після цього на книжковому ринку з'явилася низка ґрунтовних праць з цієї тематики німецькою, а пізніше англійською мовами, де автори посилалися на Ю. Бойко-Блохіна, бо його праця у вигляді брошури потрапила до багатьох наукових бібліотек світу. Тож, мабуть, не буде перебільшенням згадати, що в радянській історіографії вчений започаткував процес дослідження російської природи більшовизму, хоч наші наукові українські кола належно цього не оцінили.

Щодо розвідки «Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання» 1959 р., то її видано українською та англійською мовами, а потім надруковано в третьому томі «Вибраного».

Вона яскраво демонструє, як у російських письменників, мислителів і громадсько-політичних діячів зароджувалися протягом ХІХ і на початку ХХ ст. ідеї такого розв'язання національного питання, які пізніше увійшли в кодекс ленінсько-сталінської політики. Як знавець російської історії та духовності, професор Ю. Бойко-Блохин у свій час не мав попередників у дослідженні проблематики, яка, як і в радянські часи, так і на сьогодні є дуже актуальною. Тематичний діапазон «Вибраного» третього тому дуже широкий: тут і соціально-політична проблематика, і історична, і релігійна. До вартісних і глибоких досліджень ученого належить праця «М. П. Драгоманов, його світогляд і соціально-політичні погляди», де знаходимо багато нового та суттєвого, а також «Образ Івана Виговського в повоєнній підсоветській літературі», «Фальсифікація Шевченка в УССР» [179], «Професор д-р О. П. Оглоблин як історик духовно-політичного розвитку козацької України», «До століття Емського указу» [196], «О. Теліга як публіцист та поет», «Сучасник самоспалених».

Протягом 1980-х рр. Ю. Бойко-Блохину вдалося організувати в Німеччині три міжнародних симпозіуми з українського літературознавства: «Гете й українська література», «Український романтизм і неоромантизм на тлі європейської літератури» та «Леся Українка і західноєвропейська література» [377, с. 108; 419]. Участь видатних німецьких славістів у симпозіумі надали йому високого рівня. Німецькі професори могли довідатися з доповідей українських учених багато цікавих фактів, бо українська література була майже невідома в німецьких наукових колах. Симпозіум відкрив очі німецьким ученим на важливість української романтики в контексті західноєвропейського романтизму [70, арк. 6]. Із приводу цього 21 січня 1983 р. американське радіо «Свобода» взяло інтерв'ю у Ю. Бойка-Блохина, у якому професор зазначив, що задоволений проведеними симпозіумами [399, с. 3; 400, с. 2; 116, с. 491–493; 419].

У 1990–1991 рр. професор працював значно менше через хворобу дружини та її смерть 12 грудня 1990 р. Довго вчений відходив, але могутня

сила духу знову повернула його до наукової праці [340, с. 42–43]. Четвертий том «Вибраного» було опубліковано в 1990 р. У передмові професор писав: «Усі чотири томи – 92 праці – становлять мій паспорт у майбутнє української культури, паспорт, який я пропоную прийдешньому на порозі мого відходу в потойбічний світ. Як ці томи та все моє інше сприйме майбутня Україна – це, звісно, залишиться для мене загадкою. З почуттям вдячності сприймаю визнання моїх зусиль у німецькому науковому світі. Мій здобуток – сотні публікацій – залишаю, завдяки німецькій академічній гостинності, в архівному відділі бібліотеки Людвіг-Максиміліанс Університету в Мюнхені. Припинивши викладати в цьому Університеті, я все-таки залишаюся в науковій праці пов'язаним з цим славетним вогнищем науки» [147, с. 3; 419].

Сьогодні уявлення про літературний процес поза межами материкової України дозволяють переконливо стверджувати, що українські еміграція та діаспора дали світові не лише видатні досягнення в галузі художньої літератури, але так само й у галузі літературної критики та історії літератури. Ю. Бойко-Блохин завжди виходив із тієї методологічної засади, що науковий світ повинен вивчати ті проблеми, які за нинішніх умов неможливо вивчати на Батьківщині [328, с. 10]. Тож за предмет дослідження він обирає творчість заборонених до вивчення в Україні письменників, представників «Розстріляного Відродження», діаспори або й просто виокремлених із літературного процесу за те, що були талановитими українськими митцями і своїми творами будили національну свідомість і робили «зросійщених малоросів знову українцями».

Праці Ю. Бойко-Блохина про М. Хвильового, М. Дніпровського, Б. Антоненка-Давидовича, О. Ольжича, О. Теліги, Г. Чупринки, І. Світличного істотно збагачували картину історико-літературного процесу, повертали українцям їхні духовні скарби. Нині жоден науковець, котрий береться до вивчення творчості цих письменників, не зможе обійтися без дослідження про них Ю. Бойко-Блохина, сприймаючи їх як безперечні надбання українського літературознавства. Ще однією засадою в науковій

праці вченого є так званий «метод спростувань» або «виправлення кривотлумачень». Російська історична та літературознавча критика як у дожовтневому, так і радянському зразках виробила погляд на українську історію як на негідну належної уваги та глибокого дослідження. Багатьма своїми працями Ю. Бойко-Блохин доводить, що українська історична наука змушена підтримувати російські лжеконцепції, а відтак, прагне вирвати українську історію з полону фальшивих уявлень і, спираючись на літературознавство, розбудувати якісно нові наукові засади, саме на усвідомленні самоцінності української літератури, її самодостатньої значущості. Саме для цього в контексті проведених симпозіумів було використано порівняння й виявлення спільності між західноєвропейською та українською літературами [328, с. 12].

У більшості своїх праць учений продовжив традицію М. Костомарова, П. Куліша та В. Антоновича у справі виявлення питомих рис українства й утвердження його несумісності з російським імперським мисленням. У праці «Російське народництво як джерело ленінізму-сталінізму» (1959 р.) розкриваються національні джерела російського більшовизму, встановлюються його генетичні коріння, простежується формування його ознак на теренах моралі, філософії нігілізму, релігії, запровадження тоталітарних методів боротьби.

Ще однією особливістю праць Ю. Бойко-Блохина є особлива увага до висвітлення українського національного духу, розуміння його невід'ємної складової українського духовного життя. Своє розуміння націоналізму автор запропонував у статті «В дому роботи, в країні неволі» (1971 р.): «Якщо під націоналізмом розуміти філософський світогляд, який в індивідуалізованому бутті народу бачить вічний рушійний принцип історії, національне визволення народів із-під чужинецького гніту розглядає як історичну конечність, національний розвиток трактує передусім в аспекті духовому, з якого впливають інші вияви життя нації, що всі разом ведуть до національно-політичної активізації» [144, с. 320].

У своїй науковій спадщині професор завжди намагався розкрити передусім національно-визвольний зміст, усі його праці містять у собі концепцію національних відносин, спрямовані проти колоніального становища України, викривають проти неї російського імперіалізму. У цьому контексті вчений завжди вивчав антиросійські спрямованості української літератури, становлення української духовної незалежності від російських стереотипів мислення. Ю. Бойко-Блохин постійно наголошував про незадовільний стан україністики в Європі, що давало свої негативні наслідки. За даними Ю. Киричук, у 1979 р. українців в СРСР нараховувалося 42 млн 347 тис., а якщо враховувати 20 тис. українців в еміграції, то український народ нараховував близько 43 млн осіб, що означало, що чисельно він займав друге місце серед слов'ян [298, с. 30; 299, с. 46; 300, с. 368]. Усе ж таки посиленна русифікація не давала бажаних для Кремля наслідків. За свідченням російського дисидента Альмаріка, 70 % політичних в'язнів концтаборів є українцями та представниками Прибалтики. Незважаючи на сталінські переслідування й репресії української культури, вона своїми героїчними зусиллями вибилася на рівень усебічно розвинутої багатой європейської культури, яка має в собі такі поодинокі осяги, що могли запліднити дальший європейський культурний розвиток.

Отже, наукова діяльність Ю. Бойко-Блохина в Німеччині була повністю спрямована на поширення українських духовних скарбів серед європейського населення. Українознавча робота професора зосереджувалась на пріоритетних дослідженнях тих проблем, які замовчувалися та фальсифікувалися в радянській Україні, забезпечувала збереження і примноження національних традицій української науки, модернізувала їх у контексті розвитку новітньої західної та закладала підґрунтя для наступних інтеграційних процесів.

Ю. Бойко-Блохин був першим українським науковцем в екзилі, завдяки якому україністика в університетах Німеччини постала на якісно новий рівень. Усю його роботу було спрямовано на піднесення українських знань

серед західної інтелігенції та політиків. Юрій Гаврилович однозначно є найяскравішим представником української наукової еміграції, науковий та творчий шлях якого повинен бути для кожного українця зразком чесності, порядності, невтомності, ідеалізму та світлого оптимізму. Учений присвятив усе своє життя Батьківщині, яка завжди була йому такою близькою й водночас далекою, і тільки здобувши незалежність, змогла подякувати за його багаторічну працю.

2.3. Політичний вплив професора на європейську громадськість з питань поширення україністики

Українська діаспора впродовж другої половини ХХ ст. вела активну боротьбу за відродження української державності. Величезну роль у цій діяльності відіграло інформування іноземних офіційних осіб, науковців, представників громадськості про Україну, її давню історію та культуру, прагнення українського народу до створення власної незалежної держави. Адже в країнах Заходу переважала думка про тотожність понять СРСР та Росія, що автоматично призводило до нівелювання в очах західної громадськості, науковців та представників органів влади прагнень українського народу до відродження власної державності, які трактувалися як прояв сепаратизму. Таку позицію значною мірою формували російські емігрантські політичні та наукові діячі в еміграції. Вони заперечували право України на незалежність та розглядали її як історію Російської держави. Також у країнах Заходу активно діяла радянська пропаганда, використовувалися праці радянських учених для висвітлення «історичної спільності трьох східнослов'янських народів». Переяславська угода трактувалася як «історичне возз'єднання братніх слов'янських народів», а період української державності 1917–1920-х рр. та національно-визвольної боротьби 1940–1950-х рр. переважно замовчувався або перекручувався. Для того, щоб організаційно оформити процес поширення московської

пропаганди, у Мюнхені 8 липня 1950 р. було створено Інститут вивчення історії СРСР, який продовжив розповсюджувати західним світом інформацію про російський народ, який живе на теренах СРСР, його традиції та культуру, не згадуючи про інші національності, які проживали в Радянському Союзі [337, с. 34–35].

Постала потреба в протидії подібному становищу серед українських політиків та науковців в еміграції. Ю. Бойко-Блохин, ставши популярним та авторитетним у німецьких наукових колах, почав активно себе проявляти і в політичному житті. Політична діяльність ученого в Німеччині була спрямована на доведення європейській громадськості відокремленості української нації від російської, ініційовані заходи та конференції утверджували думку про історичне право українців на власну державність на національну свідомість. Схвильований появою Інституту вивчення історії СРСР, він ініціював створення «Незалежної Асоціації дослідників советської теорії і практики в національних проблемах», завданням якої було вивчати політику Радянського Союзу щодо неросійських народів СРСР, а також інформувати наукові кола Європи та світу про імперіалізм Москви. Для цього 19 серпня 1954 р. було скликано установчі збори, у яких взяли участь Ю. Бойко-Блохин, І. Кешелівець, Б. Крупницький, М. Орест, Л. Ребет, О. Сулима-Блохин. Офіційно затвердивши склад, одногolosно було обрано президента Асоціації – Ю. Бойко-Блохина та вирішено, що новостворена інституція вивчатиме всю складність національних процесів на теренах Радянського Союзу, радянську політику серед поневолених народів СРСР, у сателітних країнах та явні суперечності в інтересах та взаємовідносинах серед народів, які проживали в Радянському Союзі [116, с. 63]. До складу організації міг вступити будь-який український науковець, який стояв на антикомуністичних державно-самостійницьких засадах. Підбиваючи підсумки установчих зборів, новообраний президент виступив із промовою, у якій ішлося про шлях тяжкої й затяжної боротьби українського народу до своєї величної мети – Самостійної Соборної Української Держави: «Шлях

народу рясно позначений кров'ю тих, що впали зі зброєю в руках на полі бою, згинули в глухих казематах від катівських тортур. Завданням української незалежної науки є з усією потужністю дослідчої думки, з цілковитою повнотою і безкомпромісністю сказати нещадне слово правди про московський імперіалізм, особливо про нинішню його большевицьку форму» [418].

Учасники новоствореної організації, за ініціативи професора Ю. Бойко-Блохина, організовували низку культурних акцій. Вони мали за мету зміцнити становище української громади в країнах Заходу, консолідувати еміграцію, послабити асиміляційні тенденції в її середовищі та прямо чи опосередковано вплинути на органи влади західних країн для підтримки державницьких прагнень українського народу. Організація активно співпрацювала з Асоціацією діячів української культури та Радою для справ культури СКВУ. Вони об'єднали навколо себе переважну більшість українських митців в діаспорі, сприяючи їм в їхньому творчому розвитку на користь української громади та справи боротьби за відновлення незалежної демократичної України. Незалежна Асоціація розвивала свою діяльність виключно завдяки підтримці свідомих українців, щоб унезалежитися від чужосторонніх чинників та інспірованих російських науковців [408, с. 25].

Для популяризації новоствореної організації Ю. Бойко-Блохин шукав підтримки в ОУН(б). У листі від 1 грудня 1954 р. до С. Бандери він писав: «Високоповажний Степане Андрійовичу! У згоді з постановою загальних зборів дійсних членів Асоціації Советознавців, Президія має намір поповнити лави Асоціації новими дійсними членами, членами-кореспондентами та кандидатами. Спираючись у своїй діяльності на українську політичну і громадську опінію, Асоціація і в даному разі шукає підтримки українських середовищ. Зокрема, вельми бажаним є, щоб Ваша Організація стимулювала вступ до Асоціації науковців, які належать до Вашого середовища» [419].

ОУН(м) під проводом полковника А. Мельника зайняла вичікувальну позицію, оскільки не знала, як піде справа з новоствореною інституцією. Деякі члени Проводу Українських Націоналістів боялися, що розвиток діяльності Незалежної Асоціації призведе до «громадянської війни» серед еміграції. Підтримка ініціативи професора Ю. Бойко-Блохина вимагала від ОУН значної матеріальної допомоги, але її дістати не вдалося. У США Юрій Гаврилович знайшов особу, яка погоджувалася збирати кошти для Асоціації. Це був Маріян Коць – відомий український меценат, громадський діяч, журналіст, ініціатор створення благодійного «Фонду Івана Мазепи», але він зіткнувся з труднощами з боку громадських установ і мусив відмовитися, про що й повідомив професора Ю. Бойко-Блохина, який відповів йому листом від 18 листопада 1954 р.: «Вельмишановний пане Коць! Ваш лист прикро вразив мене, якщо Ви хотіли робити добру справу, то повинні розуміти, що труднощі та перешкоди завжди трапляються. Річ в тому, що кілька провідних членів УВАН та НТШ заангажувалися у справи Інституту вивчення СРСР і втягнули туди групу українських науковців. Сьогодні мають з того великі гроші» [62, арк. 2].

Перша матеріальна допомога для Асоціації надійшла від католицького єпископа І. Бучка в розмірі 3 тис. німецьких марок [116, с. 64]. Це сталося завдяки тому, що такі члени Асоціації, як О. Сулима і Б. Боцюрків, спрямували свій удар проти російської православної церкви, яка завжди виконувала політичні завдання Москви, опублікувавши в 1957 р. книгу під назвою «Теорія III Риму в Московській православної церкві після останньої війни», яка демонструвала релігійний декорум перед наївними церковними діячами Західної Європи. Відомий російський філософ М. Бердяєв ще в 1918 р. писав: «Російська історія породила цілковито виключне видовище – найповнішу націоналізацію Церкви Христової, яка визначає себе, як Вселенську» [410]. Обставини діяльності Асоціації постійно вимагали висвітлення її дій та напрямів, тому Президент Асоціації у статті «Під прапором незалежної науки» в газеті «Українське слово» за 10 жовтня

1954 р. наголошував, що заснування Асоціації не є спробою «повалити» Інститут вивчення СРСР зовнішнім натиском, а об'єктивно протистояти твердженням радянських науковців щодо існування української нації.

Свідомі історики діаспори та представники Асоціації свідомо розуміли ситуацію історичних досліджень в Україні. В умовах радянської дійсності історична наука виявилася в кривому дзеркалі, не мала змоги розвиватись із власним національним обличчям, а весь історичний процес розглядався під кутом «возз'єднання» України з Москвою. Асоціація зосереджувала всю свою увагу на національних проблемах і представляла Україну як органічну частину європейської спільності народів. Радянський Союз представниками Асоціації трактувався як механічний комплекс, створений шляхом поневолення. За словами Ю. Бойко-Блохіна: «Стяг української незалежної науки гордо маятиме над нами, якщо цей стяг триматимемо всі. Факт повстання Асоціації констатують і політичні кола зовнішнього світу, вони також з інтересом придивлятимуться до того, в якому стані українська еміграційна спільнота забезпечити владними силами свої істотні національні позиції на чужині. І цим вимірюватиметься пошана до нас як до нації» [147, с. 28].

Політика Інституту вивчення СРСР щоразу привертала увагу українського громадянства своїми проросійськими поглядами та діями, якими вони себе остаточно дискредитували. Інститут випустив збірку «Академічна свобода під Советами», редакція збірника на свій розсуд переробила працю професора М. Міщенка «Нейрофізіологія та психіатрія в боротьбі з російським імперіалізмом», яку було прочитано на науковій конференції, проведеній Комітетом визволення від більшовизму. Доповідь одержала гарну фахову оцінку й мала бути надрукована в збірнику Комітету, але редакція відредагувала цю доповідь, викинувши з неї все, що стосувалося національної проблеми та російського імперіалізму. Праця набула «общеросійського» характеру, а водночас стала псевдонауковою, тому автор не погодився на її друк у такому вигляді й передав редакції «Нових днів»

[116, с. 67; 418]. Роботу професора М. Міщенка було надруковано в Лондоні засобами Незалежної Асоціації в 1956 р. під назвою «На послугах «Єдиного принципу». Навколо цього неправомірного самовільного скалічення думок професора, що висловлені в доповіді, розгорнувся громадський осуд АКВБ, з'явилися статті А. Гудовського проти тиску на свободу науки в інституції, яка декларувала боротьбу з більшовизмом, а на практиці не пориває з більшовицькими звичаями. Й одночасно громадськість висловлювала повну солідарність і моральну підтримку М. Міщенку за його поставу, гідну свободолюбивого науковця-громадянина. На цей випадок вандалізму Інституту вивчення СРСР зреагувала й Незалежна Асоціація Советознавців, яка опублікувала протест проти їхньої цензури в цій же газеті «Український прометей» за 21 липня 1955 р.

Полеміка між Інститутом АКВБ і Незалежною Асоціацією розгорталась, з'являлися статті в пресі. Прикладом цього є стаття Ю. Бойко-Блохина «Про Інститут АКВБ, Асоціацію Советознавців та національну етику», надрукована в «Українському Слові» в Парижі від 23 січня 1955 р. (ч. 689): «Поява в «Українських Вістях» за 26 грудня минулого року статті заступника директора Інституту АКВБ п. І. Бакала під назвою «Більше об'єктивності в оцінці роботи інституту» є, якщо не помиляємося, першою апологією праці українських науковців в Інституті вивчення історії і культур СРСР при АКВБ. Цей публічний виступ звертає на себе увагу тим, що виходить від офіційної особи, яка у значній мірі відповідає за постановку даної ділянки праці. Саме в той час, коли йшли переговори з приводу реорганізації Інституту, вийшла з друку книжка Д. Карова «Партизанское движение в СССР в 1941–1945 гг.».

У цьому виданні бачимо не лише некомпетентність у відношенні до предмету дослідження, але також і прямі наклепи на адресу українців. Це був, так би мовити, акомпанемент до музики реорганізації. І заслугою професора Кубійовича було те, що він гостро поставив питання про цю книжку. Урядовці АКВБ сполошилися, обіцяли не пускати книгу далі в обіг.

Але професор Кубійович відійшов в сторону та перестав брати активну участь у справах Інституту» [418].

У грудні 1961 р. Ю. Бойко-Блохин прозвітував перед українською громадою про роботу Незалежної Асоціації, акцентуючи увагу на її наукових досягненнях. За підзвітний період прочитано на різноманітних симпозиумах і семінарах 54 доповіді, 39 із них прочитав сам Юрій Гаврилович, три – доцент О. Сулима й по одній професор Вірер, професор Прелат, П. Голинський, П. Голубенко та професор Юрченко. Із наукових праць, виданих Асоціацією окремими книжками, варто відзначити праці О. Сулими-Блохин «Етапи розвитку російського советського імперіалізму та Україна в 1941–1954 рр.» [373], «Проблеми інтернаціонального й національне коріння більшовизму», «Советська теорія про державноправні відносини між Україною і Москвою на службі політики Кремля», «На послугах єдиного принципу», «Російське народництво як джерело ленінізму-сталінізму» [171], Теорія III Риму в Московській православній церкві після останньої війни [175].

Підсумком діяльності Асоціації були слова професора Р. Смаль-Стоцького, який, вітаючи Ю. Бойко-Блохина з Великоднем, писав: «Ідеологічно Асоціація здобула велику перемогу над Американським Комітетом і його Інститутом». У 1960-х рр. настав період «холодної війни», і потреба в існуванні Інституту вивчення СРСР відпала, тому його було ліквідовано. Із ліквідацією цього закладу межа між різними таборами українських науковців зникла, тому Незалежна Асоціація припинила своє існування й у 1970 р. самоліквідувалася [116, с. 90].

Здобутки Асоціації в західному світі були дуже значними, оскільки існував колектив патріотично налаштованих українських науковців, який завжди відстоював позиції української історії та науки, спрямовував свою діяльність на розмежування їх із російською. Цьогоріч стався ще один важливий епізод у житті Ю. Бойко-Блохина – поява його англійської книжки «Russian Bolshevism». Ця праця потрапила до військового керівництва Першого Легіону американської армії в Брюсселі, і його було

нагороджено орденом I Легіону американської армії. Цей орден зберігається в Музеї Ю. Бойко-Блохина в Переяслав-Хмельницькому державному університеті ім. Г. Сковороди [див. Додаток Н]. У 1961 р. за ініціативи Ю. Бойко-Блохина відбулося засідання українських науковців у Мюнхені з нагоди 100-ліття від смерті Т. Шевченка [69, арк. 1].

У 1972 р. професор увійшов до складу Християнсько-Соціального Союзу (CSU) – керівної партії Баварії [377, с. 202]. Християнсько-Соціальна партія була заснована в 1945 р. з різних християнсько-соціалістичних груп у Мюнхені й Вюрцбурзі. З 1961 р. керівником партії став Франц Йозеф Штраус, з яким Ю. Бойко-Блохин був добре знайомий, про що свідчать особисті архіви професора. Щодо Ф. Штрауса, то його головування ознаменувалося подальшим зростанням популярності ХСС. Досліджуючи епістолярій Ю. Бойко-Блохина, знаходимо його листування з Ф. Штраусом, у якому політики торкалися проблем партійного життя в Баварії та культури українського населення в діаспорі [68, арк. 5; 418].

У листах до Ф. Штрауса вчений порушував проблему вивчення культури й духовності народів, що входили до складу Радянського Союзу, окрім росіян. Для цього Юрій Гаврилович розробив докладну наукову мотивацію, у якій наголошував, що населення СРСР (на 1967 р.) складалося з різних народів і націй, росіяни становили 122 млн осіб, інші – 112 млн. Низка націй володіє давніми культурами, власним історичним розвитком, що нічого спільного немає з російським, належить до різних релігій. У Німеччині студії з русистики з відомих причин здобули широку популярність, натомість вивчення інших народів СРСР майже повністю відсутнє. «Хоча наше суспільство вже кілька десятиліть відмовилось від колонізаторських цілей, воно тримається, здебільшого цілком несвідомо, залишків колонізаторських поглядів. Виходячи з цього, я пропоную створити при Людвіг-Максиміліанс Університеті Інститут для вивчення неросійських народів СРСР» [67, арк. 12–13; 377, с. 209].

Цього ж року такий Інститут було створено. З огляду на складність проблематики, він мав кілька відділів: слов'янський (українці, білоруси), тюркський (туркмени, киргизи, татари), балтійських народів (естонці, латиші, литовці), фіно-угорських народів (мордовці, зиряни, удмурти та ін.), кавказьких народів (народи північного й середнього Кавказу), а також окремо – вірменів, таджиків, молдаван і євреїв [61, арк. 1]. Інститут досліджував ті сторони культур зазначених народів, які мали значення для загального розвитку цивілізації й культури, зосереджуючись на культурних явищах ХІХ–ХХ ст. Юрій Гаврилович висловив свою ініціативу з огляду на те, що він десятки років працював над проблемами неросійських народів. Ф. Штраус позитивно ставився до цієї ідеї, пропозиції професора також знайшли позитивні відгуки у 16 професорів Людвіг-Максиміліанс Університету. Зокрема, професор Кретценбахер писав: «Щодо потреб зазначених дослідів із духового життя в межах наукової роботи університету в Мюнхені немає ніякого сумніву». Професор Шауерманн зазначав: «Дослідницька галузь має велике значення і, власне кажучи, дивним є, що вона так пізно підноситься [377, с. 209; 418].

Однак знайшлися професори, які заперечували вищесказане, бо боялися, як писав Ю. Бойко-Блохин, «дратувати Кремль» [60, арк. 8]. Вони твердили, що все це складно й потребує значних матеріальних витрат. За дорученням ректора Університету декан скликав засідання комісії з прихильників і противників ініціативи професора. Незважаючи на ті обставини, що Міністр культури і освіти Баварії доктор Маєр виявив певну схильність до пропозиції Ю. Бойко-Блохина, а також її підтримав і Баварський сенат, але більшість професорів була проти, тому ця справа не дала результату, і, не проіснувавши й року, Інститут припинив свою діяльність. З огляду на постійне ігнорування української проблеми, професор Ю. Бойко-Блохин відійшов від роботи в Християнсько-Соціальному Союзі [418].

Екзильна діяльність Ю. Бойко-Блохина включала в себе також і участь в Українському історичному товаристві, створеному в 1965 р. значною частиною українознавців Німеччини, яке видавало за редакцією засновника Л. Винара журнал «Український історик» [245, с. 143]. Як член осередку, учений ініціював проведення різноманітних наукових конференцій, конгресів, у тому числі й заходів з нагоди 1000-ліття Хрещення України-Руси.

Під час обговорення питання членства було висловлено різні погляди. Зокрема, Н. Полонська-Василенко вважала, що членами УІТ можуть бути лише досвідчені вчені, які мають чималий досвід наукової праці. І. Каменецький дотримувався думки, що до роботи потрібно активно залучати молодше покоління – студентів. Пізніше це питання було розв'язане в Статуті, яким запроваджувалося кілька категорій членів. Із постановою у 1965 р. осередку на чолі з Н. Полонською-Василенко в Німеччині (що було дуже важливим через те, що друк «Українського історика» незадовго перенесли до Мюнхена), було покладено початок створенню осередків як структурних одиниць Товариства, котрим приділяли значну увагу [244, с. 286].

Л. Винар неодноразово звертався до своїх колег у різних країнах із пропозицією зайнятися організацією осередків, але чи не найкраще змогли організувати роботу саме в Німеччині. Діяльність осередків і представництв журналу базувалася переважно на ентузіазмі їхніх керівників та членів, і з часом деякі з них припиняли свою діяльність. Причини могли бути різними. Одночасно членами Товариства та його представництв ставали інші особи, які починали активну співпрацю. Осередок УІТ в Німеччині, членами якого були переважно старші вчені з Європи, практично припинив свою діяльність під час хвороби та після смерті Н. Полонської-Василенко в 1973 р. 19 квітня 1975 р. Після пошуків кандидатури Л. Винар звернувся до Ю. Бойка-Блохина з пропозицією створити в Мюнхені відділ УІТ й очолити його. Учений погодився на пропозицію, про що було повідомлено в «Бюлетені» УІТ.

Напередодні з ним зустрічався під час подорожі в Німеччину член Управи УІТ І. Каменецький. У червні 1975 р. Ю. Бойко-Блохін було кооптовано до Управи УІТ [246, с. 190].

Обговорюючи з Л. Винарем питання термінології та періодизації історії України, які тісно були пов'язані з концепцією історичного процесу М. Грушевського, професор запропонував свою допомогу в опрацюванні Товариством збірника наукових праць з відповідної тематики, що включав історичні, лінгвістичні, історіографічні, етнологічні та інші праці, плануючи залучити широке коло авторів, у тому числі й неукраїнських. Надсилав свої видання до рецензування, писав рецензії та статті до «Українського історика», залучав до співпраці в журналі німецьких дослідників. У 1977 р. Л. Винар у листі до вченого пропонував «заінкорпорувати» УІТ в Баварії, і тоді можна було б мати доступ до державних дотацій. Діяльність осередку в Німеччині в цей час, незважаючи на зусилля, практично так і не відновилася. У 1978 р. Ю. Бойко-Блохін не зміг влаштувати на Другому славістичному конгресі, який мав відбутися в Гарміш-Партенкірхен, сесію УІТ, присвячену термінології та періодизації, й організувати відзначення 15-ліття УІТ в Європі. Після цього він поступово відійшов від активної праці в Товаристві [247, с. 234].

Із 1970 р. Ю. Бойко-Блохін входив до Об'єднання Пан'європейського Союзу – одного з найактивніших пропагандистів і рушіїв ідеї європейської інтеграції в ХХ ст., який займався політичними питаннями країн Середньої і Східної Європи. Пан'європейський рух, незалежний від політичних партій, дотримувався чітких і визначених принципів, які вироблялися політиками, партіями й іншими інститутами [377, с. 206; 418].

Ю. Бойко-Блохін, ставши активним учасником об'єднання, був присутній на кожному засіданні. Досліджуючи архіви вченого, знаходимо його доповіді та виступи. У кожному виступі він підносив проблеми визволення України від радянського поневолення, ототожнював духовні цінності українського та європейського народів. Проте жодний його виступ

успіху не досяг, оскільки його уважно слухали, але політичні ухвали його пропозицій не вводили. Це була загальноєвропейська настанова – не помічати Україну. Свідченням цього є лист ученого до Його Величності Отто фон Габсбурга: «...щоб там не було, а переможе правда, якщо тільки є люди, які готові до останнього за своє змагатися» [63, арк. 13; 377, с. 207; 418].

Ю. Бойко-Блохин, характеризуючи свою діяльність у Пан'європейському Союзі, акцентував увагу на тому, що його учасники завжди стояли на демократичних позиціях, заперечували всі форми тоталітаризму та соціалістичні експерименти, їм властива широка шкала особистих суспільних переконань, вони не потребували окремої ідеології. За словами вченого: «Європейські народи, без сумніву, є культурною спільнотою, що виросла з латинсько-еллінських джерел, але Європа являє собою також систему народів-націй і кожна нація має своє духовне, закорінене в давнині єство і тільки егоїстичний націоналізм, а не патріотизм, є нашим противником [64, арк. 16].

Не можна оминати роботи професора в Об'єднанні українських письменників «Слово» – організації екзильних українських письменників-літературознавців, критиків, митців. Сама ідея організувати українських авторів у діаспорі виникла ще в 1954 р., коли більша частина українських письменників (починаючи з 1949 р.) переселилася до Північної та Південної Америки й Австралії. Спершу була думка продовжувати діяльність заснованого ще в 1945 р. в Німеччині об'єднання МУР (Мистецький український рух), який унаслідок переселення його членів за океан перестав існувати, але нові обставини змусили шукати нові форми організації [116, с. 92; 262, с. 56], хоча мета залишилася та ж сама: об'єднати письменників, забезпечити сприятливі умови для творчого життя, створити відповідну матеріальну базу для допомоги авторам, видавати літературний журнал. 25 червня 1954 р. у м. Мюнхен зібрались декілька десятків письменників і працівників літературознавства, щоб спільно обміркувати можливості подальшої літературної діяльності. На цій нараді було вирішено створити

Об'єднання українських письменників (ОУП) еміграції, назвавши його «Словом». До установчих зборів був складений статут, де зазначалася мета, структура, завдання «Слова» [292, с. 7].

Офіційно «Слово» почало існувати Ухвалою письменників від 1 січня 1957 р., коли було ухвалено Статут ОУП «Слова», підписаний 22 членами й кореспондентським способом від Європи – 34 особами, які стали теж членами «Слова». Спочатку воно було задумане як організація українських письменників у США, але відразу мусило поширити свій вплив на інші країни та континенти, де на той час було багато українських письменників. Перший збірник «Слова» вийшов у 1962 р. обсягом 500 сторінок, а в 1964 р. – другий, у якому взяли участь понад 50 літераторів. Того ж року 26–27 грудня відбувся II з'їзд українських письменників, де було розглянуто становище літератури у світі й Україні. І так проходили наступні з'їзди та виходили друком збірники, яких нараховувалося 13 [380].

Восени 1968 р., через два роки після смерті голови Європейської філії ОУП «Слово» І. Багряного, на III з'їзді «Слова» Ю. Бойка-Блохина було обрано головою Європейської філії організації, де він розгорнув свою діяльність. 28–29 листопада 1970 р. відбувся IV з'їзд Українських письменників Нью-Йорку, де вченого було обрано до складу Президії. На III з'їзді розглядалося питання про посилення нової хвилі переслідувань, арештів українських письменників [65, арк. 6; 66, арк. 3]. Уже в 1966 р. На 34-му Інтернаціональному конгресі група українських письменників висунула протести проти арешту І. Дзюби та І. Світличного. Представники «Слова» взяли також участь у з'їзді Міжнародної амністії у Вашингтоні, де виступили на захист цих українських письменників [292, с. 8; 380].

Треба зазначити, що в той час, коли Ю. Бойко-Блохин був головою європейського «Слова», діяльність організації було піднесено на якісно новий рівень, відбувалися численні конференції за участі українських літераторів, друкувалися збірники, підручники. З епістолярної спадщини вченого можна зробити висновок, що він неодноразово листувався з

політичними особами м. Мюнхен, закликаючи громаду міста підтримати українських емігрантів, особливо наголошуючи на утисках української інтелігенції в екзилі.

Найбільшого успіху в популяризації української проблеми серед німецького суспільства, як свідчать колеги Ю. Бойко-Блохина, учений досяг у 1980-х рр., чому сприяли раніше написані роботи [70, арк. 4]. Саме цього року було опубліковано його статтю про роман О. Гончара «Собор» у найпопулярнішому німецькому часописі «Frankfurter Allgemeine Zeitung», який виходив накладом у кілька мільйонів. Стаття справила значне враження в німецькому суспільстві, а також серед діаспорних українських учених. Професор Жуковський писав у листі від 11 жовтня 1968 р.: «З великою приємністю прочитав Вашу статтю про «Собор». Професор Кубійович захоплений, інші мовчать. Як би не було – це великий успіх не тільки для Гончара, але й для Вас, бо цей пресований орган є одним з найкращих» [60, арк. 17].

1989 р. був для Ю. Бойко-Блохина ювілейним – 80-річчя з дня народження [243, с. 108]. За рік до цієї події Людвіг-Максиміліанс Університет розпочав підготовку до складання його бібліографії. Очолив цю роботу заступник директора бібліотеки доктор Г. Шотт, технічну частину праці виконав магістр Б. Шарко, включивши бібліографічний покажчик, складений магістром університету М. Антохієм у 1975 р. [139]. Вступом до бібліографії стало привітання з нагоди 80-річчя, написане професором Фрідріхом Шольцом. Із цього ж року професор вважав доцільним припинити викладацьку діяльність у Людвіг-Максиміліанс Університеті, де викладав з 1962 р., зберігаючи свої професорські права й не покидаючи наукової праці.

Ю. Бойко-Блохин завжди припускав, що його політичний та ідеологічний досвід буде потрібний Україні в переломний момент, але, враховуючи, що його ім'я було маловідомим, спочатку він відправив усі томи свого «Вибраного». Перші комплекти потрапили до Києва в 1989 р. та опинилися в руках редактора закордонних зв'язків «Літературної газети»

[377, с. 253; 317, с. 8]. Українські науковці та митці почали заочно знайомитися з творчістю Ю. Бойко-Блохина. Директор Музею видатних діячів української культури Р. Скорульська та літературознавець В. Мельник запросили вченого відвідати столицю незалежної України. Ю. Бойко-Блохин попросив, щоб у Музеї зробили виставку його творів. Листом від 16 червня 1992 р. він одержав відповідь: «З великим зацікавленням і ентузіазмом сприйняли ми вість про Ваш намір репрезентувати в Україні свій науковий доробок. Певні, що це має стати справжньою подією в житті Києва».

Приїзд професора був запланований на вересень 1992 р. 6 вересня Юрій Гаврилович прилетів у Бориспіль, про що написала «Літературна газета» від 10 вересня 1992 р. під заголовком «Добрий день, рідна земле». За проведений період в Україні Ю. Бойко-Блохин відвідав Музей видатних діячів культури, зустрівся з редакцією газети «РУХ», відвідав редакції «Ради» та «Літературної України». 18 вересня 1992 р. відбулася зустріч професора з працівниками Інституту українознавства при Київському університеті: із директором П. Кононенком, із завідувачем кафедри східних країн Л. Грициком, із заступником директора Ф. Кислим. 11 вересня 1992 р. відбулося відкриття виставки праць Ю. Бойко-Блохина. Вона була підготовлена на фаховому під назвою «Мій доробок Україні» і тривала до 19 вересня. За підрахунками Музею, цю виставку відвідали 1 749 осіб [381, с. 5–7]. На урочистому відкритті виставки Ю. Бойка-Блохина привітали з поверненням в Україну від Державного департаменту з гуманітарних питань державної адміністрації м. Київ, начальник Управління музеїв, архівів та бібліотек О. Миськов, який зачитав особисте звернення від представника Президента України І. Салія [377, с. 254–255].

Наступного дня вчений відвідав м. Миколаїв – місто його дитинства. Його та супровідника В. Мельника зустрів ректор педагогічного інституту та провів екскурсію по всіх визначних місцях Миколаївщини [див. Додаток С]. Також було організовано поїздку до руїн Ольвії. Після цього вони

повернулися до Києва, де було проведено вечір пам'яті О. Сулими-Блохин [359, с. 49]. Помер учений 17 травня 2002 р. в м. Мюнхен [358, с. 11].

Отже, робота Ю. Бойко-Блохина в еміграції не обмежувалась лише наукою. Ставши впливовою людиною в політичних колах, Ю. Бойко-Блохин підносить проблему самоідентифікації українського народу на міжнародний рівень. Незважаючи на відсутність матеріальної бази, професор ініціював створення в 1954 р. Незалежної Асоціації на протипагу поширенням проросійських настроїв серед науковців Німеччини, які нівелювали в очах західної громадськості націоналістичні прояви. Власними силами було надруковано понад 20 статей у часописах та журналах, які мали на меті висвітлити прагнення українського народу до утвердження власної державності. З 1972 р. Юрій Гаврилович став членом Християнсько-Соціального Союзу, що дало можливість на більш високому рівні вирішувати проблеми українців в діаспорі. Листування між Ю. Бойко-Блохином та Ф. Штраусом неодноразово висвітлювали прохання професора щодо створення кафедри, яка б досліджувала культуру та традиції народів, котрі входили до складу Радянського Союзу, окрім росіян. Участь в Українському історичному товаристві та Об'єднанні Пан'європейського Союзу – десять років невпинної праці на благо Батьківщині, наслідком чого стало проведення різноманітних наукових конференцій, конгресів та заходів.

Висновки до розділу 2

Отже, варто відзначити, що формування світогляду Ю. Бойко-Блохина відбувалося в складних історичних умовах тоталітарного режиму в СРСР. Авторці вдалося дослідити «миколаївський період» життя вченого та зробити висновки, що він виявився одним із найпродуктивніших у творчості дослідника, який допоміг сформуватися йому не тільки громадянином, але й ученим, шевченкознавцем, театрознавцем, просвітником, громадським і політичним діячем. Роки Другої світової війни Ю. Бойко-Блохин провів у Харкові. Наприкінці 1941 р. вступив до ОУН під керівництвом А. Мельника

та працював літературним редактором газети «Нова Україна». Життєвий досвід, набутий у 1930-х рр., допоміг йому відразу скептично поставитись до німецької влади й зберігати часткову законспірованість. Зазначене й стало причиною уникнення звинувачень та арешту з боку німецької окупаційної влади. Зарекомендувавши себе відданим патріотом своєї Батьківщини, був зарахований керівництвом ОУН(м) до списку осіб, котрі мали очолити діяльність ПУН за межами України.

Емігрувавши до Німеччини, Ю. Бойко-Блохин розпочав свою наукову діяльність, яка була цілковито спрямована на поширення україністики серед європейського населення. Українознавча робота професора зосереджувалась на пріоритетних дослідженнях тих проблем, які замовчувалися та фальсифікувалися в радянській Україні, забезпечувала збереження й примноження національних традицій української науки, модернізувала їх у контексті розвитку новітньої західної та закладала підґрунтя для наступних інтеграційних процесів. Ю. Бойко-Блохин був першим українським науковцем в екзилі, завдяки якому україністика в університетах Німеччини постала на якісно новому рівні.

Діяльність ученого в еміграції не обмежувалась лише наукою. Здобувши авторитет серед німецьких політиків, професор підносить проблему боротьби українців за самоідентифікацію на міжнародний рівень. Активна наукова, політична та громадська діяльність, усупереч фальсифікаціям та спотворенням проросійською частиною німецького населення, а також радянською історіографією, ознайомила європейську і світову спільноту із самотутньою історією та духовною культурою українського народу, довела відокремленість української нації від російської та забезпечила утвердження думки про історичне право українців на власну державу та національну самосвідомість.

Зважаючи на мізерну інформацію про борців проти колоніальної залежності України, подібна проблематика вимагає комплексних наукових праць із використанням не тільки матеріалів з українських архівних установ,

але і його власної колекції документів, які повинні дати відповіді на хвилюючі питання новітньої української історії.

РОЗДІЛ 3

ДУХОВНО-ІДЕОЛОГІЧНІ ОСНОВИ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛІЗМУ В ІСТОРИЧНІЙ СПАДЩИНІ ВЧЕНОГО

3.1. Націоналістична діяльність Ю. Бойко-Блохин в ОУН(м)

До лав Організації Українських Націоналістів Ю. Бойко-Блохин вступив наприкінці 1941 р. під час роботи в міській управі окупованого німецькими військами Харкова. Будучи представником патріотично налаштованої інтелігенції міста, що зазнала репресій за сталінського режиму, кандидатура Юрія Гавриловича на членство в організації не оцінювалась як ризикова та не вимагала ретельного вивчення й перевірки. Як наслідок, після нетривалої відвертої бесіди з керівником відділу праці Харківської міської управи М. Кононенком учений не вагаючись прийняв пропозицію стати до лав організації. Більшою мірою цьому вчинку сприяли схожість мети, завдань та методів, що застосовувались для досягнення своїх цілей представниками ОУН(м) до внутрішніх переконань та світогляду Юрія Гавриловича. У цей час діяльність мельниківців у Харкові була спрямована на розбудову оунівських організацій, проведення широкої націоналістичної пропаганди та агітації, виховання в народі націоналістичного духу, вишкіл націоналістичних кадрів, організацію більш масових легальних культурно-просвітницьких організацій, які б стали провідниками націоналістичних ідей, створення органів місцевого самоврядування, а також української поліції, широкої українізації [356, с. 23]. Члени організації не мали достатньо часу та потреби для заняття такими теоретично-академічними питаннями ОУН, як «декалог» чи ідеологія ОУН, їхньою головною місією було посіяння серед населення зерен ідеї, віри та надії на незалежне майбутнє української нації.

Ю. Бойко-Блохин входив до осередку ОУН(м), керівником якого був інженер М. Кононенко, котрий об'єднав таких представників місцевої інтелігенції, як В. Царинник, А. Любченко, Я. Кльований, О. Кобець, М. Стратієнко, О. Парадиський, П. Байбак та ін. Завдяки вмінню

М. Кононенка бачити в людях життєвий та професійний потенціал, Ю. Бойко-Блохин від самого початку виконував роботу за своїм покликанням, саме тому за короткий час було досягнуто значних результатів, у тому числі й здобуття авторитету та поваги серед членів ОУН(м). Дружина Юрія Гавриловича О. Сулима-Блохин також належала до ОУН(м) і входила до Союзу українок, у якому перебували: професор Є. Герасимович – галичанка, вдова по чоловікові, розстріляному ГПУ, М. Недужа, розстріляна з чоловіком і донькою в Гестапо влітку 1942 р., письменниця Л. Рябченко. У часи німецької окупації Харкова їхня діяльність була спрямована на порятунок людей від голоду та епідемій, а також поховання дітей [109, с. 273].

Щодо визначення значення діяльності М. Кононенка, доречно зауважити, що більшість завербованих ним членів ОУН(м) мала безпосереднє відношення до щоденного часопису «Нова Україна» [див. Додаток Е], що, у свою чергу, став найбільш успішним та дієвим прикладом досягнення поставлених цілей ОУН(м) у м. Харків у період німецької окупації. По-перше, для його створення та забезпечення ефективної діяльності було завербовано таких місцевих ідейних українців, як Ю. Бойко-Блохин, редактор В. Царинник, письменник А. Любченко, професор О. Парадиський, письменник і поет О. Варавва (Кобець) та ін. По-друге, щоденний часопис завдяки відданості членів редакції своїй справі зміг стати ефективним засобом націоналістичної пропаганди та пробудження в народі націоналістичного духу.

Робота з організації видання щоденного часопису розпочалась на початку листопада 1941 р. за підтримки посадових осіб у Харківській міській управі за попередньою згодою з німецькою військовою владою, однак була ускладнена відновленням матеріально-технічної бази й пошуком редакторів та авторів. Значних зусиль до зазначеної діяльності докладали М. Оглоблин, В. Царинник та П. Сагайдачний, який приїхав із Полтави саме з метою допомоги в організації видання часопису в Харкові. Перший його номер

вийшов 9 грудня 1941 р. Редакція газети знаходилась за адресою: провулок Сердюківський, 7. Сам часопис друкувався в приміщенні колишньої друкарні «Южного края» Юзефовича, а потім «Вістей ВЦВику», яка знаходилась на вул. Сумській, 13. Перед організаторами видання щоденної газети в тогочасному Харкові поставало багато проблем: зруйнованість усіх більших друкарень у процесі зміни влади, відсутність електричного струму, технічного персоналу (друкарів, продавців), транспорту. Працювали в редакції часопису «Нова Україна» П. Сагайдачний, В. Царинник, С. Шатківська, М. Оглоблин, Ю. Бойко-Блохин, О. Варавва, А. Любченко, Г. Колісник, А. Орел, О. Білосвіт. Серед авторів були О. Парадиський, П. Хуторський О. Веретенченко, Н. Щербина, А. Гак [291, с. 58].

Можливості редакції були обмежені: міжнародна інформація надходила з німецьких джерел, пересіяна й цензурована, із редакційною думкою українських авторів німецька військова влада не рахувалася. З німецької сторони заохочувалася критика радянської влади, а статті, що були пов'язані з історичним самостійним минулим України проходили жорстку цензуру. За часописом був закріплений німецький цензор, з боку редакції з ним співпрацювала С. Шатківська. Однак зазначаємо, що все ж таки редакції, особливо в перші місяці видання, вдалося висвітлити на шпальтах «Нової України» багато змістовних статей з метою привернення уваги українського населення до національних та державницьких ідей. Роль щоденного часопису «Нова Україна» в розвитку національно- та державотворчих процесів полягала в тому, що він на всіх етапах свого існування не припиняв пропаганди ідеї української державності. Редакція видання усвідомлювала, що її діяльність в зазначеному напрямі становила пряму небезпеку для політики Третього Рейху. Однак вона продовжувала свою роботу й до початку репресій з боку окупаційної влади намагалась зробити в цій сфері якомога більше [291, с. 57].

12 грудня 1941 р. (через декілька днів після виходу першого номера часопису «Нова Україна») у Києві було припинено видання газети

«Українське Слово», масово заарештовано та страчено лідерів мельниківського проводу ОУН через відкриту пропаганду ідеї відродження незалежності України на шпальтах газети [176, с. 8]. Враховуючи зазначені обставини, редакція часопису «Нова Україна» проводила пропаганду ідеї української державності завуальовано та під особливим наглядом цензора, дотримуючись вимог «Інструкції на час подій. Пропаганда» [25, арк. 10]. Керівники ОУН постійно наголошували на важливості видання подібних часописів, зазначаючи, що протибільшовицька пропаганда для ОУН є значно вигіднішою, ніж для німців [29, арк. 40].

Саме тому в статтях часопису не зустрічаються прямі й відкриті заклики до відбудови власної самостійної соборної Української держави. За цю частину кропіткої роботи відповідав Юрій Гаврилович, який після обійняття посади керівника відділу літератури, науки й мистецтва з другої половини січня 1942 р. став одночасно й мовним редактором часопису.

У цей період ідеологія керівництва ОУН(м) зазнала певних змін, про що свідчать матеріали «Квітневої» конференції 1942 р., яка відбулася на східноукраїнських землях під керівництвом О. Ольжича. На ній було висловлено згоду з міжнародною концепцією ОУН(б) щодо національних революцій у московській імперії, які «проведуть у життя принцип самовизначення народів» [24, арк. 1–2].

Ю. Бойко-Блохин, працюючи в «Новій Україні», паралельно поєднував виконання завдань керівництва осередку ОУН(м) у м. Харків щодо наявності в статтях часопису завуальованої націоналістичної та патріотичної спрямованості за тематикою та написання власних статей, які за своїм підтекстом були спрямовані на збереження національної самосвідомості та відродження духовності українського народу. Сам Юрій Гаврилович, характеризуючи власні роботи, не вважав їх суто журналістськими працями. На думку вченого, у тодішній складний час необхідно було досліджувати й у статтях орієнтуватися на читача-інтелігента, котрий чекав на випуск кожного номера «Нової України». Через труднощі в роботі та велику обмеженість у

свободі висловлення своїх думок у статтях, Ю. Бойко-Блохин не сприймав власну роботу в редакції за плідну та результативну. Проте вважаємо таку оцінку своєї діяльності не позбавленою самокритичності вченого, адже на шпальтах часопису містилось багато змістовних статей з метою привернення уваги українського населення до національних та державницьких ідей. Останнє свідчить про сумлінність виконання Юрієм Гавриловичем завдань, поставлених керівництвом місцевого осередку ОУН(м). Зокрема, стаття «Тризуб Володимира Великого – герб України» пробуджувала в читача спогади щодо 24-річної давнини, коли Україна мала незалежність, і проводила паралель із сучасністю через використання державних символів – державного герба й прапора, підсумовуючи, що «український державний герб – Тризуб є емблемою Української нації в давноминулі часи та нинішні... Нині при відродженні Української Національної Держави найвищою емблемою Української національної державності є теж золотий Тризуб на блакитному полі щита. Це державний герб України. Другою національною емблемою є жовтоблакитний прапор...» [291, с. 56]. Крім того, у статті містились заклики до активних дій із використанням державних символів як ознак національної волі і патріотизму та акцентування увагу на тому, що «жовтоблакитний прапор – прапор української державної самостійності, суверенності».

Для підтримки свого легального становища в окупованому Харкові часопис мусив містити статті про «Нову Європу», творену Третім Рейхом, проте в усіх таких статтях незмінно наголошувалось про тезу української державності. З цією метою Юрієм Гавриловичем як мовним редактором підбиралась тематика статей згідно з непримітними критеріями:

- річниці визначних для української державності подій (проголошення незалежності Української Народної Республіки IV Універсалом Української Центральної Ради в Києві 22 січня 1918 р. й Акта Злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки від 22 січня

1919 р., битви під Конотопом та Крутами, укладання Брест-Литовського мирного договору тощо);

- дні народження та смерті видатних українських діячів (Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, І. Богуна, І. Мазепи, П. Сагайдачного, М. Лисенка, І. Нечуй-Левицького, А. Кащенко, П. Куліша, А. Тесленко та ін.);
- народні та релігійні свята (Різдво, Великдень, Новий рік, Івана Купала тощо).

Крім того, аполітичними темами для німецького цензора та, як наслідок, безпечними для авторів часопису були теми мови, релігії, традицій, звичаїв та історії. Однак саме через розвиток зазначених тем стало за можливим відновлення національної пам'яті українського народу. Розуміючи, що без відродження духовної культури українського народу неможливо розвивати концепцію боротьби за українську державність, Ю. Бойко-Блохин спонукав авторів часопису «Нова Україна» готувати багато статей, присвячених тематиці української мови, виховання дітей та молоді, стосунків у сім'ї, українських традицій та звичаїв. За весь час свого видання часопис постійно намагався прищеплювати читачу необхідність знання та повагу до традицій свого народу. До кожного свята в номерах видання містились статті про описові та виховні заходи, зміст яких полягав у розкритті змісту історії, значення традицій та обрядів, а також вказував на їхню неповторність, ідентичність та необхідність їх шанування.

Наразі важко спрогнозувати, яких би результатів досягла робота Ю. Бойко-Блохина та всієї редакції часопису «Нова Україна», адже діяльність була перервана звільненням українських земель радянськими військами. Оцінка часопису радянською владою й радянськими дослідниками та письменниками в подальшому була прогнозованою: його було визнано засобом німецької пропаганди. Проте були й альтернативні думки щодо діяльності видання: «Зерна української самостійницької ідеї, засіяні серед українців м. Харкова та всієї Слобожанщини «Новою

Україною», зробили злам і переворот у національній свідомості та політичній думці» [109, с. 274].

Визначаючи результат роботи Юрія Гавриловича на посаді мовного редактора часопису, необхідно вказати на той факт, що, на відміну від інших газет, у тому числі й «Українського слова», жодного штатного автора не було заарештовано чи засуджено за антинімецьку пропаганду. У свою чергу, позитивна оцінка керівництва ОУН(м) результатів виконаних Ю. Бойко-Блохиним завдань полягала у визначеності перспективності роботи вченого як члена організації та допомозі з евакуацією з Харкова під час наступу радянських військ. У цей період на східноукраїнських землях було проведено ще одну конференцію, на якій зазначалося, що під натиском зовнішньополітичного чинника діяльність ОУН(м) «катастрофічно підупала», проте зазначалося, що «український націоналізм» та думки про незалежну державу закріпилися серед різних верств українського населення [33, арк. 6–8]. Під час евакуації з Харкова до Полтави Юрій Гаврилович вирішив виїхати із сім'єю до Києва. У січні 1943 р. місто було наповнене втікачами, які рятували своє майно, надбане спекуляцією, а також «малоросами», котрі стали німецькими поліцаями та реалізовували німецьку колоніальну політику. Справжніх політичних емігрантів було небагато, частина була нерозконспірована й залишалася тут за дорученням ОУН, другу було розстріляно окупантами [379, с. 31].

У цей час у Києві перебував очільник харківського осередку ОУН(м) інженер М. Кононенко, який прибув до міста з метою зв'язку з керівництвом ОУН та отримання інструкцій щодо подальшої діяльності. М. Кононенко зорієнтував Юрія Гавриловича як у складній військовій ситуації, так і в національно-організаційній, повідомивши про недоцільність продовження роботи в редакції часопису «Нова Україна» через його повну підконтрольність німецькій окупаційній владі. Завдяки допомозі М. Кононенка Ю. Бойко-Блохин отримав статус політичного емігранта та потрібні зв'язкові паролі (клички), які уможливлювали його подальшу

політичну діяльність. Деякий час він із сім'єю перебував у Києві, проте після зустрічі з керівником підпільної мережі ОУН Київщини Юрія Гавриловича було відряджено до Вінниці. Сам Ю. Бойко-Блохин коротко згадує зазначений період життя як «шлях «професійного революціонера», людини законспірованої, з усіма небезпеками й невгодами, що з цього випливають. У Вінниці Ю. Бойко-Блохина з родиною, як і багатьох інших приїжджих, розмістили в приміщенні однієї зі шкіл. Керівник інспекторату Поділля ОУН(м) у Вінниці В. Стасів («Чайка») допоміг йому з організацією підпільної поїздки до Львова для отримання «легальних» дозвільних документів на виїзд на територію Галичини [394, с. 43].

У Львові Юрій Гаврилович провів близько тижня, за цей недовгий час йому вдалося налагодити контакт із місцевим осередком ОУН(м), отримати відповідні документи та підпільну літературу, яку потрібно було доставити до Вінниці. Після повернення Ю. Бойко-Блохин, маючи відповідні документи й виконавши поставлені перед ним завдання проводу ОУН(м), знову вирушив до Львова, але вже із сім'єю. Керівництво ОУН(м) вбачало необхідність у плідній науковій роботі з виготовлення підпільної літератури, пропагандистських брошур і листівок, у яких окреслювалося завдання й майбутня роль цих груп [30, арк. 12, 15, 16]. Цю діяльність і було доручено Юрію Гавриловичу. Під час роботи над змістом пропагандистських брошур він знайомиться з О. Кандибою (Ольжичем), головою Проводу українських націоналістів ОУН(м) на українських землях. Під час першого звіту про організаційну роботу на Харківщині та в інших осередках Східної України Ю. Бойко-Блохин, не знаючи того, що О. Кандиба друкував власні брошури під псевдонімом «Кардаш», обґрунтовано їх розкритикував, зазначаючи, що викладені в зазначених виданнях теоретичні основи українського націоналізму не сприймаються східноукраїнським читачем, якому насаджували протягом 25 років марксистські вчення, а отже, вони потребують ґрунтовної соціологічної мотивації основних істин українського націоналізму, суворого наукового підходу, сукупності історичних фактів,

спірання на науку політичної економії. О. Кандиба з гідністю прийняв зазначену критику та, погодившись із нею, запропонував Юрію Гавриловичу підготувати працю з теоретичних основ українського націоналізму, спрямовану на східноукраїнську аудиторію [146, с. 27–28].

Робота над цим твором мала надважливе значення для діяльності ОУН(м), адже на той час однією з головних проблем була організація підпільної роботи, а саме духовне зміцнення та моральний вишкіл нових кадрів не тільки із західно-, а й зі східноукраїнських земель. Незважаючи на поширення серед східноукраїнського населення такої пропагандистської літератури, як альманахи «Сурма», «Наступ», праці Д. Кардаша (О. Кандиби), М. Капустянського, М. Сціборського, М. Ткачука, відчувалась потреба в праці, яка б у синтетичній формі пов'язала основну проблематику націоналізму, розгорнула світоглядні проблеми в протиставленні з більшовизмом і висвітлювала останні роки й місяці наступу українського націоналізму на східноукраїнських землях [342, с. 81–82]. Нею стала книга Ю. Бойко-Блохина «Шлях Нації» [240], над якою автор почав працювати у Вінниці в 1943 р., а видав у Львові 1944 р.

Зазначений вагомий внесок Ю. Бойко-Блохина в організацію підпільної роботи ОУН(м) відобразився як на особистих стосунках між Ю. Бойко-Блохином та О. Ольжичем, так і на зміцненні авторитету вченого серед членів організації. Вказане підтверджується висунуттям кандидатури Юрія Гавриловича до ланки керівництва ОУН(м) на українських землях після арешту О. Ольжича в травні 1944 р. За спогадами М. Плав'юка організація залишилася під колективним керівництвом, її очолили генерал М. Капустянський, Я. Гайвас, Ю. Бойко [417]. Становище українських націоналістів було дуже важким, радянська пропагандистська машина щоразу нагадувала, що українська державність можлива лише з братською підтримкою «великого русського народу» [90, арк. 1].

У цей час Юрій Гаврилович налагодив зв'язки з В. Мартинцем, директором Львівського літературно-мистецького клубу, у якому з

доповідями виступали і члени організації, котрі прибули зі східноукраїнських земель – Ю. Шевельов, Ю. Дивнич, І. Багрянний та ін. Незважаючи на бажання Ю. Бойко-Блохина приєднатись до відкритої пропагандистської роботи, В. Мартинець застеріг ученого про можливі майбутні арешти розконспірованих членів проводу ОУН та необхідність збереження конспірації задля їх заміни в майбутньому. Прислухавшись до поради, Юрій Гаврилович залишився в підпіллі і став професором Театрального інституту у Львові. У 1944 р., у час, коли радянські війська готувалися до звільнення Тернополя, Ю. Бойко-Блохин згідно з організаційним розподілом підпільних кадрів разом із провідними колами української інтелігенції залишив Львів і переїхав на кілька місяців до с. Криниці, а далі за дорученням ОУН – до Відня [379, с. 35].

У 1944 р. два члени ПУНу – Ярослав Гайвас і Яків Шумелда, добре відомі німецькій розвідці, весь час були під загрозою арешту, а оунівського провідника Третього Рейху вже був заарештовано. Виникла необхідність визначити нового теренового провідника ОУН(м), що й зробив Я. Гайвас, передавши керівні функції Ю. Бойко-Блохину, якому дали псевдонім Миколаївець. Після цього він мав навести лад в еміграційному хаосі і дбати про налагодження організаційної системи в нових осередках, що було нелегко з огляду на втрату зв'язків із різними областями Німеччини, де опинилися члени ОУН. Із цього часу основним осередком діяльності Юрія Гавриловича став Відень. Звідси він контактував з окремими пунктами, завданням його було дати притулок членам ОУН(м) у Відні, забезпечити їх хлібними картками та всім іншим. У новій ситуації членам ОУН(м) та їх прихильникам треба було дати новий життєвий орієнтир [379, с. 33]. Досліджуючи архіви Ю. Бойко-Блохина, знаходимо узгоджену членом ПУН Я. Гайвасом листівку, у якій учений намагався дати новим емігрантам надію на перспективи у зв'язку з неминучою перемогою альянсів, на що в той політичний момент поставали деякі підстави. У цей час Ю. Бойко-Блохину вдалося виробити військові документи для поїздки в Берлін, щоб відзвітувати

перед Проводом ОУН(м) про дії організації під час арешту ПУНу. Зустріч ученого з полковником А. Мельником, О. Бойдуником та Д. Андрієвським закінчилася схваленням дій організації під керівництвом Ю. Бойко-Блохина.

У квітні 1945 р. Юрій Бойко-Блохин разом із дружиною переїхали до Мюнхена. За допомогою американської комендатури, що була в Мюнхені, для української громади вдалося одержати великий будинок, також американська адміністрація постачала українським емігрантам продукти харчування та промислові товари. На чолі Українського Громадського Комітету стояв професор Корсунський, до складу цього комітету входили також і члени ОУН – М. Бігун та М. Дорожинський. Їм вдавалося налагодити контакти з американською військовою адміністрацією, що сприяло кращій організації таборів і давало змогу формувати культурне життя української спільноти, де згодом зароджувалося й політичне життя емігрантів [379, с. 35].

Починаючи з 1945 р., ОУН(м) з урахуванням політичного досвіду 1941–1944 рр. та новітніх світових політичних подій, робила спробу перебудуватись, для встановлення зв'язку між ідеологією та політичною практикою. З цією метою в жовтні 1945 р. відбулася конференція ОУН, завданням якої було впорядкувати матеріали праці ОУН за час війни та окреслити основні напрями роботи на перші післявоєнні роки. На зазначеній конференції Ю. Бойко-Блохин виступив із тезами, у яких було висвітлено причини розколу ОУН, організованого С. Бандерою, та перебіг боротьби проти фашистських окупантів та СРСР на українських землях, крім того, визначено організаційні та політичні завдання на майбутнє. Першочерговим планом ОУН(м) учений вважав консолідацію між західноукраїнськими та східноукраїнськими членами організації для формування в ОУН(м) духу соборності для нерозривності духових традицій та збагачення ідеології ОУН(м) результатами досвіду революційної боротьби на східноукраїнських землях.

У зазначений період Юрій Гаврилович намагався відстоювати інтереси членів організації з Наддніпрянщини, убачаючи в їхніх можливостях значний

потенціал. Однак, незважаючи на декларацію тенденцій соборності, на практиці організація продемонструвала інерцію та небажання до змін зі вказаного питання. Результатом став виїзд багатьох східноукраїнських членів ОУН(м) на американський континент у США та Канаду та виникнення нових політичних сил східноукраїнської еміграції, а також перехід в ОУН(б), адже бандерівці у своїй діяльності підкреслювали значення необхідності ідеологічної пропаганди серед населення східноукраїнських земель як важливого елемента руху Опору на території України [31, арк. 210].

У 1947 р. Мюнхен відвідав А. Мельник [див. Додаток И], який, відновлюючи організаційні зв'язки між розрізненими через воєнні дії членами ОУН, вирішив обговорити з членами Проводу ОУН(м) питання зміни в Програмі та Устрої ОУН, що її мав прийняти III Великий збір українських націоналістів, який було призначено на 24–30 серпня 1947 р. в Мюнхені. До зазначеного обговорення було запрошено і Ю. Бойко-Блохину, який на III Великому зборі українських націоналістів виступив з доповіддю на тему: «Майбутня структура незалежної Української Держави» [379, с. 47].

У питанні формування концепції політичного устрою майбутньої Української держави як головному питанні післявоєнної перебудови ОУН(м), учений зайняв консервативну позицію, а саме наголошував на необхідності збереження ідеології, розробленої М. Сціборським, який посідав гідне місце серед інтелектуальної та духовної еліти ОУН(м) [78, арк. 2] та авторитаризму як політичного режиму. Учений наголошував на необхідності збереження гегемонії організації в політичному житті української еміграції, адже ідеї партнерства з іншими політичними партіями знижують рівень усвідомлення відповідальності кожного члена суб'єктів такого об'єднання у визвольній боротьбі української нації. Отже, Ю. Бойко-Блохін належав до тих нечисленних представників ОУН(м), які вважали за неможливе відступитись від ідеї гегемонії організації в політичному житті української еміграції та не вбачали в об'єднанні з демократичними політичними партіями можливість виконання визвольних завдань, що стояли перед ОУН.

На противагу цій позиції в баченні майбутнього Української держави більшість членів ОУН(м) схилились до ідеї демократизації (пом'якшення) ідеологічної орієнтації організації, що полягала в ідеї «національного солідаризму», яку висунув О. Бойдуник, та була спробою знайти компроміс між націократичною ідеологією М. Сціборського й абстрактною формою класичної демократії [350, с. 72; 352, с. 151]. Результатом обговорення питання змін в ОУН(м) представників різних позицій стало затвердження 30 серпня 1947 р. на III Великому зборі українських націоналістів Устрою [105, арк. 3], Програми [100, арк. 24; 101, арк. 14; 102, арк. 4], Резолюції [103, арк. 2–4] та Декларації Проводу українських націоналістів [99, арк. 4].

У питаннях політичного устрою в Програмі ОУН ще повторювалась теза про необхідність сильної влади на перехідний період від бездержавності до державності, однак уже заперечувалась ідея монопартійності та йшлося про те, що політичне життя розвиватиметься лінією перемоги тієї чи іншої національно-політичної ідеї, яка приверне до себе переважну більшість громадян держави [343, с. 100]. У питанні соціального устрою і взаємин залишалась консервативна теза про орієнтацію на селянство як основу нації, водночас до Програми ОУН було внесено демократичні та ліберальні положення про свободу сумління, друку, слова, політичної опозиції [372, с. 173]. Тобто затверджена III Великим збором українських націоналістів Програма ОУН мала всі ознаки компромісу між двома групами представників різних позицій розвитку організації, а через те й риси невиразності, вона не давала чітких окреслень форми та структури майбутньої Української держави.

Юрій Гаврилович, розуміючи, що його позиція щодо політичного устрою збігається з думкою меншості членів організації, ставив собі за мету лише зменшити вплив елементів демократизму в Програмі ОУН та зберегти відповідність її мети світогляду українського націоналізму [379, с. 46]. Враховуючи зміст програмних документів, затверджених на III Великому зборі українських націоналістів, та результати дослідження канадського

вченого М. Юркевича, згідно з якими програмні зміни були не поступкою західному лібералізму, а, скоріше, поверненням до консервативних політичних цінностей, робимо висновок про досягнення Ю. Бойко-Блохиним поставленої мети [295, с. 75]. Про позитивну оцінку діяльності вченого також свідчить його призначення А. Мельником у 1947 р. на посаду керівника сектора ідеології та духовності Проводу ОУН(м), яку Юрій Гаврилович обіймав до 1965 р.

Із 1947 р. Ю. Бойко-Блохін на посаді сектора ідеології та духовності Проводу ОУН(м) активно працював над уточненням напрямів Програми ОУН, готуючи контраргументи до необхідності впровадження демократичних змін у діяльності організації. Також у площині досліджень, роботи та пропозицій членам Проводу ОУН(м) на засіданнях були питання сучасних світоглядно-ідеологічних позицій, сутності українського націоналізму. Юрій Гаврилович брав участь в організації та виступав із доповідями із зазначених тем на ідеологічних конференціях ОУН у червні – липні 1948 р., липні 1949 р., вів протоколи засідань [див. Додаток 3], працював над виданням праці «Євген Коновалець і Осередньо-Східні землі» [151]. Крім того, учений намагався звернути увагу на проблему зменшення в лавах організації членів зі Східної України та бачив у зазначеному загрозу нормальній роботі організації. Однак Провід ОУН(м) не бачив великої ваги в самій проблемі.

На момент 1949 р. в ОУН(м) почала проявлятися кадрова криза, спричинена не стільки ідеологічними розбіжностями, скільки відсутністю досвідчених кадрів ОУН(м), а також розгубленістю і втратою орієнтирів у своїй діяльності більшості членів організації, віри у здатність здобути гегемонію у визвольній боротьбі, що призвело до встановлення політичних зв'язків з опортуністичними українськими силами. На засіданнях Проводу ОУН(м) почали поставати питання про вихід членів з організації. Зазначені події були наслідками невдалої внутрішньої політики організації, на яку з 1945 р. намагався звернути увагу Ю. Бойко-Блохін. У 1949 р. від

неспроможності знайти взаємну згоду між членами Проводу ОУН(м), його секретар Я. Шумелда, відмовився від займаної посади. На це місце А. Мельник призначив Юрія Гавриловича як найбільш обізнаного члена ПУНу із зазначених питань.

Для розв'язання кадрової кризи в ОУН(м) Ю. Бойко-Блохин вирішив зрозуміти її сутність через відправлення провідному активу організації пропагандистських листівок «Андрій Мельник сказав» [97, арк. 1] та «Українці» [98, арк. 1], у яких відображено було всі ідейні та організаційні розбіжності. Наступним кроком стала розробка тез про характер кризи і шляхи виходу з неї, які було затверджено 2 серпня 1949 р. ухвалою Проводу ОУН(м) [379, с. 67]. Шляхами виходу із кризи було визначено такі дії, як установлення нових критеріїв добору членів ОУН(м), проведення заходів перевірки відповідності встановленим критеріям, пошук гідних членів ОУН(м), які покинули організацію через кризу та вжиття заходів щодо їх повернення, збільшення кількості ідеологічних конференцій, необхідність заснування журналу націоналістичної теорії і політики та ін. Незважаючи на ухвалення цього документа, криза в ОУН(м) тривала й далі.

Крім того, для зміцнення духу членства організації Ю. Бойко-Блохиним було розроблено нові редакції Декалогу (10 Заповідей) ОУН та Молитви українського націоналіста [379, с. 42]. У новій редакції Декалогу, порівняно з редакцією 1929 р. [94, арк. 3], містилось більше закликів до терпимості викликів долі та стійкості у визвольній боротьбі, до віри в боротьбу, гідність і відмовляння від розкошів життя. Проте через наявність внутрішньої опозиції в організації до діяльності Юрія Гавриловича зазначені документи так і не було ухвалено на засіданнях Проводу ОУН(м) як конкретні окремі документи, проте зміст деяких положень проекту нового Декалогу в його редакції відобразився в Постанові засідання ПУНу від 10–20 червня 1950 р. [379, с. 83–84].

Ю. Бойко-Блохин вирішив установити взаємозалежність всіх причин кризи, розробити план її подолання та доповісти про зазначене особисто

А. Мельнику. Приїзд ученого до Голови ПУНу означав вияв довіри до Ю. Бойко-Блохина, який доводив її у важкий час кризи в ОУН. Подолання психологічної кризи Юрій Гаврилович бачив в усуненні інертності О. Бойдуника. Його пропозиції концентрувалися на перегляді розподілу керівних функцій у Проводі ОУН(м), адже в його складі були представники О. Бойдуника (О. Лащенко, К. Мельник), котрі критикували ідеологічні праці Ю. Бойко-Блохина, тим самим затягуючи їх видання. Цих членів Проводу ОУН(м) було позбавлено функцій, однак конфлікт між Юрієм Гавриловичем та О. Бойдуником не вирішився. Залишаючись на незмінній позиції щодо безплідності об'єднання організації з демократичними силами у визвольній боротьбі українського народу та втрати в ній провідної ролі ОУН(м), Юрій Гаврилович усвідомлював неможливість продовження перебування на посаді генерального секретаря Проводу. Наказом Голови ПУНу від 19 червня 1951 р. за особистим проханням його було звільнено з посади, а її саму скасовано.

Ю. Бойко-Блохин продовжив роботу в складі Проводу ОУН(м) на посаді керівника сектора ідеології та духовності. У цій ролі він працював над питанням підняття морального духу серед членів організації, забезпечував якість ідеологічного журналу «Розбудова держави», надавав пропозиції на засіданнях Проводу ОУН(м) щодо закріплення в постановах шляхів подолання духовної кризи. Крім того, Юрій Гаврилович намагався підтримувати зв'язок із керівниками теренів ОУН, приділяв увагу вивченню радянських культурних і духовних процесів з одночасним спростуванням їхніх надбань через радіопередачі, цикли доповідей, лекцій та інших праць.

У 1953–1954 рр. учений організував роботу зі складання збірника статей, присвяченого 25-літтю ОУН [379, с. 173]. Видання мало науково-історичний характер, було далеким від поточно-пропагандистських завдань та мало на меті виховувати революційний стиль мислення й відчуття, надати об'єктивний матеріал про історичні події. Однак Юрій Гаврилович у 1955 р. відмовився закінчувати редагування збірника з причини перевантаженості

фаховою працею та науковими завданнями, тому цю роботу переклали на члена ОУН(м) О. Бойкова.

Крім того, у 1955 р. Ю. Бойко-Блохина було залучено до підготовки проведення IV Великого збору українських націоналістів, що відбувся 7–14 серпня 1955 р. в Мюнхені. На ньому Юрієм Гавриловичем було виголошено доповідь, яка стосувалася культурної, ідеологічної, внутрішньополітичної та організаційної проблематики з точки зору служіння інтересам організації. Попри полярність за змістом до промови О. Бойдуника, доповідь ученого не викликала особливої дискусії. За результатами IV Великого збору українських націоналістів Ю. Бойко-Блохина було обрано ідеологічним референтом Проводу ОУН(м) [379, с. 204].

Програма цієї організації, затверджена IV Великим збором українських націоналістів у серпні 1955 р., була близькою за змістом до Програми, затвердженої III ВЗУНом, зокрема повторювалась теза про тактичну доцільність сильної влади на етапі вирішальної боротьби за самостійність України, після здобуття незалежності якої можна буде перейти до державного устрою на засадах народовладдя. При цьому основою суспільного життя, побудованого на підґрунті солідаризму, мали стати професійно-станові організації, що об'єднали б усі прошарки суспільства відповідно до різновиду праці, фахової приналежності та господарських функцій [343, с. 101].

Контакти з Батьківщиною в цей період Юрій Гаврилович здійснював через референтуру рідних земель, яка давала інформаційні матеріали про події в Україні. У другій половині 1950-х рр. Ю. Бойко-Блохин опрацьовував матеріали та вивчав радянські українські газети й журнали, художню та наукову літературу. Ця робота була дуже відповідальною, вона стала школою глибокого усвідомлення політичної дійсності. Низка статей професора відзначалася великою компетентністю, але через деякий час їх складно було знайти, бо багато матеріалів зникло в поточній пресі. Наслідком посиленої роботи з вивчення радянських культурних і духовних процесів стала

грунтовна праця вченого «Російські історичні традиції у советських розв'язках національної проблеми» [219]. Ідеологічне значення полягало в простеженні наслідування ідей російського імперіалізму через покоління, викриття способів маскуванія його інтернаціональними ідеями, спростування твердження про прихильність великих російських культурних діячів до поневолення націй.

1960 р. Юрія Гавриловича було призначено головою комітету з підготовки V Великого збору українських націоналістів, що мав відбутись у середині 1962 р., але проходив 14–19 липня 1964 р. Також у період до проведення чергового ВЗУНу на ОУН(м) покладались завдання організації Фундації ім. Є. Коновальця, всесвітнє відзначення 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка, пропогандистська діяльність серед приїжджих з СРСР.

У 1961 р. Ю. Бойко-Блохина було запрошено представниками ОУН(б) до Великобританії для виступів із доповідями та лекціями в низці осередків з нагоди відзначення 100-річчя з дня смерті Т. Шевченка. Як професор Українського вільного університету, Юрій Гаврилович відчував свій обов'язок вивітлювати постать Т. Шевченка перед кожним українським об'єднанням. Незважаючи на попередження та незгоду членів ПУНу – Я. Маковецького, О. Бойдуника, М. Капустянського, учений вирішив вирушити до Великобританії. Враховуючи зазначену ситуацію, Ю. Бойко-Блохин наказом від 14 січня 1962 р. за підписом А. Мельника був «завішений» у правах члена Проводу українських націоналістів та звільнений із посади керівника духового сектору ПУНу, референтури ідеологічної та референтури підсоветських студій.

Після поїздки до Великобританії, де вчений прочитав 11 доповідей, Юрій Гаврилович повертається до Мюнхена і працює в Українському вільному університеті. Наприкінці 1963 р. постановою ПУНу Ю. Бойко-Блохина поновили в правах члена ПУНу за відсутністю в діях ученого завданої шкоди організації. Однак це відновлення співпраці було

формальним, оскільки Юрій Гаврилович дав згоду на співпрацю лише особисто з А. Мельником.

Враховуючи зазначене, Ю. Бойко-Блохин не подавав свої доповіді та не брав участі в V Великому зборі українських націоналістів, який відбувся за відсутності А. Мельника з причини хвороби. На цьому зборі було ухвалено нову редакцію Програми ОУН, у якій яскраво простежувався поступовий рух мельниківців у бік ліберально-демократичної платформи, виразником якої серед української еміграції традиційно виступало унерівське середовище, уособлене в Державному центрі УНР в екзилі [343, с. 103].

Після смерті голови Проводу українських націоналістів А. Мельника 1 листопада 1964 р., виконувати його обов'язки обрано редактора «Українського слова» О. Штуль-Ждановича, якого було затверджено на цій посаді на VI Великому зборі українських націоналістів, що відбувся 28–30 жовтня 1965 р. На цьому ВЗУНі з переліку завдань, які стояли перед ОУН(м) було виключено вирішення ідеологічних проблем, що ознаменувало ліквідацію духовного сектору ПУНу. Нещодавно ухвалена Програма ОУН не змінювалась, натомість було прийнято низку постанов і резолюцій політичного характеру, які містили заклики до надання членами організації ефективної допомоги Державному центру УНР в екзилі.

Отже, ідеологічна еволюція ОУН(м) у перші два післявоєнні десятиліття була надзвичайно повільною. Відмовившись від найодіозніших настанов передвоєнного періоду (політичного тоталітаризму, конфронтації з іншими політичними партіями), ОУН(м) не наважувалась на зміну світоглядних орієнтирів [416]. Однак наприкінці 1960-х рр. ОУН(м), зберігаючи у своїх декларативних документах націоналістичну риторіку, у власній ідеології перейшла на ліберально-демократичні позиції [343, с. 104].

Помітні зміни в ідеологічних настановах ОУН(м) відбулися в 1970 р. на VII Великому Зборі українських націоналістів. Уперше було визнано, що «в ідеологію українського націоналізму треба вносити зміни, яких вимагає саме життя та досвід революційно-політичної дії останніх десятиріч», що ця

ідеологія не може існувати ізольовано від інших подібних концепцій сучасності. Де-факто визнавалося, що поняття «український націоналізм» виходить за партійні рамки – ішлося про єдність «визвольних ідей українського народу», представлених не лише діячами ОУН, а й М. Грушевським, С. Петлюрою, М. Хвильовим та В. Симоненком [295, с. 75].

24 серпня 1970 р. в Лондоні відбувся VII Великий З'їзд Українських Націоналістів, метою якого було дати «глибокий та детальний аналіз положенням у світі, у СРСР, у поневоленій Україні, серед діаспори на чужині та схвалити напрями подальшої дії ОУН» [376, с. 19]. Ю. Бойко-Блохин був відсутній на цьому з'їзді, тому що між поглядами вченого й більшості представників ПУНу виникли певні непорозуміння. Ніхто з його колег не поділяв позицію вченого щодо важливості пропагандистської акції, спрямованої на Україну. Ю. Бойко-Блохин був стривожений тим, що в цей час росіяни в Україні становили багатомільйонну масу осіб. Він відправив в Україну та для інших національностей у Росію близько 100 листів, пояснюючи неминучий розпад тоталітарної системи, яка нищила культури різних народів. ПУН, у свою чергу, не загострював на цьому увагу та не міг визначитись зі своїм ставленням до зазначеного питання.

Нове гасло: «Україна – спільне добро всіх її громадян» трактувалося як запрошення до цієї боротьби всіх національних меншин держави. Одним із головних завдань українського націоналізму проголошувалась боротьба за «такий суспільний і державний лад, при якому кожна людська особистість, визволена від економічного, соціального і національного поневолення і упослідження – зможе розвиватися як суцільна і творча індивідуальність» [100, 15 арк.]. Ю. Бойко-Блохин вважав таке гасло шкідливим, пояснюючи це тим, що не всі національні меншини в Україні стануть на бік української національної революції, тому потрібно чітко визначити всі права громадян України та оформити їх відповідним гаслом. ОУН(м) проголошувала, що вона обстоює засади демократичного ладу, політичного плюралізму та правопорядку. Важливим зрушенням було визнання ідеологічного

плюралізму в рамках спільної боротьби різних політичних сил за самостійність України. «Щоб ця боротьба була успішною, – зазначалося в програмі, – у ній мусять брати участь усі сили українського народу, без уваги на їхні ідейно-програмові, політичні чи тактичні розходження». Важливо, що змінилися пасажі про національну революцію – ішлося про те, що стратегія, тактика та методи боротьби мають еволюціонувати – сама ж національна революція визначалася як «не лише збройний, але й духовний процес, в якому повинні брати участь всі творчі сили українського народу, духовні і політичні». Підтверджувалась теза, що основним місцем цієї боротьби є Україна, українські політичні сили поза межами УРСР, яку «мельниківці» не визнавали формою української державності, мали відігравати допоміжну роль [416].

Отже, на початку 1970-х рр. ОУН(м) перейшла на демократичні позиції, остаточно відмовившись від претензій на виключність націоналістичного руху у визвольній боротьбі. Залишаючи гасло органічності нації та націоналізму актуальним, ОУН(м) відійшла від ідеї ірраціональності та абсолютизації ідеалізму у світоглядних настановах. Це був поважний крок до перетворення ОУН(м) на організацію націонал-демократичного типу [295, с. 75]. Фактично подальша еволюція ОУН(м) відбувалася саме в цьому напрямі. Ю. Бойко-Блохин, відійшовши на деякий час від політичних справ, цілковито віддавався науці. Працюючи над історією націоналістичного руху, Юрій Гаврилович став одним із редакторів збірки «Євген Коновалець та його доба» [274], у якій було надруковано його праці «Коновалець – борець за самостійність» [155], «Націоналізм на СУЗ у добі Коновальця» [163]. Наприкінці 1970 р. він отримав запрошення від Українського Інституту при Гарвардському Університеті прочитати цикл лекцій. Повернувшись до Мюнхена, професор організував науковий симпозіум «Lesia Ukrainka und die westeuropäische Literatur», ставши його президентом.

Повернутися до політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина змусило звернення Я. Гайваса до членів ОУН(м), у якому йшлося про новий «дбайливо підготовлений» наступ на «українське відродження» та боротьбу не тільки з «буржуазними націоналістами», а й із «закордонними розвідками». Ю. Бойко-Блохин розумів, що це серйозна спроба Москви знищити носіїв українського духовного відродження та увіковічнити систему рабства й духовного вихолощення. Одночасно посиленою пропагандою вони намагалися відвернути увагу населення від скрутного становища всередині СРСР, від тих провалів, що їх зазнала й зазнає комуністична система в кожній сфері. Дослідивши епістолярій професора, знаходимо листа до Я. Гайваса, де Ю. Бойко-Блохин ствержує, що ПУН не в змозі відшукати правильні шляхи у визвольній боротьбі та відмовляється брати участь у VIII Великому З'їзді Українських Націоналістів, але на прохання Я. Гайваса подає проект постанов, що їх має розглянути З'їзд, який вкотре не підтримав його міркування.

Напередодні IX Великого збору українських націоналістів було обрано нового Голову ПУНу – Д. Квітковського, близького товариша Ю. Бойко-Блохина. Одним із кандидатів на цю посаду був також і вчений, але напередодні виборів він зняв свою кандидатуру. Під час підготовки до IX ВЗУНу Юрієм Гавриловичем на прохання Д. Квітковського було складено доповідь про оцінку духовної ситуації в ОУН та направлено до підготовчої комісії до Збору в січні 1979 р. [376, с. 138]. Однак М. Плав'юк так і не вислав оцінки тез Ю. Бойка-Блохина, у зв'язку з чим той відмовився брати участь і виступати з доповіддю та знову зняв свою кандидатуру на голову ПУН. 15 березня 1979 р. помер голова ПУН(у) Д. Квітковський [376, с. 143]. На IX Великому зборі українських націоналістів, що відбувся 24–28 травня 1979 р. в Лігайтоні (США) головою ПУНу було обрано М. Плав'юка [417].

На початку 1980-х рр. активних людей у націоналістичному русі еміграції залишалося дуже мало. Україна ставала для них чимось невиразним, загубленою мрією, і вже важко було зорієнтуватися, хто

належить до певного політичного середовища, а хто ні. За таких обставин виникла потреба знаходити зв'язки з людьми різних середовищ. Професор Ю. Бойко-Блохин почав співпрацювати в контексті націоналістичного руху зі М. Степаненком, Я. Стецьком, М. Лівіцьким. Їхня діяльність полягала в закликах до українського громадянства в діаспорі відзначити 40-ву річницю пам'яті Української Повстанської Армії, як доказ волі українського народу відновити й закріпити свою державну суверенність.

В архіві Ю. Бойко-Блохина зберігається запрошення на X ВЗУН: «В признанні Ваших заслуг для Організації Українських Націоналістів маємо честь запросити Вас до участі в X Великому З'їзді Українських Націоналістів, який відбудеться 24–28 листопада 1983 р. (Гамільтон, Канада)». На що Ю. Бойко-Блохин подякував та просив «обмежитися лише привітом перед всіма учасниками ВЗУНу», у якому наголошував на занепаді розуміння природи націоналістичного світогляду [376, с. 163].

У травні 1993 р. ОУН(м) провела XII Великий Збір – перший в Україні (м. Ірпінь Київської області), який засвідчив, що організація, зберігаючи традиційну назву, остаточно перетворилася на громадське об'єднання націонал-демократичного характеру. У програмі, ухваленій Збором, наголошувалося на тому, що український націоналізм є засобом боротьби за універсальні права найширших верств, що це – демократичний рух, який не претендує на виключність та ідеологічну монополію [295, с. 76].

З ідеологічних настанов початкового періоду існування ОУН залишився хіба що постулат органічності націоналізму, його вкоріненості у «внутрішній природі, потребах нації, вірності Вождеві» [89, арк. 1]. Аналіз поточної ситуації в Україні, пропозиції щодо організації державної влади, розвитку економіки, забезпечення національної безпеки, гарантій соціальної політики та розвитку освіти, науки і культури – усі ці положення програми будувалися на принципах політичного плюралізму й демократії. Фактично «мельниківська» ОУН, зберігаючи традиційну назву й надалі заперечуючи принцип партійності для націоналізму, перетворилася на партійне утворення

націонал-демократичної орієнтації. Історія ОУН, незалежно від її інтерпретацій – це історія одного з відгалужень українського націоналізму – багатоаспектного, багатофункціонального, поліморфного явища, яке справило і справляє безпосередній та опосередкований вплив практично на всі ділянки суспільного життя України впродовж щонайменше півтора століть. Виникнення та еволюція ОУН з її ідеологією та політичною практикою цілком логічно вписується не лише в контекст національної історії, а й у загальносвітовий контекст, в історію радикальних націоналістичних рухів [295, с. 76].

Отже, вступ Ю. Бойко-Блохина до Організації Українських Націоналістів ознаменував нову сторінку в його житті, пов'язану з активною роботою в українському підпіллі та екзилі, наукове осмислення майбутнього України та подальшого розвитку українського націоналізму, тому що ОУН – це та організація, яка записала своє ім'я в історії визвольної боротьби України золотими буквами [351, с. 7]. За час своєї діяльності в лавах ОУН(м) учений пройшов шлях від літературного редактора газети «Нова Україна» в окупованому Харкові до генерального секретаря Проводу ОУН(м). Його діяльність дійсно відповідала посаді духовного ідеолога ОУН(м), тому серед наукових, політичних та громадських діячів української діаспори Ю. Бойко-Блохину належить почесне місце, оскільки вагомий внесок професора в доробок української націоналістичної думки помітно збагатив скарбницю української націоналістичної ідеології та духовно озброїв когорту молодих поколінь.

3.2. Концептуальна публіцистика вченого

Перша чверть ХХ ст. принесла докорінні зміни в українське суспільство: Перша світова війна, революції, установлення радянської влади повністю змінили буття української нації, починаючи від побуту (традицій та звичаїв), освіти та закінчуючи політичним режимом у країні. Більшовицький

режим намагався в короткий час побудувати нове за своєю якістю суспільство, у якому не було місця національній ідентичності народів СРСР і, перш за все, українського [265, с. 10–11]. Українська інтелігенція завдяки тимчасовому послабленню тиску більшовицького режиму під час нової економічної політики, не маючи інших засобів, намагалася зберегти національну ідентичність та духовну культуру українців через концептуальну публіцистику, що з кінця ХІХ ст. стала особливо важливим елементом духовного життя України. Саме концептуальна публіцистика змогла в умовах тоталітарного режиму продовжити формувати суспільну думку української нації, закладати основи світогляду національного буття в умовах світових змін, зберігати духовну культуру та національну ідентичність.

Учені по-різному називають публіцистику, що порушує питання націєтворення та української екзистенції, адже вона не тільки описує актуальні проблеми, пояснює й аналізує їх, претендує на концептуальну світоглядність. У науковій літературі трапляються такі дефініції, як світоглядна, світоглядницька, мисляча, концептуальна, філософська, ідеологічна тощо публіцистика, які майже завжди використовуються вченими як взаємозамінні [253, с. 138]. Проаналізувавши публіцистику Ю. Бойко-Блохина, робимо висновки, що його праці належать саме до концептуальної публіцистики, яка, за твердженням Й. Лось, «є словесною сферою моделювання свідомості, виявом незгасної активності, динамізму людського духу, політичним і морально-філософським освоєнням історії й актуальної суспільної практики, всеохопним засобом формування особистості, площиною вияву інтересів та вартостей людей, соціальних груп і націй, утіленням їх культурної ідентичності» [315, с. 24].

До представників концептуальної публіцистики зазначеного періоду варто віднести М. Хвильового, Є. Маланюка, Ю. Липу, М. Куліша. Саме в такий складний час розпочав свою публіцистичну діяльність Ю. Бойко-Блохин. З одного боку, за словами самого Юрія Гавриловича, «суспільства вже не існувало», а з іншого – відбувся вибух українського культурного

життя 1920-х рр., яке принесло вченому особисте знайомство з діячами українського культурного відродження – Л. Курбасом, Я. Мамонтовим, М. Чернявським, П. Филиповичем, М. Зеровим.

На формування світоглядних позицій ученого, крім особистих знайомств із тогочасними діячами українського культурного відродження, впливали концепції таких дослідників, як М. Грушевський та Ф. Вовк, доробки яких широко публікувались у періодичних виданнях у дореволюційний період. М. Грушевським було розроблено концепцію впливу культури та традицій на свідомість народу і його солідаризації. Учений наголошував, що тільки культура може забезпечувати єдність і неперервність історії кожного народу, зокрема українського. Інші форми суспільного життя можуть перебувати на стадіях піднесення чи упадку і тільки культурні процеси є найбільш стабільними. Головним суб'єктом, двигуном історії в поглядах М. Грушевського є народ, який являє собою своєрідну єднальну ланку історичного процесу, тому останній для кожного народу – єдність і неперервність його життя, усіх його сфер, що має свій вияв у культурі – матеріальній і духовній. У концепції М. Грушевського простежується тенденція до ототожнення народу й нації. Так, дослідник стверджував, що народ, який займає територію «з яскраво вираженими етнографічними межами, – по своїх психофізичних властивостях, по особливостях свого приватного і суспільного побуту, які склались історично, по складу економічних відносин, по культурних і суспільних традиціях, являє собою вповні визначену етнографічну і національну особистість» [259, с. 92–93]. У свою чергу Ф. Вовк розробив наукову концепцію про етнонаціональну самобутність та органічну єдність усього українського народу, що довела актуальну досі фізичну, мовну, побутову й духовну спорідненість роз'єданого на той час українського народу. Результатами плідної роботи вченого стала наукова школа його послідовників, які розвинули концепції про єдність українського народу [386, с. 54].

Зазначені положення концепцій учених знайшли відображення в

працях Ю. Бойко-Блохина та зумовили необхідність подальшого розвитку вказаних питань. Необхідно зазначити, що Ю. Бойко-Блохин мав високий талант синтезувати інформацію та брати за основу власної наукової позиції тільки ті тези, які відповідали його світоглядним баченням. Так, наприклад, перейнявши у М. Грушевського основні положення концепції про значення впливу культури та традицій на свідомість народу, учений висловлював іншу позицію щодо найвищої форми організації людства, зазначаючи, що національний розвиток (національна держава) є кінцевим змістом історичного розвитку людства (за М. Грушевським саме федералізм є кінцевою формою співжиття народів за обов'язкової умови забезпечення федерацією – європейською чи будь-якою іншою – потреб й інтересів певної нації, її автономності). Враховуючи зазначене, неможливо вказати вчених, концепції яких повністю перейняв Ю. Бойко-Блохин. Проте можна виокремити певні тези з концепції М. Грушевського та Ф. Вовка, які Юрій Гаврилович брав за основу в темах, що стосувались складових духовної та матеріальної культури українського народу, їхнє значення для формування самосвідомості українського народу. Крім того, необхідно зауважити, що Ю. Бойко-Блохин і сам розробляв наукові концепції в галузі історії української літератури та був у цій площині науки «...великим науковцем, універсальним за предметом дослідження й уподобаннями, синтетичного за методом вивчення текстів художніх творів, глибокого за знанням» [328, с. 10].

Ю. Бойко-Блохин розпочав свою публіцистичну діяльність у 1927 р., надрукувавши статтю в часописі «Молодий театр». Першими темами його праць, відповідно до отриманої освіти та провадженої діяльності, були відродження українського театру [249, с. 26], діяльність Л. Курбаса, творчість І. Франка та М. Коцюбинського. На початку свого професійного шляху він не мав на меті написання глибоких статей політичного характеру з концептуальними засадами світогляду української нації, проте такі події 1930-х рр., як голодомор, репресії, винищення українських культурних

діячів, змінили його внутрішні погляди на радянську дійсність і необхідність боротьби з нею. Однак, пройшовши складний шлях відновлення репутації ідеологічно надійної людини, він не наважився висловлювати свої думки в статтях. У звільненні українських земель від радянської влади в 1941 р. Ю. Бойко-Блохин убачав можливість відновлення української державності і вважав за свій обов'язок зробити внесок у цей процес. Як наслідок, у 1942–1944 рр. на шпальтах харківського часопису «Нова Україна» та інших періодичних видань на окупованих німецькими військами українських землях з'являються статті Юрія Гавриловича, що були буквально просякнуті ідеями націоналізму, закликами до збереження української духовної культури.

Праці Ю. Бойко-Блохина періоду окупації українських земель в 1941–1944 рр. мають усі основні ознаки концептуальної публіцистики. По-перше, концептом у його роботах були теми «незалежності України від Москви» та визначення понять «українська мова», «звичаї», «традиції», «освіта», «молодь» як складових духовної культури українського народу. По-друге, кожна стаття Юрія Гавриловича є макротекстом, що потребує подальшого осмислення читача, спрямована як на формування свідомості кожної особистості, так і на формування суспільної думки, що консолідує читацьку аудиторію. У змісті статей простежуються причини, наслідки та прогнози порушеної автором теми. Під «націоналізмом» Ю. Бойко-Блохин розумів відстоювання пріоритетів своєї нації, передусім у духовному житті, на що й була спрямована його наукова діяльність. Ніколи не виводилось поняття англійського, французького, американського чи якогось іншого націоналізму державних народів, оскільки для них комплекс таких почуттів є природним виявом поваги та любові до своєї Батьківщини, піднесеним у ранг національного патріотизму, що є головним чинником державної політики [328, с. 12–13].

Проаналізувавши концептуальну публіцистику вченого, умовно можна згрупувати її в такі тематичні блоки:

1. Спростування «надбань» радянської ідеології і науки та відновлення істини у викривлених ними історичних фактах.
2. Повернення до викреслених радянською владою українських діячів, що пробуджували в українцях національну свідомість.
3. Націоналізм української літератури.
4. Збереження та розвиток духовної культури українського народу.

Юрій Гаврилович, працюючи за часів панування в Україні радянської влади за фахом учителя, усвідомлював дійсну ситуацію наслідків більшовицьких радикальних змін у системі освіти. За цей нетривалий час, від моменту встановлення радянської влади в Україні в 1919 р., через оновлену програму радянської освіти пройшло декілька поколінь українців, які в кінцевому результаті перестали усвідомлювати свою національну ідентичність. Однак Ю. Бойко-Блохин визначив для своїх праць протилежну аудиторію – ту частину населення, що отримала освіту й життєвий досвід ще за часів Російської імперії та боротьби української нації за власну державність. Перш за все концептуальна публіцистика Ю. Бойко-Блохина була спрямована на інтелігенцію, адже саме вона за всіх часів була провідником національної ідеї та збереження національної самосвідомості українців. Однак після репресій більшовицького режиму, коли представників української інтелігенції винищували як фізично, так і морально, і з цією аудиторією могли виникати труднощі. Саме тому Юрій Гаврилович розпочав висвітлювати ті часи, коли українська державність була фактом, адже спогади про героїчну боротьбу розвивають масову свідомість, завдяки якій люди різних прошарків населення відчують себе нацією. Прикладом зазначеного є стаття «В роковини великих днів» [95, арк. 8], присвячена річниці проголошення незалежності Української Народної Республіки ІV Універсалом Української Центральної Ради в Києві 22 січня 1918 р. та Акта Злуки Української Народної Республіки та Західноукраїнської Народної Республіки від 22 січня 1919 р. На початку статті автор висвітлював історичні події та відмінності від їх викладення в радянській науці: «Оце

вперше за ці роки на сторінках першого українського національного часопису в Харкові, одверто, голосно й правдиво засвітлюємо ці події. Згідно з їх справжнім змістом і значенням. Досі в умовах московсько-більшевицького володіння в Україні, Харків не мав змоги вшанувати ці Великі Дні в минулому житті й змаганнях українського народу». Тут також висвітлено зазначені дати в історичному підході до подій, що передували укладенню універсалів, починаючи з Переяславського договору 1654 р. Закінчується стаття «категоричним наказом у міркуваннях і діяннях українського народу та його проводу одвічний закон: Геть від Москви! Україна хоче жити незалежним, окремим від Москви життям!» [95, арк. 8–9]. У контексті тематики спростування «надбань» радянської ідеології та науки й відновлення істини у викривлених ними історичних фактах Юрієм Гавриловичем також було написано й інші статті: «Перемога під Конотопом» [217], «Злочини жидо-більшевизму і буржуазної демократії» [202], «Марксизм і передбачення» [208], «Найреакційніше вчення» [211].

Статтю «Перемога під Конотопом» присвячено річниці Конотопської битви, у якій «гетьман Виговський з порівняно невеликим військом погромив колосальну московську армію, зупинивши на деякий, хоч і короткий час, московську експансію» [217, с. 4]. Автор перш за все наголошував на споконвічній імперіалістичній політиці Москви та її нехтуванні інтересами українського народу одразу ж після укладення Переяславського договору 1654 р. Тим самим Юрій Гаврилович ніби проводив паралелі із сучасністю, спонукаючи читача замислитись над довірою до більшовицьких лозунгів та програм. Крім того, Ю. Бойко-Блохин на історичному прикладі зазначав швидкі способи втручання у внутрішню життєдіяльність суверенної держави для її подальшого руйнування зсередини (відносини Московського царства з Гетьманщиною за часів І. Виговського), а саме введення посад своїх намісників в адміністративно-територіальних одиницях іншої держави разом із розміщенням своєї армії в зазначених одиницях та позбавлення права на власний вибір духовного владики (митрополита). Суттю й масштабом

поразки московського війська Юрій Гаврилович спростував міфи та твердження про непереможність цієї армії та військ держав- правонаступників Московського царства (Російської імперії й СРСР), тим самим посилював у читача віру в перемогу над більшовицькими загарбниками.

У статті «Злочини жидо-більшевизму і буржуазної демократії» описується вбивство С. Петлюри в Парижі та судовий процес над його вбивцею. Ця політична тема була дуже важливою для Юрія Гавриловича, він хотів донести до читача подробиці вбивства С. Петлюри, а саме наголосив на зухвалих рисах цього злочину (публічність та жорстокість): «Але вбивця не зважав. З насолодою садиста знущався він з жертви. Посилав кулю за кулею в лежачого. Стріляв у живіт, у груди, в обличчя. Стріляв, поки вийшли всі кулі». Крім того, Ю. Бойко-Блохин надає характеристику особі вбивці – Шварцбарду – «був лише слухняним виконавцем волі московських сатрапів» [202, с. 3]. Не оминув у своїй статті Юрій Гаврилович цинізму всього судового процесу та покарання: «Дружині Великого Поводиря присуджено грошове відшкодування в розмірі одного франка», а також гуманне ставлення «авторитетів буржуазно-демократичної Європи» до вбивці С. Петлюри.

Про нове бачення «філософії» марксистських учень було написано дві статті, про що до того часу неможливо було навіть висловлюватись: «Найреакційніше вчення» та «Марксизм і передбачення» [32, арк. 8, 14; 211; 208]. У статті «Марксизм і передбачення» Ю. Бойко-Блохин спростовував твердження марксистів про те, що «майбутнє належить комунізму», наголошуючи на тому, що всі передбачення К. Маркса, В. Леніна і Й. Сталіна про перемогу світової комуністичної революції не справдилися, і будь-які соціальні рухи в Америці та Європі в другій половині XIX ст. не мали нічого спільного з боротьбою так званого «свідомого пролетаріату» [208, с. 1]. У статті «Найреакційніше вчення» відзначається розкріпаченість думки, сміливість, відвертість погляду автора. Він стверджував, що епоха більшовизму в Східній Європі була добою не лише фізичного, а й

морального терору та наважився назвати В. Леніна і Й. Сталіна цілковитими дилетантами у філософській науці, причому зробив це неголослівно. Стаття містить нищівну критику «визначного» твору В. Леніна «Матеріалізм і емпіріокритицизм». Як стверджував Юрій Гаврилович, книга була спробою В. Леніна пристосуватись до новітніх досягнень точних наук, і ця спроба закінчилась ганебним для нього фіаско, бо В. Ленін так і не зміг дати собі ради з головним філософським питанням. Далі Ю. Бойко-Блохин пояснював «живучість» його «вчення»: «Тільки ізолюючись від розвитку людської думки, марксизм ще може існувати». Марксизм, на думку Юрія Гавриловича, не помічає нових досягнень природничої науки, ігнорує її. Підводячи підсумок, учений стверджував, що «залишаючи в своїй свідомості місце якимсь решткам більшовицько-матеріалістичних поглядів, не можна носити ім'я культурної людини» [353, с. 48; 255, с. 177–178].

У другому тематичному блоці публіцистичних праць Ю. Бойко-Блохина авторкою виділено сукупність статей, що об'єднані навколо питання висвітлення викреслених радянською владою видатних українських діячів, що пробуджували в українцях національну свідомість: «Євген Чикаленко» [199], «Хв. Вовк» [237], «Богдан Лепкий» [190], «Архип Тесленко» [187], «М. В. Лисенко» [206], «М. Л. Кропивницький» [207], «Українська література в боротьбі з большевізмом» [227; 228; 229], «Те, що замовчувалося» [225], «Більшовики і українська інтелігенція» [188]. На думку Ю. Бойко-Блохина, більшовицька політика утиску української культури призвела до забуття та незнання тодішнім пересічним інтелігентним українцем найвидатніших діячів української культури та історії: «Чи багато з нас знайомі з працями таких велетнів української науки, як Житецький, Михальчук, Гнатюк. Тим часом це вчені європейських масштабів». Враховуючи зазначене, Юрій Гаврилович за предмет дослідження обирає постаті громадських та наукових діячів, композиторів, письменників, представників «розстріляного відродження» та діаспори, які були патріотами своєї Батьківщини. У зверненні до біографічних відомостей

видатних українських діячів та митців, які замовчувались або викривлялись радянською владою, переліку їхніх особистих надбань та внесків у розвиток української економіки, науки, культури всупереч усім життєвим обставинам, простежується заклик як до зневіреної у власних силах української інтелігенції, так і простих свідомих українців до чину в ім'я України.

Зразком мужнього, непохитного, принципового народного діяча Ю. Бойко-Блохин вважав постать Євгена Чикаленка, називаючи його «гарячим патріотом, м'якою, чулою людиною». Є. Чикаленко, будучи працюютою та освіченою людиною, наприкінці ХІХ ст. успішно налагодив власне господарство й намагався передати свій господарський досвід селянам. Одночасно з цим він розпочав серед селянства широку культурницьку роботу – став автором праці «Розмови про сільське господарство», яка була широко розповсюджена по Україні накладом в 1 млн примірників. Крім того, Є. Чикаленко став меценатом та жертвував тисячі карбованців на розвиток українського культурного життя: оплачував гонорари за українську белетристику «Київської старини», виділяв кошти на видання часопису «Селяни», на Академічний Дім у Львові [199, с. 2].

Богдана Лепкого Юрій Гаврилович також характеризує як гідного сина своєї Батьківщини: «Свідомий своїх патріотичних обов'язків, – завжди служив своїй нації, віддавав усі сили. В роки Першої світової війни багато й напружено працював у таборах полонених, підносячи національну свідомість забитих, затурканих своїх земляків з Наддніпрянщини» [190, с. 2]. Така характеристика постаті Б. Лепкого зі звернення уваги на конкретну біографічну деталь мала на меті спонукати українського читача періодичного видання «Нова Україна» замислитись над існуванням неписаного обов'язку кожного діяти в ім'я Батьківщини незалежно від приналежності до стану, освіти, віку й статі.

У статті «Більшовики і українська інтелігенція» Ю. Бойко-Блохин зазначав про долю української інтелігенції, що завжди працювала на користь українського народу. Автор розділяв українську інтелігенцію на дві частини:

перша виражала дух народу, була антиподом більшовизму, її представниками були В. Самійленко, Г. Чупринка, М. Хвильовий, Г. Косинка, О. Шумський, М. Волобуєв і багато інших. Серед другої частини української інтелігенції знаходились «політично обмежені, короткозорі і надто довірливі» діячі, які сприйняли обіцянки радянської влади в «національному питанні» як щось реальне, вірогідне. Через декілька років лояльного ставлення до їхньої роботи й серед цієї частини інтелігенції знищать «політично найактивніші елементи». На завершення своєї статті Юрій Гаврилович закликав не вірити обіцянкам радянської влади й бачити єдиний шлях – «шлях щільного співробітництва з народами Нової Європи».

Ю. Бойко-Блохиним написано низку статей саме про представників першої частини інтелігенції – тих патріотів, які не припиняли боротися на культурному фронті з радянською владою. Так, у статті «Українська література в боротьбі з більшевизмом» від 16 червня 1942 р. Ю. Бойко-Блохин знайомить читача із творчістю Володимира Самійленка (Сивенького), сатиричний талант якого яскраво виражений у таких поезіях, як «Ельдорадо», спрямованих проти колоніальної політики Російської імперії, і досяг найвищої вершини в антибільшовицькій «Геї». Стаття «Українська література в боротьбі з більшевизмом» від 2 вересня 1942 р. присвячена творчості М. Хвильового, котрий «оспівував красу запашних українських степів, відчував трагічну велич нашої історії, позначеної безкраїми рядами сумних могил». Ю. Бойко-Блохин характеризує його як «екзальтованого мрійника» та зазначає, що М. Хвильовий не одразу став на шлях боротьби з радянською владою, проте згодом «разючою сатирою показав гнилизну советського устрою згори донизу». Антибільшовицькі настрої у творах Г. Косинки детально проаналізовано та описано вченим у статті «Українська література в боротьбі з більшевизмом» від 9 вересня 1942 р. Автор знаходить у творчості письменника двоякі й завуальовані деталі, розтлумачує та пояснює їх читачеві, а також вдало визначає внутрішню логіку художніх образів, змальованих Г. Косинкою: «Большевизм

є модерний засіб, поневолення українського народу Москвою». Крім того, Ю. Бойко-Блохин знайомив читачів часопису «Нова Україна» із творчістю маловідомих на той час у Наддніпрянщині письменників. Зокрема, творчості В. Стефаника присвячено літературознавчу статтю «Те, що замовчувалося...», у якій учений схарактеризував твори В. Стефаника як націоналістичні й такі, що нищили б ґрунт під московським імперіалізмом у випадку їх поширення в СРСР. Автор статті вважав справжніми перлинами його твори «Марія» та «Сини» та надав їм власну оцінку. Також Ю. Бойко-Блохин не забув вказати і про ставлення В. Стефаника до письменників Наддніпрянщини: «Стефаник всякими способами виявляє свої симпатії до тих представників української культури, що ведуть боротьбу з російським імперіалізмом» [225, с. 2].

Не міг оминати Юрій Гаврилович і теми націоналізму української літератури, яку можна виділити в окремий тематичний блок публіцистики автора. Усвідомлюючи величезний внесок Т. Шевченка та І. Франка в розвиток українського націоналізму через його поширення в українській літературі, Ю. Бойко-Блохин написав декілька відмінних від інших, насичених інформацією розвідок, присвячених діяльності цих великих синів України. Твори згаданих провідників української культури в силу їх поширеності до 1917 р. не могли бути заборонені радянською владою, а тому зазнали потужної критики, що змінила сприйняття їхньої творчості у свідомості українців. Автор усіма силами намагався зламати закоренілий стереотип перцепції звичайним українцем творчості Кобзаря та Каменяря. Постаті Т. Шевченка було присвячено такі статті: «Співець народнього єднання» [223], «Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації» [241], «Більшовицькі фальсифікації Шевченка» [189], «Шевченкознавство 20-их рр.» [186]. Цей процес розвивався паралельно разом з арештом та ув'язненням кращих шевченкознавців і розміщенням їхніх розвідок і творів за стінами «непрístupних для читача «спеціальних фондів» бібліотек». Автор викривав та спростовував основні трактування поезій Т. Шевченка

радянськими літературознавцями, які негативно оцінювали основні лінії ідейного змісту його творчості. Заперечував твердження щодо незрілості поета через його заклики до братання між панами й кріпаками: «Ідея єднання глибоко корениться у поета в його свідомості як основа його світогляду, бо прийшов він до неї шляхом урахування історичного досвіду Нашого народу». Прихований більшовиками Шевченків «протест проти соціальної неволі є лише складовою частиною ширшої ідеї – ідеї визволення українського народу».

Творчості І. Франка присвячено статтю «Франко в боротьбі з марксизмом», що вийшла в 114 (131) частині часопису «Нова Україна» від 29 травня 1942 р., у якій автор характеризував І. Франка як вірного сина свого народу, який бажав би за краще «впасти під вагою тягара народного обов'язку, аніж скинути його з своїх плечей» та описував еволюцію його поглядів на революцію та марксизм протягом життя. Юрій Гаврилович уміло знаходив яскраві приклади тверджень І. Франка, що повністю розкривали суть його світогляду: «Марксистам хотілося б, каже Франко, щоб усе селянство спролетаризувалося, позбулося своєї «буржуазної природи» через страшні злидні. На щастя, процес пролетаризації відбувається далеко не скрізь і не завжди... Жорстокі наші часи!» [236, с. 3]. У висновках Ю. Бойко-Блохин дійшов думки, що І. Франко був борцем «проти реакційної марксистської утопії» й усією своєю творчістю протистояв розкладницьким впливам марксизму на українське суспільство, а його твори високо підносили етичний рівень українського громадянства і тим самим підривали основи марксизму в Україні.

Майбутній професор сповна відчував і усвідомлював негативні наслідки внутрішньої політики радянської системи, що намагалась якомога швидше зруйнувати інститути національності українського народу: мову, релігію, історію, традиції та звичаї. У цьому напрямі радянська влада в довоєнний період багато в чому досягла успіхів. Розуміючи, що без відновлення духовної культури українського народу неможливо розвивати

концепцію боротьби за українську державність, Юрій Гаврилович опублікував статті з тем української мови, виховання дітей та молоді, українських традицій та звичаїв, які концептуально об'єднані між собою та складають ще один тематичний блок публікацій автора. Редакція «Нової України» багато уваги приділяла питанню української мови, адже мова виражає почуття й думки не лише окремої людини, а цілого народу, є його могутньою зброєю в національній боротьбі. Українську інтелігенцію дуже хвилювало становище української мови після нав'язування русифікаторської політики в радянський період, яка напередодні війни давала вже свої наслідки: скорочувалася кількість українських шкіл, згорталось українське друкарство. Відповіддю на зазначені утиски української мови й стала стаття Ю. Бойка-Блохина «Українська мова» [230].

Юрій Гаврилович у своїй праці переконливо стверджував, що русифікаторська політика в Харкові вже має негативні наслідки, бо вся інтелігенція розмовляє на роботі й у побуті російською мовою, виправдовуючись тим, що вони інтернаціоналісти. Ю. Бойко-Блохин стверджував, що русифікований українець стає гібридом, духовно покаліченою істотою, що він уже не володіє тонкою чарівною музикою рідного слова, його колосальними багатствами. Так само не міг він досягнути й найбільші скарби чужої мови, використовувати її нюанси, емоційно-образні засоби. Автор констатував, що багато українців були вже занедбані більшовиками настільки, що не робили жодного кроку, щоб повернутись до лона рідної культури. У статті проявляється й максималізм молодого вченого, коли він наголошує на тому, що українець повинен зректись російської мови [353, с. 47; 255, с. 176–177]. Автор спонукав читача замислитись над величиною значення рідної мови в житті кожного пересічного українця: «Рідна мова є найбільш відточений, найбільш вирафінований засіб пізнання й виразу саме цих національних багатств. Відмовлення від рідної мови – це відмовлення від найдосконалішого засобу пізнання своєї національної духовної своєрідності. Забуття своєї мови – це

духовне марнотратство, що зводить людину на нижчий ступінь інтелектуального рівня».

Розуміючи, що для тривалої боротьби українського народу за своє самовизначення та незалежність необхідно мати не тільки армію, але й народ, який глибоко усвідомлює себе як єдину націю, пронизану спільною мовою, історією та традиціями, бо за словами І. Мірчука «Крім індивідуалізму, українців вирізняє внутрішній зв'язок із власною землею, «тисячолітня інтимна сполука зі «скибою», ґрунтом, ріллею, чорноземом» [6, арк.. 7]. Юрій Гаврилович намагався звернути увагу на виховання дітей та молоді як майбутніх борців нації за свободу та незалежність України. Статтю «Наше вчительство» присвячено відкриттю нової школи в Харкові, вона містить аналіз якості підготовки в педагогічних закладах у радянський період. Ю. Бойко-Блохин розділяв педагогічний колектив за часів більшовицької влади в Україні на вчителів-кар'єристів, які, потрапляючи до школи, дбали лише про свою активність у громадській роботі й вивчення марксизму-ленінізму, та педагогів іншого типу – чесних робітників школи, які дбали про те, щоб прищепити учням уміння критично підходити до дійсності, уміло обминали моменти зв'язку своїх дисциплін із радянською сучасністю, розшукували скрізь заборонені книжки з українознавства, вивчали скарби української духовної культури, удосконалювали свій фах. «Саме перед цими чесними вчителями буде навстіж розчинено двері нової школи» [213, с. 4]. А в самій школі Юрій Гаврилович бачив поновлення нашого суспільства, виховання підданих патріотів України, справжніх європейців за культурою та світоглядом, людей чесних, перейнятих ідеальними поривами, умілих працівників у різних галузях. Коротка розвідка «На вчительських курсах» містить інформацію щодо організації курсів підвищення кваліфікації вчителів початкових шкіл. Вони призначені для надання педагогам нових антибільшовицьких настанов навчально-виховного процесу. У їхніх рамках підвищували кваліфікацію понад 200 осіб – переважна більшість із них – досвідчені вчителі. Програма курсів складалась із таких дисциплін: основні

питання педагогіки, українська мова, історія України, історія української літератури, методика мови, математики, співів, німецької мови [210, с. 2]. У статті «Виховання» учений спонукав читача до того, що не можна забувати старої й водночас вічно нової істини – «навчання і виховання нерозривні» [193, с. 2]. І перш за все повинно проходити виховання «ідеалістичних первнів свідомості» та патріотизму. Для цього значну увагу потрібно приділяти таким дисциплінам, як історія України, історія української літератури, українська мова. Історія України та історія української літератури привчатимуть любити свій народ, цінувати його культурну спадщину, даватимуть приклади патріотичних вчинків і поведінки, прищеплюватимуть розуміння національної вдачі українського народу, почуття національної гідності й віру в себе як майбутнє українського народу. Українську мову треба викладати так, щоб вона викликала любов до «цього найдосконалішого знаряддя нашого духу».

Стаття «Самоосвіта» Ю. Бойко-Блохина містить заклики до самостійного опановування науки. Автор вважає, що відсутність постійного електропостачання та скрутне побутове становище не є поважною причиною для припинення навчання молоддю в умовах воєнного часу. На думку Юрія Гавриловича, відрив від цього процесу призводить до занедбання кола духовних інтересів, суто утилітарного мислення, що приховує в собі небезпеку духовного регресу. Саме тому автор закликав знаходити час для самоосвіти молоді через перерозподіл обов'язків між членами родини. Вона базується на самостійній роботі та власній ініціативі, умінні контролювати самого себе та систематично працювати. Крім того, Ю. Бойко-Блохин одразу ж наводить позитивні результати такого навчання: загартування особистості людини, її характеру, зміцнення сімейного колективу. А основним принципом у навчанні молоді має стати гасло: «Труднощі сильних лише загартовують». Крім того, автор спонукав читача замислитись над тезою, що «багатьом українцям бракує розуміння того, що лише народ духовно й фізично сильний витримує життєвий іспит і забезпечує собі майбутнє». У

цих рядках Юрій Гаврилович, не боячись цензури, знову ж таки привертає увагу до ідеї самостійницького державного майбутнього України через навчання молоді, перед якою будуть стояти вимоги з утілення цієї ідеї в життя [221, с. 2].

Ю. Бойко-Блохин постійно намагався прищеплювати читачу необхідність знання та поваги до традицій свого народу. У номерах часопису «Нова Україна» містились описові та виховні статті, зміст яких полягав у розкритті історії, значення традицій та обрядів, неповторності, ідентичності та необхідності їх шанування, а саме: «Великодні звичаї українського народу» [192], «Українські крашанки та писанки» [233], «Культ звичаю». Зокрема, у статті «Культ звичаю» Юрій Гаврилович намагався звернути увагу читача до глибокого змісту звичаїв у житті українського народу та надав декілька визначень цього фундаменту духовності народу: «Звичаї наші – це форма виразу духовного життя народу нашого, звичаї – це практична конкретизація поетичної уяви. Звичаї не раз символічно виражають глибокий драматизм життя і оптимістичну віру народу в перемогу добра над злом». Визначаючи звичаї як величезні духовні надбання українського народу, Ю. Бойко-Блохин зазначав, що в них виявлялася багатогранність нашого національного духу. Наприклад, весільні традиції підкреслюють значущість акту одруження й тим самим виконують одну зі своїх величких позитивних функцій. Однак автор, крім опису значення й сили звичаїв, спонукав читача замислитись над причинами та наслідками їх занедбання. У причинах занепаду звичаїв Ю. Бойко-Блохин бачив русифікаторську політику російського царату, що нищила не лише українську мову, але й весь духовний комплекс українця. У зв'язку зі звільненням українських територій з-під радянської влади Ю. Бойко-Блохин закликав українську інтелігенцію до участі в процесі відродження народних звичаїв: «Процес цей, хоч і органічний, але стихійний треба піднести на рівень організованого. Організатором має стати український інтелігент. Враховуючи психологію сьогоденного селянина, мусить інтелігент дбати

про створення в селі культу українського звичаю. Та й не тільки в селі» [204, с. 4].

Основною тезою статті «Наші традиції», яку хотів донести Ю. Бойко-Блохин до читача, є визначення української інтелігенції як провідника національних традицій. Автор трактував її як еліту, людей-носіїв та виразників кращих духовних прикмет своєї нації. Для прикладу наводяться постаті І. Вишенського, Б. Хмельницького, І. Мазепи, П. Полуботка, Т. Шевченка, І. Франка. Юрій Гаврилович зазначав, що «вони пильно плекали і розвивали нашу мову, літературу, національну самобутність, зберігаючи за нами право належності до культурних націй Європи. Вони створювали культурні цінності абсолютного значення, вклали і свою частку в скарбницю духовних надбань Європи». У статті також надається коротка історія української інтелігенції, починаючи з кінця XVII ст., коли вона сприяла процесу духовної та культурної цивілізації Московського царства, а потім Російської імперії, та закінчуючи руйнівною політикою радянської влади в першій половині XX ст., коли «диктатура більшовизму не могла ужитися зі свободою думки, бо свобода думки означала б можливість критики тупого обмеженого більшовизму». На завершення Ю. Бойко-Блохин сформулював відповідальне завдання – «відродження у всьому блиску кращих традицій нашої інтелігенції», закликав інтелігента стати «передовою силою, мозком того величного будівництва, що починається на звільнених просторах України» [214, с. 2].

В еміграції публіцистика вченого через зміну зовнішніх обставин та мети його праці починає все менше містити в собі яскравих і гучних націоналістичних закликів, однак усе ж таки зберігає націоналістично-концептуальні засади іншого спрямування. У цей період він намагався спрямувати всі свої сили на збереження української духовності в її окремішності від російської, утвердження цієї сталої думки в європейському суспільстві, що повинно було стати фундаментом для визнання української нації та її права на власну державність. Незважаючи на повернення Юрія

Гавриловича до роботи викладачем і до сфери літературознавства, його дослідження в цій площині науки, результати яких викладались у публіцистичних працях, проводились у межах концепції націоналізму української літератури. Навіть у понятті такого літературного стилю, як романтизм, Ю. Бойко-Блохин убачав процес національного самопізнання: «Для інших літератур він був, насамперед, літературним стилем, для нас він був чимось більшим, формою національного самопізнання і життєвого оптимізму, виразом могутнього прагнення до самоствердження себе як нації» [149, с. 250].

Публіцистика Ю. Бойко-Блохина була об'єднана в комплексне дослідження української літератури кінця XIX – першої половини XX ст. з метою увиразнення тих специфічних індивідуалізованих форм літературної свідомості, що складають повний комплекс рис культурно розвинутої окремішньої нації. Поняття «націоналізм» також розкривається в статті «В дому роботи, в країні неволі», присвяченій однойменній поемі Лесі Українки: «Якщо під націоналізмом розуміти філософський світогляд, який в індивідуалізованому бутті народу бачить вічний рушійний принцип історії, національне визволення народів з-під ворожого гніту розглядає як історичну конечність, національний розвиток трактує передусім в аспекті духовному, з якого випливають інші вияви життя нації, що всі разом ведуть до національно-політичної активізації» [148, с. 315]. Враховуючи таке розуміння націоналізму, Юрій Гаврилович вивчав спадщину тих представників української літератури, які у своїх творах окреслювали самоцінності індивідуального розвитку українського народу з прагненням національного визволення: Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, В. Винниченка, М. Хвильового, В. Підмогильного, О. Ольжича, О. Теліги та ін. У працях зазначених літературних діячів автор знаходив і виокремлював концепцію національних відносин, спрямованість проти колоніального становища України, викриття злочинів російського імперіалізму. Через це із творчості Лесі Українки для аналізу вибиралися драми «Камінний господар» [141] і «В

дому роботи, в країні неволі» [148], із творчості В. Винниченка – драма «Між двох сил» [150; 198], а В. Підмогильного – «Невеличка драма» [149, с. 195–210].

Окремою темою націоналістично-концептуальної публіцистики Ю. Бойко-Блохина є вивчення участі українських письменників у розробці концепції українського національного визволення. Так, у статті «Біографія Шевченка на основі узгляднення новіших осягів шевченкознавства» Юрій Гаврилович зазначав, що в останні роки життя його національно-революційна концепція цілком окреслилася [147, с. 245]. Революція як збройне повстання народу за відзискання втрачених нацією прав – це тільки один елемент у цій концепції, вона має визріти, як «стиглий плід». Успішна революція мусить бути кривавою, але її творці не можуть бути поріддям пекла. Там, де зло можна направити безкровно, там повинно допомогти «євангельське слово». Окрім концепції Шевченкової творчості [143; 172; 178; 180; 182; 183; 184; 241], під цим кутом зору цікавою є інтерпретація Ю. Бойко-Блохиною творчості М. Хвильового, який, згідно з позицією дослідника, був не просто ідейним і духовним лідером цілого покоління пробуджених до свідомого життя українців, але й організаційним ватажком розгалуженої системи опору російському більшовизму та національно-визвольного підпілля [328, с. 14].

Отже, авторкою встановлено наявність концепту в публіцистиці Ю. Бойко-Блохина. Кожна стаття вченого є макротекстом, що потребує подальшого осмислення читача, спрямована як на формування свідомості кожної особистості, так і суспільної думки, що консолідує читацьку аудиторію. У працях простежуються причини, наслідки та прогнози порушеної автором теми. Під «націоналізмом» Ю. Бойко-Блохин розумів відстоювання пріоритетів своєї нації, передусім в духовному житті, на що й була спрямована його наукова діяльність. Спільною ознакою концептуальних публіцистичних праць Юрія Гавриловича була єдина мета, з якою вони були написані: збереження української духовності в її окремішності від російської,

що має стати майбутнім фундаментом для світового визнання української нації та її права на власну державність, а також відродження духовного потенціалу української інтелігенції, намагання відродити в ній почуття відповідальності перед своєю нацією. Зазначений аналіз праць Ю. Бойко-Блохина дозволяє зробити висновок, що його публіцистична діяльність була послідовною, вивіреною, з окресленими цілями та метою, яка стала вагомим внеском у збереження національної свідомості українців.

3.3. Теоретичні засади ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина

Причиною звернення Ю. Бойко-Блохина до проблеми теоретичного дослідження українського націоналізму стали неспроможність населення Наддніпрянщини сприймати агітаційну літературу, поширювану ОУН, яка містила націоналістичну думку діаспорних або західноукраїнських ідеологів. Формування власної національної ідентичності було надзвичайно складним і довготривалим процесом [345, с. 107]. Населення протягом декількох десятиліть було відірване від нього через панування радянської влади на українських землях. Крім того, незважаючи на праці таких ідеологів українського націоналізму, як М. Міхновський, Д. Донцов, М. Сціборський, Ю. Вассиян, Д. Андрієвський, Є. Онацький, у проблемі усвідомлення пересічним українцем природи українського націоналізму вчений вбачав відсутність популярних і глибоко написаних праць про український націоналізм як світогляд програми, стратегію й тактику. Одночасно з цим, дослідивши матеріали І. Мірчука про призначення нації, де він наголошує на перемозі цивілізації над культурою в сучасному світі [5, арк. 2], Ю. Бойко-Блохин звертав увагу на процес дискредитації українського націоналістичного руху, який більшовики розпочали ще в 1920-х рр., навішуючи на нього ярлик фашизму. Радянська пропаганда надавала поняттям «фашизм» та «націоналізм» негативного змісту, ототожнювала їх із

чимось антинародним, терористично-диктаторським, буржуазно-ретроградним рухом. Відповідно, називаючи українських націоналістів «фашистами», більшовики хотіли викликати до них ворожість з боку українських народних мас [374, с. 106]. Тому в усіх термінологічних питаннях дослідники українського націоналізму дотримувалися того, щоб видання були більш зрозумілими для народу, особливо для тих, хто довгий час знаходився під більшовицькою окупацією [278, с. 84].

Враховуючи зазначені причини та фактори неможливості правильного й об'єктивного сприйняття українцями суті націоналізму, учений вважав за свій обов'язок об'єктивно дослідити, узагальнити наявний матеріал про український націоналізм з метою доступності тлумачення пересічному українцеві суті, завдань та цілей зазначеного поняття. З цією метою Ю. Бойко-Блохиним було написано низку праць, таких як «Шлях нації» (1943), «Проблеми історіософії українського націоналізму» (1950), «Основи українського націоналізму» (1951), «На головній магістралі» (1951), «Ідеологія українського націоналізму» (1955). У них Юрій Гаврилович виступав у ролі упорядника різних доктрин українського націоналізму відомих українських ідеологів, досліджуючи їхні праці та виокремлюючи їх спільність у загальному баченні сутності націоналізму. Розрізненість ідей автор намагався об'єктивно проаналізувати та надати їм справедливую оцінку. Навіть у суперечливій ідеології Д. Донцова [275] Юрій Гаврилович виокремлював спільні та відмінні риси з організованим націоналізмом, а також вказував на його особисту роль у прискоренні формування нової духовності.

Проаналізувавши праці вченого, можна стверджувати, що він не створював нової ідеології українського націоналізму та не претендував на почесне місце серед визнаних ідеологів, а навпаки, посилався на їхні твори, виокремлюючи головне, спільне та актуальне з метою задоволення духовних потреб пересічного українця в окресленій площині зазначеного питання. Насправді ідеологія українського націоналізму мала бути збірним твором, бо

досі не знайшлася особа, яка дала б остаточну ідеологічну систему українського націоналізму. М. Міхновський почав, але не поставив її основи, Д. Донцов дав тільки фрагменти. Отже, це потребувало зібрати наявний матеріал, переглянути його, дещо виправити і, найголовніше, зробити корисні доповнення [319, с. 323].

Передумовою написання та видання Ю. Бойко-Блохиним 1943 р. у Вінниці «Шляху нації» слугувала необхідність наявності праці, що в синтетичній формі могла б поєднати проблематику націоналізму, розкрити проблеми в протиставленні до радянської ідеології й висвітлювала б останні роки розвитку українського націоналізму на східноукраїнських землях, тим самим розтлумачити основи теорії українського націоналізму, що був невідомим широкому загалу Лівобережної України.

У творі автор показав історичні ступені розвитку суспільства до становлення нації та наголошував на необхідності обов'язкового розмежування понять «народ» і «нація». Позиція вченого полягала в тому, що народіві властива спільна на всій території проживання етнічна культура, але та, яка сформована у високі зразки свідомості й естетики, перейнята цілеспрямованою організованістю до своєї державності. Коли народ у цілій своїй масі, опанований або ненавистю до ворога, або бажанням помсти чи просто завойовництва, прагненням виявити надмір сил, іде проти ворога, руйнує його землі і стихійно будує нове життя – це вияв діяння народності [240, с. 25]. Національна культура входить у кров народу, творить його уявлення та сприйняття, визначає характер його психології, ментальності. Тому зрада власної національної культури, а також мови, є зрадою своїм спадково-біологічним духовним особливостям. Масовий відхід від власної культури призводить до регресу, духовного занепаду, морального виродження. Ю. Бойко-Блохін слушно стверджував, що спільність переживань історичних подій творить могутні національні емоції, які живуть як заповіт у душах людей. Руїни замків, історична пісня, затлілий прапор армії, нарешті, науково викладена історія народу глибоко западають у душу

нації, збуджують її почуття, формують свідомість національної спільноти. Знання історії народу дає людям відчуття тривалості своєї нації, її життєву необхідність в існуванні. Взаємозв'язок усіх формотворчих елементів нації творить її внутрішню єдність. Із розвитком нації розвивається органічна єдність усієї нації. Навіть в епоху феодалізму існувала єдність у релігії, віруваннях, пересудах, мові, хоч тодішні соціально-економічні умови обмежували її зростання. Крім єдності, яка зміцнює націю, існує латентно-соціальна несправедливість у розподілі матеріальних благ, що призводить до порушення національної єдності.

Ю. Бойко-Блохин суперечить матеріалістам, які наголошують, що рушійною силою історії є класова боротьба. Згідно з логікою комунізму, остання має бути постійною, а розпалювання класової ненависті – позитивне явище в суспільстві. Історично так і було під тиском комуністичної пропаганди: розстріли паризьких комунарів роялістами були трагічною наукою для комунарів. Класова боротьба в процесі революції призводить до матеріального й духового розкладу нації, виховання жорстокості в народних масах. Націоналізм рішуче відкидає таке розуміння історичного розвитку. Лише воля нації, що виражає, упредметнює себе в дедалі вищому рівні національної єдності, є справжньою рушійною силою історії [240, с. 30] та доходить висновку, що вся історія прогресу є історією національного прогресу, бо є функцією органічної єдності й волі нації. Саме та нація, яка спроможеться до найвищого піднесення органічності свого творчого процесу на базі модерного внутрішньо-національного демократизму та націократії, і має найбільші залежні від власної волі шанси стати найвеличнішою й наймогутнішою у світі [240, с. 30–31]. Адже націоналізм завжди мав власне виразне етнічне, національне, обмежене в просторі зафарбування. Він ніколи не міг бути глобальним за виконанням, бо націоналізми різних націй майже обов'язково призводили до «зудару між цими націями, особливо, коли націоналізм ускладнювався імперіалізмом» [271, с. 4].

Отже, за твердженнями професора, нація – універсальне явище, вона

була, є і буде незамінним джерелом прогресу на землі. У зазначеній праці досить лаконічно, відкрито й відверто надається аналітика німецької політики по відношенню до України та її населення, визначаючи становище нашої держави як типової колонії, у якій методи поневолення мало чим відрізнялися від запроваджених європейцями в Африці, а також характеризується адміністративний лад Рейхскомісаріату «розгулом німецької сваволі, всевлади тупого, обмеженого прусака» [240, с. 97]. Надаючи ґрунтовну характеристику діям німецької влади на українських землях, Юрій Гаврилович наголошував на наявності факту гноблення українства й винищення його культурних скарбів, а також спонукав читача до висновку про те, яке саме майбутнє готують німці українській нації.

Проаналізувавши зазначену працю, підсумовуємо, що в умовах обмеженості вільного доступу населення Східної України до об'єктивної інформації зазначений доробок Ю. Бойко-Блохина повністю відповідав поставленій меті й завданням.

На початку 1950-х рр. Юрій Гаврилович, займаючи посаду Генерального секретаря Проводу українських націоналістів, продовжив плідну працю над теорією українського націоналізму та видав три взаємопов'язані студії: «Проблеми історіософії українського націоналізму» (1950), «Основи українського націоналізму» (1951), «На головній магістралі» (1951), метою яких було синтезувати й розвинути в теорії націоналізму головні елементи націоналістичного світогляду, який є актуальним питанням у проблемі становлення української духовності.

Завданням студії «Проблеми історіософії українського націоналізму» було визначення історіотворчої ролі явища нації та окреслення змісту й значення соціальних процесів у питанні її розвитку. У цій праці вчений визначає націю в історії як явище універсальне первинного порядку та вважає, що корені націоналістичного формування варто відносити до початків історичного буття, фіксованого літописами, адже історія нації, через першу, недосконалу її стадію розвитку, починається приблизно там, де сам

народ починає фіксувати своє минуле, де виникають перші паростки усвідомлення своєї окремішності. Між народністю й нацією існує відмінність лише за наявністю чи відсутністю такого критерію, як цілеспрямована діяльність через передових представників. Тим самим визначається, що становлення нації є процесом перетворення народностей у нації. Однак у новітній історії, на думку вченого, явище нації набуває ще однієї ознаки – усвідомленої мети створити чи забезпечити свою національну державу. Отже, через власне визначення нації як явища, що специфічними ознаками охоплює кожную людську спільноту, учений доходить висновку, що сталою історичною категорією є категорія нації, а сталою історичною закономірністю – її розвиток [170, с. 29].

У питанні окреслення змісту й значення соціальних процесів у розвитку націй Юрій Гаврилович вибудовує власну концепцію відсутності причинно-наслідкових зв'язків між розвитком націй та боротьбою за творення й розподіл матеріальних благ на основі заперечення марксистської теорії боротьби класів як основного двигуна історичного життя. Учений вказує на те, що класова боротьба, за марксизмом, зводиться до перебування класів у вічному антагонізмі один до одного, який завжди закінчувався революційною перебудовою всього суспільства або загальною загибеллю класів, що вели боротьбу між собою. Автором студії доречно зроблено наголос на фанатичному ставленні творців марксизму до явища антагонізму: «Антагонізм класів настільки заповонив їхню уяву, що вони під тиском цього розгортають діалектику антагонізмів і революційних стрибків як повсюдний закон, який нібито панує у всіх сферах життя матерії і духа» [170, с. 34]. Він пропонує залишити зазначене захоплення як цікавий матеріал для аналізу лікарям-невропатологам.

Розвиваючи власну концепцію, дослідник наголошує на залежності розвитку нації від внутрішньої національної єдності та зазначає: якщо світовий історичний рух визначається поступом національних спільнот, то розвиток нації вимірюється насамперед рівнем усвідомленого зв'язку

соціальних функцій в одному організмі. У свою чергу, матеріалістичний фактор також має право на існування, однак учений вважає його більше гальмом, ніж стимулом розвитку нації. Крім того, він подає власне бачення історії розвитку націй, що є історією повільного зростання та соціальної єдності. Зазначене зростання уявно можна накреслити у вигляді ламаної лінії із загальною висхідною тенденцією, де різкий спад вниз означав би революційні катастрофи, соціальні революції, а зростання вгору – прогрес єдності всіх соціальних станів нації та, як наслідок, досягнення максимальних духовних і матеріальних здобутків. Згідно з наведеною концепцією, головним чинником зазначених процесів виступають дії провідного стану нації, адже лише він може забезпечити формування почуття пов'язаності всіх соціальних складників нації [170, с. 36].

У своїй праці Юрій Гаврилович доводить наявність категорії національної єдності як категорії, що не тільки існує в історичному процесі розвитку людства, а й його організовує, тим самим повністю заперечує марксистську історіософію, сенс якої полягає в абсолютному виправданні руйнівницького начала, ніби-то прогресивного й русійного. Враховуючи зазначене, вважаємо, що вченим не тільки повністю розкрито порушені в його праці питання, а й досягнуто значних результатів у спростуванні постулатів марксистської теорії, яка насаджувалась населенню радянської України як безальтернативна.

Вбачаючи в радянській пропаганді та розрізненості доктрин українського націоналізму серед національно-визвольного табору суттєву загрозу, що вражала свідомість та вбивала бажання глибше знайомитися із суттю справи [166, с. 9], він розпочав свою найбільш вагому працю «Основи українського націоналізму» з розділу «Чим не націоналізм?» У ньому Ю. Бойко-Блохин обґрунтовано та з наданням беззаперечних доказів спростовував пропагандистські гасла про тотожність українського націоналізму з фашизмом, трактування українського національно-визвольного руху як «німецької інтриги». У спростуванні першого

більшовицького гасла Юрій Гаврилович зазначав, що «в основі світоглядної коцепції націоналізму міститься переконання, що кожна нація є органічною своєрідністю», а тому націоналізм не зможе пробудити особистість до дій без наявності власних національних потреб. Проте, наголошуючи на принципі своєрідності націоналістичної духовності, учений не заперечував наявності запозичення певних елементів (стратегії, техніки) з боротьби інших національно-визвольних націоналістичних рухів (ірландський, єгипетський, індуський), на відміну від націоналізмів панівних націй, що були націоналізмами «хижими і поневолюючими» [166, с. 13]. Дослідник наводив приклади публікацій Є. Онацького, М. Сціборського, О. Ольжича, які не тільки відображали негативне ставлення національно-визвольного руху до фашизму, а й підкреслювали величезну принципову різницю між ними. Так, Є. Онацький у своїй праці «Листи з Італії. «Дещо про фашизм» протиставляв фашизм та український націоналізм, зазначаючи, що «фашизм є націоналізмом нації державної, ворожої будь-яким іредентам, готовий всіх принести в жертву культові своєї твореної держави, а український націоналізм є, навпаки, націоналізмом нації недержавної, що тільки живе іредентизмом і готовий принести всіх в жертву для зруйнування культу тих держав, що не дають йому жити» [166, с. 15].

Ще однією відмінною рисою дослідник визначав ставлення фашизму та українського націоналізму до власного суспільства. Зокрема, він наголошував, що в основі фашизму міститься зневага до народної маси, недооцінка творчої ролі народу в історичному процесі, та протиставляв цій рисі фашизму ідею М. Сціборського про провідну роль еліти нації, яку вона може виконати за умови наявності духовного зв'язку з народом, що стане можливим через постійне поповнення своїх лав із народу. Спростовуючи друге більшовицьке гасло, Ю. Бойко-Блохин наводив приклади відображення ще в 1934 р. в журналі «Розбудова нації» низки випадків видачі німецькою владою членів ОУН у руки польської поліції та усвідомлення провідників українського національно-визвольного руху про небезпеку співпраці з

німецькою владою, що знайшло відображення в їхніх працях [166, с. 24].

Продовженням спростування більшовицької пропаганди також виступає дослідження ідеології Д. Донцова в межах її порівняння з модерним українським або організованим націоналізмом. Це було викликано тим, що «під явище націоналізму підтасовується явище донцовства, щоб у боротьбі з останнім досягнути назовні ефектного тріумфу, як нібито над націоналізмом взагалі». Для розтлумачення співвідношення ідеології Д. Донцова та ідеології організованого націоналізму Юрій Гаврилович виокремив спільні й відмінні риси зазначених ідеологій. Світоглядними елементами, у яких Д. Донцов не виходив з руслу розвитку націоналістичної думки та світовідчужання, на думку Ю. Бойко-Блохина, виступали:

- усебічне протиставлення України Москві, що виховувало в українстві поставу повної тотальної непримиренності до Москви, опонцеровувало українську людину міцною сталлю імунітету до будь-яких московських впливів;
- заклик до оновлення української людини, до повороту її в лоно стародавніх українських традицій, що знали культ перемоги лицарства;
- критика українського «провансальства», заклик до відмови від почуттів меншовартості, заспокоєності, сентиментальної мрійливості.

Проте вже в більш глибокому розвитку цих ідей виявилось те «специфічне донцовство», що організаційно відмежовувало його від націоналізму і, зрештою, призвело до усвідомлення, що він значною частиною своєї ідеологічної діяльності заперечує власне засади українського націоналізму. Критеріями визначення відмінностей в ідеологіях Д. Донцова та організованого націоналізму, на думку вченого, виступали:

- визначення природи нації – організований націоналізм бере за основу начало творче, позитивне, а Д. Донцов – негативіст від початку до кінця [166, с. 32];
- визначення волі – Д. Донцов підносить волеві гони в абсолют, а в організованому націоналізмі воля визначається основним життєформуєчим

чинником. Але не абсолютним і не безмежно владним [166, с. 33];

- ставлення до пізнання – Д. Донцов дотримувався думки Ф. Ніцше, який твердив, що «пізнання вбиває чин» (для організованого націоналізму пізнання є однією із суттєвих властивостей людського життя);
- ставлення до людини – метою організованого націоналізму були найвищі синтетичні досягнення за найменшої затрати форм різновиду життя та обмеження індивідуальної свободи [166, с. 36].

На завершення дослідження зазначеного порівняння ідеологій Ю. Бойко-Блохиним зроблено висновок, що тільки беручи сукупність усіх виявів духовної творчості українського націоналізму можливо пізнати, у чому його суть як ідеології та політичної доктрини, а заміна націоналізму донцовством немає нічого спільного з наукою та об'єктивністю.

Враховуючи зазначене, звернення Ю. Бойко-Блохина на початку свого дослідження до питання спростування більшовицьких гасел про український націоналізм було не випадковим, адже беручи до уваги ті історичні умови, в яких знаходився пересічний українець, особливо в СРСР, навряд чи можна було б сподіватись на об'єктивне сприйняття головних тез доробку автора. Головною метою праць ученого було просте, доступне й об'єктивне донесення до звичайного українця визначення поняття «український націоналізм», його складових елементів, принципів, мети та завдань. Викладу основного матеріалу бракує ознак академічності, однак зазначене й не ставилось за завдання, оскільки першочерговим було усвідомлення матеріалу максимальною кількістю аудиторії.

Ю. Бойко-Блохин надавав визначення українському націоналізму як «світогляду з великими завданнями і великими стремліннями», у якому виражається найвища лояльність до нації та держави. В основі зазначеного світогляду «лежать два стрижневі моменти: по-перше – нація є головним історіотворчим фактором у світі; по-друге – творча людина є основною динамічною силою нації». Метою українського націоналізму Юрій Гаврилович визначав здобуття самостійної й соборної Української держави

як творчого фактора у світовій історії. Цієї мети може бути досягнуто за умови, коли українська нація зійде на найвищі щаблі своєї духовної напруги, змобілізувавши позитивні традиції та розбудивши внутрішні «дрімаючі потенції», до чого засобом має стати новий світогляд як унаочнення захованого й приспаного минулого та душі сучасного й впливаючих з них потягів до майбутнього [166, с. 47].

Визначальними принципами українського націоналізму виступають такі догми:

- обов'язковість здобуття українською нацією власної державності, оскільки найбільшим виявом цілеспрямованої волі нації є створення й розвиток власної держави, яка єдино може забезпечити їй нормальні умови біологічного й духового прогресу [240, с. 24];

- визначення характеру культури так, щоб визнати дух, бажання, волю нації за її рушійну силу, її культурні особливості, які завжди повинні бути духовною субстанцією, з якої розвивається релігія, філософія, мова, література, малярство, музика, танець, скульптура, графіка, архітектура, витворювання найрізноманітніших пам'яток матеріальної культури – усе це має в кожній нації глибоко специфічні особливості і тим характеризує її [240, с. 25];

- суверенність держави, оскільки сувереном держави буде нація, у країні буде встановлено режим, заснований «на принципі виборності, через безпосередні, рівні, загальні таємні вибори до місцевих самоуправ та до Державної Ради, що матиме законодавчі функції. Очолюватиме державу вождь, що покликатиметься Національним Збором, складеним з представників усіх виборних державних органів» [240, с. 126];

- національний егоїзм, який за своєю природою максималістичний, він не шукає жодних компромісів за рахунок суверенних прав нації чи її території. Автор зазначає, що лише ті національні меншини матимуть право мешкати в Україні й будуть забезпечені можливостями свого культурно-національного розвитку, які не загрожуватимуть існуванню та скріпленню

української самостійної державності та добробуту української нації [166, с. 85].

У праці «Основи українського націоналізму» Юрій Гаврилович з-поміж усіх ознак українського націоналізму особливо виділяв цілеспрямованість чину націоналізму: «Не чин для чину як у Донцова, а історіотворчий чин для української держави». Ю. Бойко-Блохин не заперечував наявності такої складової як боротьба, адже лише нею нищиться ворожа експансія чужих сил на український материк, одночасно з цим стверджуючи, що той, хто проповідує саму лише боротьбу, спрощує націоналізм і зближує його з теорією марксизму [166, с. 71–72]. Виходячи з цього, ученим підкреслюється значення «творення» як найважливішого складового елемента чину українського націоналізму та надає йому значення сенсу боротьби із зовнішніми позанаціональними силами. Нація може визволитися з-під гніту поневолення за умови, що необхідно не тільки підставити чоло у фізичному бою з противником, але й перемагати його духовну експансію своєю творчістю, творити й тоді, коли це пов'язано з перспективою найбільших небезпек та страждань. На першому етапі боротьби зусилля українського націоналізму повинні бути спрямовані на плекання героїчної моралі для самих себе, щоб моральними, вольовими, інтелектуальними та фізичними рисами перемогти ворога-окупанта [153, с. 87]. Мораль героїчного чину є первинною основою, у якій з'єднуються найтонше життя з ідеєю, що підноситься й розвивається ідеологією українського націоналізму. Згідно з цією мораллю, український націоналіст повинен бути здатним до жертви, до напруження своїх духових і фізичних можливостей.

Зазначені риси особистості націоналіста мають стати критерієм для можливості очищення націоналістичного руху, адже, як наголошує вчений, відсутність героїчного чину чи психологічної готовності до нього перетворює ідеологію на звичайну теорію. У цьому ще немає небезпеки для націоналізму, бо поки нація живе й бореться, вона творитиме націоналістичні вияви, але пасивність може підважити конкретну форму націоналістичного

руху [153, с. 87]. У питанні ставлення українського націоналізму до ролі особистості Юрієм Гавриловичем наголошується на тому, що націоналізм не визнає «людини взагалі», людини абстрактної, він вважає її витвором раціоналістичного пересуду. Небезпечним явищем у суспільстві є два типи людей: ті, хто цураються свого зв'язку з нацією і ставлять себе в площину космополітичного становища, а також ті, хто підпавши частковій асиміляції в чужонаціональному середовищі, спинилися на півдорозі між двома націями і це своє становище вважають за нормальне [166, с. 87]. У цій площині змістом зазначеної небезпеки є знецінення людини, приниження її духовних рис. Ю. Бойко-Блохин вважає, що найвищим сенсом діяльності людини є участь у процесі ненастанного творення нації, яка своїми діями, що вчинені на користь нації, увіковічує себе. Націоналізм вимагає від людини багато, ставлячи перед нею домагання поступитися своїми дрібними щоденними інтересами задля добробуту нації та її нащадків [166, с. 56]. У націоналістичному розумінні, незважаючи на надання нації великого морального значення та встановлення великої кількості зобов'язань людини до нації, не зменшується значення самої особи [309, с. 26]. Аналізуючи доробки ідеологів українського націоналізму, учений погоджується з поглядами Ю. Вассіяна, у яких зазначено, що націоналізм прямує до найвищих синтетичних досягнень за найменшого «затирання» різноманітностей життя й обмежень індивідуальної свободи і вважає в цьому баченні загальну позицію націоналізму по відношенню до індивідуальності [260, с. 66].

Отже, у зазначеному питанні чітко простежується ідеалістична філософська основа націоналізму, яка полягає в тому, що людина з її найвищими прагненнями стає організатором історичного процесу [153, с. 88]. Взагалі у виданнях мельниківського проводу світогляд українського націоналізму побудований на філософії волюнтаризму, тобто в ідеалістичному напрямі. Націоналізм є наступним етапом патріотизму, подібно до того, як нація є наступним етапом народу [26, арк. 12–15].

Праця «Ідеологія українського націоналізму» Ю. Бойка-Блохина аналізує розвиток українського націоналізму. Останній, як світовідчуття і як система ідей, зародився значно раніше, ніж виникла Організація Українських Націоналістів. Те, що ідеологічна проблематика знаходить широкий вияв у друкованих органах у другій половині 1920-х рр., є явищем не випадковим, бо в цей період розгортається націоналістичний рух, охоплюючи великі маси. У зазначений час уже існували українська націоналістична ідея та націоналістичне світовідчуття, але ще не було націоналістичної ідеології, тобто ці погляди не були оформлені в ідеологію. Вона сформувалась лише в 1930-х рр., і її використовували в практичних цілях. Націоналізм виростав на ґрунті тих досягнень, які мали місце в розвитку української культури й духовності та славного історичного минулого українського народу. Це дало можливість витримати удар із націонал-соціалізмом і більшовизмом у 1941–1944 рр. Націоналізм відкинув демоліберальне розуміння поняття нації як явища ХІХ ст. з епохи Великої Французької революції. Націоналізм розглядає націю як історичну формацію, яка відіграє основну роль в історичному процесі. Проаналізувавши працю, доходимо виснову, що нація за Ю. Бойко-Блохином є явищем невичерпно глибоким у своїй сутності. Вона має низку специфічних прикмет: мова, територія, расово-біологічний тип, психічний тип, історична традиція, спільні економічні інтереси до зовнішнього світу, спільні духовні і політичні цілі і т. д. [153, с. 83]. Нація розвивається через мораль героїчного чину, націоналістичний рух сильний не кількісно, а якісно. Людська психіка є складним комплексом, у якому нерозривно сплетені воля, емоції, інтелект. Без вольового елемента можливість зміни зникає, бо життя не терпить вольової порожнечі. Лише наявність взаємозв'язку всіх трьох елементів дає повний гармонійний тип українського націоналіста.

Окремо в праці Ю. Бойко-Блохин розглядав проблеми національної революції, яка, на його думку, також належить до основних проблем ідеології українського націоналізму, зазначаючи, що революцію не можна ототожнювати

з револютою, бунтом, збуренням мас, усуненням займанця, вона є передусім духовним оновленням нації. Автор наголошував, що поява Української самостійної держави буде подією величезної світової ваги, яка перекроїть карту Європи та змінить життєві інтереси багатьох країн. Враховуючи зазначене, жодна з них не є зацікавленою в могутній Українській державі. Відповідно до позиції вченого, самостійна державність буде мати під собою тривкі підвалини лише за умови здобуття волі народом власними зусиллями в запеклій визвольній боротьбі і, як наслідок, розбудова власних сил повинна стати категорією ідеологічного порядку, від якої ніколи не можна відступати та яка завжди визначатиме стратегію й тактику українських націоналістів. Адже однією з найбільш неприйнятних для націоналістичного почуття є ситуація, коли правителі політичної одиниці населення належать до нації, до якої не належить більшість. Для націоналістів такий стан є найнестрепнішим порушенням політичних норм. Він є наслідком поглинення певної національної території більшою імперією або панування чужої групи [313, с. 127–128].

Ю. Бойко-Блохин вважав, що національні здобутки досягаються мобілізацією всіх сил народу до визвольної боротьби глибоко свідомої більшості, тобто форми діяльності спільноти там, де націоналізм досягає вирішальних впливів, мають служити визвольній боротьбі. Тільки в такий спосіб можна з успіхом перемагати тоталітарну систему ворога-займанця. Із цього ще не виходить, що націоналізм є тоталітарним рухом: тоталітаризм з усією специфікою, яка вкладається в це поняття тепер, є, по суті, чужим українському націоналізмові. На завершення свого дослідження автор доходить висновку, що український націоналізм у своїх основних ідеях протягом існування ОУН охарактеризував себе тим, що він не знав поліційної регламентації творчості, шукав підтримки народу й був схильним назавжди забезпечити право висловлення опозиційної думки до своїх прагнень та лише проти дії чужонаціональних сил і сліпої анархії був готовий застосовувати методи диктатури [153, с. 88].

Праця «На головній магістралі» пов'язана з роботами «Проблеми історіософії українського націоналізму», «Основи українського націоналізму». Вона продовжує розкривати категорії національної свідомості в націоналізмі. Метою розвідки було висвітлення твердження про наявність ідей українського націоналізму та розвиток їх не тільки в Галичині й еміграції, а також і на Наддніпрянщині, на головній магістралі українського життя. Учений вважав за доцільне, перш ніж перейти до висвітлення його розвитку в Наддніпрянській Україні в 1920–1930-х рр., визначити зміст націоналізму через виведення його формули. Вона складається з таких тез про націоналізм:

- розвиток людських спільнот у добу історичну йшов через формування й розвиток націй (рід, плем'я, народ, нація);
- націоналізм визначає націю як абсолютну величину в розвитку людства, що є позачасовою єдністю живих, мертвих і ненароджених, єдністю в духові, крові, історичній долі й історичному призначенні;
- український націоналізм відмінний від патріотизму через об'єкт любові (у патріотизму – батьківщина, у націоналізмі – нація);
- український націоналізм утверджує панування української нації в Україні;
- український націоналізм свої політичні основні ідеали й стратегічні засади політики виводить зі світогляду, на першому місці в політиці знаходиться змагання за самостійну соборну Україну;
- український націоналізм на основі історичного досвіду констатує недоліки, що перешкоджають нації в її політичному визволенні, і намагається посилити активність народу, спонукати до героїчних дій, високої національної моралі, життєвого оптимізму, особливо звертає увагу при цьому на виховання всебічно розвиненої, із державотворчими задатками національної еліти, з'єднаної тісними зв'язками з народом.

Висвітлюючи процес розвитку націоналізму на Наддніпрянщині, учений зазначав, що після невдачі визвольних змагань 1917–1920 рр. в

Україні націоналізм дав низку сильних паростків – визначних діячів, які творчо виявляли ідеологічні засади націоналізму в різних сферах духової діяльності. У 1920–1930-х рр. українські націоналісти в Наддніпрянщині вели авангардний і найзапекліший бій із наймогутнішим ворогом-окупантом, повсюдний і часто невидимий бій за душу, свідомість, характер української людини. Юрій Гаврилович, будучи свідком описуваних подій, дуже точно вказував на вимушену необхідність маскуванню засобів боротьби (літературних творів, публіцистичних праць) українських націоналістів з єдиною метою – вижити та продовжити боротьбу [162, с. 7]. Наслідком викриття націоналіста ставало ґрунтовне винищення його духовної спадщини. Враховуючи зазначене, через своєрідність обставин на Наддніпрянщині не виросло жодного теоретика націоналізму, який дав би розгорнуту систему націоналістичного світорозуміння. Проте Наддніпрянщина породила блискучу плеяду націоналістів, які підкреслювали й розвивали окремі елементи націоналістичної ідеології, наскільки це їм дозволяла специфіка їхньої духово-культурної сфери й зовнішні обставини. Такими націоналістами з наданою характеристикою їхніх праць учений вважав Ю. Липу, В. Самійленка, М. Могилянського, В. Липківського, Г. Косинку, М. Хвильового. Проаналізувавши зазначену розвідку, авторка дисертації доходить висновку, що зазначений доробок Ю. Бойко-Блохина виконував не тільки інформаційно-ознайомчу функцію про наявність на Наддніпрянщині націоналістів, які розвивали цю ідеологію, а й надавав можливість читачеві зрозуміти бачення націоналізму населенням Східної України, що вкрай було важливим для взаєморозуміння й перемоги націоналізму на зазначеній території.

Визначним досягненням Ю. Бойко-Блохина в площині дослідження теоретичних основ українського націоналізму є акцентування на проблематиці державного устрою, політичного режиму, відносин власності, соціальної справедливості в Українській державі після здобуття незалежності. У зазначених питаннях прослідковуємо вплив на позицію

вченого націократичної концепції державтвorenня М. Сціборського, який визначав націократію єдиним основним ідейно-ціннісним опонентом демократії як інструмента забезпечення всебічного розвитку та процвітання українського суспільства, при цьому заперечуючи можливість досягнення вказаної мети як демократією, так і фашизмом, диктатурою, комунізмом, соціалізмом [391, с. 28].

Ідею побудови Української держави, що в принципових моментах відповідає націократичній концепції державтвorenня М. Сціборського [22, арк. 7], викладено в праці «Шлях нації» в розділі «Націократія». Це засвідчило сталість ідеології українського націоналізму в ОУН(м), незважаючи на історичні зміни через події Другої світової війни, а також намагання донести до населення Наддніпрянщини не тільки ідеологічні заклики, а й бачення устрою майбутньої незалежної Української держави.

Під час викладу ідеї побудови Української держави, Ю. Бойко-Блохин зупинився на таких важливих питаннях, які турбували суспільство:

1. Пояснення вибору форми державного ладу з аргументованим запереченням і спростуванням відомих історії режимів.

2. Визначення сутності націократії як культивування принципу національної єдності у всіх сферах життя нації: духовній, соціально-економічній, внутрішньо- й зовнішньополітичній дійсності, причому ця єдність мала конкретизуватися відповідно до творчих особливостей української національної вдачі та відповідно до ідеалів українського народу.

3. Викладення змісту національної революції, зазначення її етапів та встановлення форм державного ладу на кожному з них;

4. Розкриття державно-правового устрою націократії із зазначенням адміністративного поділу, структури органів державної влади та повноважень, змісту економічної системи, аграрної політики, форми суспільної організації націократії.

Крім того, ученим у зазначеному розділі праці було зосереджено увагу на завжди актуальному питанні соціальної рівності. Він повністю заперечує

можливість існування такого суспільного явища, обґрунтовуючи це неможливістю існування людей з однаковими здібностями, обдарованістю та працездатністю. Замість інституту соціальної рівності пропонується інститут соціальної справедливості, наявність якого завжди об'єднувала суспільство, а відсутність – призводила до його розрізненості. Сутність соціальної рівності полягає в солідарності всього робочого населення та створенні кожному однакових умов праці. Також соціальна справедливість розрізняє людей не тільки за результатами роботи, але й за критерієм її ідейності – моральним ставленням до праці, усвідомленням її мети, тобто за ідейно-етичним ставленням до життя. Отже, найвище соціальне становище, за націократичною концепцією, мають особи, які характеризуються високим морально-етичним вихованням, усвідомленням праці на користь нації, а також значення своєї праці як внеску в розвиток держави. За цими ж критеріями відбираються й претенденти на зайняття державних посад у країні, незалежно від виду професії та заслуг перед українською нацією під час національної революції.

Отже, у своїх працях Ю. Бойко-Блохин зробив підсумок досліджень націоналістичної ідеології, врахував теоретичні здобутки ідеологів націоналізму, викладених у низці їхніх праць (Ю. Вассиян, М. Сціборський, Є. Онацький, В. Мартинець) та виступив у власних розвідках у ролі упорядника різних доктрин українського націоналізму відомих українських ідеологів, виокремлюючи спільність та розрізненість їх у загальному баченні сутності націоналізму. Ю. Бойко-Блохин, не створюючи нової ідеології українського націоналізму та не претендуючи на почесне місце серед визнаних ідеологів, уперше серед дослідників українського націоналізму з метою задоволення духовних потреб пересічного українця в окресленій площині зазначеного питання в довільній формі виклав відповіді на всі тодішні актуальні питання державного устрою, політичного режиму, відносин власності, соціальної справедливості в Українській державі після здобуття незалежності, тим самим продемонструвавши на власному

прикладі, що український націоналізм – це перш за все процес творення, а не боротьби й руйнації [282, с. 46].

Крім того, Юрій Гаврилович був одним із перших дослідників теорії українського націоналізму, який повно і всебічно, дослідивши наявні праці з основ українського націоналізму, зміг дати просте та позитивне визначення українському націоналізму, позбавивши його політичного забарвлення та відмежувавши від інших течій, а також виділив основні принципи, на яких ґрунтується ідея українського націоналізму. Враховуючи зазначене, доробок Ю. Бойко-Блохина про український націоналізм спрямований на надання необхідного обсягу знань пересічному українцеві як на території СРСР, так і в еміграції, покликаний спонукати читача до усвідомлення пережитих подій у минулому, об'єктивного ставлення до сучасного й вироблення власного бачення майбутнього, пробуджувати національну свідомість і непохитність перед ворогами національної ідеї.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що вступ Ю. Бойко-Блохина до Організації Українських Націоналістів ознаменував нову сторінку в його житті, пов'язану з активною роботою в українському підпіллі, науковим осмисленням майбутнього України та подальшим розвитком українського націоналізму. Діяльність вченого в лавах ОУН(м) на території України тривала близько чотирьох років, а от закордонний період діяльності в ОУН(м) – сорок років. За цей час професор пройшов шлях від літературного редактора газети «Нова Україна» в окупованому Харкові до генерального секретаря ОУН(м) еміграції.

Проаналізувавши публіцистичні праці вченого, авторкою встановлено наявність концепту в публіцистиці Ю. Бойко-Блохина. Кожна стаття є макротекстом, що потребує подальшого осмислення читача, направлена як на формування свідомості кожної особистості, так і на формування суспільної

думки, що консолідує читацьку аудиторію. У працях простежуються причини, наслідки та прогнози порушеної автором теми. Під «націоналізмом» Ю. Бойко-Блохин розумів відстоювання пріоритетів своєї нації, передусім в духовному житті, на що і була спрямована його наукова діяльність.

Синтезуючи праці ідеологів українського націоналізму, в своїх трьох взаємопов'язаних студіях «Проблеми історіософії українського націоналізму» (1950), «Основи українського націоналізму» (1951), «На головній магістралі» (1951), Юрій Гаврилович обґрунтовано намагався наголосити на значенні націоналістичного світогляду як фундаменту розвитку теорії націоналізму, тим самим він створив власну концепцію національної свідомості як першочергового та невід'ємного чинника націо-та державотворення. Серед наукових, політичних та громадських діячів української діаспори Ю. Бойко-Блохину належить почесне місце, так як вагомий внесок професора в доробки української націоналістичної думки помітно збагатили скарбницю української ідеології і озброїли кагорти молодих поколінь.

ВИСНОВКИ

У дисертації здійснено теоретичне узагальнення й вирішено наукове завдання, що виражається в комплексному аналізі наукової, громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина та виявленні духовно-ідеологічних ознак українського націоналізму у творчій спадщині професора.

Основні результати проведеного дослідження є такими:

1. Історіографія проблеми пройшла кілька етапів у своєму розвитку, що відрізняються якісними та кількісними показниками. Для опрацювання наукової літератури з теми дисертації обрано проблемно-хронологічний підхід. Отже, проаналізувавши наявні матеріали, зроблено висновки, що радянська історіографія негативно висвітлювала постать Ю. Бойко-Блохина, наукова література представляла його як буржуазно-націоналістичного науковця, який ішов у ногу зі світовим антикомунізмом. Узагалі осмислення радянською історіографією представників української діаспори ґрунтувалося на ідеологемах радянської пропаганди. Головними критеріями оцінки їхньої діяльності були висловлювання класиків марксизму-ленінізму, а також доцільність створення образу ворога з принижених і знедолених вигнанців. Інтереси науки не бралися до уваги, а сама вона використовувалася для обслуговування потреб правлячого режиму. Щодо зарубіжної історіографії, то наявні праці позитивно оцінюють українознавчу наукову діяльність ученого. Більшість дослідників діаспори відмічає важливі для науки знання про ідейні та організаційні засади українського націоналізму, підпільно-революційну діяльність УВО та ОУН, їхню стратегію й тактику, внутрішню будову праворадикальних структур, про яку писав Ю. Бойко-Блохин. Для сучасної історичної науки характерним є розширення просопографічних досліджень. Насамперед історики звертаються до вивчення тих постатей, які були організаторами й активними учасниками національно-визвольного руху в Україні, але їхня діяльність з ідеологічних міркувань у радянські часи замовчувалася або відверто фальшувалася. Пострадянська історіографія, характеризуючись позитивними зрушеннями, які здебільшого пов'язують із

фактом вільного від догматизму радянського зразка розвитку сучасних студій, значним розширенням «фронту» досліджень та введенням в обіг нового джерельного матеріалу, позитивно оцінює історичну спадщину Ю. Бойко-Блохина. Дослідники генезису українського націоналізму за основу беруть його теорії та концепції націоналізму, називаючи вченого фундатором та головним теоретиком у цьому напрямі. Систематизація праць радянських, зарубіжних і сучасних українських дослідників дозволила з'ясувати, що проблема комплексного аналізу наукової та громадсько-політичної діяльності Ю. Бойко-Блохина дотепер не розроблена.

Джерельна база наукової проблеми являє собою цілісну та складну систему джерел. Огляд основних видів використаних джерел дає можливість стверджувати про існування в цілому достатньої й достовірної джерельної бази для дослідження поставленої проблеми. Водночас залучення значного комплексу документів до наукового обігу є недостатнім, що підкреслює наукову новизну дослідження. Використаний масив документів і матеріалів надає можливість реалізувати поставлені в дисертації дослідницькі завдання.

Базуючись на загальновідомих принципах історичної науки, таких як історизм, об'єктивність, науковість, системність, комплексність, багатofакторність із застосуванням історичного, цивілізаційного, особистісного, ціннісного, модернізаційного, регіонального, комплексного та інтегрального підходів, а також загальнонаукових, конкретно-історичних, спеціально-історичних та міждисциплінарних методів дослідження авторка здійснила спробу комплексно та всебічно проаналізувати історичну спадщину Ю. Бойко-Блохина, дослідити його наукову та громадсько-політичну діяльність. Застосування методів стало запорукою неупередженого, системного та комплексного дослідження, у якому зроблено спробу позбутися схематизму й суб'єктивізму, а також висвітлено історичні події в їхніх конкретних просторово-часових характеристиках з урахуванням сучасних тенденцій історичного розвитку. Їх поєднання дало можливість уникнути суб'єктивних оцінок, залишитися на об'єктивно-науковій точці

зору та забезпечило достовірність результатів дослідження наукової, політичної та громадської діяльності Ю. Бойко-Блохина.

2. Особистість Ю. Бойко-Блохина формувалась у період руйнування старої ідеології і світосприйняття та їх заміни зовсім новими категоріями, повністю відмінними як за складом, так і за своєю якістю. Нова система цінностей варіювалася протягом перших десятиліть існування молодій країні – СРСР, залежно від внутрішніх та зовнішніх обставин. Зазначене виявлялося в посиленні або послабленні політики щодо розвитку національних культур республік, що входили до складу СРСР. Ю. Бойко-Блохин із самого дитинства пізнав усю велич та красу української духовної культури, яка є необхідним чинником формування патріотично налаштованого, відданого своїй Батьківщині населення. «Миколаївський період» у творчості Ю. Г. Бойка-Блохина – один із найпродуктивніших, який допоміг постати йому не тільки громадянином, але й ученим, шевченкознавцем, театрознавцем, просвітником, громадським і політичним діячем. Головну роль у формуванні його світогляду відіграли батьки професора, миколаївська «Просвіта», науковці краю, на плечі яких випав тягар спротиву тоталітаризму. Саме тому, будучи юнаком та студентом, майбутній учений починав об'єднувати молодь навколо пізнання української культури, історії, літератури через «Гарт юнаків». Однак тоталітарний режим навіть за легальне поширення української культури в русифікованому місті намагався звинуватити його в агітації та пропаганді проти радянської влади.

Одразу після початку окупації фашистськими військами Харкова він почав багато та плідно працювати на благо українського народу в тих напрямках, де міг принести найбільшу користь: Харківська міська управа, редакція часопису «Нова Україна», Харківський державний університет, участь у конференціях, зборах з метою оголошення доповідей і рефератів, публіцистична діяльність у багатьох виданнях на окупованій території. Метою зазначеної роботи майбутнього професора була спроба відродити в пам'яті інтелігенції знання про національну спадщину: історію, мову,

традиції та звичаї українського народу, спроба сформувати в інтелігенції почуття національної гідності, відповідальності та обов'язку перед своєю Батьківщиною. А під обов'язком інтелігенції Юрій Гаврилович розумів багатогранний розвиток та духовне збагачення українського народу, насамперед дітей та молоді, майбутнього покоління борців за незалежність України.

3. Наукова та політична діяльність Ю. Бойко-Блохина в еміграції була спрямована на поширення українських духовних скарбів серед європейського населення. Українознавча робота професора зосереджувалась на пріоритетних дослідженнях тих проблем, які замовчувалися та фальсифікувалися в радянській Україні, забезпечувала збереження й примноження національних традицій української науки, модернізувала їх у контексті розвитку новітньої західної та закладала підґрунтя для наступних інтеграційних процесів. Ю. Бойко-Блохин був першим українським науковцем в екзилі, завдяки якому україністика в університетах Німеччини постала на якісно новому рівні. Робота професора в еміграції не обмежувалась лише наукою. Здобувши авторитет серед німецьких політиків, він підносить проблему боротьби українців за самоідентифікацію на міжнародний рівень. Незважаючи на відсутність матеріальної бази, Ю. Бойко-Блохин ініціював створення в 1954 р. Незалежної Асоціації на протипагу поширенням проросійських настроїв серед науковців Німеччини, які нівелювали в очах західної громадськості націоналістичні прояви українців. Власними силами було надруковано понад 20 статей у часописах та журналах, які ставили за мету висвітлити прагнення українського народу до утвердження власної державності. Його праця, усупереч фальсифікаціям та спотворенням проросійською частиною німецького населення, а також радянською історіографією, знайомила європейську і світову спільноту із самобутньою історією та духовною культурою українського народу, довела відокремленість української нації від російської та забезпечила утвердження

думки про історичне право українців на власну державу й національну самосвідомість.

4. Цілі, які перед собою ставив Ю. Бойко-Блохин, та методи їх досягнення повністю кореспондувалися з початковими цілями й методами ОУН(м) на Наддніпрянщині, що й стало причиною його членства в цій організації. Із січня 1943 р. Ю. Бойко-Блохин, використовуючи всі можливі форми конспірації (нелегальні переміщення, фальшиві документи), працював у підпіллі та виконував доручення ОУН, у тому числі й розробку наукового дослідження основ українського націоналізму, спираючись на досвід ставлення місцевого населення Наддніпрянщини до цієї проблеми. Зарекомендувавши себе відданим патріотом своєї Батьківщини, Юрій Гаврилович був зарахованим керівництвом ОУН(м) до списку осіб, що повинні були очолити діяльність ПУН за межами України.

5. Авторкою дисертації встановлено наявність концепту в публіцистиці Ю. Бойко-Блохина. Кожна розвідка вченого є макротекстом, що потребує подальшого осмислення читача, спрямована як на формування свідомості особистості, так і на формування суспільної думки, що консолідує читацьку аудиторію. У працях простежуються причини, наслідки та прогнози порушеної автором теми. Під націоналізмом Ю. Бойко-Блохин розумів відстоювання пріоритетів своєї нації, передусім у духовному житті, на що й була спрямована його наукова діяльність, а тому головними темами праць вченого були:

- спростування «надбань» радянської ідеології та науки й відновлення істини у викривлених ними історичних фактах;
- повернення до викреслених радянською владою українських діячів, що пробуджували в українцях національну свідомість;
- націоналізм української літератури;
- збереження та розвиток духовної культури українського народу.

Спільною ознакою націоналістично-концептуальних публіцистичних праць Юрія Гавриловича була єдина мета, з якою їх було написано:

збереження української духовності в її окремішності від російської, що має стати майбутнім фундаментом для світового визнання української нації та її права на власну державність, а також відродження духовного потенціалу української інтелігенції та намагання відродити в неї почуття відповідальності перед своєю нацією.

6. Ю. Бойко-Блохин зробив підсумок дослідів націоналістичної ідеології, врахував теоретичні здобутки ідеологів націоналізму, викладених у працях Ю. Вассіяна, М. Сціборського, Є. Онацького, Д. Донцова та виступив у ролі упорядника різних доктрин українського націоналізму відомих українських ідеологів, виокремлюючи їхню спільність та розрізненість у загальному баченні сутності націоналізму. Він уперше серед дослідників українського націоналізму з метою задоволення духовних потреб пересічного українця в довільній формі виклав відповіді на всі актуальні питання державного устрою, політичного режиму, відносин власності, соціальної справедливості в майбутній Українській державі після здобуття незалежності, тим самим продемонструвавши на власному прикладі, що український націоналізм – це перш за все процес творення, а не боротьба та руйнація. Через полярність поглядів з більшістю членів Проводу українських націоналістів на особливості розвитку організації праці вченого залишились поза межами офіційної ідеологічної позиції ОУН(м) та є маловивченими. Враховуючи зазначене, творча спадщина професора була спрямована на надання необхідного обсягу знань населенню як на території УРСР, так і в еміграції, а також спонукала читача до усвідомлення пережитих подій у минулому, об'єктивного ставлення до сучасного й вироблення власного бачення майбутнього, пробуджувала в ньому національну свідомість і непохитність перед ворогами національної ідеї.

У дисертації на широкому джерельному матеріалі шляхом вивчення та узагальнення досвіду напрацювань українських учених зроблено глибокий аналіз виявлення духовно-ідеологічних основ українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина. На основі отриманих результатів авторка вважає

за потрібне надати практичні рекомендації для сприйняття незаполітизованого значення терміна «український націоналізм» та підняття на новий щабель української національної ідеї, особливо серед пересічних українських громадян та молоді, які полягають у такому:

По-перше, враховуючи місце народження Ю. Бойко-Блохина, міській раді м. Миколаїв пропонується вжити заходів зі встановлення пам'ятної дошки вченому європейського масштабу в м. Миколаїв за адресою: вул. Велика Морська, 42.

По-друге, використовувати праці Ю. Бойко-Блохина про М. Хвильового, Б. Антоненка-Давидовича, О. Ольжича, О. Телігу, Г. Чупринку, І. Світличного, які істотно збагачували картину історико-літературного процесу, під час вивчення творчості цих письменників, сприймаючи їх як безперечні надбання українського літературознавства. У вищих навчальних закладах запровадити курс «Націології», підносячи проблему розвитку нації як важливого чинника позитивного розвитку історії. Рекомендуємо за основу використовувати такі праці Ю. Бойко-Блохина, як «Основи українського націоналізму», «Проблема історіософії українського націоналізму», «Шлях нації», «На головній магістралі».

По-третє, відповідно до Указу Президента України П. Порошенка «Про Стратегію національно-патріотичного виховання дітей та молоді на 2016–2020 рр.» від 13 жовтня 2015 р., що має на меті виховання громадянина-патріота України, утвердження любові до Батьківщини, духовності, моральності, шанобливого ставлення до національних надбань Українського народу, наслідування найкращих прикладів мужності та звитяги борців за свободу та незалежність України як з історичного минулого, так і захисників, які сьогодні відстоюють суверенітет та територіальну цілісність держави у боротьбі із зовнішньою агресією, рекомендуємо під час проведення заходів використовувати біографію та творчу спадщину Ю. Бойко-Блохина як приклад відданості та любові до Батьківщини.

На нашу думку, такі заходи сприятимуть популяризації імені Ю. Бойко-Блохина серед українського населення та піднесуть на якісно новий щабель українську національну ідею.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

Джерела

1. Неопубліковані джерела

Архів Українського Вільного Університету, м. Мюнхен, Німеччина

Ф. 3 Оглоблин Олександр (1899–1992) – історик. 1945–1984 рр.

1. Спр. 6. Оглоблин О. – Бойку Ю. Людлов. 21.12.196–16.11.1962. 5 листів, 1961–1962 рр., 6 арк.
2. Спр. 9. Оглоблин О. – Мірчуку І. Трасфельден, Мюнхен, Людлов. 9.04.1947–21.11.1955. 1 поштова картка + 3 листи, 1947–1955 рр., 6 арк.
3. Спр. 11. Бойко Ю. – Оглоблину О. 29.12.1961–24.09.1962 рр. 3 листи, 1961–1962 рр., 3 арк.
4. Спр. 16. Мірчук І. – Оглоблину О. 29.05.1951–9.03.1961 рр. 2 листи, 1951–1961 рр., 2 арк.

Ф. 4 Мірчук Іван (1891–1961) – філософ, історик, культуролог, ректор УВУ. 1945–1960 рр.

5. Спр. 4. Призначення нації (Вступне слово) : Ксерокопія машинопису. 1 док., 1956 р., 4 арк.
6. Спр. 5. Україна між Заходом і Сходом: Машинопис (українською і німецькими мовами), 2 док. [б.р.], 31 арк.
7. Спр. 6. Українська наука в історичному аспекті : Машинопис. [б. р]. 1 док., 23 арк.
8. Спр. 11. Die Ukrainische Freie Universitat in Munchen : Окрема відбитка. 1 док., 1945 р., 5 арк.
9. Спр. 14. Рецензія на працю І. Мірчука «Історія української культури». Мюнхен, 2 док, 1952 р., 3 арк.
10. Спр. 16. Особисті біографічні документи. Берлін, Мюнхен, Аугсбург, 16 док., 1941–1952 рр., 18 арк.

11. Спр. 19. Мірчук І. – Галичину Д. 22.01.1952–24.03.1952 рр. 2 листи, 1952 р., 2 арк.
12. Спр. 20. Мірчук І. – Галіяту Р. 1950–1960 рр. 71 лист, 1950–1960 рр., 74 арк.
13. Спр. 21. Мірчук І. – Луцьківій А. 12.06.1953 р. 1 лист, 1953 р., 1 арк.
14. Спр. 25. Гельд Ганс Людвіг – Мірчуку І.: Копія. 31.07.1949 р. Мюнхен., 1 лист., 1 арк.

Ф. 34 Центральне представництво української еміграції (ЦПУЕ).
1945–2004 рр.

Оп. 2

15. Спр. 1. Матеріали I З'їзду Української Еміграції : Машинопис. 30–31.10.1945–1.04.1946. [Ашафенбург], Госляр. 6 док., 30 арк.
16. Спр. 2. Матеріали II З'їзду Української Еміграції (Регенсбург) : Машинопис, рукопис. 16.04.1947–10.05.1947. Регенсбург. 13 док., 113 арк.
17. Спр. 3. Матеріали III З'їзду Української еміграції : Машинопис, рукопис, циклостиль. 19. 11. 1949–23.03. 1950. Мюнхен, Новий Ульм, 4 док., 50 арк.

Оп. 4

18. Спр. 10. Протокол Першого З'їзду Обласних Представників Центрального Представництва Української Еміграції в Німеччині і Австрії. 30–31.10.1945, 1945 р., 6 арк.
19. Спр. 16. Резолюції в справах переселення української еміграції, схвалені на Дугому Загальному З'їзді Української Еміграції. (8.05–10.05.1947), 1947 р., 1 арк.
20. Спр. 18. До українських громадських Установ та громадських і наукових діячів. (7.01.1946), 1946 р., 1 арк.

21. Спр. 19. Протокол Другого З'їзду Української Еміграції, який відбувся у Регенсбурзі в днях 8–10 травня 1947 р. (11.05.1947), 1947 р., 40 арк.

**Центральний державний архів вищих органів влади та управління
України, м. Київ**

Ф. 3833 Крайовий провід Організації українських націоналістів на західноукраїнських землях. 1941–1947 рр.

Оп. 1

22. Спр. 7. Нарис проекту основних законів «Конституції Української держави», 1939 р., 18 арк.
23. Спр. 62. Відозви та звернення ОУН за 1941–1943 рр., 1941–1943 рр., 23 арк.
24. Спр. 70. Ствердження і тези Одної квітневої конференції на СУЗ, 1942 р., 23 арк.
25. Спр. 75. Інструкція на час подій. Пропаганда, 1942 р., 15 арк.
26. Спр. 77. Видання мельниківського проводу ОУН, 1941–1944 рр., 136 арк.
27. Спр. 102. Постанови III конференції Організації українських націоналістів самостійників державників (17–21 лютого 1943 р.), 1943 р., 6 арк.
28. Спр. 111. Відозви та звернення ОУН за 1943–1945 рр., 1943–1945 рр., 34 арк.
29. Спр. 113. Політично-інформативний звіт, 1943 р., 44 арк.
30. Спр. 163. Листівки Організації Українських націоналістів, 1941–1944 рр., 20 арк.

Оп. 2

31. Спр. 1. Інструкція з переведення в життя цілісності діяльності ОУН, 1945–1946 рр., 225 арк.
32. Спр. 77. Часопис «Сурма», 1944 р., 64 арк.

**Центральний державний архів громадських об'єднань України,
м. Київ**

Ф. 57 Колекції документів з історії Компартії України. 1941–1945 рр.

Оп. 4

33. Спр. 246. Ствердження і тези, проголошені на конференції членів Організації українських націоналістів, представників частини території, що входить у склад СУЗ (східноукраїнські землі), яка відбулася в травні 1943 р., 1943 р., 17 арк.

Ф. 1 Центральний комітет Комуністичної партії (більшовиків) України.
1917–1991 рр.

Оп. 23

34. Спр. 8. Витяг з довідки про стан комплектування резервних і маршових частин Харківського військового округу, 1941 р., 8 арк.
35. Спр. 523. Доповідні записки народного комісара внутрішніх справ УРСР про діяльність українських націоналістів за період 15.04.43–7.11.43 р., 1943 р., 192 арк.
36. Спр. 928. Специальные сообщения, докладные записки, политинформации о действиях украинско-немецких националистических банд и о мероприятиях по борьбе с ними, 1944 р., 173 арк.
37. Спр. 930. О враждебной антисоветской деятельности украинских националистов, 1944 р., 25 арк.
38. Спр. 1062. Агітаційна листівка окупаційної влади із закликами їхати на роботи до Німеччини, 1942–1943 рр., 1 арк.
39. Спр. 1691. Документи загального відділу (особливий сектор) ЦК Компартії України (секретна частина), 1940–1991 рр., 332 арк.

Державний архів Миколаївської області

Ф. 206 Українське товариство «Просвіта». 1891–1911 рр.

Оп. 1

40. Спр. 6. Матеріали про заходи товариства «Просвіта», 1910–1911 рр., 24 арк.
41. Спр. 17. Документи за 1910–1911 рр. (звіт про діяльність та склад товариства за 1910 р., реєстр осіб, запропонованих загальним зібранням для балотування у члени ради та ревізійну комісію, звіт книгозбірні товариства за 1911 р., 1910–1911 рр., 21 арк.
42. Спр. 18. Протоколи зібрання ради товариства «Просвіта» за 1911 р., 1911 р., 15 арк.
43. Спр. 42. Програми літературно-музичних вечорів та вистав за 1908–1920 рр., 1908–1920 рр., 9 арк.

Ф. 468 Аркас Микола Миколайович – український композитор, голова товариства «Просвіта». 1891–1909 рр., 1912 р.

Оп. 1

44. Спр. 1. Матеріали про обрання керівництва та членів товариства «Просвіта», 1891–1909 рр., 330 арк.
45. Спр. 2. Листи, написані М. М. Аркасом композитору М. В. Лисенку, Є. Х. Чикаленку, літератору Ф. П. Матушевському, диригенту Одеського оперного театру П. Прібіку про музичні твори, 1891–1909 рр., 28 арк.

Ф. Р. 993

Оп. 1

46. Спр. 3. Книга протоколів засідання правління Миколаївського інституту народної освіти, 1927–1929 рр., 120 арк.

Державний архів Харківської області

Ф. 2982 Харківська міська управа. 1941–1943 рр.

Оп. 2

47. Спр. 16. Віковий склад населення м. Харків на 15.12.1941 р., 1941 р., 2 арк.
Оп. 5.
48. Спр. 4. Національний склад населення Харкова за реєстрацією 01.01.1943 р., 1943 р., 22 арк.
49. Спр. 17. Відомості про кількість населення по районах м. Харкова на 01.10.1942 р., 1942 р., 44 арк.

Державний архів Львівської області

Ф. П. 3 Львівський обласний комітет Комуністичної партії України.
1939–1941, 1944–1962, 1964–1991 рр.

Оп. 1

50. Спр. 61. Інформація обкома партії в ЦК КП(б)У о ходе разъяснения обращения Президиума Верховного Совета УССР, СНК УССР и ЦК КП(б)У к населению западных областей Украины, 1944 р., 64 арк.
51. Спр. 66. Информации, докладные записки, сведения, ведомости горкомов, райкомов партии в обком КП(б)У о организационно-партийной и политмассовой работе, о состоянии политической информации из районов, борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, возвращении земли крестьянам, результатах проверки деятельности партизанского отряда под командованием А. К. Кундиуса и др., 1944 р., 153 арк.
52. Спр. 90. КП(б)У про політичні настрої української інтелігенції Львова в 1941–1944 рр., 6 арк.
53. Спр. 192. Стенограмма совещания секретарей горкомов, райкомов партии, председателей райисполкомов, начальников райотделов НКВД, НКГБ о массовополитической работе и борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 25 января 1945 г., 1945 р., 80 арк.
54. Спр. 201. Стенограмма совещания секретарей райкомов партии, председателей райисполкомов, начальников райотделов НКВД, НКГБ о

- борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 29 октября 1945 г., 1945 р., 11 арк.
55. Спр. 202. Стенограмма совещания секретарей райкомов партии, начальников райотделов НКВД, НКГБ, командиров подвижных групп погранвойск и войск Львовского военного округа о борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, 24 ноября 1945 г., 1945 р., 50 арк.
56. Спр. 213. Информации, справки, докладные записки обкома партии в ЦК КП(б)У о борьбе с бандами украинских буржуазных националистов, копии инструкций, обращений и др. контрреволюционных материалов, изъятых у участников ОУН, протокол допроса участника бандбоевки ОУН «Ореста», ходатайства обкома о награждении сотрудников КГБ за активное участие в борьбе с бандами ОУН, восстановлении народного хозяйства, 5 января – 26 декабря 1945 г., 1945 р., 22 арк.
57. Спр. 406. Стенограмма (оригинал) совещания секретарей райкомов партии, начальником райотделов МВД и МГБ, представителей воинских частей об итогах выборов в ВС СССР и ходе ликвидации остатков банд украинских буржуазных националистов, 18 февраля 1946 г., 1946 р., 75 арк.
58. Спр. 435. Справки, информации райкомов партии в обком КП(б)У о наличии и ликвидации банд украинских буржуазных националистов, 31 марта – 28 ноября 1946 г., 1946 р., 114 арк.
59. Спр. 436. Справки, сведения, докладные записки органов НКГБ в обком КП(б)У о состоянии борьбы с буржуазно-националистическими бандами, об антисоветской деятельности руководителей римокатолической церкви, 4 января – 11 июля 1946 г., 1946 р., 92 арк.

Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин, м. Переяслав-Хмельницький

Ф. 1 Листування академіка, професора, доктора Ю. Бойко-Блохина. 1953–1977 рр.

Оп. 1

60. Спр. 7. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього, програмка засідання з нагоди 100-ліття від смерті Шевченка, 1961–1968 рр., 27 арк.
61. Спр. 9. Німецькомовний лист, в якому розписані цикли лекцій різних професорів, в тому числі і Ю. Бойко-Блохина, 1967 р., 1 арк.
62. Спр. 10. Німецькомовні листи та до нього, російськомовні коментарі, 1954 р., 9 арк.
63. Спр. 11. Німецькомовні листи та до нього, запрошення на Святочну Академію з нагоди 70-ліття Члена Кураторії УВУ проф., д-ра Е. Кошмідера, 1966 р., 28 арк.
64. Спр. 15. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього, деякі переклади, програма щорічної наради Канадської асоціації славістів, 1970, 20 арк.
65. Спр. 19. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього, запрошення на виставну наукових робіт в бібліотеку Людвіг-Максиміліанс Університету та Німецький політичний конгрес, 1970 р., 25 арк.
66. Спр. 20. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього, російськомовні запрошення на заходи, присвячені святкуванню 100-ліття з дня народження Сергія Єфремова, 1976 р., 9 арк.
67. Спр. 21. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього і стаття професора «Внутрішня криза СРСР», 1977 р., 20 арк.
68. Спр. 22. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина, пов'язані з його педагогічною діяльністю в Людвіг-Максиміліанс Університеті, 1971–1976 рр., 17 арк.

Ф. 2 Листування академіка, професора, доктора Юрія Бойко-Блохина щодо проведення конференції та розповсюдження книги «Ukrainische Romantik und Neuromantik». 1954–1985 pp.

Оп. 2

69. Спр. 1. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина та до нього, програмка засідання з нагоди 100-ліття від смерті Т. Г. Шевченка, 1961 р., 27 арк.
70. Спр. 2. Німецькомовні листи Ю. Бойко-Блохина з метою розповсюдження книги «Український романтизм», 1985 р., 16 арк.

Ф. 26 Матеріали про Українську Вільну Академію Наук. 1945–1948 pp.

Оп. 2

71. Спр. 1. Від Президії УВАН, 1945 р., 6 арк.
72. Спр. 2. Бюлетень Української Вільної Академії Наук. Серпень-вересень, 1946 р., 16 арк.
73. Спр. 3. Бюлетень Української Вільної Академії Наук. Жовтень, 1946 р., 8 арк.
74. Спр. 4. Доповідь про діяльність Української Вільної Академії Наук: до Пленуму ЦПУЕ в листопаді 1946 р. / (Серія «Літопис УВАН»; число 2), 1946 р., 7 арк.
75. Спр. 5. Літопис УВАН / Українська Вільна Академія Наук, Ч. 6. Червень, 1947 р., 3 арк.
76. Спр. 6. Літопис УВАН / Українська Вільна Академія Наук, Ч. 7. Видано 100 прим. На правах рукопису виключно для членів УВАН, 1947 р., 90 арк.
77. Спр. 7. Бюлетень Української Вільної Академії Наук у США. Липень 1956 р., 16 арк.

Електронний архів Українського Визвольного Руху

78. Відозва «Націоналісти». Ф. 13, спр. 376, т. 9 – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1784/>.

79. Газета «Нове українське слово» № 134 (452) від 9 червня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22454/>.
80. Газета «Нове українське слово» № 137 (455) від 12 червня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22455/>.
81. Газета «Нове українське слово» № 150 (468) від 29 червня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22456/>.
82. Газета «Нове українське слово» № 152 (470) від 1 липня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22457/>.
83. Газета «Нове українське слово» № 156 (474) від 6 липня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22458/>.
84. Газета «Нове українське слово» № 162 (480) від 13 липня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22459/>.
85. Газета «Нове українське слово» № 164 (482) від 15 липня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22460/>.
86. Газета «Нове українське слово» № 168 (486) від 20 липня 1943 р. Ф. 13, спр. 372, т. 35. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/22461/>.
87. Журнал «Сурма». Ф. 13, спр. 376, т. 9. – 7 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1811/>.
88. Журнал «Український націоналіст», рік 1, число 4. Ф. 13, спр. 376, т. 9. – 18 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1786/>.

89. Звернення ПУН мельниківців «Українці!». Ф. 13., спр. 376, т. 9. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1809/>.
90. Інформаційний бюлетень ОУН мельниківців «Вістки». Ф. 13, спр. 376, т. 9. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1805/>.
91. Інформаційний матеріал «Березнева конференція Організації Українських Націоналістів на ЗУЗ 1944 р.». Ф. 13., спр. 376, т. 9. – 3 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/1820/>.
92. Листівка «Маніфест вождя з нагоди 2 Великого Збору Українських націоналістів». Ф. 17, т. 3. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11920/>.
93. Матеріал ОУН(м) «Комунікат», «Під увагу провідникам». Ф. 17, т. 3. – 2 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11925/>.
94. Основні ідеологічні документи ОУН. Ф. 17, т. 1. – 7 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11892/>.
95. Періодичне видання «Український націоналіст». Ф. 17, т. 4. – 16 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11932/>.
96. Періодичне видання «Український націоналісти». Ф. 17, т. 4. – 16 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/2286/>.
97. Пропагандивна листівка «Андрій Мельник сказав». Ф. 17, т. 3. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11924/>.
98. Пропагандивна листівка «Українці». Ф. 17, т. 2. – 1 арк. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://avr.org.ua/index.php/viewDoc/11903/>.

2. Друковані джерела

99. Декларація Проводу українських націоналістів з нагоди III Великого Збору Українських націоналістів, що відбувся в серпні 1947 р. – Париж : Накладом ОУН, 1947 р. – 6 арк.
100. Провід Українських Націоналістів. Україна спільне добро всіх її громадян: Матеріали VII Великого Збору Українських Націоналістів (ВЗУН). – Париж; Балтимор : Смолоскип, 1971. – 130 арк.
101. Програма і Устрій Організації Українських Націоналістів: Затверджені Четвертим Великим Збором Українських Націоналістів в місяці серпні 1955 р. – [Б. м.] : Накладом ОУН, 1955. – 58 арк.
102. Програма Організації Українських Націоналістів: Затверджена на III-му Великому Зборі Українських Націоналістів 30-го серпня 1947 року. – [Б. м.] : Накладом ОУН, 1947. – 16 арк.
103. Резолюції III Великого Збору Українських. – Париж : Накладом ОУН, 1947 р. – 7 арк.
104. Тези ідеологічної конференції Організації українських націоналістів (червень-липень 1948). – Париж : Накладом ОУН, 1948 р. – 33 арк.
105. Устрій Організації Українських Націоналістів : затверджений на III-му Великому Зборі Українських Націоналістів 30-го серпня 1947 р. – [Б. м.] : Накладом ОУН, 1947. – 8 арк.

3. Опубліковані джерела

106. Білодід І. К. Мова і ідеологічна боротьба. Фрагменти [Текст] / І. К. Білодід // Українська мова у ХХ сторіччі: історія лінгвоциду. Документи і матеріали / Упоряд. : Л. Масенко [та ін.]. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2005. – 399 с.
107. Два етапи: Матеріали п'ятого і шостого великих зборів Українських Націоналістів. – [Б. м.] : Накладом ОУН, 1966. – 171 с.
108. Резолюції Конгресу Українських Націоналістів: проект 1929 р. (2 лютого) // Конгрес Українських Націоналістів 1929 р. : Документи й

матеріали. – Львів : Центр досліджень визвольного руху, 2006. – С. 297–304.

4. Наративні джерела

А. Спогади, записки, щоденники

109. *Байбак П. Т.* «Смолоскин» ОУН на Слобожанщині [Текст] / П. Т. Байбак // На зов Києва: Український націоналізм у Другій Світовій війні : Збірник статей, спогадів і документів / Зредагув. К. Мельник, О. Лащенко, В. Верига. – К. : Дніпро, 1994. – С. 264–276.
110. *Гак А.* Від Гуляй-поля до Нью-Йорку [Текст] / А. Гак. – Новий Ульм : Друкарня «Українських вістей», 1973. – 330 с.
111. *Гьортель Г.-І.* Спогади про Юрія Бойка-Блохина [Текст] / Г.-І. Гьортель // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 58–59.
112. *Дражевська Л.* Харків у роки німецької окупації. 1941–1943. Спогади [Текст] / Л. Дражевська, О. Соловей. – Нью-Йорк : Українська Вільна Академія Наук у США, 1985. – 32 с.
113. *Любченко А.* Щоденник (2/11-41 р. – 21/11-45 р.) [Текст] / А. Любченко. – Торонто : Нові Дні, 1951. – 151 с.
114. *Соловей О.* Харків. Окупація : спогади [Текст] / О. Соловей // Березіль. – 1993. – № 1. – С. 108–118.
115. *Шевельов Ю. В.* Я – мене – мені і довкруги. У 2-х т. [Текст] / Ю. В. Шевельов. – Нью-Йорк ; Київ : Наукова думка, 2001. – 230 с.

Б. Листування

116. *Тетерина-Блохин Д.* Епістолярна спадщина Ю. Бойко. Т. 2 [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; Тернопіль : Видавничий центр «Вектор», 2014. – 500 с.

Періодика

117. Вінницькі вісті. – [1943].
118. Вісті Лохвичини. – [1943].
119. Голос Охтирщини. – [1942, 1943].
120. Голос. – [1943].
121. Горохівські вісті. – [1943].
122. Костянтиноградські вісті. – [1943].
123. Краківські вісті. – [1943].
124. Львівські вісті. – [1943].
125. Наш шлях (Житомир). – [1942].
126. Наше слово. – [1943].
127. Нова Україна. – [1942, 1943, 1944].
128. Нові вісті. – [1943].
129. Переяславські вісті. – [1943].
130. Подолянин. – [1943].
131. Рідна нива. – [1943].
132. Тижневик барської округи. – [1943].
133. Українське слово (Париж). – [1939].
134. Український вісник. – [1943].
135. Український голос (Луцьк). – [1941].
136. Український засів. – [1943].
137. Українські новини. – [1943].
138. Хорольські вісті. – [1943].

Праці Ю. Бойко-Блохина

139. *Wojko-Blochyn J. (Бойко-Блохин Ю.) Schriftenverzeichnis 1930–1988* (Бібліографія 1930–1988) / herausgegeben von F. Scholz, G. Schott (за редакцією Ф. Шольц, Г. Шотт) [Text]. – Heidelberg : Carl Winter : Universitätsverlag, 1989. – 100 s.

140. *Блохин Ю.* Борьба за Шевченко [Текст] / Ю. Блохин // Литературная учеба. – Москва : Наука, 1936. – № 5. – С. 77–90.
141. *Бойко Ю.* «Камінний господар» Л. Українки [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 327–362.
142. *Бойко Ю.* Белінський і українське відродження [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибрані праці. – Київ : Медекол, 1981. – С. 78–93.
143. *Бойко Ю.* Біографія Шевченка на основі узгляднення новіших досягів шевченкознавства [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 213–248.
144. *Бойко Ю.* В дому роботи, в країні неволі [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 315–326.
145. *Бойко Ю.* Вибране. – Т. 1 [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – 358 с.
146. *Бойко Ю.* Вибране. – Т. 2 [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – 362 с.
147. *Бойко Ю.* Вибране. – Т. 4 [Текст] / Ю. Бойко. – Heidelberg : Universitätsverlag, 1990. – 382 с.
148. *Бойко Ю.* Вибране. – Т. 3 [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен: Накладом автора, 1981. – 434 с.
149. *Бойко Ю. Г.* Вибрані праці. [Текст] / Ю. Бойко. – К. : Медекол, 1992. – 381 с.
150. *Бойко Ю.* Драма «Між двох сил» В. Винниченка як відображення української національної революції [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибрані праці. – К. : Медекол, 1981. – С. 173–181.
151. *Бойко Ю. Є.* Коновалець і Осередньо-Східні землі [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : На чужині, 1947. – 64 с.
152. *Бойко Ю.* Іван Кочерга [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 174–176.

153. *Бойко Ю.* Ідеологія українського націоналізму [Текст] / Ю. Бойко // Збірник до 25-річчя ОУН : Організація Українських Націоналістів (1929–1954). – Мюнхен : На чужині, 1955. – 152 с.
154. *Бойко Ю.* Історія українського театру в советському навітленні [Текст] / Ю. Бойко / У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 87–91.
155. *Бойко Ю.* Коновалець – борець за самостійність [Текст] / Ю. Бойко // Збірник: Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен : Фундація ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 978–980.
156. *Бойко Ю.* Культ Шевченка і шевченкознавство [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 65–71.
157. *Бойко Ю.* Шевченкознавство [Текст] / Ю. Бойко // Українське слово. – Париж, 1954. – № 645. – С. 3–4.
158. *Бойко Ю.* М. А. Маркевич і Т. Г. Шевченко [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 181–203.
159. *Бойко Ю.* М. П. Драгоманов, його світогляд і політичні погляди [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 3. – Мюнхен : Накладом автора, 1981. – С. 62–72.
160. *Бойко Ю.* М. П. Драгоманов, його світогляд і соціально-політичні погляди [Текст] / Ю. Бойко // Самостійна Україна. – Мюнхен, 1952. – № 9–10. – С. 2–10.
161. *Бойко Ю.* Молодий Театр [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 1–18.
162. *Бойко Ю.* На головній магістралі [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : На чужині, 1951. – 152 с.
163. *Бойко Ю.* Націоналізм на СУЗ у добі Коновальця [Текст] // У зб. : Коновалець та його доба. – Мюнхен : Фундація ім. Є. Коновальця, 1974. – С. 577–618.

164. *Бойко Ю. О. Я. Кониський як біограф Т. Г. Шевченка [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 4. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1990. – С. 219–228.*
165. *Бойко Ю. Основи творчого методу Івана Франка [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 31–63.*
166. *Бойко Ю. Основи українського націоналізму [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : На чужині, 1951. – 128 с.*
167. *Бойко Ю. П. Зайцев. Життя Т. Шевченка [Текст] / Ю. Бойко // Наукові Записки Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1957. – № 1. – С. 69–72.*
168. *Бойко Ю. Первісні зародки театрального дійства та старовинний театр на Україні [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 4. – Heidelberg : Universitätsverlag, 1990. – С. 34–51.*
169. *Бойко Ю. Переклади Шевченка на німецьку мову [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 2. – Мюнхен : Українське видавництво, 1974. – С. 165–180.*
170. *Бойко Ю. Проблеми історіософії українського націоналізму [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : На чужині, 1950. – 72 с.*
171. *Бойко Ю. Російське народництво як джерело ленінізму-сталінізму [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : Незалежна Асоціація дослідників советської теорії і практики в національних проблемах, 1959. – 87 с.*
172. *Бойко Ю. Т. Шевченко в новому світлі [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибрані праці. – К. : Медекол, 1981. – С. 74–77.*
173. *Бойко Ю. Тарас Шевченко в навітленні Сергія Єфремова [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 3. – Мюнхен : Накладом автора, 1981. – С. 349–362.*
174. *Бойко Ю. Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 261–312.*

175. *Бойко Ю.* Теорія III Риму в Московській православної церкві після останньої війни [Текст] / Ю. Бойко. – Париж : Видання Першої Української Друкарні у Франції, 1957. – 30 с.
176. *Бойко Ю.* У сьвітві нашого Києва: «Українське Слово» у Києві в 1941 році [Текст] / Ю. Бойко. – Мюнхен : На чужині, 1955. – 224 с.
177. *Бойко Ю.* Український романтизм центральної і східної України у його стосунку до західноєвропейської романтики [Текст] / Ю. Бойко // Наукові Записки Українського Вільного Університету. – Мюнхен, 1965–1966. – № 8. – С. 61–78.
178. *Бойко Ю.* Фальсифікація Шевченка в СРСР [Текст] / Ю. Бойко // Наукові Записки Українського Вільного Університету / За ред. Ю. Бойко. – Мюнхен, 1961. – № 4–5. – С. 5–19.
179. *Бойко Ю.* Фальсифікація Шевченка в УРСР [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 3. – Мюнхен : Накладом автора, 1981. – С. 213–228.
180. *Бойко Ю.* Франко – дослідник Шевченкової творчості [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 226–246.
181. *Бойко Ю.* Шевченко і Москва [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 3. – Мюнхен : Накладом автора, 1981. – С. 1–61.
182. *Бойко Ю.* Шевченко і релігія [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 1. – Мюнхен : Накладом автора, 1971. – С. 97–104.
183. *Бойко Ю.* Шевченко і сучасна йому російська критика [Текст] / Ю. Бойко // – Мюнхен : Голос молоді, 1952. – № 2. – С. 16–17.
184. *Бойко Ю.* Шевченко у своїй практичній революційній діяльності [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 4. – Heidelberg : Carl Winter Universitätsverlag, 1990. – С. 289–318.
185. *Бойко Ю.* Шевченкова річниця і завдання української науки / Ю. Бойко // Календар-альманах «Українського слова». – Париж, 1961. – С. 36–44.

186. *Бойко Ю.* Шевченкознавство 20-их р.р. [Текст] / Ю. Бойко // У кн. : Бойко Ю. Вибране. – Т. 3. – Мюнхен : Накладом автора, 1981. – С. 201–212.
187. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Архип Тесленко [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 59 (3 березня). – С. 2–3.
188. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Більшовики і українська інтелігенція [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1943. – Ч. 332 (24 січня). – С. 3.
189. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Більшовицькі фальсифікації Шевченка [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Вінницькі вісті. – 1943. – № 20. – С. 4.
190. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Богдан Лепкий [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 267 (5 листопада). – С. 2–3.
191. *Бойко-Блохин Ю. Г.* В історичному архіві [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 215 (5 вересня). – С. 4.
192. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Великодні звичаї українського народу [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 70 (5 квітня). – С. 2.
193. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Виховання [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 278 (18 листопада). – С. 1–2.
194. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Відкриття виставки харківських художників [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 217 (8 вересня). – С. 4.
195. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Григорій Косинка [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Український вісник. – 1943. – № 5. – С. 5.
196. *Бойко-Блохин Ю. Г.* До століття Емського указу [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Український історик. – 1976. – № 1–4. – С. 5–13.
197. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Дорога [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 305 (19 грудня). – С. 4.
198. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Драма «Між двох сил» В. Винниченка як відображення української національної революції [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Слово і час. – 1992. – № 7. – С. 17–24.

199. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Євген Чикаленко [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 161 (3 липня). – С. 2.
200. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Життя і смерть Косинки [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Голос. – 1943. – № 1. – С. 3.
201. *Бойко-Блохин Ю. Г.* За двома зайцями [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 257 (24 жовтня). – С. 4.
202. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Злочини жидо-більшовізму і буржуазної демократії [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 129 (27 травня). – С. 3.
203. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Його найкращий друг [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 163 (5 липня). – С. 2.
204. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Культ звичаю [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 207 (27 серпня). – С. 3.
205. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Культурна хроніка [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 247 (13 жовтня). – С. 4.
206. *Бойко-Блохин Ю. Г.* М. В. Лисенко [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 76 (22 березня). – С. 3.
207. *Бойко-Блохин Ю. Г.* М. Л. Кропивницький [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 107 (30 квітня). – С. 3.
208. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Марксизм і передбачення [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1943. – Ч. 320 (10 січня). – С. 1–2.
209. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Музи серед бою [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Львівські вісті. – 1943. – № 223. – С. 5.
210. *Бойко-Блохин Ю. Г.* На вчительських курсах [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 191 (7 серпня). – С. 2.
211. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Найреакційніше вчення [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 142 (11 чеврня). – С. 2.
212. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Наша відповідь [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1943. – Ч. 400 (21 квітня). – С. 2–3.

213. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Наше вчительство [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 204 (23 серпня). – С. 4.
214. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Наші традиції [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 111 (24 трпвня). – С. 1–2.
215. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Огляд преси [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 255 (22 жовтня). – С. 2.
216. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Один з когорти сміливих. Пам'яті Григорія Михайловича Косинки [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Львівські вісті. – 1943. – № 20. – С. 4.
217. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Перемога під Конотопом [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 165 (8 липня). – С. 4.
218. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Рецензії [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Наші дні. – 1943. – № 2. – С. 4–5.
219. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Російські історичні традиції в большевицьких розв'язках національного питання [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин. – К. : Наукова думка, 1993. – 175 с.
220. *Бойко-Блохин Ю. Г.* С. Х. Чикаленко [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Костянтиноградські нові вісті. – 1942. – № 14. – С. 4–5.
221. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Самоосвіта [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 292 (4 грудня). – С. 2.
222. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Сватання на Гончарівці [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 139 (7 червня). – С. 2.
223. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Співець народного єднання [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 54 (8 березня). – С. 3.
224. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Суєта [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 155 (26 червня). – С. 2.
225. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Те, що замовчувалося [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1943. – Ч. 316 (3 січня). – С. 2–3.
226. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українська еміграція [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // Нова Україна. – 1942. – Ч. 301 (13 грудня). – С. 3.

227. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українська література в боротьбі з большевизмом [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 218 (9 вересня). – С. 2.
228. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українська література в боротьбі з большевизмом [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 129 (16 червня). – С. 3.
229. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українська література в боротьбі з большевизмом [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 195 (2 вересня). – С. 4.
230. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українська мова [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 238 (2 жовтня). – С. 2.
231. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українське письменство відроджується [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Лубенський вісник*. – 1943. – № 67. – С. 3.
232. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Український засів [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 296 (9 грудня). – С. 3.
233. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українські крашанки та писанки [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 71 (8 квітня). – С. 4.
234. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Українські часописи в Німеччині [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 197 (14 серпня). – С. 3.
235. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Фільм «Жид Зісс» [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 143 (12 червня). – С. 4.
236. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Франко в боротьбі з марксизмом [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 131 (29 травня). – С. 3.
237. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Хв. Вовк [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1942. – Ч. 216 (26 вересня). – С. 4.
238. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Цінна книга [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Нова Україна*. – 1943. – Ч. 320 (10 січня). – С. 4.
239. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Чупринка [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин // *Українські новини*. – 1943. – № 55. – С. 4.

240. *Бойко-Блохин Ю. Г.* Шлях нації [Текст] / Ю. Г. Бойко-Блохин. – Львів : Українське слово, 1992. – 126 с.
241. *Бойко-Блохин Ю.* Шевченко, визволений від большевицької фальсифікації [Текст] / Ю. Бойко-Блохин // Українська думка. – 1943. – Ч. 93 (226) (1 грудня). – С. 3.

Література

242. *Universitas Libera Ukrainensis (1921–2011)* [Текст] / Упоряд. У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 2011. – 852 с.
243. *Антоненко О. В.* 80-річчя Юрія Бойка [Текст] / О. В. Антоненко // Український історик. – 1989. – № 4 (104). – С. 108.
244. *Атаманенко А. Є.* «Бюлетень Українського Історичного Товариства» як джерело до його історії [Текст] / А. Є. Атаманенко // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – 2005. – Вип. 13. – С. 284–305.
245. *Атаманенко А. Є.* Журнал «Український історик» і створення Українського історичного товариства (до 45-ліття УІТ) [Текст] / А. Є. Атаманенко // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Історичні науки. – Вип. 11. – Острог : РВВ Національного університету «Острозька академія», 2008. – С. 142–159.
246. *Атаманенко А. Є.* Співпраця українських вчених у Німеччині (1965–1991) [Текст] / А. Є. Атаманенко // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. – 2013. – Вип. 35. – С. 188–193.
247. *Атаманенко А. Є.* Українське історичне товариство: ідеї, постаті, діяльність (1965–1991) : монографія [Текст] / А. Є. Атаманенко. – Острог: Національний університет «Острозька академія», 2010. – 672 с.
248. *Береза І. Ю.* Наш земляк Юрій Бойко-Блохин як шевченкознавець [Текст] / І. Ю. Береза // Український історик. – 2011. – № 1–2. – С. 90–93.

249. *Береза І. Ю.* Юрій Бойко-Блохин – дослідник українського театру [Текст] / І. Ю. Береза // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 25–31.
250. *Беляєв В. П.* Під чужими прапорами [Текст] / В. П. Беляєв, М. І. Рудницький. – К. : Радянський письменник, 1958. – 292 с.
251. *Бочелюк В. В.* Соціально-психологічні підходи до вивчення ціннісних орієнтацій особистості [Текст] / В. В. Бочелюк // Вісник Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди. – 2012. – Вип. 44 (2). – С. 28–37.
252. *Бушин М. І.* І. Ф. Курас: видатний громадський діяч і політолог-практик [Текст] // М. І. Бушин, О. П. Прилуцька // Чорноморський літопис : Науковий журнал. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – Вип. 1. – С. 114–123.
253. *Блажеєвська Ю.* Публіцистика Ю. Липи та М. Шлемкевича: національні питання / Ю. Блажеєвська // Збірник наукових праць : Вісник Харківської державної академії культури. – Вип. 45. – Харків : ХДАК, 2014. – С. 137–145.
254. *Блохин-Тетерина Д.* Українська еміграція: історичний, соціально-економічний і політичний аспекти (X–XIX ст.) [Текст] / Д. Блохин-Тетерина. – Полтава-Мюнхен : АСМІ, 2010. – 263 с.
255. *Блохин-Тетерина Д.* Харківський період Юрія Блохина [Текст] / Д. Блохин-Тетерина // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. – Вип. 9 – Острог : РВВ Національного університету «Острозька академія», 2007. – С. 168–183.
256. Бойко Юрій [Текст] / Енциклопедія Українознавства. – Т. 1 / Гол. ред. В. Кубійович. – К. : Енциклопедія Українознавства : Словникова частина, 1993. – Т. 1. – С. 151.
257. Бойко-Блохин Ю. Великий класик української літератури [Текст] / За ред. П. О. Василенка. – Чернівці : Фоліон, 1997. – 50 с.

258. *Бокайло О.* Початковий етап діяльності організації «Зарево» (1949–1951 рр.) [Текст] / О. Бокайло // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки. – 2013. – Вип. 20. – С. 246–249.
259. *Будзь В. П.* Проблеми формування національної свідомості у філософії М. Грушевського [Текст] / В. П. Будзь // Вісник Львівського національного університету. Серія: Філософські науки. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка. – 2002. – Вип. 4. – С. 91–95.
260. *Вассиян Ю.* Ідеологічні основи українського націоналізму [Текст] / Ю. Вассиян // Розбудова нації. – 1929. – Ч. 3–4. – С. 67–77.
261. Вірність українському слову (Юрію Бойкові-Блохину – 90!) [Текст] / Уклад. Т. В. Гологорська // Дивослово. – 1999. – № 3. – С. 12.
262. *Волосова О. І.* МУР і Ю. Бойко: дискусія навколо шляхів розвитку літератури [Текст] / О. І. Волосова // Збірка матеріалів конференції «Харків 20–40-х рр. ХХ ст. Література, історія, мистецтво». – Т. Х. – Харків : Фондація ім. О. Ольжича, 1998. – С. 54–58.
263. *Гайванович І. П.* Юрій Бойко-Блохин як літературознавець [Текст] / І. П. Гайванович // Перші Аркасівські читання. Матеріали Всеукраїнської студентської наукової конференції. – Миколаїв : МДП, 1993. – 128 с.
264. *Гайвас Я.* Воля ціни не має [Текст] / Я. Гайвас. – Торонто : Срібна сурма, 1971. – 316 с.
265. *Гаргаун Я. І.* Націоналістично-концептуальна публіцистика Ю. Бойко-Блохина [Текст] / Я. І. Гаргаун // Історико-культурна спадщина для сталого майбутнього України (до 150-річчя від дня народження Михайла Грушевського) // «Могилянські читання – 2016». Всеукраїнська науково-практична конференція. «Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» : тези. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2016. – С. 10–13.

266. *Гаргаун Я. І.* Теоретичні засади ідеології українського націоналізму в працях Ю. Бойко-Блохина / Я. І. Гаргаун // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Вип. 270. Т. 282. Історія. – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2016. – С. 7–10.
267. *Голуб В.* Підсумок творчості видатного літературознавця [Текст] / В. Голуб // Сучасність. – 1979. – Ч. 12 (228). – С. 108–111.
268. *Горелов Д. М.* Вплив організацій української діаспори на розвиток громадянського суспільства в Україні [Текст] / Д. М. Горелов // Стратегічні пріоритети. – 2011. – № 3 (20). – С. 32–36.
269. *Грицак Я.* Тези до дискусії про УПА [Текст] / Я. Грицак // У кн. : Страсті за націоналізмом: стара історія на новий лад. – К. : Критика, 2011. – С. 65–93.
270. *Дашкевич Я.* Дмитро Донцов і боротьба довкола його спадщини [Текст] / Я. Дашкевич // Донцов Д. Твори: геополітичні та ідеологічні праці. – Л. : Кальварія, 2001. – Т. 1. – С. 7–19.
271. *Дашкевич Я.* Комунізм, демократія, націоналізм: український варіант [Текст] / Я. Дашкевич. – Львів : Самвидав, 2013. – 28 с.
272. *Дмитрук К. Є.* Безбатченки : документально-публіцистичний нарис [Текст] / К. Є. Дмитрук. – К. : Дніпро, 1980. – 317 с.
273. *Дмитрук К. Є.* Жовто-блакитні банкрути : документальні нариси, памфлети, публіцистичні статті [Текст] / К. Є. Дмитрук. – К. : Дніпро, 1982. – 397 с.
274. *Євген Коновалець та його доба* [Текст]. – Мюнхен : Фондація ім. Євгена Коновальця, 1974. – 1019 с.
275. *Єндик Р.* Дмитро Донцов – ідеолог українського націоналізму [Текст] / Р. Єндик. – Мюнхен : Українське видавництво, 1955. – 216 с.
276. *Ільницький М.* Еміграційне шевченкознавство: спектр інтерпретацій [Текст] / М. Ільницький // Слово і Час. – 2012. – № 3. – С. 47–59; № 4 – С. 3–16.

277. Історія української літератури ХХ століття: 1960–1990-ті рр. [Текст] / За ред. В. Г. Дончика. – К. : Либідь, 1995. – 510 с.
278. *Камінський А.* Від насильної до мирної революції [Текст] / А. Камінський. – Нью-Йорк – Лондон – Сідней : Політична Рада Організації Українських Націонастів за кордоном, 1996. – 143 с.
279. *Карась Г. О.* Культурно-мистецькі аспекти життя і творчості професора Ю. Бойко-Блохина [Текст] / Г. О. Карась // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 87–91.
280. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Громадська діяльність Юрія Бойко-Блохина в українському підпіллі під час Другої Світової війни [Текст] / Я. І. Карпюк // Історичний архів. Наукові студії : зб. наук. праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 14. – С. 47–52.
281. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Громадська діяльність Юрія Бойко-Блохина в українському підпіллі під час Другої Світової війни [Текст] / Я. І. Карпюк // Міжнародний науковий симпозіум «Роль особистості в історії». До 100-річчя з дня народження П. Т. Тронька, доктора історичних наук, професора, академіка НАН України, Героя України. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 10–12.
282. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Духовно-ідеологічні основи українського націоналізму в історичній спадщині Юрія Бойко-Блохина [Текст] / Я. І. Карпюк // Чорноморський літопис : науковий журнал. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – Вип. 11. – С. 42–47.
283. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Історіографія дослідження життєдіяльності Юрія Бойко-Блохина [Текст] / Я. І. Карпюк // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К. : Вид-во «Гілея», 2016. – Вип. 105 (2). – С. 139–142.
284. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Політична еміграція Юрія Бойко-Блохина в 60-90-х рр. ХХ ст. [Текст] / Я. І. Карпюк // Історичний архів. Наукові студії :

- зб. наук. праць. – Миколаїв : Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – Вип. 15. – С. 42–48.
285. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Формування світоглядних позицій Юрія Бойко-Блохина [Текст] / Я. І. Карпюк // Наукові записки з української історії : Збірник наукових статей. – Вип. 38 – Переяслав-Хмельницький, 2016. – С. 97–103.
286. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* «Український період» в житті Юрія Бойко-Блохина / Я. І. Карпюк [Текст] // «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 5–6 лютого 2016 року). – Київ : ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2016. – С. 10–12.
287. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Діяльність Юрія Бойко-Блохіна у Німеччині в 50–80-х рр. ХХ ст. [Текст] // Я. І. Карпюк / Південна Україна в міжнародних відносинах: історія та сучасність. Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (8 лютого 2013 року). – Миколаїв : Іліон, 2013. – С. 17–20.
288. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Духовно-ідеологічні основи українського націоналізму в історичній спадщині Ю.Бойко-Блохина [Текст] / Я. І. Карпюк // Міжнародний науковий симпозіум «Українська державність: історичний, краєзнавчий і міжнародний аспекти» (до 25-ї річниці незалежності України)». – Миколаїв: Видавництво ЧДУ ім. Петра Могили, 2016. – С. 7–10.
289. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Епістолярна спадщина професора Юрія Бойко-Блохина / Я. І. Карпюк [Текст] // «Розвиток суспільних наук: європейські практики та національні перспективи» : Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 25–26 грудня 2015 року). – Львів : ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2015. – С. 72–74.
290. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Політична діяльність Ю. Бойко-Блохіна в період Другої Світової війни [Текст] / Я. І. Карпюк // Науково-методична

конференція «Могилянські читання – 2013». Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти». – Миколаїв : Вид-во ЧНУ імені Петра Могили, 2013. – С. 10–13.

291. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Часопис «Нова Україна» як засіб пропаганди національних ідей в окупованому Харкові в 1941–1943 рр. [Текст] / Я. І. Карпюк // *Evropský filozofický a historický diskurz*. – Praha : Verostav Druzstvo, 2016. – Svazek 2. – С. 54–60.
292. *Карпюк (Гаргаун) Я. І.* Юрій Бойко-Блохін в Об'єднанні українських екзильних письменників «Слово» [Текст] // Я. І. Карпюк / Всеукраїнська науково-методична конференція Могилянські читання 2015. Досвід та тенденції розвитку суспільства в Україні: глобальний, національний та регіональний аспекти» : тези. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2015. – С. 6–8.
293. *Касьянов Г. В.* Український націоналізм [Текст] / Г. Касьянов // У кн. : Теорії нації та націоналізму: Монографія. – К. : Либідь, 1999. – 352 с.
294. *Касьянов Г. В.* Український націоналізм: проблема наукового переосмислення [Текст] / Г. В. Касьянов // УІЖ. – 1998. – № 2. – С. 39–54.
295. *Касьянов Г. В.* Ідеологія ОУН: історико-ретроспективний аналіз (ревізія ідеології) / Г. В. Касьянов // УІЖ. – 2004. – № 2. – С. 68–82.
296. *Квітковський Д. В.* Юрій Бойко: «Вибране» (Т. 1 – Мюнхен, 1971) : Огляд видань [Текст] / Д. В. Квітковський / У зб. : Квітковський Д. В. Мої міркування : Збірник публіцистичних творів, 1970–1977 рр. / За ред. В. Вериги. – К. : Либідь, 1998. – С. 148–162.
297. *Кириченко Ю.* Генеза та перспективи розвитку української нації у повоєнній зарубіжній україністиці [Текст] / Ю. Кириченко // Етнічна історія народів Європи : збірник наукових праць. – Вип. 45. – К. : КНУ ім. Т. Шевченка, 2015. – С. 66–71.

298. *Киричук Ю.* Нариси з історії українського національно-визвольного руху 40–50 років ХХ століття [Текст] / Ю. Киричук. – Львів : ЛДУ імені Івана Франка, 2000. – 304 с.
299. *Киричук Ю.* Український національний рух 40–50-х років ХХ століття: ідеологія та практика [Текст] / Ю. Киричук. – Львів : Добра справа, 2003. – 464 с.
300. *Киричук Ю.* Українські емігрантські партії повоєнного часу (1945 – кінець 1950-х років) [Текст] / Ю. Киричук // Вісник Львівського університету. Серія: Історія. – 2002. – Вип. 37/1. – С. 364–378.
301. *Клименко І.* Періодичні видання першої половини ХІХ – початку ХХ ст. в Україні. Загальний огляд [Текст] // Бібліотечний вісник. – 2009. – № 4. – С. 44–48.
302. *Ковалевич Т.* Формування радянською пропагандою негативного образу українського націоналіста [Текст] / Т. Ковалевич // Збірник наукових праць: Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Львів : Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2012. – С. 249–253.
303. *Ковальченко І. Д.* Методы исторического исследования [Текст] / И. Д. Ковальченко ; Отделение историко-филологических наук ; 2-е изд., доп. – М. : Наука, 2003. – 486 с.
304. *Колос І. В.* Блохин Юрій [Текст] / І. В. Колос. – К. : Українські письменники діаспори, 2009. – Ч. 1. – С. 64–69.
305. *Кремінь Т. Д.* Гарт Юрія Бойка-Блохина: «миколаївський період» [Текст] / Т. Д. Кремінь // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 46–52.
306. *Кульчицька О. В.* Громадська діяльність «Просвіт» півдня України на початку ХХ ст. [Текст] / О. В. Кульчицька // Наукові записки. – Т. 21. Історичні науки. – К. : Вид-во КМ Академія, 2003. – С. 381–385.
307. *Курилишин К.* Українська легальна преса періоду німецької окупації (1939–1944) : історико-бібліографічне дослідження. У 2-х томах [Текст] /

- К. Кирилишин. – Львів : Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, 2007. – С. 639.
308. *Лагутенко О. В.* Блохин Юрій (літ. псевдонім Юрій Бойко; 25.03.1909, м. Миколаїв – 17.05.2002, м. Мюнхен) – критик та історик літератури, громадський та культурний діяч, публіцист, педагог [Текст] / О. В. Лагутенко. – К. : Українські письменники діаспори, 2006. – Ч. 1. – С. 21–25.
309. *Лапичак Т.* Український націоналізм: критика і оборона [Текст] / Т. Лапичак / У кн. : Життя і Мислі. Ч. 6. – Нью-Йорк : Ключі 1962. – 142 с.
310. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т. Том 1 [Текст] / І. Лисяк-Рудницький ; [пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицак, А. Дешиця, Г. Киван, Е. Панкеєва]. – К. : Основи, 1994. – 554 с.
311. *Лисяк-Рудницький І.* Історичні есе. В 2 т. – Том 2 [Текст] / І. Лисяк-Рудницький ; [пер. з англ. У. Гавришків, Я. Грицак]. – К. : Основи, 1994. – 573 с.
312. *Лисяк-Рудницький І.* Між історією і політикою [Текст] / І. Лисяк-Рудницький. – Мюнхен : Сучасність, 1973. – 441 с.
313. *Лозко Г. С.* Етнодержавознавство. Філософсько-теоретичний вимір : курс лекцій [Текст] / Г. С. Лозко. – Тернопіль : Мандрівець, 2012. – 384 с.
314. *Лісовий Р.* Розлом в ОУН [Текст] / Р. Лісовий. – Мюнхен : На чужині, 1949. – 222 с.
315. *Лось Й.* Журналістика перед новим викликом [Текст] / Й. Лось // Вісник Львівського університету. Серія: Журналістика. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – Вип. 25. – С. 18–44.
316. *Маркусь В.* Українські політичні партії на еміграції в 1945–1955 роках [Текст] / В. Маркусь // Сучасність. – Мюнхен, 1984. – Ч. 10. – С. 64–70.

317. *Мартиненко Т. П.* Лауреати премії фонду Тараса Шевченка: [Ю. Бойко] [Текст] / Т. П. Мартиненко // Літературна Україна. – 1996. – № 5. – С. 5–11.
318. *Мартинець В.* Ідеологія організованого і т. зв. Волевого націоналізму (аналітично-порівняльна студія) [Текст] / В. Мартинець. – Віннінг : Новий шлях, 1954. – 195 с.
319. *Мартинець В.* Українське підпілля від УВО до ОУН [Текст] / В. Мартинець. – Канада, Вінніпег : [Б. в.], 1949 р. – 349 с.
320. *Маруняк В.* Українська еміграція в Німеччині і Австрії по другій світовій війні. Роки 1945–1951 [Текст] / В. Маруняк. – Мюнхен : Академічне видавництво д-ра Петра Белея, 1985. – Т. I. – 405 с.
321. *Марцинковський І. Б.* Маловідомий жетон Аркасівської «Просвіти» [Текст] / І. Б. Марцинковський // Краєзнавчий альманах. – 2009. – № 1. – С. 53–54.
322. *Масюкевич М.* Видавництво і преса в підсоветській Україні [Текст] / М. Масюкевич // Вісті Українського наукового університету. – Берлін : [Б. в.], 1937. – Ч. 1. – С. 29–33.
323. *Матяш І. Б.* Хрестоматія з архівознавства [Текст] / І. Б. Матяш. – Навчальний посібник для студентів історичних спеціальностей вищ. навч. закладів / Упоряд. Г. В. Боряк та ін. – Київ : Академія, 2003. – 408 с.
324. *Мельник В.* Відродження майбутнього [Текст] / В. Мельник // Слово і час. – 1992. – № 7. – С. 16–17.
325. *Мельник В. О.* Бойко Юрій Гаврилович [Текст] / В. О. Мельник, О. Г. Астаф'єв // Енциклопедія Сучасної України. – К. : Наукова думка, 2004. – Т. 3. – С. 197–198.
326. *Мельник В. О.* Чотиритомник «Вибраного» Юрія Бойка [Текст] / В. О. Мельник // Вісник Міжнародної асоціації українців. – 1991. – № 2. – С. 148–162.

327. Миколаївський державний університет ім. В. О. Сухомлинського: віхи історії (1913–2008 рр.) [Текст] / Укл. : В. Д. Будаєв, Л. В. Старовойт, О. М. Хаєцький, С. В. Підпригора. – Миколаїв : ТОВ «Фірма «Іліон», 2009. – 184 с.
328. Михайлин І. Л. Головні засади літературознавчої методології Юрія Бойко-Блохина [Текст] / І. Л. Михайлин // Збірка матеріалів конференції «Харків 20–40-х рр. ХХ ст. Література, історія, мистецтво». – Т. Х. – Харків : Фондація ім. О. Ольжича, 1998. – С. 9–15.
329. Міронова І. С. Життєвий та творчий шлях Юрія Бойко-Блохина [Текст] / І. С. Міронова // Історія. Етнографія. Культура. Нові дослідження : V Миколаївська обласна краєзнавча конференція. – Миколаїв : Атол, 2004. – С. 323–325.
330. Мірчук П. Нарис історії Організації Українських Націоналістів. – Т. 1 : 1920–1939 [Текст] / П. Мірчук ; за ред. С. Ленкавського. – Мюнхен; Лондон ; Нью-Йорк : Українське видавництво, 1968. – 597 с.
331. Мірчук П. Сучасне політичне життя на еміграції [Текст] / П. Мірчук // Альманах Календар «Гомону України» на 1956 рік / Гол. ред. В. Солонинка. – Торонто : Гомін України», [Б. р.]. – С. 174–186.
332. Морозова О. С. Боротьба Просвіт Наддніпрянської України за освіту рідною мовою [Текст] / О. С. Морозова // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Т. 96. – Вип. 83. Історичні науки. – Миколаїв, 2008. – С. 184–187.
333. Морозова О. С. Місце і роль М. М. Аркаса у відродженні національної школи [Текст] / О. С. Морозова // Наукові праці Миколаївського державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – 2002. – Т. 17. – Вип. 2. – С. 106–107.
334. Мудрак Л. Діяльність Ю. Бойка-Блохина в світовому об'єднанні письменників «Слово» [Текст] / Л. Мудрак // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 46–52.

335. *Набитович І.* Творчість Тараса Шевченка в літературознавчій спадщині Юрія Бойка (Блохина) [Текст] / І. Набитович // Шевченкознавчі студії. – 2014. – Вип. 18. – С. 428–439.
336. *Надурак Н. М.* Українська зарубіжна історіографія про діяльність УВО-ОУН (1920–1941 рр.) [Текст] / Н. М. Надурак // Гілея (науковий вісник) : зб. наук. праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. – К., 2008. – Вип. 15. – С. 126–132.
337. *Недужко Ю. В.* Українська діаспора в процесі відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття) [Текст] / Ю. В. Недужко. – Луцьк : ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2009. – 620 с.
338. *Оберраух-Мельничук М.* Філософські думки Юрія Бойка-Блохина у його працях [Текст] / М. Оберраух-Мельничук // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 46–52.
339. *Оглоблин О.* Студії з історії України [Текст] / О. Оглоблин. – Нью-Йорк–Торонто : Українська Вільна Академія Наук у США, 1995. – 419 с.
340. *Олійник О.* До 90-річчя Юрія Бойка-Блохина [Текст] / О. Олійник // Слово і час. – 1999. – № 3. – С. 41–43.
341. *Олійник О.* Засадничі положення літературознавчих праць Юрія Бойко-Блохина: націоналізм і естетика [Текст] / О. Олійник // Збірка матеріалів конференції «Харків 20–40-х рр. ХХ ст. Література, історія, мистецтво». – Т. Х. – Харків : Фондація ім. О. Ольжича, 1998. – С. 70–72.
342. ОУН у війні (1939–1945 рр.) [Текст]. – [Б. м.] : [Б. в.], 1946. – 109 с.
343. *Панченко В.* Економічна складова в ідеології українського націоналізму повоєнної доби (за матеріалами Великих зборів ОУН) [Текст] / В. Панченко // Український визвольний рух : науковий збірник. – Львів : Центр досліджень визвольного руху, 2013. – С. 97–109.
344. *Патриляк І. К.* Військова діяльність ОУН(б) у 1940–1942 рр. [Текст] / І. К. Патриляк. – Київ : КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 2004. – 598 с.

345. *Пацке У.* Україністичні студії в німецькомовному світі та роль Українського Вільного Університету [Текст] / У. Пацке // *Universitas Libera Ucrainensis: 1921–2011* / Упоряд. У. Пацке, М. Шафовал, Р. Яремко. – Мюнхен : Український Вільний Університет, 2011. – С. 105–128.
346. *Педенко В.* Вплив української діаспори на розвиток України як європейської демократичної держави та просування українських національних інтересів серед впливових гравців на міжнародній арені [Текст] / В. Педенко // *Діаспора як чинник утвердження Держави Україна у міжнародній спільноті : Перша міжнародна наукова конференція, 8–10 березня 2006 р. : тези.* – Львів : Сучасність, 2006. – 368 с.
347. *Полякова Ю. Ю.* Музично-театральне життя Харкова під час німецько-фашистської окупації (за матеріалами Державного архіву Харківської області) [Текст] / Ю. Ю. Полякова // *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.* – Серія: Історія України. Українознавство: історичні та філософські науки. – № 1088. – Харків, 2013. – Вип. 17. – С. 82–91.
348. *Присяжний М.* Преса української еміграції в Німеччині: становлення, розвиток, тематична політика (1945–1953). – Л. : ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 220 с.
349. *Прокопчук А. О.* Радянська історіографія як складова радянської пропагандистської машини у боротьбі проти «другої еміграції» з СРСР після Другої Світової війни [Текст] / А. О. Прокопчук / *Наукові записки НаУКМА : історичні науки.* – К. : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. – Т. 21. – 82 с.
350. *Пундик Ю.* Український націоналізм [Текст] / Ю. Пундик. – Париж : Націоналістичне видавництво в Європі, 1966. – 96 с.
351. *Ребет Л.* Світла і тіні ОУН [Текст] / Л. Ребет. – Мюнхен : Український самостійник, 1964. – 131 с.

352. *Рибак А.* Концепції формування органів державної влади у політичній думці ОУН(м) 1940–1950 рр. / А. Рибак // Політичний менеджмент. – № 6. – Київ: Центр соціальних комунікацій, 2007. – С. 143–155.
353. *Рибальченко Р.* Юрій Бойко і «Нова Україна» [Текст] / Р. Рибальченко // Збірка матеріалів конференції «Харків 20–40-х рр. ХХ ст. Література, історія, мистецтво». – Т. Х. – Харків : Фондація ім. О. Ольжича, 1998. – С. 46–49.
354. *Рибальченко Р. К.* «Нова Україна» за часів окупації [Текст] / Р. К. Рибальченко // Нова Україна. – 1993. – Ч. 5. – 12 с.
355. *Рибальченко Р. К.* Підкови на снігу: Спогади про війну, враження [Текст] / Р. К. Рибальченко. – Харків : Курсор, 2006. – 285 с.
356. *Рибальченко Р. К.* Харківська культурна еміграція 1942–1943 років (Нариси) [Текст] / Р. К. Рибальченко. – Х. : Курсор, 2005. – 197 с.
357. *Римаренко Ю. І.* Буржуазний націоналізм та його «теорія» нації [Текст] / Ю. І. Римаренко. – К. : Наукова думка, 1974. – 384 с.
358. *Севастьянова А.* Сумна звістка з-за кордону [Текст] / А. Севастьянова // Педагог. – 2002. – № 7. – С. 11.
359. *Ситченко А. І.* Про краянина – науковця та політика [Текст] / А. І. Ситченко // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 46–52.
360. *Скорина Л.* Юрій Бойко-Блохин [Текст] / Л. Скорина // Література та літературознавство української діаспори. – 2005. – С. 339–341.
361. *Скоробогатов А. В.* Населення Харківщини напередодні Другої світової війни [Текст] / А. В. Скоробогатов // Вісник Харківського університету. – 1999. – № 442. – Історія України. – Вип. 3. – С. 158–164.
362. *Скоробогатов А. В.* Розбудова німецьких органів влади на початку окупації Харкова [Текст] / А. В. Скоробогатов // Вісник Харківського університету. – 2003. – № 603. – Історія України. – Вип. 6. – С. 154–160.
363. *Скоробогатов А. В.* Українські націоналісти на Слобожанщині в роки війни [Текст] / А. В. Скоробогатов // Третій міжнародний Конгрес

- україністів 26–29 серпня 1996 р. Історія. – Харків : ХНУ ім. В. Каразіна 1996. – С. 232–237.
364. *Скоробогатов А. В.* Харків у часи німецької окупації (1941–1943) [Текст] / А. В. Скоробогатов. – Харків : Прапор, 2004. – 368 с.
365. *Скоробогатов А. В.* Харківське міське самоуправління в 1941–1943 рр. [Текст] / А. В. Скоробогатов // Вісник Харківського університету. – 1997. – № 396. – Історія. – Вип. 29. – С. 167–176.
366. *Соболь П. І.* Нариси історії Миколаївщини ХХ століття [Текст] / П. І. Соболь. – Миколаїв : МДГУ ім. Петра Могили, 2005. – 156 с.
367. *Старовойт Л. В.* Штрихи до біографії Ю. Г. Бойка-Блохина (перебування в Миколаєві у вересні 1992 року) [Текст] / Л. В. Старовойт // Наукові записки з української історії : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 90–96.
368. *Старовойтенко І.* Просопографічний портрет особистості у контексті сучасних завдань біографічних та історичних досліджень [Текст] / І. Старовойтенко // Збірник наукових праць: українська біографістика. – Київ : [Б. в.], 2008. – Вип. 4. – С. 50–66.
369. *Стасюк О.* Видавнича діяльність ОУН на українських землях у 1944–1950-х роках [Текст] / О. Стасюк // Вісник Львівського університету (Серія історична). – Львів : Львівська політехніка, 2002. – Вип. 37. – Част. 2. – С. 173–190.
370. *Стасюк О.* Видавнича діяльність ОУН періоду німецької окупації [Текст] / О. Стасюк // Збірник праць Науково-дослідного центру періодики. – Львів : Науково-дослідний центр періодики, 2001. – Вип. 9. – С. 172–192.
371. *Стасюк О.* Видавничо пропагандивна діяльність ОУН (1941–1953 рр.) [Текст] / О. Стасюк. – Львів : Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, 2006. – 384 с.

372. *Стецько Я. С.* Твори: Т. 2: Українська визвольна концепція [Текст] / Я. С. Стецько. – Мюнхен : Видавництво Організації Українських націоналістів, 1991. – 467 с.
373. *Сулима О.* Етапи розвитку російського советського імперіалізму та Україна в роках 1941–1954 [Текст] / О. Сулима. – Мюнхен : Незалежна Асоціація Дослідників Советської Теорії і Практики в Національних проблемах, 1955. – 23 с.
374. *Твердовський А.* Проблеми типології українського націоналізму 1920–1950-х рр. [Текст] / А. Твердовський // Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університет. – 2015. – Вип. 42. – С. 101–111.
375. *Тетерина-Блохин Д.* Вибрані твори в шести томах. – Том IV : Філософія, історія, літературознавство [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; К. : Поліграфічний центр «Фоліант», 2004. – 420 с.
376. *Тетерина-Блохин Д.* Діяльність Юрія Бойка-Блохина на тлі подій в ОУН (1969–1993 рр.): до 70-ліття діяльності ОУН та 90-ліття Ю. Бойка-Блохина. – Т. 3 [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; К. : Наукова думка, 1999. – 251 с.
377. *Тетерина-Блохин Д.* Діяльність Юрія Бойко-Блохина в німецькому світі (До 100-річчя від Дня народження професора) [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Переяслав-Хмельницький : Наука, 2009. – 400 с.
378. *Тетерина-Блохин Д.* Життя та творчість Юрія Бойко-Блохина: (До 70-річчя діяльності) [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; К. : Вид-во Олени Теліги, 1998. – 272 с.
379. *Тетерина-Блохин Д.* Короткі штрихи історії ОУН та політичної діяльності Юрія Бойко-Блохина (до 70-ти річчя ОУН та 90-річчя з дня народження Ю. Бойка-Блохина). – Т. 2 [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; К. : Наукова думка, 1999. – 280 с.

380. *Тетерина-Блохин Д.* Об'єднання українських письменників «Слово» на еміграції в Європі [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен; К. : СКД, 2005. – 178 с.
381. *Топчій А.* На Україну повернувся: [Відзначення 85-літ. Ювілею Ю. Бойка-Блохина] [Текст] / А. Топчій // Хрещатик. – 1994. – № 7. – С. 5–8.
382. *Тригуб О.* Доля миколаївського краєзнавця (М. Д. Лагута) [Текст] / О. Тригуб, М. Ласінська // Краєзнавство. – Миколаїв, 2011. – С. 105–110.
383. *Удод О. А.* Аксіологічний (ціннісний) підхід у методології та методиці історії [Текст] / О. А. Удод // Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету. – 2000. – Вип. XI. – С. 78–85.
384. Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості [Текст] / За ред. В. А. Просалової. – Донецьк : Східний видавничий дім, 2012. – 516 с.
385. Факультет філології та журналістики Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського: історія, сьогодення, перспективи розвитку : монографія [Текст] / За ред. В. Д. Будака, М. І. Василькова, А. Л. Ситченко та ін. – Миколаїв : Іліон, 2012. – 294 с.
386. *Франко О. О.* Наукова діяльність Федора Вовка [Текст] / О. О. Франко // Український історичний журнал. – 2006. – № 3. – С. 42–56.
387. *Футала В. П.* Відображення в історичному наративі української діаспори діяльності УВО та ОУН у 1920–1930-х рр. [Текст] / В. П. Футала // Вісник Національного університету «Львівська Політехніка». – 2012. – № 724. – С. 190–197.
388. *Химинець А.* Ідеологічні аспекти та фальсифікації творчості Тараса Шевченка в інтерпретації Юрія Бойка (Блохина) [Текст] / А. Химинець // Spheres of Culture / Ed. by Ihor Nabytovych. – Lublin 2012. – Vol. 2. – С. 141–149.

389. *Химинець А.* Концепція Юрія Бойка-Блохина стильової та ідейно-естетичної парадигми творчості Тараса Шевченка [Текст] / А. Химинець // Шевченків світ. – Черкаси, 2013. – Вип. 6. – С. 53–64.
390. *Химинець А.* Шевченкознавство Івана Франка в рецепції Юрія Бойка-Блохина [Текст] / А. Химинець // Прикарпатський Вісник Наукового товариства імені Шевченка. – Серія: Слово. – № 2 (14). – Івано-Франківськ, 2011. – С. 25–34.
391. *Ходак Т.* Націократична концепція державотворення Миколи Сціборського [Текст] / Т. Ходак // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці : Вид-во ЧНУ ім. І. Федьковича, 2010. – Вип. 550. – С. 23–28.
392. *Хозіна І.* 70 літ самовідданої праці : [інформація про засідання вченої ради, присвяченій Ю. Бойко-Блохину] [Текст] / І. Хозіна // Слово і час. – 1998. – № 8. – С. 47–48.
393. *Хороб С.* Літературознавчі концепції Юрія Бойко-Блохина в дослідженнях творчості Тараса Шевченка [Текст] / С. Хороб // Етнос і культура. Часопис Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника : збірник науково-теоретичних статей : Гуманітарні науки / Гол. ред. В. І. Кононенко. – Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2013–2014. – № 10–11. – С. 5–14.
394. *Частковий список членів ОУН – жертв нацизму // Гомін України.* – 2010. – № 40 (3380). – С. 43.
395. *Червак Б.* Націоналізм: Нариси [Текст] / Б. Червак. – К. : Вид-во імені Олени Теліги, 2007. – 112 с.
396. *Чижевський Д.* Історія української літератури [Текст] / Д. Чижевський. – Нью-Йорк : УВАН у США, 1956. – 511 с.
397. *Чуб Д.* Живий Шевченко (Шевченко в житті) [Текст] / Д. Чуб. – Мюнхен : Дніпрова хвиля, 1963 р. – 117 с.

398. *Чуб Д.* Творчість видатного літературознавця (Три томи «Вибраного Ю. Бойко-Блохина») [Текст] / Д. Чуб // *Визвольний шлях: суспільно-політичний і науково-культурний місячник.* – Лондон : Українська видавнича спілка, 1983. – С. 1244–1263.
399. *Шарко Б.* Духовий стан в Україні сьогодні (Інтерв'ю з професором Юрієм Бойком-Блохиним) [Текст] / Б. Шарко // *Свобода.* – 1992. – 19 грудня. – Ч. 241. – С. 2–3.
400. *Шарко Б.* Україна відзначила 85-ліття проф. Ю. Бойко-Блохина (Інтерв'ю з професором Юрієм Бойком-Блохиним) [Текст] / Б. Шарко // *Свобода.* – 1994. – 2 серпня. – Ч. 145. – С. 2.
401. *Швець Т.* Науково-педагогічна діяльність Юрія Бойка-Блохина в Людвіг-Максиміліанс університеті [Текст] / Т. Швець // *Наукові записки з української історії : зб. наук. статей.* – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 46–52.
402. *Шевельов Ю. В.* Дорогою відрядження: публіцистичні та наукові тексти 1941–1943 рр. (харківський період) [Текст] / Ю. В. Шевельов // [Упорядкували і підготували до друку С. Вакуленко та К. Каруник]. – Харків : Харківське історико-філологічне товариство, 2014. – 190 с.
403. *Шерех Ю.* Українська еміграційна література в Європі 1945–1949. Ретроспективи й перспективи [Текст] / Ю. Шерех // *У кн. : Шевельов Ю. Вибрані праці : [у 2-х кн.].* – Кн. 2. Літературознавство. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – С. 633–678.
404. *Шитюк М. М.* Бойко-Блохин Юрій Гаврилович [Текст] / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров // *Слава і гордість Миколаївщини. 75-річчю утворення Миколаївської області присвячується.* – Миколаїв : Видавець П. М. Шамрай, 2012. – С. 46–53.
405. *Шитюк М. М.* Землі української постаті знані [Текст] / М. М. Шитюк, Є. Г. Горбуров, К. Є. Горбуров – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. – 724 с.

406. *Шульженко Б.* Украинские буржуазные националисты [Текст] / Б. Шульженко, І. Хамазюк, В. Данько. – М. : Ред.-изд. дом, 1963. – 291 с.

Дисертації й автореферати

407. *Малик А. О.* Мемуари як джерело до історії української революції (березень 1917 – квітень 1918 рр.) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.06 «Історіографія, джерелознавство та спеціальні історичні дисципліни» / А. О. Малик. – Львів, 1999. – 23 с.
408. *Недужко Ю. В.* Діяльність української діаспори щодо відновлення державної незалежності України (середина 40-х – початок 90-х років ХХ століття) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / Ю. В. Недужко. – Переяслав-Хмельницький, 2010. – 40 с.
409. *Химинець А. А.* Художня парадигма творчості Тараса Шевченка, Івана Франка та Лесі Українки в літературно-критичній рецепції Юрія Бойка (Блохина) [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.01.01 «Українська література» / А. А. Химинець. – Чернівці, 2015. – 20 с.

Електронні ресурси

410. *Бердяев Н.* Душа России [Электронный ресурс] / Н. Бердяев. – Режим доступа : http://www.krotov.info/library/02_b/berdyayev/1918_15_01.html.
411. *Василенко Н.* Епістолярна спадщина академіка Д. І. Яворницького [Електронний ресурс] / Н. Василенко. – Режим доступу : <http://museum.dp.ua/vol5.html?history=0&pfid=1&sample=39&ref=1>.
412. Діаспора демократична: громадське життя українців в Західній Німеччині (1952–1975 рр.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ukrajinciberlinu.wordpress.com/2009/06/09/%D0%B3%D1%80%D0%>

- BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5-
%D0%B6%D0%B8%D1%82%D1%82%D1%8F-%D0%B2-
%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%86%D1%9
6%D0%B2-%D0%B2-
%D0%B7%D0%B0%D1%85%D1%96%D0%B4%D0%BD/?history=0&
pfid=1&sample=45&ref=0.
413. До дня народження Юрія Гавриловича Бойко-Блохина [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nuno.phdpu.edu.ua/index.php/component/k2/itemlist/category/1-novini???history=0&pfid=1&sample=64&ref=0>.
414. Дослідження історії емігрантськими вченими у 20–30-х рр. ХХ ст. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://istoryk.at.ua/forum/2-553-1???history=0&pfid=1&sample=89&ref=0>.
415. Зякун А. Українська історична наука 90-х рр. ХХ ст.: пошук нових методологічних координат [Електронний ресурс] / А. Зякун. – Режим доступу : <http://www.uk.x-pdf.ru/5filosofiya/1229149-42-svitoglyad-filosofiya-religiya-zbirnik-naukovih-prac-zasnovaniy-2011-vipusk-zag-redakci-yu-d-ra-filos-nauk-prof-mo.php???history=0&pfid=1&sample=36&ref=1>.
416. Касьянов Г. В. До питання про ідеологію Організації українських націоналістів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litopys.org.ua/kasian/kas201.htm>.
417. Плав'юк М. Від селянського сина до державника [Електронний ресурс] / М. Плав'юк. – Режим доступу : <http://ukrlife.org/main/evshan/plaviuk5>.
418. Тетерина-Блохин Д. Незалежна асоціація дослідників советської теорії і практики в національних проблемах. Ю. Бойко-Блохин – засновник незалежної асоціації [Електронний ресурс] / Д. Тетерина-Блохина. – Режим доступу : <http://archive.nndiuv.org.ua/text.html?id=2312&number=44&category=1>.
419. Тетерина-Блохин Д. Українознавча наукова діяльність Ю. Бойко-Блохина в Людвіг-Максиміліанс Університеті (до 5-річчя з дня смерті професора)

[Електронний ресурс] / Д. Тетерина-Блохин. – Режим доступу : <http://archive.nndiuvi.org.ua/fulltext.html?id=1138???history=0&pfid=1&sample=54&ref=0>.

420. *Шейко В. М.* Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підручник [Електронний ресурс] / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарєнко / Режим доступу : http://omolodim.at.ua/publ/shejko_v_m_kushnarenko_n_m_organizacija_ta_metodika_naukovo_doslidnoji_dijalnosti_pidruchnik_kijiv_znannja_pres_2002_295_s/1-1-0-50.

ДОДАТКИ

Додаток А

Портрет Юрія Бойко-Блохина

Див.: Тетерина-Блохин Д. Епістолярна спадщина Ю. Бойко. Т. 2 [Текст] / Д. Тетерина-Блохин. – Мюнхен ; Тернопіль : Видавничий центр «Вектор», 2014. – С. 3.

Додаток Б
Помешкання родини Блохиних у 1920-ті рр.
м. Миколаїв, вул. В. Морська, 42

Див.: Крeмiнь Т. Д. Гарт Юрiя Бойка-Блохiна: «миколаївський перiод» [Текст] / Т. Д. Крeмiнь // Науковi записки з української iсторiї : зб. наук. статей. – Вип. 30. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – С. 48.

Додаток В

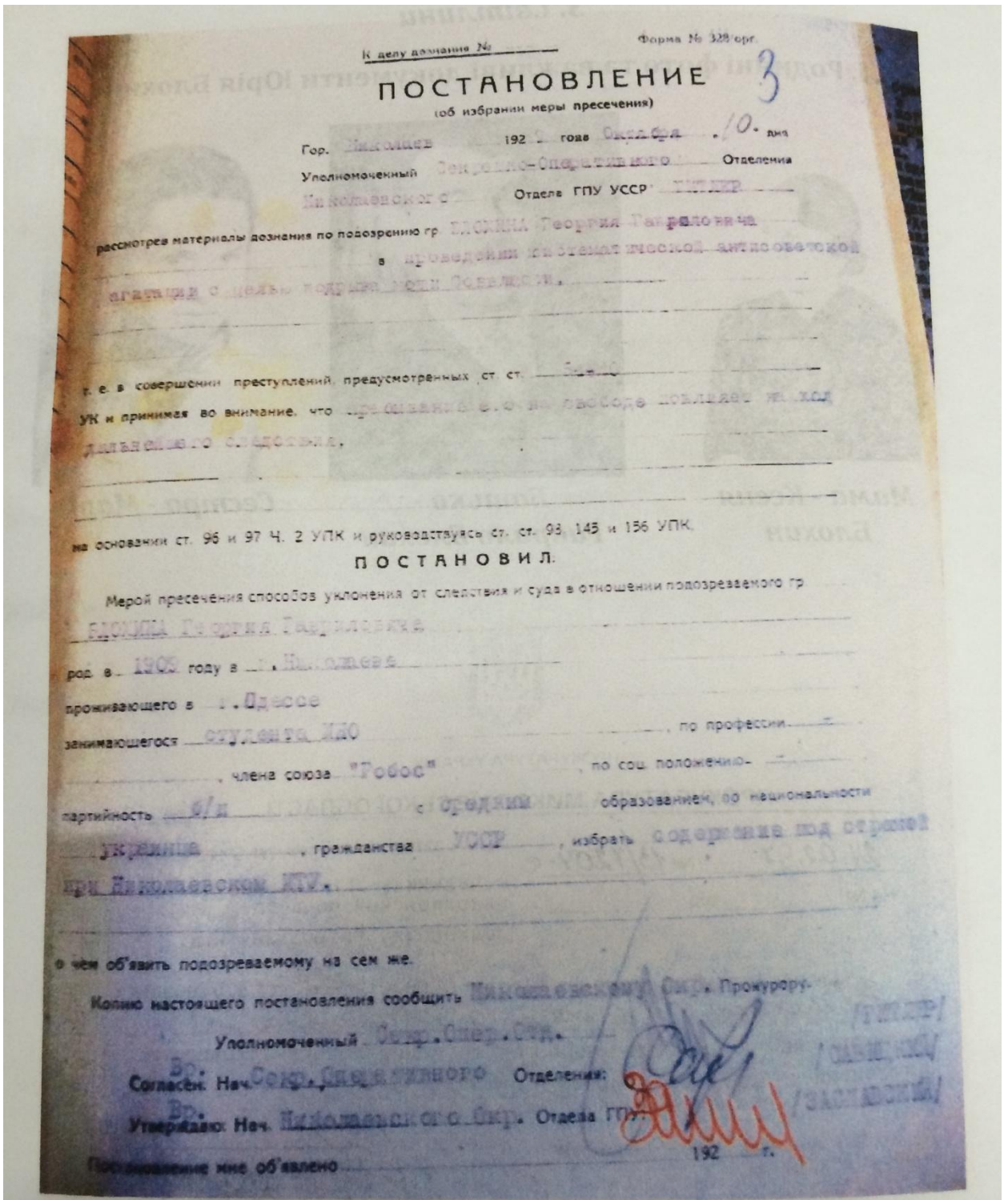
Срібний жетон члена миколаївської «Просвіти»

Див.: Державний архів Миколаївської області, ф. 206, оп. 1, спр. 10, арк. 28, 62, 63, 64.

Додаток Д

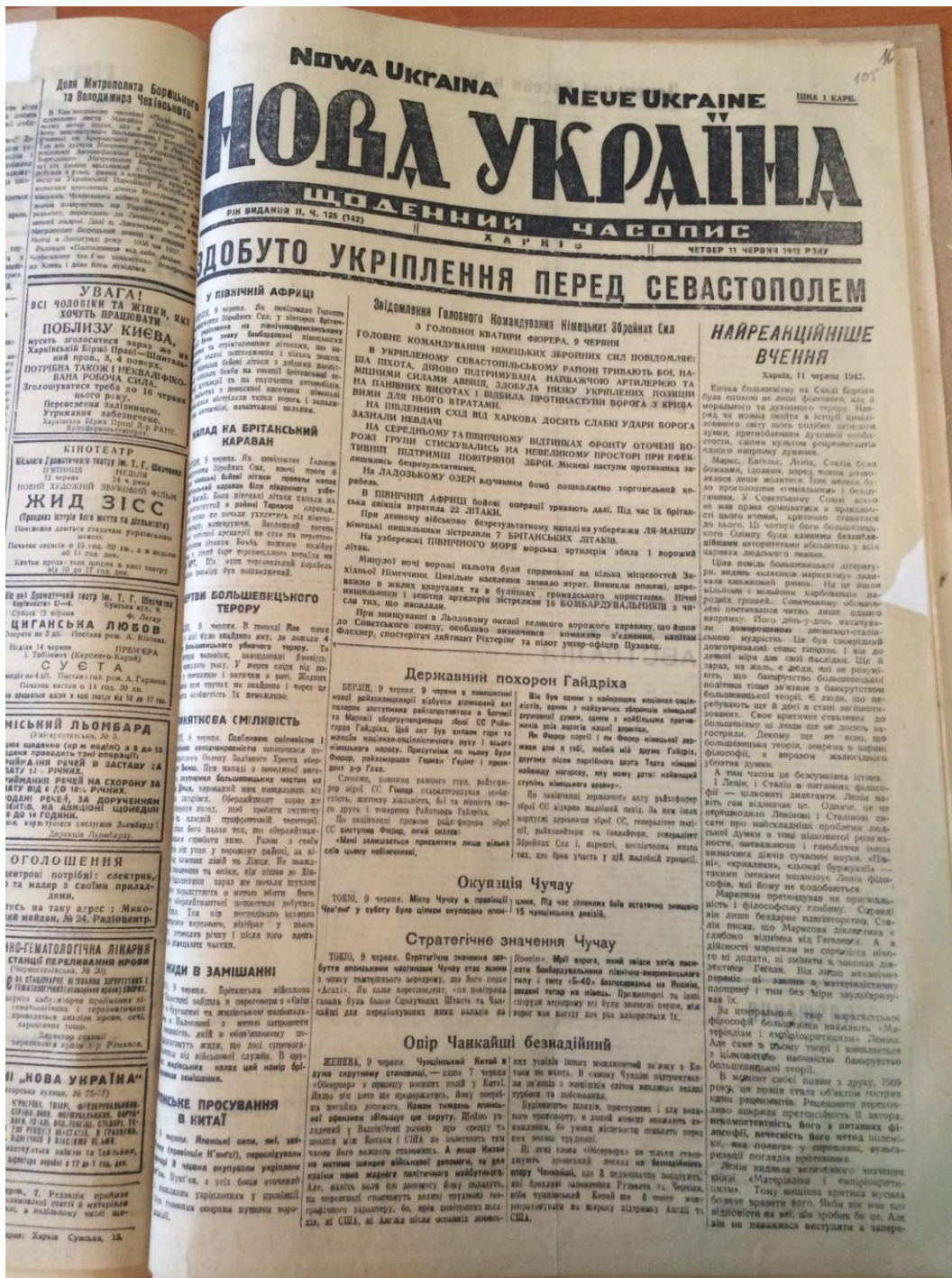
Витяг зі справи Ю. Бойко-Блохина, заведеної на нього ГПУ УРСР

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток Е

Газета «Нова Україна», де друкувався Ю. Бойко-Блохин в часи німецької окупації м. Харків

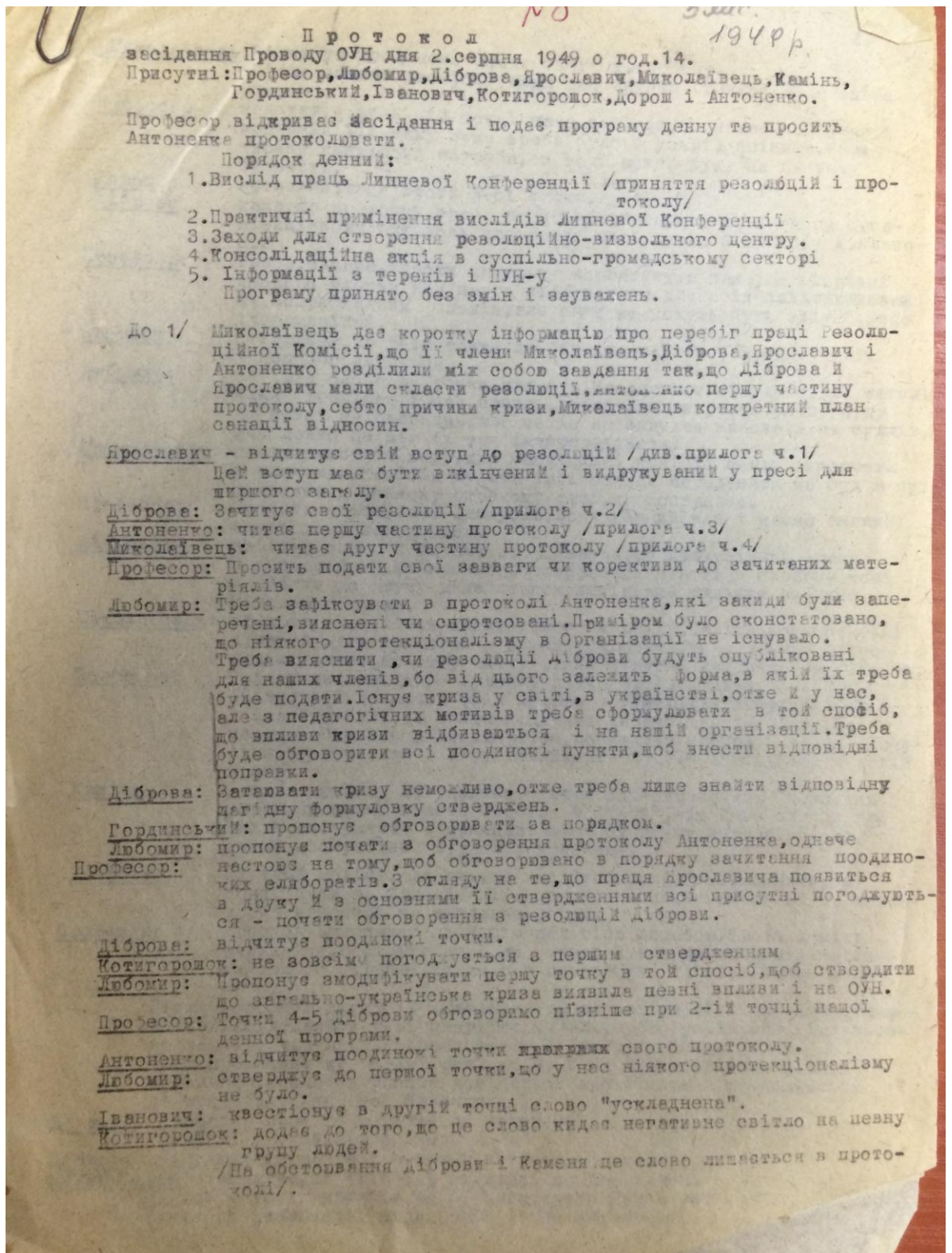
Див.: Державний архів Харківської області («Нова Україна») (Особисті документи).

Додаток 3

Протокол засідання ОУН від 2 серпня 1949 р., автором якого є
Ю. Бойко-Блохин

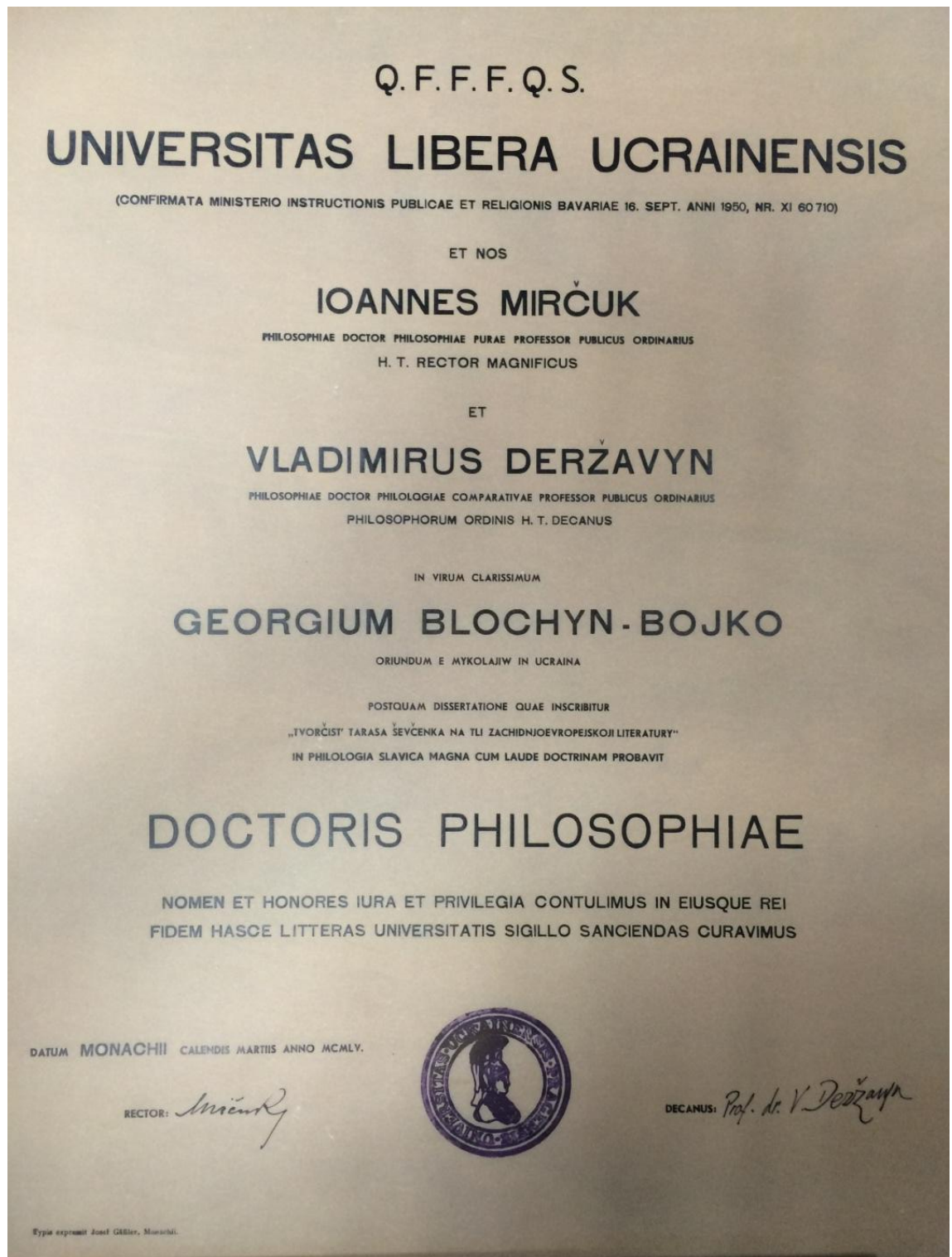
Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток И
Юрій Бойко-Блохин і Андрій Мельник

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

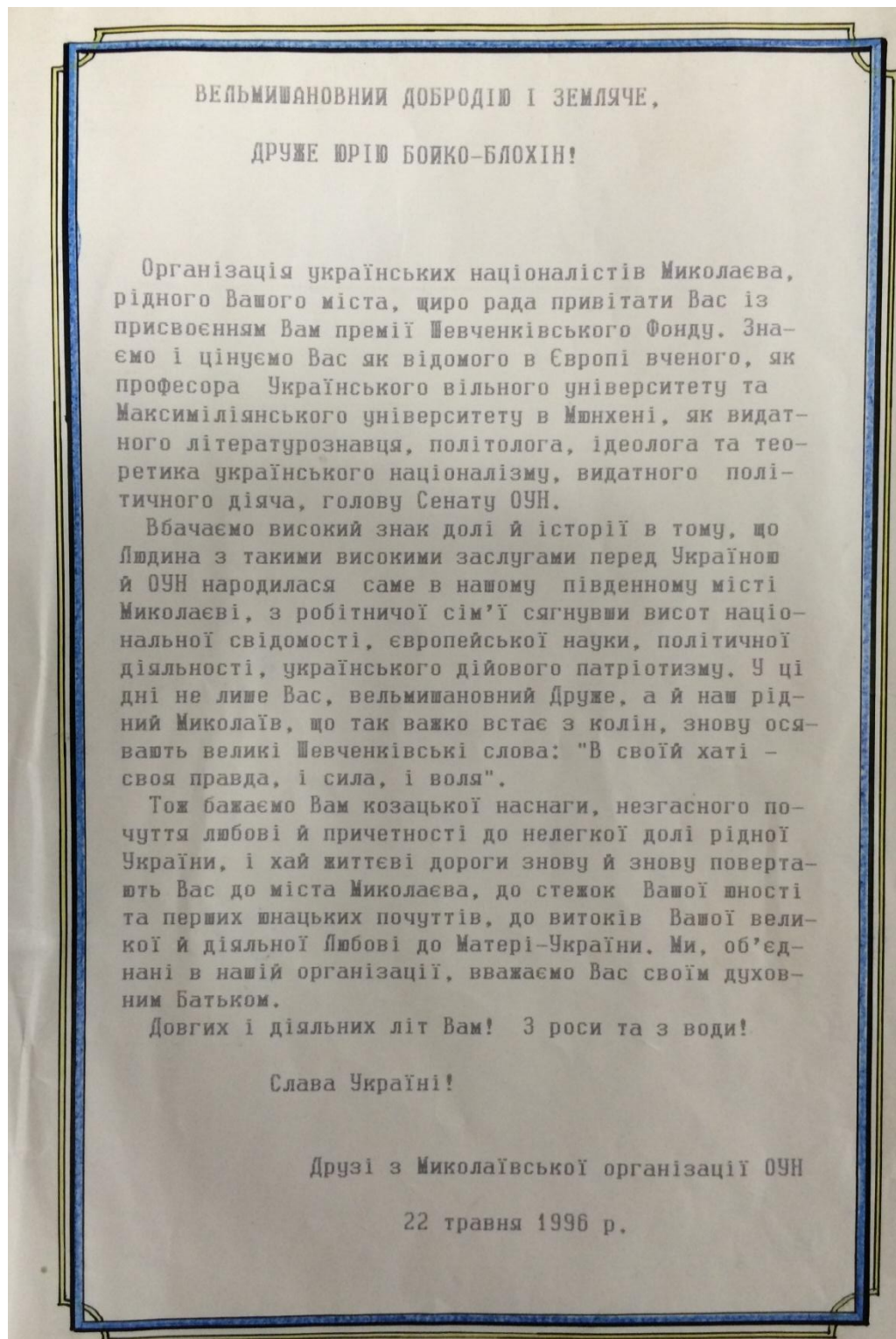
Додаток К
Диплом доктора філософії

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток Л

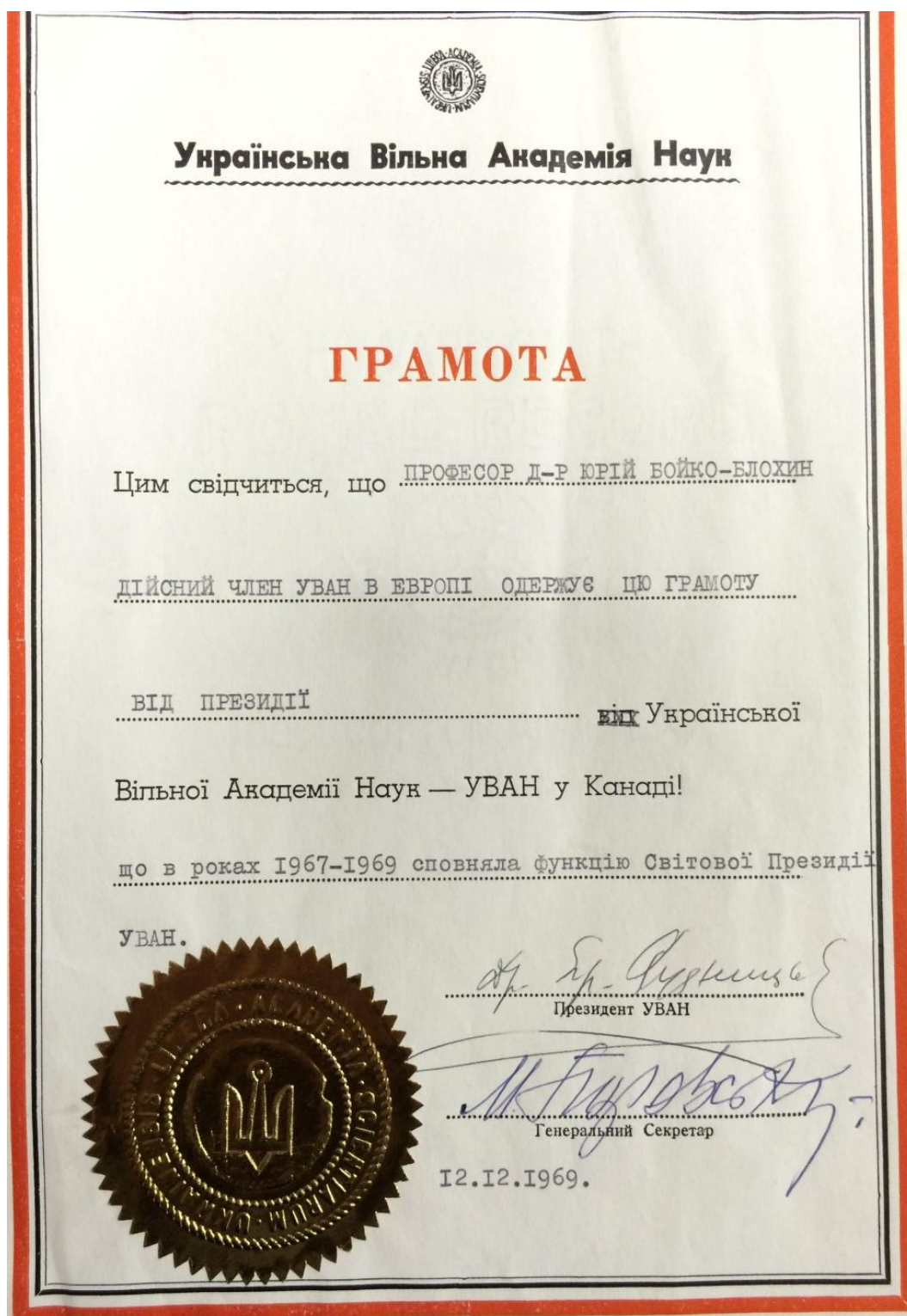
Вітання з нагоди присвоєння Шевченківської премії

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

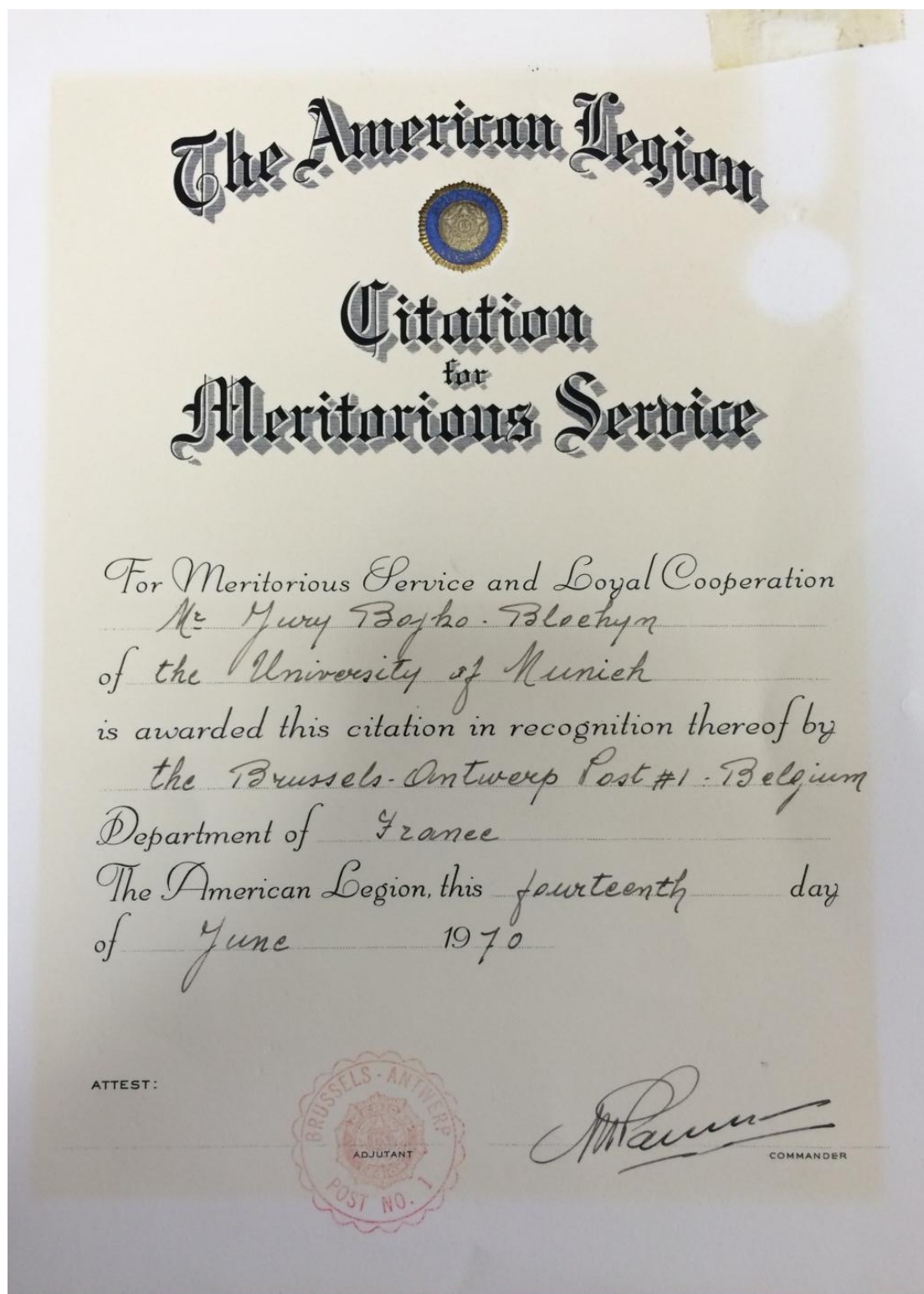
Додаток М

Грамота від Української Вільної Академії Наук

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

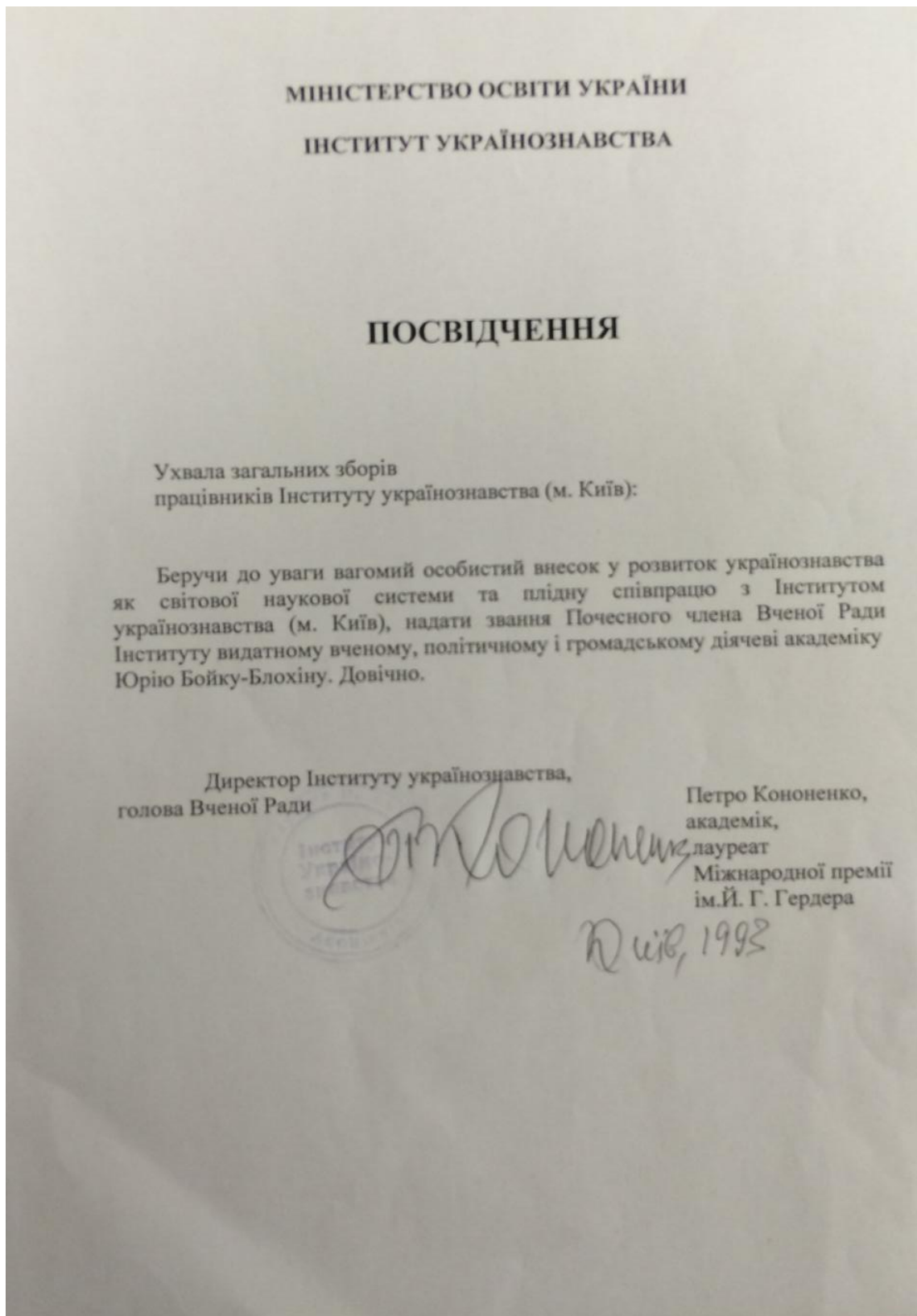
Додаток Н
Орден І Легіону американської армії

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток П

Посвідчення Почесного члена Вченої Ради Інституту українознавства

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток Р

Членський квиток Національної Спілки письменників України

Національна Спілка письменників України
ЧЛЕНСЬКИЙ КВИТОК №

Прізвище Бойко-Блохін
 Ім'я Юрій
 По батькові Гаврилович

(літературний псевдонім)
 Час вступу до НСПУ 29.09.1994р.

Голова Національної Спілки письменників України
 Ідентифікаційний код 00016018

Дубликат
 м. Київ
 Час видачі квитка
 «15» листопада 2010р.
 Ідентифікаційний код 00016018

 (особистий підпис)

Див.: Архів-музей родини Юрія і Дарини Блохин (Особисті документи).

Додаток С**Приїзд Юрія Бойко-Блохина в м. Миколаїв, 1992 р.****Юрій Бойко-Блохин і Людмила Старовойт**

Див.: Миколаївський обласний краєзнавчий музей (Реліквійно-документальна виставка «Предтечі вольності святої»)

Додаток Т
Зустріч автора дисертації з Д. Тетериною-Блохин
м. Мюнхен, Німеччина, 2014 р.

Див.: Фото з домашнього архіву Я. І. Гаргаун